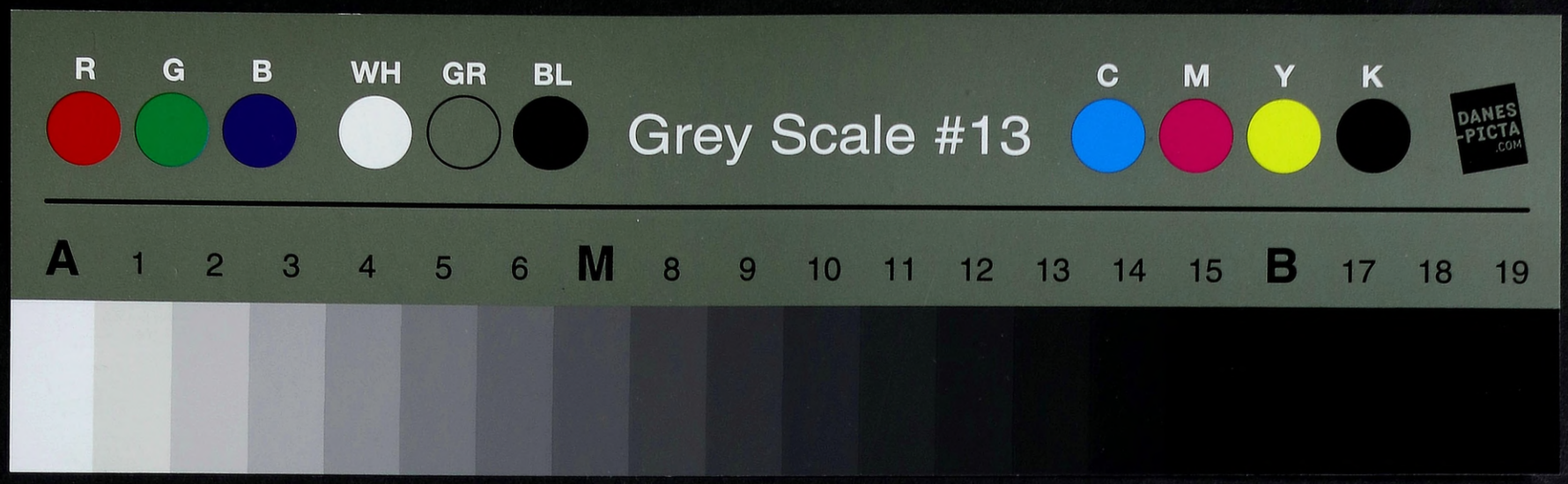

PRACA DOKTORSKA

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej
S/3161
05-003161-001-0

57178

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

Wydział Wojsk Lądowych

57178

kpt. mgr Wojciech HORYŃ

WPŁYW WOJSKOWEGO ŚRODOWISKA WYCHOWAWCZEGO NA KSZTAŁTOWANIE SIĘ KIERUNKOWEJ SFERY OSOBOWOŚCI PODCHORĄŻYCH

Nr ewid.....
Dział Zbiorów Prawnych Akademii

Rozprawa doktorska
napisana pod kierunkiem
płk. dr. hab. Zygmunta MARKOCKIEGO

WARSZAWA **1996**

Wstęp. 8
1.Osobowość w świetle nauk humanistycznych. 8
1.1. Filozofia a osobowość. 10
1.2. Psychologiczne definicje osobowości. 15
1.3. Ujęcie osobowości w socjologii. 27
1.4.Psychologia wychowawcza jako nauka łącząca psychologię i wychowanie. 30
1.5. Pedagogika i jej rola w kształtowaniu osobowości. 32
1.5.1.Miejsce i rola pedagogiki w systemie nauk. 33
1.5.2. Dydaktyka, czyli nauka o nauczaniu - uczeniu się. 35
1.5.3. Teoria wychowania jako dyscyplina pedagogiki. 40
1.5.4. Wpływ wychowania na kształtowanie się osobowości. 42
1.5.4.1. Przekonania. 47
1.5.4.2. Wartości. 50
1.5.4.3. Postawy. 56
1.5.4.4. Role społeczne. 62
1.6. Osobowość kandydata na żołnierza zawodowego. 67
2. Środowisko. 73
2.1. Środowisko wychowawcze. 75
2.2.Wojskowe środowisko wychowawcze. 85
2.2.1. Kształtowanie się więzi w grupie koleżeńskiej. 88
2.2.2. Korporacja Podchorążych jako element samorządności studenckiej. 92
2.2.3. Miejsce Naukowego Koła Podchorążych w kształtowaniu osobowości słuchaczy WSO. 93
2.2.4. Wojskowy Krąg Instruktorski ZHP. 95
2.3. Środowisko dydaktyczne. 96
2.3.1. System dydaktyczno-wychowawczy WSO. 96
2.3.2. Kadra dydaktyczna. 99
2.3.3. Kadra dowódcza. 106
2.3.4. Cele i treści kształcenia. 112
2.4. Posługa duszpasterska kapelana wojskowego. 114
2.5. Infrastruktura wojskowa. 118

3. Metodologiczne podstawy badań. 122
3.1. Przedmiot badań. 122
3.2. Problemy i hipotezy badawcze. 124
3.3. Zmienne i wskaźniki. 125
3.4. Metody i techniki badawcze. 126
3.5. Organizacja i teren badań. 132
3.6. Charakterystyka badanej zbiorowości. 133
4. Osobowość adepta sztuki wojennej. 138
4.1. Przekonania i wartości nabyte przed rozpoczęciem służby wojskowej. 141
4.2. Postawy i role społeczne kreowane przez środowisko cywilne. 155
5. Środowisko koleżeńskie. 158
5.1.Więź społeczna. 161
5.2. Kształtowanie postaw w zależności od pełnionych ról społecznych. 164
5.3.Utożsamianie się przez podchorążych z poszczególnymi wartościami. 167
5.4. Senat Korporacji Podchorążych jako grupa środowiskowa kształtująca samodzielność i dojrzałość obywatelską. 172
5.5. Rola Wojskowego Kręgu Instruktorskiego ZHP w oddziaływaniu wychowawczym. 180
5.6. Miejsce Naukowego Koła Podchorążych w kształtowaniu osobowości podchorążych. 186
6. Rola kadry dowódczej w procesie oddziaływania wychowawczego. 192
6.1. Przełożony jako przywódca. 194
6.2. Wpływ osobistego oddziaływania przełożonych na przekonania, postawy, wartości i role społeczne podchorążych. 198
6.3. Sposoby oddziaływania wychowawczego stosowane przez dowódców. 201
7. Środowisko dydaktyczne. 205
7.1. Miejsce przedmiotów wiodących i ich wpływ na osobowość podchorążych. 206
7.2. Znaczenie regulaminów wojskowych w procesie wychowania

żołnierzy. 210
7.3. Wpływ praktyki dowódczej na osobowość szkolonych i szkolących się. 214
7.4. Oddziaływanie kadry dydaktycznej na osobowość podchorążych. 218
7.5. Rola kapelana wojskowego w oddziaływaniu wychowawczym. 220
8. Oddziaływanie infrastruktury wojskowej na osobowość podchorążych. 225
8.1. Warunki socjalne i ich wpływ na asymilację podchorążych za środowiskiem wojskowym. 225
8.2. Miejsce sal wykładowych, placów ćwiczeń oraz sprzętu wojskowego w procesie kształcenia i wychowania. 226
8.3. Poligon jako element łączący wychowanie i nauczanie. 231
9. Zmiany w osobowości podchorążych podczas studiów w WSO. 234
9.1. Transformacja osobowości pod wpływem wojskowego środowiska wychowawczego. 234
9.2. Wpływ poszczególnych grup środowiskowych na osobowość podchorążych. 247
Zakończenie. 253
Bibliografia. 256
Załączniki. 260

WSTĘP

Tematyką środowiska zajmują się socjolodzy, wychowaniem pedagodzy, osobowością psycholodzy. Podział ten jest schematyczny, ale obrazujący istotę problemu. W każdej z tych dziedzin postępuje wysoka specjalizacja, co z naukowego punktu widzenia jest wskazane. Jednak praktyka życia codziennego dowodzi, że między teorią a praktyką istnieje duża rozbieżność, którą należy niwelować. Dlatego potrzebne są opracowania ogólne, łączące problematykę wielu dziedzin naukowych. Zbiorowością, która nie została jeszcze wystarczająco zbadana i zdefiniowana jest środowisko wojskowe. Pomimo wielu opracowań charakteryzujących tę grupę społeczną, istnieje nadal duże zapotrzebowanie na nowsze i bardziej szczegółowe prace z tej dziedziny.

Restrukturyzacja sił zbrojnych pociągnęła za sobą zmiany w wojskowym szkolnictwie wyższym, zmniejszono ilość szkół oficerskich, zmieniono w nich programy kształcenia, opracowano nową charakterystykę osobowo-zawodową absolwenta wyższej szkoły oficerskiej. Z tego względu, że szkoła oficerska kształci przyszłą elitę armii, celowym wydaje się dokonanie analizy tegoż środowiska. Słuchacz WSO jest tym elementem wojskowego środowiska wychowawczego, który ulega największym zmianom.

Mając powyższe na uwadze, podjąłem się zbadania zależności wpływu wojskowego środowiska wychowawczego na kierunkową sferę osobowości podchorążych. Wybrałem tylko jedną sferę osobowości, ponieważ cała osobowość ludzka stanowi tak rozległy obszar, że niemożliwym staje się jej całościowe ogarnięcie przez jednego badacza i tylko w jednym opracowaniu. Biorąc pod uwagę, że w WSO nadal trwają prace koncepcyjne nad programami kształcenia, dlatego bardzo trudnym byłoby określenie zmian jakie zachodzą w instrumentalnej sferze osobowości.

Celem niniejszej pracy jest:

1) przedstawienie poglądów psychologów, socjologów i pedagogów na pojęcie osobowości oraz środowiska, ze szczególnym uwzględnieniem wojskowego środowiska wychowawczego;

2) dokonanie analizy wpływu środowiska cywilnego na osobowość kandydatów na żołnierzy zawodowych;
3) określenie zależności między wpływem elementów wojskowego środowiska wychowawczego a zmianami w kierunkowej sferze osobowości podchorążych;
4) sformułowanie wniosków i postulatów, których wykorzystanie usprawniłoby proces dydaktyczno-wychowawczy WSO.

Praca składa się z dziewięciu rozdziałów, w których w oparciu o literaturę oraz prowadzone badania empiryczne staram się osiągnąć postawione cele.

Rozdział pierwszy zawiera sposób ewoluowania pojęcia osobowość w różnych dziedzinach nauk humanistycznych oraz rolę pedagogiki w kształtowaniu kierunkowej sfery osobowości. W rozdziale tym została także przedstawiona osobowość, jaką powinien charakteryzować się przyszły oficer Wojska Polskiego.

W rozdziale drugim dokonano analizy środowiska, a w szczególności środowiska wychowawczego WSO.

Rozdział trzeci zajmuje się metodologicznymi podstawami prowadzonych przeze mnie badań.

W rozdziale czwartym pokazano, jaką osobowością charakteryzuje się kandydat na żołnierza zawodowego w momencie rozpoczęcia studiów w WSO.

Wpływ środowiska koleżeńskiego na kierunkową sferę osobowości podchorążych przedstawiony jest w rozdziale piątym. Uwzględniono w nim formalne i nieformalne grupy oraz organizacje społeczne działające w WSO.

W rozdziale szóstym przedstawiono wyniki badań dotyczące oddziaływania wychowawczego kadry dowódczej na przekonania, postawy, wartości i role społeczne podchorążych.

W rozdziale siódmym ukazano znaczenie środowiska dydaktycznego w procesie wychowania. Dokonano analizy wpływu kadry dydaktycznej, kapelana wojskowego na postępowanie podchorążych. Przedstawiono także rolę praktyk dowódczych w procesie kształtowania osobowości podchorążych.

Rozdział ósmy zawiera opis wpływu infrastruktury wojskowej na proces kształcenia i wychowania.

W rozdziale dziewiątym ukazano kierunek transformacji zachodzącej w osobowości podchorążego pod wpływem wojskowego środowiska wychowawczego.

Wnioski z analizy materiału badawczego formułowane są na końcu każdego rozdziału. Wnioski końcowe oraz możliwości wykorzystania badań umiejscowiono w zakończeniu pracy.

Praca niniejsza powstała pod naukowym kierownictwem dr. hab. Zygmunta Markockiego, któremu wyrażam serdeczne podziękowanie za to, że jako wspaniały pedagog wskazał mi drogę do poznawania prawd pedagogicznych i rozwiązywania problemów naukowych.

Pragnę również podziękować kadrze dydaktycznej Akademii Obrony Narodowej, która umożliwiła mi spojrzeć szerzej na problemy obronności państwa oraz dostrzec wyraźniej rolę nauk humanistycznych w systemie kształcenia przyszłych kadr Wojska Polskiego.

Dziękuję przełożonym z Wyższej Szkoły Oficerskiej im. T.Kościuszki, za stworzenie właściwych warunków do zgłębiania wiedzy naukowej, jak również podchorążym, kadrze dydaktycznej i dowódczej za pomoc w realizacji badań.

Rozdział pierwszy.

1.Osobowość w świetle nauk humanistycznych.

„Człowiek -homo sapiens, jest przedmiotem zainteresowania wielu nauk, m.in. nauk biologicznych, psychologii, socjologii, filozofii i nauk pedagogicznych. Ze stanowiska nauk społecznych do najważniejszych cech człowieka zalicza się zdolność do abstrakcyjnego myślenia, a wraz z tym do analizy i syntezy, zdolność do przechowywania wiadomości w pamięci, zdolność do uczuć wyższych i do świadomego decydowania o swoim losie."[1]

Człowiek, jako istota rozumna, żyjący na Ziemi - planecie będącej ważnym elementem wszechświata, gromadzi w sobie wiele cech i wartości oraz nie może istnieć wyobcowany, sam w sobie, bez kontaktu ze światem zewnętrznym. Zaspokojenie podstawowych potrzeb ludzkich wymaga od jednostki kontaktów z innymi ludźmi, korzystania z ich usług oraz wykonywania na ich rzecz niektórych czynności. Dlatego człowiek 'skazany' jest na przebywanie w zbiorowości, jest przynależny do danej grupy społecznej, która ma wpływ na kształtowanie się u niego określonych cech.

W życiu codziennym ludzie spotykają się ze sobą, wzajemnie obcują. Każdy, kto wchodzi w stosunki interpersonalne, prędzej czy później zadaje sobie pytania: Dlaczego człowiek tak a nie inaczej postępuje? Jak w normalnej sytuacji człowiek powinien się zachować? W pytaniach tych interesuje nas zachowanie się ludzi w różnych sytuacjach, a przede wszystkim ich reakcja na bodźce wypływające ze środowiska. Zrozumienie ludzkiego zachowania powinno wynikać z podejścia do człowieka w sposób całościowy, traktując go jako osobę funkcjonującą w naturalnym środowisku. Środowisko natomiast ująć należy jako świat przyrody (środowisko przyrodnicze), świat przedmiotów będących wytworami rąk ludzkich i świat faktów występujących przy współżyciu ludzi (świat społeczny). Człowiek poprzez swoją przeszłość jak i teraźniejszość jest silnie zrośnięty (powiązany) z całym otaczającym go różnorodnym, dynamicznym i rozwijającym się światem. O tym, na ile środowisko wywiera wpływ na zachowanie się człowieka, decyduje jego 'wnętrze', jego trwałe cechy, które

---

[1] W.Okoń. Słownik pedagogiczny. Warszawa 1993, s. 36.

tworzą osobowość każdego osobnika. W celu określenia terminu '*osobowość*' należy ustalić w ramach jakiego systemu teoretycznego czy układu odniesienia będziemy go rozpatrywać.

Definicje biospołeczne są bliskie potocznemu rozumieniu osobowości i ujmują ją jako 'społeczną wartość bodźcową jednostki'. W ujęciu tym osobowość jednostki określona jest poprzez reakcje jakie zachodzą między poszczególnymi jednostkami ludzkimi.

Według definicji biofizycznych, osobowość osadzona jest silnie w cechach lub własnościach jednostki.

Definicje zbiorcze ujmują osobowość poprzez wyliczenie cech opisujących człowieka.

Osobowość może być także ukazana poprzez zróżnicowane, ale typowe działania podejmowane przez jednostkę w celu przystosowania się do życia w środowisku. Niektórzy uczeni traktowali osobowość jako istotę kondycji ludzkiej, a zachowanie się jednostki było wyznacznikiem jej osobowości.

Osobowość[2], w języku angielskim, oznacza umiejętność czy zręczność w kontaktach społecznych, oraz rozumiana jest jako najbardziej wyraźne i rzucające się w oczy wrażenie, jakie jednostka wywiera na innych ludziach. Osobowość jednostki oceniana jest ze względu na jej zdolności wzbudzania pozytywnych reakcji u różnych osób w różnych okolicznościach. W każdym z tych zastosowań zawarty jest element oceny, czyli odpowiedź o wartości danej osoby (pozytywna bądź negatywna).

Cytując za słownikiem języka polskiego, „...osobowość - to całość stałych cech i mechanizmów wewnętrznych regulujących zachowanie się człowieka; indywidualność."[3]

C.S.Hall analizując różne typy osobowości, uważał że „...osobowość określona jest przez specyficzne pojęcia empiryczne, które są częścią teorii osobowości stosowanej przez obserwatora. Na osobowość składa się pewien zbiór pojęć opisowych, które charakteryzują daną osobę w kategoriach zmiennych lub wymiarów zajmujących centralną pozycję w obrębie zastosowanej teorii."[4]

---

[2] Za: C.S.Hall, G.Lindzey. Teorie osobowości. Warszawa 1990, s. 18.
[3] Słownik języka polskiego, t. 3. Warszawa 1990, s. 554.
[4] C.S.Hall, G.Lindzey. Cyt. wyd., s. 20.

W celu określenia definicji osobowości, którą będę posługiwał się, w rozdziale tym przedstawiam jej różne ujęcia w naukach społecznych.

1.1. Filozofia a osobowość.

Już najdawniejsze teorie ukazywały, iż człowiek został stworzony przez Boga a wszelkie jego cechy i zachowanie się uzależnione było od woli Stwórcy. Istotą człowieczeństwa był związek człowieka z Bogiem. Aby dogłębniej przeanalizować poglądy filozoficzne dotyczące człowieka i jego osobowości, należy rozpocząć od filozofii greckiej, w której następuje przejście od zagadnień filozofii przyrody do filozofii człowieka i kultury.

Człowiek według filozofii greckiej był istotą rozumną, uczestniczącą w boskim rozumieniu przenikającym świat, oraz posiadającą zdolność ujmowania natury świata. Człowiek składał się z dwóch sfer: sfery ducha - thymos i sfery rozumu - phronesis. Thymos oznaczało emocje oraz wyrażało uczucia, zagadnienia etyczne, obejmowało wewnętrzny świat człowieka, przeciwstawny światu zewnętrznemu, do którego należało phronesis. Phronesis oznaczało czynnik racjonalny nakierowany na kody orientacji. Obydwie sfery (thymos i phronesis) tworzyły stosunek między siłami psychicznymi a siłami racjonalnymi, które tkwiły w człowieku a zarazem oddziaływały na niego[5].

Wraz z rozwojem myśli filozoficznej zmianom ulegał obraz człowieka, modyfikacji podlegały pojęcia: duszy i rozumu, ciała i materii. W starożytności istniały dwa nurty filozoficzne określane jako joński oraz italski. W nurcie jońskim na uwagę zasługują poglądy Platona, założyciela Dawnej Akademii; w nurcie italskim natomiast zwrócić uwagę należy na dwóch filozofów, Demokryta oraz jego ucznia Epikura z Somos.

Platon [6] pojmował za początek wszechrzeczy: Boga i materię. Boga nazywał rozumem i przyczyną, a materię uważał za bezkształtną i nieograniczoną. Boga i duszę charakteryzował jako byty bezcielesne, które dzięki temu są najlepiej zabezpieczone przed zniszczeniem i cierpieniem. Mówiąc o duszy twierdził, że jest ona nieśmiertelna i przyobleka się kolejno w wiele ciał. Określał ją

---

[5] J.Bańka. Ja teraz. Katowice 1983, s. 42-44.
[6] D.Laertios. Żywoty i poglądy słynnych filozofów. Łódź 1988, s. 193-194.

także jako ideę tchnienia życiowego, która rozchodzi się we wszystkich kierunkach. Duszę podzielił na trzy części: część rozumną mieszczącą się w głowie, część uczuciową mieszczącą się w okolicy serca i część pożądliwą obejmującą okolice pępka i wątroby .Dusza otaczała ciało od środka a skierowana była we wszystkie kierunki. Połączona od środka z krańcami, posiadała zdolność poznawania i systematyzowania rzeczywistości. Dusza i rozum według Platona stanowiły jedność, bowiem dusza była siedliskiem świata idei a ich łącznikiem było przypomnienie idei przez duszę. Życie ciała i duszy w ich wzajemnych powiązaniach i zależnościach tworzyło życie ludzkie. Ciało człowieka, którym nie kierowałaby dusza, nie byłoby ciałem ludzkim. Platon określił, iż „celem człowieka jest upodobnić się do Boga. Cnota, choć sama wystarcza do osiągnięcia szczęśliwości, potrzebuje jednak narzędzi pożytecznych dla ciała, a więc siły, zdrowia, dobrych zmysłów i tym podobnych czynników, a także dóbr zewnętrznych takich jak bogactwo, dobre pochodzenie, sława."[7] Cnoty biorące początek w duszy, to według Platona: mądrość, odwaga, wstrzemięźliwość. Najwyższą cnotę stanowiła mądrość bowiem w powiązaniu z ideą była wieczna, a odwaga i wstrzemięźliwość wraz z ciałem podlegały śmierci.

Kontynuatorem myśli platońskiej był Arystoteles, według którego: „Życie człowieka nie dzieli się na to, co czyni ciało, i na to, co czyni dusza; jest zawsze aktywnością obu czynników. Ciało pozbawione duszy nie byłoby zdolne do spostrzegania, ale także i dusza pozbawiona ciała nie mogłaby spostrzegać. Można powiedzieć więcej: ciało bez duszy jest martwe, ale dusza bez ciała - nieaktywna."[8] Teleologia Platońska jest bardziej filozofią człowieka niż filozofią przyrody.

Demokryt natomiast był atomistą, uważał za początek wszechrzeczy atomy i próżnię, a wszystko inne za mniemanie. Wprowadził kategorię życia i synkategorię śmierci. Według niego, dusza składała się z atomów gładkich oraz okrągłych i była tym samym co umysł, który opanowuje w człowieku jego zmysłowe popędy i daje mu świadomość dobra i szczęścia. Celem najwyższym człowieka „jest pogoda ducha, nie pokrywająca się bynajmniej z rozkoszą, jak to niektórzy fałszywie interpretują, lecz będąca stanem spokoju i równowagi wewnętrznej, w którym dusza jest wolna od strachu, zabobonów i innych po-

[7] D.Laertios. Cyt. wyd., s. 197.
[8] B.Suchodolski. Kim jest człowiek. Warszawa 1974, s. 90.

dobnych doznań." [9] Według Epikura, dusza składała się z cząstek subtelnych rozsianych po całym ciele, a działanie duszy ujawniało się we władzach umysłowych i w czuciach. Dusza była naczelną przyczyną wrażeń zmysłowych poprzez wsparcie całego ciała. Naturę ludzką natomiast cechowała przyjemność oraz przeciwstawna jej przykrość. Doznania te wskazywały człowiekowi drogę, którą należało podążać aby być szczęśliwym. Zgodnie z poglądami Epikura, człowiekowi w życiu winna towarzyszyć wiedza praktyczna: logika, fizyka i etyka[10].

Wśród filozofów rozróżniano także podział na stoików i sceptyków. Stoicy propagowali zachowanie moralne, zgodne z naturą, oznaczające gotowość podejmowania decyzji spójnych z uznawanymi wartościami. Według nich najwyższą cnotą i warunkiem szczęścia było życie zgodne z rozumem oraz opanowanie namiętności. Odmiennie do powyższych prawd odnosili się sceptycy. Odrzucali oni możliwość uzyskania wiedzy pewnej i uzasadnionej. Uważali, iż nie znane są właściwości rzeczy, jak i ludzki stosunek do nich, bowiem wiedzieć o tym nie można ani ze zmysłów, ani na podstawie sądów. W postępowaniu praktycznym - według nich - wystarcza tylko prawdopodobieństwo, a w postępowaniu teoretycznym należy powstrzymywać się od sądu jeśli idzie o poznanie rzeczywistości[11].

W filozofii indyjskiej na uwagę zasługują trzy nurty:[12]

- dżinizm - rozróżniał duszę oraz wszystko inne, co nie jest duszą; dżiniści przyjmowali cztery elementy, których synkategoriami mogły być substancje: materia, medium ruchu, medium spoczynku, przestrzeń;
- buddyzm - poruszał problematykę dobra i zła; że poza bytem absolutnym wszystko jest ułudą, a u człowieka świadomość osiągnąwszy prawdę wyższą przestaje istnieć jako świadomość uzależniona, łączy się ona i rozpływa w bycie absolutnym;
- braminizm - według niego dusza była najgłębszym pierwiastkiem człowieka, ale identycznym z bytem absolutnym; nie istniała dusza indywidualna, różna od bytu absolutnego.

---

[9] D.Laertios. Cyt. wyd., s. 540.
[10] Zob. D.Laertios. Żywoty..., s. 599-602.
[11] Por. J.Bańka. Ja..., s. 61-62.
[12] J.Bańka. Cyt. wyd., s. 48-51.

Filozofowie często powoływali się na stary mit o tym, jak „...stwórca, wyposażając różne zwierzęta w kwalifikacje przydatne w walce o byt, przypomniał sobie w ostatniej chwili o człowieku, który - w wyniku tego zapomnienia - nie mógł już otrzymać żadnego wyposażenia fizycznego, które ułatwiałoby mu walkę o byt: ani futra, ani kłów, ani pazurów. Otrzymał jednak 'dar rozumu', dzięki któremu miał się urządzić w życiu lepiej niż zwierzęta."[13]
Powyższe nurty przetrwały wiele lat i nie są obce współczesnym filozofom.

W dobie renesansu szczególną uwagę skupiano na stosunku ludzkiego rozumu do społecznej rzeczywistości. Problem rozumu i rzeczywistości w okresie kontrreformacji i wojen religijnych ujmowany był także jako problem żywotny. W oświeceniu konflikt ludzkiego rozumu i ludzkiej rzeczywistości analizowano na tle rozwoju historycznego i warunków społecznych. Człowiek w wyniku rozwoju tworzył własny świat, w którym jego osobowość mogła się rozwijać bądź ulegać degradacji.

Według Feuerbacha[14], człowiek był samowystarczalny przez to, że posiadał mózg, który mógł być odpowiednikiem jego duchowości. Dusza zaś była abstrakcyjnym uogólnieniem procesów życia lub obrazowym upostaciowieniem sił, które w tym życiu się przejawiały. Człowieka charakteryzowała świadomość własnej aktywności umysłowej oraz doświadczenie własnego bytu konkretnego. Feuerbach uważał człowieka za podmiot oraz przedmiot. Podmiotem człowiek był tylko dla siebie, przedmiotem dla innych, bowiem jego doznań nikt nie był w stanie pojąć w sposób subiektywny.

Helmut Plessner[15] ujmował człowieka jako nierozerwalną całość, która nie była ciałem ani duszą, nie była też abstrakcyjnym podmiotem posłusznym prawom logiki oraz normom etyki i estetyki. Była natomiast konkretną osobową całością, która w tej niepodzielnej całości egzystowała.

W różny sposób filozofowie próbowali określić czynniki oddziaływujące a zarazem tworzące osobowość człowieka. Do nich zaliczyć można: tradycje i wychowanie, doświadczenia życiowe, plany życiowe realizowane i nie realizowane, postawy buntu i uległości, gorycz zniechęcenia i otucha nadziei oraz samotność i refleksja.

---

[13] B.Suchodolski. Kim jest..., s. 41.
[14] Tamże, s. 92.
[15] Zob. B.Suchodolski. Kim jest..., s. 60-62, 94-97.

Współczesny człowiek uzależniony jest od techniki. Postęp cywilizacyjny, technika przyjęły w pewnym stopniu funkcję boskiego oddziaływania. W dobie postępu technicznego powstała nowa sfera (obok duszy i rozumu) - technosfera, która złamała spoistość jednolitego niegdyś człowieka. Sfera duszy i sfera rozumu stały się dla siebie obce, a czasami nawet wrogie, wobec czego człowiek poszukuje nowego punktu syntezy własnego 'ja'. Nadal szuka on odpowiedzi na pytanie: 'Kim jest człowiek ?'.

Na powyższe pytania próbują udzielić odpowiedzi neotomiści.

M.A.Krąpiec uważa, iż „człowiek jest bytem duchowo-cielesnym, najdoskonalszym w przyrodzie, którego odróżnia od świata zewnętrznego duch, zdolność poznawcza, wolność woli, osobowa natura i skierowanie do Boga"[16]. Istota człowieka polega na jedności ciała i duszy jako złożonej materii i formy, czyli natury ludzkiej. Istnieje bytowa jedność, która realizuje się w samych ludziach, czego przykładem może być świadomość ludzka oraz analiza ludzkiego działania.

J.Woroniecki ujmuje człowieka w relacjach do przyrody, społeczeństwa i 'Absolutu'. Według niego człowiek jest bytem zupełnym i doskonałym, a struktura jego składa się z pierwiastka duchowego, czyli duszy oraz pierwiastka cielesnego, czyli materii. Przez naturę ludzką rozumie „...nie pojedyncze jej czynniki czy władze wzięte oddzielnie, ale naturę, wziętą jako całość i nawet jako część większej jeszcze całości, jaką jest społeczeństwo ludzkie i świat cały"[17]. Naturę ludzką traktuje jako punkt wyjścia i klucz do określenia i zrozumienia miejsca człowieka we wszechświecie, bowiem człowiek skupia w sobie elementy świata materialnego i duchowego. Natura ludzka jest obszarem, w którym formuje się osobowość człowieka. W procesie rozwoju człowiek nabywa i kształtuje swoje osobiste cechy, które są ważniejsze od wrodzonych. Rozwój ten powoduje kształtowanie się osobowości w człowieku. Osobowość natomiast jest bytem substancjonalnym i relacyjnym. J.Woroniecki nazwę 'osobowość' używa zatem nie tylko jako synonimu osoby, lecz ujmuje jednostkę ludzką w aspekcie dynamicznym, starając się poznać jej głębię.

Neotomiści osobowość ujmują jako konkretną i doskonałą substancję. Wywodzi się ona z pierwiastka duchowego i opiera się na rozumie i woli, a za-

---

[16] H.Piluś. Człowiek i osobowość w neotomiźmie polskim. Wrocław 1980, s. 207.
[17] J.Woroniecki. Katolicka etyka wychowawcza. T. 1. Kraków 1948, s. 261.

leżna jest nie tylko od własnego 'ja', ale również społeczeństwo ma na nią wpływ. Człowiek, według neotomistów, z jednej strony jest bierną cząstką wszechświata, z drugiej skupia w sobie cały wszechświat[18].

Życie ludzkie - zdaniem Suchodolskiego[19] - nie może być wyłącznie zażywane dla przysparzania przyjemności czy pożytku, ale powinno realizować ciążące na nas obowiązki, bowiem w życiu człowieka nie jest najważniejszym to, co będzie uzyskiwał on dla siebie samego, lecz to czemu swym życiem może służyć.

1.2. Psychologiczne definicje osobowości.

Psychologia rozwinęła się pod koniec XIX w. jako pochodna filozofii i fizjologii eksperymentalnej. Jest ona nauką młodą. Badanie osobowości i jej struktur oraz funkcji zajmowało odrębne miejsce w rozwoju psychologii. Powstające w tej dyscyplinie naukowej teorie osobowości były ukierunkowane funkcjonalnie i koncentrowały się na problemach istotnych z punktu widzenia przystosowania organizmu oraz przetrwania jednostki.

Osobowość, z łac. '*persona*' - pierwotnie oznaczało maskę używaną przez aktorów w teatrze starożytnym, a definiowane było jako: wygląd zewnętrzny człowieka, odróżniający go od innych ludzi. Słowo 'persona' utożsamiano z rolą graną przez aktora czy człowieka w życiu codziennym, jego miejscem w społeczności; rolą pełnioną przez niego (człowieka) w życiu publicznym.

Obecnie osobowość człowieka stanowi dynamiczny, zorganizowany system impulsów biopsychicznych oraz postaw, nawyków, idei i dążeń. Zgodnie z tym ujęciem, osobowość stanowią elementy biogenne i psychogenne. Osobowość rozumiana bardzo szeroko, często używana jest zamiennie z terminami: psychika, charakter, ogólna charakterystyka człowieka.

---

[18] Zob. H.Piluś. Człowiek ..., s. 47-50.
[19] B.Suchodolski. Kim jest..., s. 239.

Słownik psychologiczny[20] podaje, iż osobowość jest to:

- zespół cech psychicznych, za pomocą których można opisać podstawowe formy zachowania się człowieka;
- zespół postaw, nastawień wyznaczających zachowanie człowieka;
- zespół warunków wewnętrznych determinujących sposób, w jaki człowiek reguluje swoje stosunki z oddziałującym na niego światem zewnętrznym.

Philip G.Zimbardo i Floyd L.Ruch w swojej książce „Psychologia i życie" uważają, że osobowość to „...ogólna suma tych sposobów reagowania na innych ludzi (i obiekty) oraz sposób wchodzenia z nimi w interakcje, które są charakterystyczne dla danej jednostki"[21].

Współcześnie w psychologii istnieje wiele różnych modeli osobowości, które klasyfikować można na różne sposoby i podzielić na kilkanaście grup.

Podobnie jak C.S.Hall wyróżnić można:

- klasyczną teorię psychoanalityczną Freuda,
- współczesną teorię psychoanalityczną,
- analityczną teorię Junga,
- teorie psychospołeczne,
- personologię Murraya,
- teorię organistyczną,
- psychologię humanistyczną,
- psychologię egzystencjalną,
- psychologię wschodu,
- Allportowską psychologię jednostki,
- teorię czynnikową,
- teorię bodźca - reakcji,

oraz inne ujęcie osobowości przez:

- Kazimierza Obuchowskiego,
- Stanisława Gerstmanna.

Freud[22] jako pierwszy zaczął uprawiać psychologię osobowości w ujęciu życia psychicznego jednostki. Posługiwał się wieloznacznymi wyrażeniami, na-

---

[20] Zob. Słownik psychologiczny. Warszawa 1987, s. 194.
[21] Psychologia i życie. Aut. P.Zimbardo, T.Ruch i in. Warszawa 1994, s. 432.
[22] Por. K.Obuchowski. Adaptacja twórcza. Warszawa 1985, s. 48-51; C.S.Hall, G.Lindzey. Teorie..., s. 42-46.

tomiast nie używał terminu 'osobowość'. Uważał on, iż wszelkie podwaliny osobowości człowieka dojrzałego zostały położone w dzieciństwie; wyróżnił 5 stadiów rozwoju psychoseksualnego. W zakresie struktury aparatu psychicznego (osobowości) wyróżnił 3 systemy:

- id (siły wewnętrzne) - zbiornik popędów nieświadomych, dziedzicznych, wyznaczających zachowanie się człowieka od wewnątrz,
- ego - pośrednik pomiędzy energetycznym naciskiem id a mechanizmami wykonawczymi,
- super-ego (sumienie) - kontroler zgodności ukierunkowania popędów z wartościami moralnymi w celu powstrzymywania postępowania sprzecznego z oczekiwaniami innych ludzi.

Każdy z tych systemów posiadał własne funkcje, właściwości, komponenty, zasady działania, dynamizmy i mechanizmy. Współdziałały one tak ściśle ze sobą, że rozdzielenie ich oddziaływań i określenie względnego wpływu każdego z nich na zachowanie ludzkie było rzeczą niezmiernie trudną, bowiem zachowanie jest wytworem interakcji tych trzech systemów. Freud uważał, iż podstawą stadiów rozwoju psychoseksualnego są instynktowne popędy biologiczne oraz interakcje z rodzicami.

Erik H.Erikson rozwinął teorię Freuda poprzez ukazanie większego wpływu środowiska zewnętrznego na kształtowanie się osobowości. Stadia rozwoju rozszerzył na cały okres życia, włącznie ze starością. Erikson twierdził, że istnieje „...wzajemne dostosowanie jednostki i środowiska, to jest zdolność jednostki do utrzymywania stosunków z coraz bardziej rozszerzającą się przestrzenią życiową z ludźmi i instytucji - z jednej strony, oraz do gotowości tych ludzi i instytucji do włączenia jej w prowadzoną nieustannie działalność kulturalną - z drugiej".[23]

Jako twórca współczesnej teorii psychoanalitycznej Erikson wyróżnił 8 stadiów rozwoju psychospołecznego z dominującymi w nich konfliktami:

- zaufanie - nieufność ,
- autonomia - zwątpienie ,
- inicjatywa - poczucie winy ,
- pracowitość - poczucie niższości ,

---

[23] C.S.Hall, G.Lindzey. Cyt. wyd., s. 88.

- tożsamość - przemieszanie ról ,
- intymność - izolacja ,
- wielkoduszność - zaabsorbowanie sobą ,
- poczucie winy - rozpacz .

W stadiach tych Erikson przedstawił różne role, jakie pełnione są w poszczególnych okresach życia. Jego zdaniem dziecko aktywnie uczestniczy w odgrywaniu ról, naśladując dorosłych i udając różne istoty. W okresie dorastania jednostka zaczyna mieć poczucie własnej tożsamości, czuje się przygotowana do pełnienia roli w społeczeństwie. Człowiek dorosły odgrywając role, postępuje w taki sposób, aby przekazać innym obraz samego siebie. Zmuszony jest nauczyć się żyć w społeczeństwie, a jego rozwój musi być zgodny z wymogami społeczeństwa, bowiem w przeciwnym razie ponosić będzie konsekwencje.

Analityczna teoria Junga tym różni się od wszystkich pozostałych innych koncepcji osobowości, że kładzie silny nacisk na filogenetyczne i wspólne dla całego rodzaju ludzkiego źródła osobowości. Cechą tej koncepcji jest łączenie myślenia teleologicznego i przyczynowego w sposobie rozumienia człowieka. Posiada ona charakter prospektywny i retrospektywny. Zgodnie z nią, aktualne zachowanie człowieka jest determinowane zarówno przez przeszłość, jak i przez przyszłość. Źródłem osobowości człowieka są doświadczenia całego gatunku ludzkiego.

Według poglądów Junga, na całość osobowości składają się licznie zróżnicowane, lecz współdziałające ze sobą struktury, do których zaliczyć należy:

- ego - świadoma psychika ,
- nieświadomość osobowa i jej kompleksy ,
- nieświadomość zbiorowa i jej archetypy ,
- persona ,
- anima i animus ,
- cień .

Autor wyróżnia także postawę ekstrawertywną, w której aktywność jednostki ukierunkowuje na obiektywny świat zewnętrzny oraz postawę introwertywną, w której aktywność ta ukierunkowana jest na subiektywny świat wewnętrzny.

Jung uważa, iż centrum całej osobowości stanowi jaźń, której funkcją jest scalanie systemów i zapewnienie osobowości jedności, równowagi i stabilności. Jego zdaniem, człowiek stale się rozwija i doskonali, lub przynajmniej dokonuje pewnych wysiłków w tym kierunku. Ostatecznym celem rozwoju jednostki jest samo urzeczywistnienie, czyli najdoskonalsze, najpełniejsze, a zarazem najbardziej harmonijne połączenie wszystkich aspektów osobowości człowieka.

Teorie psychospołeczne kładą mniejszy nacisk na rolę popędu seksualnego, podkreślając znaczenie innych podstawowych popędów bądź oddziaływań społecznych. Teorie te przeciwstawiają się freudowskiej doktrynie popędów oraz założeniom o niezmienności natury ludzkiej. Rozszerzyły one freudowską psychologię, wprowadzając do niej społeczne czynniki osobowości. Zawierają twierdzenie: „...iż w idealnych warunkach jednostka i społeczeństwo są wzajemnie uzależnione: jednostka przyczynia się do osiągnięcia celów społeczeństwa, które z kolei pomaga jednostce osiągnąć jej cele".[24] Każda z teorii psychospołecznych wskazuje na człowieka jako podatnego na kształtowanie przez społeczeństwo, oraz ukazuje że społeczeństwo jest równie podatne na oddziaływanie człowieka.

Erich Fromm[25] opisuje sposób, w jaki struktura danego społeczeństwa i działające w nich siły kształtują jego członków. Uważał, że człowiek skazany jest na osamotnienie (psychiczne), izoluje się od świata zewnętrznego. Widział on człowieka żyjącego w społeczeństwie jako zjednoczonego z innymi ludźmi we wspólnej pracy, miłości albo ulegającego wobec władzy i podporządkowującego się temu społeczeństwu chcąc czuć się bezpiecznie. Scharakteryzował 5 potrzeb, od których uzależniony jest człowiek:

- potrzeba powiązań,
- potrzeba transcendencji,
- potrzeba zakorzenienia,
- potrzeba tożsamości,
- potrzeba systemu orientacji.

---

[24] C.S.Hall, G.Lindzey. Cyt. wyd., s. 189.
[25] Tamże, s. 162-167.

E.From wysunął następujące twierdzenia określające związek człowieka ze społeczeństwem:

1. ludzie mają podstawową, wrodzoną naturę;
2. społeczeństwo jest stworzone przez ludzi w celu urzeczywistnienia tej podstawy natury;
3. żadne utworzone dotychczas społeczeństwo nie zaspokaja podstawowych potrzeb egzystencji ludzkiej;
4. możliwe jest stworzenie takiego społeczeństwa.

Uważał on, że osobowość człowieka rozwija się stosownie do warunków, jakie stwarza mu określone społeczeństwo, a charakter (osobowość) wpływa na strukturę społeczną i zmiany społeczne. Za właściwe społeczeństwo uznawał takie, które umożliwia człowiekowi „...wykroczenie poza naturę, przez tworzenie, a nie przez niszczenie, w którym każdy osiąga poczucie własnego 'ja' przez doświadczenie siebie jako podmiotu swych władz duchowych, a nie przez konformizm, w którym istnieje taki system orientacji i przywiązania, że człowiek nie potrzebuje zniekształcać rzeczywistości ani czcić idolów".[26]

Alfred Adler społeczeństwo analizuje poprzez wypatrywanie czynników istotnych dla osobowości. Przyjął on, że ludźmi kierują przede wszystkim motywy społeczne, wobec czego wchodzą oni w różnego rodzaju związki z innymi ludźmi, angażują się społecznie przedkładając dobro ogółu nad interes prywatny. Zwrócił uwagę na znaczenie zmiennych społecznych, stworzył koncepcję twórczej jaźni oraz położył nacisk na swoistość i niepowtarzalność osobowości. Stwierdził, odwrotnie niż Freud, że ludzie są istotami społecznymi, a nie tylko seksualnymi. Uznał świadomość za centrum osobowości.

Poglądy Adlera w kształtowaniu struktury osobowości można ująć w następujące działy:[27]

- fikcja jako cel ,
- dążenie do wyższości ,
- poczucie niższości i kompensacja ,
- zainteresowanie społeczne ,
- styl życia ,
- twórcza jaźń .

---

[26] C.S.Hall, G.Lindzey. Cyt. wyd., s. 166.
[27] Tamże, s. 154.

Na uwagę zasługują dwa stwierdzenia Adlera[28]. Pierwsze - „...styl życia jest głównym hasłem osobowości oraz zasadą systemową, zgodnie z którą funkcjonuje osobowość danej jednostki" ; drugie - „...twórcza jaźń jest fermentem oddziaływującym na świat realny i przekształcającym je w osobowość, która jest subiektywna, dynamiczna, zintegrowana, indywidualna i odznacza się specyficznym, jedynym w swoim rodzaju stylem."

Karen Horney[29] koncentruje się na rodzinnych czynnikach kształtujących osobowość. Harry S.Sullivan[30] analizuje stosunki międzyludzkie w okresie niemowlęctwa, dzieciństwa i wieku dorastania. Jest on twórcą interpersonalnej teorii osobowości. Według niego osobowość jest „...względnie trwałym wzorem powtarzających się międzyosobowych sytuacji, które charakteryzują życie ludzkie. Znaczy to, że osobowość wyraża się całkowicie w owych sytuacjach i nie da się od nich oddzielić."[31] Sullivan podkreślał, iż osobowość jest bytem czysto hipotetycznym, zorganizowana ze zdarzeń interpersonalnych i stanowiąca dynamiczny ośrodek różnych procesów zachodzących w polach interpersonalnych. Ujął on osobowość jako system energetyczny, którego zasadnicze działanie polega na czynnościach redukujących napięcie.

Sullivan rozpatrywał osobowość z perspektywy określonych stadiów rozwoju, do których zaliczyć należy:

- niemowlęctwo,
- dzieciństwo,
- wiek młodociany,
- okres poprzedzający dorastanie,
- okres wczesnego dorastania,
- okres późnego dorastania,
- wiek dojrzały.

Dziedziczność i dojrzewanie oraz kulturę oddziałującą poprzez system stosunków interpersonalnych, Sullivan uważał za podłoże rozwoju osobowości. W swojej teorii relacji interpersonalnych dokonał konsolidacji stanowiska, jakie reprezentuje teoria osobowości oparta na procesach społecznych.

---

[28] Tamże, s. 157-159.
[29] Tamże, s. 168-171.
[30] Tamże, s. 172-188.
[31] E.Chmaj. Prądy i kierunki w pedagogice XX w., s. 118.

Odmiennie problem osobowości ujmował Henry A. Murray. Skoncentrował się on na ludziach w całej ich złożoności, skierował swą działalność na pełne zrozumienie indywidualnego przypadku wskazując na całościowy charakter zachowania. Opisując zachowanie się jednostki uważał, że dokładne przeanalizowanie i zrozumienie środowiska kontekstu zachowania się jest wystarczającym warunkiem. Osobowość człowieka przedstawiał jako swego rodzaju kompromis między własnymi impulsami danej jednostki a wymaganiami i interesami innych ludzi. Konflikty do jakich dochodzi między jednostką a uznawanymi powszechnie wzorcami środowiska kulturowego, podlegają rozwiązaniu między innymi dlatego, że jednostka przystosowuje się w pewien sposób do wzorców grupowych.

Kierunek swojej działalności Murray określił terminem 'psychologia', a osobowość definiował następująco:[32]

1. Osobowość jednostki jest abstrakcją sformułowaną przez teoretyka, a nie jedynie opisem zachowania się tej jednostki.
2. Osobowość jednostki odnosi się do wielu zdarzeń, które w idealnym przypadku obejmują całe jej życie.
3. Definicja osobowości odzwierciedla elementy zachowania.
4. Osobowość jest czynnikiem organizującym czy kierującym jednostką.
5. Osobowość jest zlokalizowana w mózgu.

Rozszerzeniem zasad psychologii postaci na organizm jako całość jest *psychologia organistyczna*, której przedstawicielem są między innymi: A.Angyel, A.Maslow i inni. Teoria ta charakteryzuje się tym, że:

- kładzie nacisk na jedność, integralność, spójność i zwartość normalnej osobowości;
- przyjmuje za punkt wyjścia organizm jako zorganizowany system, po czym przechodzi do analizowania go przez wyróżnienie w całości jej części składowych;
- zakłada, że jednostka jest motywowana przez jeden - najwyższy motyw;
- minimalizuje znaczenie podstawowego i kierunkowego wpływu środowiska zewnętrznego na normalny przebieg rozwoju;
- włącza do podstawy to wszystko, czym dany organizm jest i co czyni;

[32] Zob. C.S.Hall, G.Lindzey. Cyt. wyd., s. 201.

BIBLIOTEKA GŁÓWNA

W świetle tej teorii osobowość ujmowana jest jako „...rozległa postać czasowa, to jest konfiguracja czy struktura, w której mocno są osadzone przeszłość, teraźniejszość i przyszłość. Osobowość jest zorganizowanym procesem rozciągającym się w czasie. Przeszłość nie jest niezmienna; zmienia się ona, gdy dawne zdarzenia uzyskują nową wartość pozycyjną w biosferze. [...] wpływ przeszłości na teraźniejszość zmienia się nieustannie. Przyszłość zawsze oddziaływuje w teraźniejszości jako możliwość czy skłonność. Ona również może się zmieniać, w miarę jak biosfera podlega reorganizacji."[33]

Psychologia humanistyczna ma bardziej optymistyczny i pełen nadziei pogląd na naturę człowieka. Każda jednostka może rozwijać się prawidłowo pomimo ograniczającego oddziaływania rodziców, szkoły czy innych presji społecznych. Przedstawicielem psychologii humanistycznej jest Carl Rogers. W badaniach nad osobowością położył on nacisk na własne doświadczenie jednostki, na jej uczucia i wartości, na to wszystko, co określane jest jako 'życie wewnętrzne'. Uważał on, że dziedziczność ma wpływ na osobowość, a organizm ludzki dąży do samourzeczywistnienia się i samorozwoju.

Psychologia egzystencjalna opiera się na ontologii Heideggera. Przeciwstawia się ona dualizmowi podmiotu (umysłu) i przedmiotu (ciała, środowiska lub materii). Struktura egzystencji określana jest pojęciem: 'bycie w świecie'. Jednostka nie egzystuje jako 'ja' czy podmiot wchodzący w relację ze światem zewnętrznym, nie jest rzeczą, podmiotem czy ciałem wchodzącym w relacje z innymi przedmiotami tworzącymi świat.

Według tej teorii istnieje jedność między ludźmi i światem. Świat w którym żyją ludzie obejmuje trzy obszary:[34]

- otoczenie biologiczne i fizyczne,
- środowisko ludzkie,
- samą osobę łącznie z jej ciałem.

'Bycie w świecie' jest nierozerwalną całością. Przedstawiciele tej teorii, M.Boss i Binswager nie czynili prób definiowania osobowości, lecz analizowali egzystencję człowieka posługując się metodą fenomenologiczną.

Psychologia wschodu oscyluje wokół poglądów Buddy, a jej historia sięga przeszło 2000 lat. Buddyzm przyjmuje zupełnie inną perspektywę ludzkiego

---

[33] C.S.Hall, G.Lindzey. Cyt. wyd., s. 250.
[34] Tamże, s. 300.

życia niż dotychczas omówione. Badanie osobowości w buddyzmie nie polega na zajmowaniu się 'ego', ale na ujmowaniu serii zjawisk. Podstawowym zjawiskiem jest aktualna relacja między stanem psychicznym a obiektem odczuć.

Psychologia klasyczna buddyzmu określana jest mianem 'Abhidhamma'. Głównym jej założeniem jest brak istnienia jakiejkolwiek trwałej osobowości. Istnieje jedynie nieosobowy zbiór procesów, które powstają i przenikają. Złudzenie istnienia osobowości wyrasta z wzajemnego przemieszczania się i zlewania tych nieosobowych procesów. Według Abhidhammy, ludzka osobowość jest jak rzeka, która zachowuje stały kształt i pozorną tożsamość. Psychologia ta wyróżnia elementy psychiczne o charakterze nieskalanym i zdrowym oraz elementy skalane, niezdrowe. Wyróżnia także naturalne własności obecne w każdym stanie psychicznym: apercepcję, percepcję, wolę, czucie, koncentrację, spontaniczną uwagę, energię psychiczną.[35]

Idealny typ osobowości wschodu charakteryzuje:[36]

1. Brak: pożądania zmysłowego; lęku urazy czy jakichkolwiek obaw; dogmatyzmu w sensie przekonania, że to lub tamto 'jest prawdą'; niechęci do takich sytuacji, jak strata, pohańbienie, ból, potępienie; uczuć pożądliwości lub złości, doznań cierpienia; potrzeby aprobaty, przyjemności, uznania, pragnienia czegokolwiek dla siebie poza zasadniczymi i niezbędnymi rzeczami.
2. Występowanie: bezstronności; ożywienia i zadowolenia; współczucia; szybkiej i trafnej percepcji; opanowania i operatywności; otwartości wobec innych i wrażliwość na ich potrzeby.

Buddyzm kładł szczególny nacisk na stan umysłu jednostki, który jest łącznikiem życia teraźniejszego i przyszłego.

G.W.Allport wskazuje, iż naturę ludzką charakteryzuje nacisk na pozytywne, świadome elementy motywacji, a zachowanie traktuje jako czynniki wewnętrzne działające spójnie. Allport zestawił i omówił 50 definicji osobowości, dzieląc je na pięć grup:[37] filozoficzne, prawne, socjologiczne, biospołeczne, psychologiczne.

---

[35] Zob. C.S.Hall, G.Lindzey. Cyt. wyd., s. 333-335.
[36] Tamże, s. 346.
[37] S.Siek. Struktura osobowości. Warszawa 1986, s. 11-14.

Definicje psychologiczne podzielił także na pięć podgrup:

1. Definicje ujmujące osobowość jako zespół, sumę, agregat różnych cech i właściwości; przykład:

   - Osobowość jest ogółem biologicznych, wrodzonych dyspozycji, impulsów, tendencji, pragnień, instynktów jednostki oraz nabytych przez doświadczenie dyspozycji i tendencji.

2. Definicje ujmujące osobowość jako zorganizowany zespół cech i właściwości; przykład:

   - Osobowość jest zintegrowanym układem zainteresowań, który wyznacza specyficzny, indywidualny trend zachowania organizmu.

3. Definicje ujmujące osobowość jako zespół cech i właściwości zorganizowany hierarchicznie; przykład:

   - Osobowość jest organizacją poziomów i warstw dyspozycji, zintegrowaną i ujednoliconą zgodnie z jakąś kierującą zasadą.

4. Definicje ujmujące osobowość jako wytwór i styl przystosowania jednostki; przykład:

   - Osobowość jest integracją tych systemów, nawyków jednostki, które reprezentują jej indywidualny, charakterystyczny styl przystosowania do otoczenia.

5. Definicje określające osobowość jako coś, co odróżnia jednego człowieka od drugiego, jako coś, co indywidualizuje; przykład:

   - Osobowość jest zorganizowanym systemem, funkcjonującą całością nawyków, dyspozycji, postaw uczuciowych, który wyraźnie odróżnia jednostkę od innych członków grupy w której żyje.

Powyższe definicje Allport uogólnił i ujął w następujący sposób: „Osobowość jest dynamiczną organizacją w jednostce tych systemów psychofizycznych, które determinują jej specyficzne przystosowanie do jej środowiska."[38]

Raymond Cattel, podobnie jak G.Allport, położył nacisk na cechy, opierając się na metodzie statystycznej - analizie czynnikowej. Uważał on osobowość za złożoną i zróżnicowaną strukturę cech, tzw. cech dynamicznych. Cechy mogły odzwierciedlać działanie czynników dziedzicznych bądź być wynikiem działania warunków środowiskowych. Cattel, osobowość wiązał z całym zachowaniem jednostki, zarówno zewnętrznym, jak i wewnętrznym, oraz określał

---

[38] C.S.Hall, G.Lindzey. Cyt. wyd., s. 409.

osobowość jako to, co pozwala przewidzieć, co dana osoba zrobi w danej sytuacji.

J.Dollard i E.Miller[39] freudowskim pojęciom nadali formę opartą o badania eksperymentalne. Badali reakcje pomiędzy: popędem-sygnałem-reakcją-wzmocnieniem. W swojej pracy przejawiali mniejsze zainteresowanie strukturalnymi, czyli stosunkowo niezmiennymi elementami osobowości. Kładli nacisk na proces uczenia się, którego kluczowym pojęciem jest nawyk. Według tych autorów, osobowość składa się przede wszystkim z nawyków, a jej konkretna struktura zależna jest od wydarzeń, na które wystawiona jest jednostka.

Kazimierz Obuchowski[40] nieco odmiennie ujmuje osobowość. Według niego wiele składowych decyduje o jej kształcie. Osobowość uważa za aktywny składnik przetwarzania tego, co na wejściu i determinacji postępowania, oraz za mechanizm dostrajający się do sformułowanych zadań. Osobowość traktuje jako zbiór właściwości psychologicznych, wyznaczających postępowanie człowieka, i które można opisać za pomocą pojęć wskaźnikowych. Właściwości te mogą ulegać zmianom pod wpływem własnego funkcjonowania osobowości lub oddziaływań zewnętrznych. Właściwości psychologiczne człowieka, które wyznaczają jego postępowanie, mogą być pochodzenia biologicznego, stanowiąc przejaw określonych właściwości tkanki mózgowej lub stanowiące przejaw zakodowanych genetycznie w mózgu wzorów recepcji i reagowania. Mogą one także ulegać procesom integracyjnym i dezintegracyjnym. Centralna funkcja osobowości jest związana z prognozowaniem stanów rzeczy i dostosowywaniem się do nich, natomiast organizacja osobowości ma na celu opanowanie przyszłości za pomocą czynności twórczych. Wszelkie inne funkcje osobowości mają charakter pomocniczy lub stanowią odchylenie od normalnego funkcjonowania osobowości.

Stanisław Gerstman[41] ukazuje model osobowości jako dwie struktury podstawowe:

1. Obiektywna zewnętrzna rzeczywistość, z którą organizm ludzki jest powiązany zasadą jedności;
2. Układ nerwowy ze szczególnym uwzględnieniem kory mózgowej.

---

[39] Tamże, s. 524.
[40] K.Obuchowski. Adaptacja twórcza. Warszawa 1985, s. 193-220.
[41] Zob. S.Gerstmann. Osobowość. Warszawa 1970, s. 96-99.

Do podstawowych funkcji osobowości zalicza: przechowywanie, przetwarzanie informacji oraz możliwości tworzenia 'programów' funkcjonalnych. Nadrzędną rolę w strukturze osobowości pełni układ kontrolno-regulacyjny, działający w oparciu o zasadę metainformacyjności oraz procesy samoświadomości odzwierciedlające treści świadomości poznawczej i emocjonalnej. W jego ujęciu struktura osobowości jest systemem rozmaitych układów, stanowi system dynamiczny, powstający stopniowo w toku ontogenezy pod zasadniczym wpływem doświadczenia historyczno-społecznego, pod oddziaływaniem na jednostkę określonych środowisk wychowawczych.

Różnorodność definicji osobowości w naukach psychologicznych świadczy o tym, iż jest to problem ciągle analizowany i do końca nie zbadany. Przedstawienie powyższych definicji uświadamia nam, iż termin 'osobowość' istnieje nie tylko w psychologii, ale wiąże się również z wieloma innymi naukami.

1.3. Ujęcie osobowości w socjologii.

Socjologia jest „nauką o społeczeństwie, o strukturze i prawach rozwoju społeczeństwa, o formach i prawach życia oraz współżycia grup społecznych".[42]Socjologowie badają zjawiska masowe, makrostruktury, ruchy społeczne oraz zajmują się zagadnieniami grup i jednostek, w których poznanie natury ludzkiej jest koniecznym warunkiem określenia prawidłowości życia społecznego. Część socjologów, rozważania nad naturą ludzką uważa za zbędne i nieistotne, pozostali natomiast skupiają się na jednostce, w celu dokonania analizy zachodzących procesów mikrospołecznych.

Ponieważ niniejsza praca obejmuje problematykę zachowania się jednostek w zależności od środowiska w jakim przebywają, dlatego w podrozdziale tym przedstawione zostaną poglądy tylko tej grupy socjologów, która traktuje człowieka nie tylko jako jednostkę biologiczną ale jako podmiot syntetyzujący w jedną całość indywidualne doświadczenia i czynności. Ich zdaniem, wraz z roz-

---

[42] Słownik języka polskiego, t. 3. Warszawa 1981, s. 270.

wojem biologicznym, w człowieku zmianom ulegają umiejętności, postawy, aspiracje, dążenia.

Człowiek, jako osobnik świadomy, oprócz przyswajania sobie obiektywnych przedmiotów i czynności, nadawania im osobistego charakteru przez przekształcanie ich w doświadczalne dane i akty, także własnym doświadczeniom nadaje cechę obiektywną, nadosobistą, przekształca swe dane w przedmioty, podnosi swe akty do godności czynności idealnych, łącząc je logicznie z innymi aktami. Osobnik świadomy w swej indywidualności przedstawia się jako konkretna osobowość, która znajduje się pomiędzy obiektywnością a subiektywnością i tworzona jest poprzez powyższe doświadczalne dane i akty. Konkretna osobowość i świat konkretny przenikają się nawzajem. Osobowość staje się i rozwija jako składnik konkretnego świata oraz jest współtwórcą lub odtwórcą tego świata.

Według F.Znanieckiego, „osobowość człowieka istnieje nie w odosobnieniu od świata, jako bierny przedmiot wpływów środowiska reagujący na te wpływy, lecz w samym tym świecie, jako działalność przetwarzająca i organizująca rzeczywistość i rzeczywistość przetwarzana i organizowana przez działalność".[43] F.Znaniecki, terminowi 'osobowość' nadał wiele znaczeń szczegółowych a osobowość społeczną ujmował jako układ społeczny.

W socjologicznym aspekcie osobowość oznacza pewien stosunek między człowiekiem a społeczeństwem w aspekcie przeszłości i przyszłości. W relacji 'człowiek-społeczeństwo' osobowość ujmowana jest jako indywidualna miara przyswojenia i uprzedmiotowienia istotnych sił społecznych.[44]

J.Szczepański, osobowość określił jako „...element społeczny w człowieku, zinternalizowana kultura, dynamiczna organizacja idei, postaw, nawyków nadbudowanych nad naturą biologiczną, i wpływająca na życie społeczne".[45]

Zdaniem F.Znanieckiego, nie istnieje nauka, która potrafiłaby określić teorię osobowości jednoznacznie nie sięgając do innych nauk. Dlatego, w celu ujęcia niektórych aspektów osobowości, wprowadził on teorię indywiduum i wyróżnił jej trzy rodzaje:[46]

---

[43] F.Znaniecki. Socjologia wychowania, t. 1. Wychowujące społeczeństwo. Warszawa 1973, s. XIV.
[44] Zob. A.Meier. Socjologia wychowania. Warszawa 1982, s. 68-69.
[45] J.Szczepański. Elementarne pojęcia socjologii. Warszawa 1970, s. 106.
[46] F.Znaniecki . Wstęp do socjologii. Warszawa 1988, s. 140.

1. Biologiczną teorię indywiduum - biorącą pod uwagę jeden fragment osobowości '*organizm*' i usiłującą zgrupować dookoła tego fragmentu możliwie największą ilość zjawisk osobistych;
2. Psychologiczną teorię indywiduum - rozpatrującą subiektywną stronę osobowości, sztucznie wyodrębnioną i przeciwstawioną jej obiektywnej stronie, usiłującą wykryć prawidłowości w sztucznie wydzielonej serii subiektywnych zjawisk;
3. Socjologiczną teorię indywiduum - obejmującą specjalną i częściową syntezę pewnych zjawisk osobistych.

F.Znaniecki, socjogenne elementy osobowości przedstawił jako:[47]

- *kulturowy ideał osobowy*;
- *role społeczne*;
- *jaźń subiektywna*;
- *jaźń odzwierciedlona*.

Kulturowy ideał osobowości narzucany jest przez społeczeństwo w toku socjalizacji a zinternalizowany zostaje w okresie dojrzewania. Jest modelem, według którego kształtowane są zachowania, ucieleśniane pożądane cechy wysoko cenione w danej grupie. Ideał ten służy jako wzór do naśladowania i przekazywany jest młodzieży w rodzinie, grupach rówieśników, instytucjach wychowawczych. Na jego kształtowanie się mają wpływ między innymi oddziaływania pozytywne (nagrody) oraz negatywne (kary).

Role społeczne - to względnie stały i wewnętrznie spójny system zachowań, będących reakcjami na zachowania innych osób, przebiegających według pewnego wzoru.[48]

Wpływ na role społeczne oraz wzór osobowy mają:[49]

- jaźń subiektywna i jaźń odzwierciedlona,
- stan socjalny, czyli całokształt praw, które osobnikowi przyznaje i zobowiązuje się zapewnić grupa społeczna,
- funkcje społeczne, czyli ogół obowiązków jednostki w danej roli społecznej,
- znaczenie życiowe.

---

[47] Za: J.Szczepański. Elementarne..., s. 128.
[48] J. Szczepański. Elementarne..., s. 131.
[49] S.Kowalski. Socjologia..., s. 303

Wymienione na pierwszym miejscu: jaźń subiektywna i jaźń odzwierciedlona są socjogennymi elementami osobowości.

Jaźń subiektywna - to subiektywne wyobrażenie o samym sobie, to element organizujący pozostałe składowe naszej osobowości. Rozwija się ona pod wpływem oddziaływania innych ludzi, przede wszystkim: rodziców, rodzeństwa czy krewnych w okresie wczesnego dzieciństwa. Wpływa ona na naszą świadomość, wyzwalając poczucie iż jest się 'sobą'. Przy właściwym ukształtowaniu staje się niezależna i przeciwstawia się naciskom otoczenia, natomiast w konfliktach kilku ról jest niezbędna.

Jaźń odzwierciedlona - to zespół wyobrażeń o samym sobie wytworzony na podstawie ocen otoczenia, na podstawie tego co sobie sami wyobrażamy o ocenie siebie przez innych; to zespół wyobrażeń o sobie 'odczytanych' z wyobrażeń innych ludzi o nas samych. Jaźń odzwierciedloną tworzą:

- wyobrażenia o tym, jak spostrzegają nas inni ludzie,
- wyobrażenia o tym, jak oceniają nasz wygląd i nasze postępowanie,
- reakcja na te wyobrażenia w postaci dumy, zadowolenia, wstydu, upokorzenia.

Człowiek zostaje ukształtowany przez społeczeństwo, które wyznacza mu role do pełnienia oraz ramy w jakich może oddziaływać na to społeczeństwo. W wyniku tych oddziaływań kształtuje się osobowość, warunkująca normalny udział jednostki w życiu społecznym, bowiem osobowość niedojrzała może spowodować nieobliczalne szkody w życiu społecznym.

W swoich badaniach, przy określaniu pojęcia 'osobowość' korzystam także z socjologicznego ujęcia osobowości, bowiem w sposób czytelny ukazuje ono pewne zależności między osobowością a środowiskiem.

1.4.Psychologia wychowawcza jako nauka łącząca psychologię i wychowanie.

Psychologia wychowawcza powstała na przełomie XIX i XX w., w którym to czasie określano ją terminami: psychologia pedagogiczna czy pedagogika eksperymentalna. Związek między psychologią a pedagogiką przejawia się w:

pokrewieństwie problematyki, zaspokajaniu podobnych potrzeb poznawczych, empirycznych, zbieżności celów i zadań.

Tradycyjnie psychologia wychowawcza odnoszona jest do określonych działów pedagogiki i psychologii. W pedagogice akcentuje się to, że jest ona nauką normatywną, w psychologii natomiast eksponuje się społeczny aspekt rozpatrywania procesów i zjawisk. W psychologii wychowawczej upatrywać należy psychologię nauczania i psychologię wychowania. Bezpośrednią podstawą psychologii nauczania jest psychologia uczenia się, natomiast psychologia wychowania wywodzi się z psychologii osobowości. Trudno mówić o wychowaniu nie posiadając wiedzy o osobowości. Dlatego też przedstawiciele psychologii wychowania twierdzą, iż nie można zajmować się ogólnie procesami nauczania i wychowania bez odnoszenia tych procesów do prawidłowości rozwojowych jednostki. Wychowanie prowadzi do zmian aktywności jednostki i w jego strukturze psychicznej oraz wpływa na kształtowanie się osobowości. Kształtowanie osobowości jest często rozumiane jako główny cel wychowania, bowiem polega ono na rozwijaniu rozmaitych dyspozycji i cech.[50]

Do zadań psychologii wychowania nie należy ustalenie modelu osobowości odpowiadającego określonym ideałom wychowawczym czy ustalenie celów wychowania, bowiem zagadnienia te podejmuje teoria wychowania. Natomiast bada ona zależność między modelami osobowościowymi, określonymi w procesie wychowania a kształtowaniem się osobowości wychowanka. Istotnym elementem w tym procesie są ustalenia teoretyczne i empiryczne dotyczące czynników i mechanizmów osobowości.

M.Przetacznikowa, w znaczeniu węższym przedstawia *osobowość* jako „...centralny system regulacji i integracji czynności jednostki, stanowiący 'instancję zwierzchnią', sterującą zachowaniem się człowieka".[51] W znaczeniu szerszym przez *osobowość* rozumie „...hierarchiczny i wewnętrznie powiązany układ względnie trwałych (tj. przejawiających się w specyficznych formach w zachowaniu się w różnych sytuacjach życiowych) właściwości (cech) charakteryzujących daną jednostkę".[52] Operowanie szerszym pojęciem osobowości jest bardziej przydatne w psychologii wychowawczej, która bada skutki oddziaływań

---

[50] M.Przetacznikowa. Psychologia wychowawcza, t. 1. Warszawa 1986, s.11.
[51] M.Przetacznikowa. Psychologia wychowawcza, t. 2. Warszawa 1986, s. 386-387.
[52] Tamże, s. 286.

wychowawczych na osobowość, charakteryzuje zmiany zachodzące w osobowości jednostki pod wpływem wychowania. Generalizując, można stwierdzić, że modyfikacja osobowości w wyniku procesu wychowania wyjaśnia niektóre aspekty rozwoju człowieka w relacjach ze środowiskiem.

Psychologia wychowawcza obejmuje elementy nauk pedagogicznych w badaniach typu 'człowiek - wychowanie' i ujmuje je w następujące działy naukowe:

- psychologia ogólna, dostarczająca informacji o istocie i strukturze osobowości ludzkiej;
- psychologia rozwojowa, dostarczająca informacji o prawidłowościach rozwoju osobowości;
- pedagogika, poszukująca sposobów i środków, poprzez które rozwój osobowości człowieka zbliżony będzie do ideału wychowawczego;
- teoria wychowania, ujmująca problematykę osobowości przede wszystkim w kategoriach teleologicznych i normatywnych, określając modele osobowości zgodnie z którymi powinien zostać ukształtowany wychowanek.

W niniejszej pracy interesować nas będzie tylko pewien element z psychologii wychowawczej, a mianowicie kształtowanie się osobowości podchorążych w oparciu o charakterystyką osobowo-zawodową absolwenta WSO.

1.5. Pedagogika i jej rola w kształtowaniu osobowości.

Nazwa '*pedagogika*' pochodzi od słów greckich: 'pais' - dziecko, chłopiec i 'agosos' - kierownik, przewodnik. Pierwotnie terminem 'paidagogos' obejmowano człowieka, przeważnie niewolnika, którego pieczy powierzano chłopca (ucznia) w jego drodze do szkoły, w szkole oraz w czasie powrotu do domu. W późniejszych wiekach nazwą tą obejmowano czynności związane z nauczaniem i wychowaniem dzieci.

Według W.Okonia, pedagogika (gr. *paidagogike*) jest nauką „...o wychowaniu, której przedmiotem jest działalność wychowawcza, mająca na celu wyposażenie całego społeczeństwa - a przede wszystkim młodego pokolenia - w wiedzę, sprawności ogólne i zawodowe, zainteresowania, systemy wartości,

postawy i przekonania oraz przysposobienie do oddziaływania na własny rozwój."[53]

Zarówno proces kształcenia i wychowania są związane z kształtowaniem osobowości człowieka. Zagadnieniu temu poświęcam niniejszy podrozdział.

1.5.1.Miejsce i rola pedagogiki w systemie nauk.

We współczesnym systemie wiedzy istnieje podział na odrębne dyscypliny naukowe. Przyjmując podstawowe kryterium podziału nauk pedagogika jest nauką praktyczną, empiryczną oraz wchodzi w skład nauk społecznych. Nauki społeczne zajmują się badaniem człowieka, jego życia społecznego oraz zjawiskami i procesami społecznymi.

Do nauk tych zaliczyć należy:[54]

- socjologię, która zajmuje się badaniem struktury społeczeństw, stosunkami społecznymi oraz systemami zachowań ludzi w określonych sytuacjach;
- ekonomię, która bada prawa rządzące produkcją i podziałem dóbr materialnych;
- demografię, która obejmuje jakościowe i ilościowe badania stanów, struktur, ruchów i rozwoju ludności w określonych warunkach historycznych;
- etnografię, która zajmuje się początkami kultury oraz jej rozwojem i zróżnicowaniem różnych ludów;
- psychologię, której zakres obejmuje człowieka i jego cechy psychiczne oraz zachodzące w nim procesy psychiczne;
- pedagogikę, która bada zjawiska wychowawcze w kontekście procesów społecznych i przy uwzględnianiu jednostronnych procesów psychicznych.

Nauki te pozostają ze sobą we wzajemnych powiązaniach i zależnościach, współpracują ze sobą i wzajemnie się uzupełniają.

Pedagogika jako dyscyplina naukowa wykorzystuje oraz integruje dorobek nauk współdziałających z nią, w celu całościowego ujęcia procesów wychowawczych. Przedmiotem pedagogiki jest proces kształcenia i wychowania w różnych jego postaciach i formach. W procesie tym występują dwie strony: na-

---

[53] W.Okoń. Słownik pedagogiczny. Warszawa 1992, s. 151.
[54] Por. W.Bańka, K.Boczar, E.Karczewski. Wybrane problemy pedagogiki. Warszawa 1992, s. 39-42.

uczyciel (wychowawca) lub instytucja wychowująca oraz wychowanek (grupa społeczna, która poddawana jest procesowi wychowania - kształcenia). Pedagogika obejmuje swym zakresem całe społeczeństwo, skupiając się przede wszystkim na dzieciach i młodzieży. W odniesieniu do procesu kształcenia ustawicznego, zakresem swym obejmuje także dorosłych wychodząc z założenia, iż proces ten trwa całe życie.

W zakres przedmiotu pedagogiki wchodzi m.in.:

- kształcenie i wychowanie intencjonalne (oparte o rodzinę);
- kształcenie i wychowanie formalne i nieformalne;
- samokształcenie, samowychowanie, samodoskonalenie człowieka;
- kształcenie ustawiczne jako rozwój człowieka przez całe życie.

Pedagogika spełnia dwie funkcje ściśle ze sobą powiązane. Są to:

- funkcja poznawcza - sprowadza się do wyjaśniania przyczyn procesów wychowawczych oraz do wykrywania wzajemnych zależności występujących w tych procesach;
- funkcja praktyczna - z jednej strony pedagogika staje się narzędziem oddziaływania kulturowego, z drugiej strony dostarcza norm regulujących postępowaniem wychowawców i wychowanków.

Według H.Muszyńskiego, „podstawowym zadaniem pedagogiki jest wyposażenie tych, którzy zajmują się organizacją procesów dydaktycznych lub wychowawczych, w wiedzę o skuteczności różnego rodzaju zabiegów. Tak więc wyjaśnienie mechanizmów urabiania psychiki ludzi a nie samo urabianie, jest przedmiotem tej nauki".[55]

Do zasadniczych zadań pedagogiki zaliczyć należy:[56]

1) gromadzenie wiedzy o rzeczywistości wychowawczej i rzetelny opis wyników tej obserwacji, a także stwierdzenie jak przebiegają procesy wychowawcze;
2) wyjaśnianie związków zachodzących pomiędzy zjawiskami wychowawczymi a określonymi zjawiskami społecznymi, psychofizycznymi itp. oraz określanie, które z nich są pożądane do powielania w praktyce pedagogicznej, a które należy negować;
3) ustalanie celów i zasad wychowania, wytyczanie metod realizacji celów wychowania, wskazywanie sposobów rozwiązywania problemów wychowaw-

---

[55] H.Muszyński. Wstęp do metodologii pedagogiki. Warszawa 1971, s. 18.
[56] Por. Pedagogika. Aut. M.Godlewski i in. Warszawa 1975, s. 26.

czych w konkretnych sytuacjach, opracowywanie głównych założeń organizacji pracy wychowawczej, konstruowanie modelu osobowości, formowanie wzoru osobowości nauczyciela wychowawcy.

Do podstawowych dyscyplin pedagogiki zaliczyć należy:

- **pedagogikę ogólną**, która charakteryzuje pedagogikę jako naukę, omawia problemy badań pedagogicznych, określa ogólne cele wychowania;
- **dydaktykę ogólną**, która zajmuje się problemami wychowania usprawniającego, bada cele, treści, zasady, metody oraz proces nauczania i uczenia się;
- **teorię wychowania**, która zajmuje się problemami wychowania ukierunkowującego, określa cele, zadania, treści, procesy, formy, metody i środki wychowania, zróżnicowane ze względu na fazy rozwojowe człowieka;
- **organizację szkolnictwa**, która analizuje politykę oświatową, organizację i funkcjonowanie systemów oświatowych.

1.5.2. Dydaktyka, czyli nauka o nauczaniu - uczeniu się.

Nazwa dydaktyka wywodzi się z języka greckiego, w którym '*didaktikos*' znaczy 'pouczający', a '*didasko*' - uczę. Po raz pierwszy nazwy tej użyto w 1613 roku, w tytule rozprawy poświęconej niemieckiemu pedagogowi W.Ratkemu.[57]

Jan Amos Komeński (1592-1670) traktował dydaktykę jako sztukę nauczania oraz uczenia. J.F.Herbart na początku XIX w. opracował teoretyczne podstawy dydaktyki i uczynił ją teorią nauczania wychowującego, wchodzącą w skład pedagogiki. Według herbartystów, podstawą w procesie nauczania były czynności nauczyciela wykonywane w celu przekazania ('wbicia w głowę') uczniom wiadomości. Uczeń traktowany był natomiast marginalnie. Na przełomie XIX i XX w. zwolennicy '*nowego wychowania*' z J.Deweyem na czele przyznali uczniom bardziej aktywną rolę w procesie nauczania. Ucznia zaczęto traktować podmiotowo, a samodzielne uczenie się wzrosło do wyższej rangi. Powyższe podejście do problemów nauczania wywarło wpływ na obecny kształt dydaktyki, która obejmuje zarówno proces nauczania, jak i uczenia się. „Dydaktykę traktuje się jako naukę o nauczaniu i uczeniu się, a więc jako system poprawnie uza-

---

[57] Cz. Kupisiewicz. Podstawy dydaktyki ogólnej. Warszawa 1980, s. 9.

sadnionych twierdzeń i hipotez dotyczących zjawisk, zależności i prawidłowości nauczania - uczenia się oraz sposobów przekształcania tych zjawisk przez człowieka."[58]

Dydaktyka - „jedna z podstawowych nauk pedagogicznych, której przedmiotem jest kształcenie ludzi, a więc wszelkie nauczanie innych i uczenie się, niezależnie od tego, czy odbywa się ono w szkole, poza szkołą, czy w codziennych sytuacjach życiowych."[59]

Przedmiotem badań dydaktyki są procesy nauczania i uczenia się, czyli interakcje między nauczycielem i uczniem, warunkujące się wzajemnie i podporządkowane realizacji wspólnego celu, którym jest wywołanie u uczniów zamierzonych i względnie trwałych zmian. Badając swój przedmiot dydaktyka spełnia następujące funkcje:[60]

- *deskryptywną*, w której prym wiodą badania typu diagnostycznego, oparte na metodzie obserwacji, a której celem jest rozpoznanie zakłóceń i uchwycenie zmian w wychowankach spowodowanych przez te zakłócenia;
- *eksplanacyjną*, która związana jest z badaniami typu eksperymentalnego. Badania te umożliwiają objęcie kontrolą prawie wszystkich warunków procesu kształcenia oraz kontrolowane wprowadzenie do procesu nowych, modyfikujących go czynników;
- *predykcyjno-prospektywną*, w której badacz analizuje zdarzenia wcześniejsze i na tej podstawie wysuwa prognozy dotyczące procesu dydaktycznego;
- *praktyczną*, bowiem wykrywając prawidłowości procesu kształcenia umożliwia nauczycielom poznanie rzeczywistości dydaktycznej i skuteczniejsze oddziaływanie na nią;
- *teoretyczną*, której celem jest wyjaśnienie opisanych zależności występujących podczas badań.

Dydaktyka, podobnie jak i inne nauki dzieli się na subdyscypliny, do których zaliczyć można dydaktyki szczegółowe oraz metodyki nauczania poszczególnych przedmiotów. Głównym zadaniem tych subdyscyplin jest dostarczanie wiedzy o prawidłowościach występujących w procesie nauczania-uczenia się

---

[58] Cyt. za: Cz. Kupisiewicz. Podstawy dydaktyki ogólnej. Warszawa 1980, s. 11.
[59] Cyt. za: W. Okoń. Słownik..., s. 46.
[60] Zob. J. .Kunikowski. Dowódcze i wychowawcze przygotowanie w systemie obronnym RP. Warszawa 1995, s. 121-122.

konkretnego przedmiotu oraz określenie treści, metod i form jego realizacji, nie pomijając problemów wychowawczych, z jakimi styka się nauczyciel.

Rozpatrując proces nauczania-uczenia się w środowisku wojskowym, mamy do czynienia z dydaktyką wojskową. Dydaktyka wojskowa zdaniem J.Bogusza jest nauką teoretyczno-praktyczną o kształceniu żołnierzy, wojsk i sztabów wojskowych oraz przygotowaniu obronnym ludności cywilnej".[61] Swoim zakresem obejmuje ona cele, treści i organizację kształcenia żołnierzy wszystkich szczebli. Jej głównym zadaniem jest „...określenie zależności między elementami procesu dydaktycznego, takimi jak nauczyciel wojskowy (przełożony), żołnierz (podwładny) oraz osiągnięcia dydaktyczne i uzyskane efekty wychowawcze".[62] Współczesna dydaktyka wojskowa zajmuje się analizą i opisem zamierzonych i kontrolowanych procesów kształcenia i samokształcenia żołnierzy, zespołów wojsk oraz sztabów i dowództw wszystkich szczebli Sił Zbrojnych RP. Analizuje ona celowe zachowanie się wychowawców i wychowanków (przełożonych i podwładnych), aby przekształcić obecną rzeczywistość w stan pożądany z punktu widzenia celów wychowawczych SZ RP.

W dydaktyce występuje wiele zwrotów kluczowych, do których zaliczyć należy:

- uczenie się,
- nauczanie,
- kształcenie,
- samokształcenie.

Pojęcie *uczenie się* było i jest obecnie różnie interpretowane:

– B.Nawroczyński[63] uczenie ujmował jako nabywanie wiadomości oraz sprawności, a istnieje ono tylko wtedy, kiedy jesteśmy czynni.

– S.Baley o uczeniu pisał jako o „...procesie, którego produktem jest wiedza i umiejętności".[64]

– E.R.Hilgard i D.G.Marquis uważali, iż uczenie się jest „...względnie trwałą zmianą możliwości reagowania, która występuje w wyniku odpowiednio wzmocnionego ćwiczenia".[65]

---

[61] J. Bogusz. Dydaktyka wojskowa. Warszawa 1983, s. 15.
[62] Tamże, s. 16.
[63] B. Nawroczyński. Zasady nauczania. Wyd. 3. Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków 1961, s. 49.
[64] S. Baley. Psychologia wychowawcza w zarysie. Warszawa 1967, s. 124.
[65] E.R. Hilgard, D.G.Marquis. Procesy warunkowania i uczenia się. Warszawa 1968, s. 525.

– Cz.Kupisiewicz uczenie się interpretuje jako „...proces zamierzonego nabywania przez uczący się podmiot określonych wiadomości, umiejętności i nawyków, dokonujący się w toku bezpośredniego i pośredniego poznania rzeczywistości".[66]

– W.Okoń określa uczenie się jako „...proces, w którym na podstawie poznania, doświadczenia i ćwiczenia powstają nowe formy zachowania się i działania lub zmieniają się stare".[67]

Proces uczenia charakteryzuje się następującymi cechami:

- *planowością*, a z nią ciągłością i wewnętrzną spójnością poszczególnych czynności;
- *aktywnością* osoby uczącej się;
- *ukierunkowaniem*, czyli dążeniem osoby uczącej się do uzyskania założonego wcześniej wyniku.

Przez *nauczanie* najczęściej rozumie się pracę nauczyciela z uczniami lub ujmując inaczej „...organizowanie uczenia i kierowania uczeniem się uczniów..."[68]. Nauczanie jest procesem złożonym, bowiem z jednej strony obejmuje nauczyciela, jego osobowość, umiejętność przekazywania wiedzy, z drugiej strony ucznia wraz z jego osobowością oraz zasobem dotychczasowej wiedzy. Na skuteczność nauczania mają wpływ metody i formy nauczania, a w procesie nauczania nieodzowna staje się znajomość zasad nauczania.

Kształcenie jest uniwersalnym terminem pedagogicznym, za pomocą którego można określić zarówno proces nauczania, jak i wychowania. Kształcenie jest określeniem nadrzędnym wobec nauczania a podrzędnym wobec wychowania. Zdaniem W.Okonia „na treść pojęcia 'kształcenie' składają się tylko te świadome oddziaływania, które mają na celu zapewnić komuś (lub sobie) zdobycie określonego systemu wiadomości, umiejętności i nawyków, ukształtowanie poglądu na świat oraz rozwinięcie zdolności i zainteresowań poznawczych."[69] Proces kształcenia obejmuje świadome, planowe i systematyczne oddziaływania dydaktyczno-wychowawcze na uczniów. Rezultatem procesu kształcenia jest wykształcenie.

---

[66] Cz. Kupisiewicz. Podstawy dydaktyki..., s. 17.
[67] W. Okoń. Zarys dydaktyki ogólnej. Warszawa 1968, s. 10.
[68] Cz. Kupisiewicz. Podstawy dydaktyki..., s. 18.
[69] W. Okoń. Zarys dydaktyki..., s. 9.

Samokształcenie, podobnie jak niektóre pojęcia pedagogiczne, można definiować na wiele sposobów:

– F.Znaniecki samokształcenie określał jako „...dobrowolne starania, aby własną osobę upodobnić do pewnego wzoru".[70]

– Zdaniem K.Wojciechowskiego „...terminem samokształcenie określamy samodzielne zdobywanie wyrobienia umysłowego, a więc starania o zdolność obserwacji, myślenia itp. oraz prace nad własnym charakterem".[71]

– F.Urbańczyk uważał, że „samokształcenie polega na samodzielnym, poddanym autokontroli realizowaniu w sobie jakiegoś mniej lub bardziej uświadomionego wzoru osobowości".[72]

– Według Cz.Maziarza, „samokształcenie jest zespołem celowych wysiłków i czynności mających doprowadzić do uzyskania zmian osobowości kształcącego się własnym wysiłkiem podmiotu".[73]

W niektórych z powyższych definicji ukazany jest proces samokształcenia łącznie z samowychowaniem, bowiem w ujęciach tych położony jest nacisk na człowieka pracującego nad własną osobowością, a nie tylko nad kształceniem. Ponieważ samokształcenie bardziej zbliżone jest do kształcenia niż wychowania, dlatego najbardziej odpowiadająca terminowi 'samokształcenie' jest definicja W.Okonia: „samokształcenie, samouctwo, osiąganie wykształcenia poprzez działalność, której cele, treść, warunki i środki ustala sam podmiot".[74]

Samokształcenie zasadniczo spełnia dwie funkcje:

- adaptacyjne,
- rekonstrukcyjne.

Wpływ na samokształcenie, oprócz podmiotu, ma także szkoła, grupa społeczna, środowisko wychowawcze.

Generalizując zaznaczyć należy, iż w procesie dydaktycznym zachodzą interakcje między nauczycielem (wykładowcą) a uczniem (słuchaczem). Poziom intelektualny, zakres wiedzy oraz sposób przekazywania jej przez nauczyciela ma zasadnicze znaczenie dla ucznia, ma decydujący wpływ na jego osobowość. W procesie dydaktycznym, oprócz zmian w instrumentalnej sferze oso-

---

[70] F. Znaniecki. Socjologia wychowania, t. 2. Warszawa 1928, s. 127.
[71] K. Wojciechowski. Samokształcenie w praktyce i teorii. Warszawa 1965, s. 355.
[72] F. Urbańczyk. Praca samokształceniowa ucznia. Warszawa 1955, s. 24.
[73] Cz. Maziarz. Proces samokształcenia. Warszawa 1966, s. 13.
[74] W. Okoń. Słownik..., s. 182.

bowości, zachodzą także zmiany w sferze kierunkowej. Między innymi, w trakcie procesu dydaktycznego kształtują się postawy, uczniowie pełnią określone role społeczne w oparciu o przekazane im wartości. Proces kształcenia i samokształcenia jest ściśle związany z wychowaniem oraz samowychowaniem.

1.5.3. Teoria wychowania jako dyscyplina pedagogiki.

Teoria wychowania jest jedną z podstawowych nauk pedagogicznych i zajmuje się „...problematyką celów, treści, metod i organizacji wychowania moralnego, społecznego, estetycznego i fizycznego"[75]. Tłumacząc dosłownie pojęcie *teoria wychowania*, interpretować je należy jako 'teoretyczną naukę o wychowaniu', a nie jako naukę o teoriach wychowania. O tym, że teoria wychowania jest nauką teoretyczną świadczy fakt, iż jej twierdzenia odnoszą się ściśle do określonego wycinka rzeczywistości, charakteryzują się pewnym stopniem ogólności i zbudowane są w taki sposób, że na ich podstawie nie wyprowadza się sprzecznych przewidywań. Teoria wychowania jest także nauką praktyczną, bowiem ukazuje zależności, z których można wyprowadzić przewidywania i wskazania niezbędne do realizacji założonych celów wychowawczych. Z powyższym wiąże się charakter teorii wychowania. Jest ona nauką empiryczną i społeczną, bada rzeczywistość wychowawczą w oparciu o analizę obserwowalnych faktów i danych, a materiał empiryczny poddany badaniu obejmuje stosunki interpersonalne. Empiryczne gromadzenie danych wiąże się z indukcyjnym sposobem przechodzenia od ustalonych przesłanek do dalszych twierdzeń. Nie wyklucza to stosowania w pewnych zakresach dedukcji, czyli przechodzenia od ogółu do szczegółu.

Teoria wychowania jako nauka pedagogiczna pełni funkcje: diagnostyczną, prewidystyczną, praktyczną, humanistyczną, poznawczą.

- *Funkcja diagnostyczna* teorii wychowania polega na gromadzeniu wiedzy o działalności wychowawczej i opisie wyników obserwacji w formie zdań sprawozdawczych.

---

[75] W .Okoń. Słownik..., s. 211.

- *Funkcja prewidystyczna* oznacza, iż teoria wychowania wykrywa związki i zależności między działaniami wychowawczymi i formułuje wnioski w formie uogólnień.
- *Funkcja praktyczna* w najwyższym stopniu charakteryzuje teorię wychowania jako dziedzinę pedagogiki. Teoria wychowania dostarcza wiedzy potrzebnej dla modyfikowania rzeczywistości wychowawczej, formułuje dyrektywy określające sposoby działań w określonych warunkach, zapewniające osiągnięcie zamierzonych celów wychowawczych.
- *Funkcja humanistyczna* teorii wychowania zaspokaja potrzeby intelektualne i emocjonalne człowieka w dziedzinie poznawania obiektywnej rzeczywistości wychowawczej. Mieści w sobie funkcję poznawczą oraz ideologiczną.

Do podstawowych zadań teorii wychowania zaliczyć należy[76]:

1) określenie ideału wychowawczego oraz wyprowadzenie z niego, formułowanie i uzasadnienie bardziej szczegółowych celów wychowania;
2) dostarczanie zasad stawiania diagnoz dotyczących rzeczywistości wychowawczej, a więc dochodzenia do znajomości stanu wyjściowego, warunków oraz osiągnięć wychowania;
3) wyjaśnianie procesów, zjawisk i mechanizmów rozwoju oraz kształtowania się osobowości wychowanka;
4) gromadzenie, sprawdzanie oraz systematyzacja wiedzy o tym, jak organizować i realizować działania wychowawcze;
5) gromadzenie i systematyzowanie wiedzy mówiącej o warunkach skuteczności działań wychowawczych.

W celu pełnego ujęcia procesu wychowania, teorię wychowania należy rozpatrywać łącznie z innymi subdyscyplinami pedagogiki takimi, jak:

- filozofia wychowania,
- psychologia rozwojowa,
- psychologia osobowości,
- psychologia wychowawcza,
- psychologia społeczna,
- socjologia wychowania,
- historia wychowania.

---

[76] Por. H. Muszyński. Zarys teorii wychowania. Warszawa 1980, s. 15-17.

Pedagogika jest nauką o wychowaniu w ogóle, teoria wychowania traktuje o wychowaniu ukierunkowującym, dydaktyka zajmuje się nauczaniem.

Do podstawowych terminów związanych z teorią wychowania wyróżnić należy:[77]

- *socjalizację*, czyli ogół wpływów środowiska społecznego na jednostkę, w wyniku których nabywa ona zdolności do życia w społeczeństwie;
- *wychowanie*, czyli świadomą działalność jednych osób zmierzająca do wywołania trwałych zmian w osobowościach innych osób poprzez interakcje społeczne;
- *wychowanie ukierunkowujące*, czyli działanie zmierzające do trwałych zmian w kierunkowej sferze osobowości;
- *kształcenie*, czyli działanie zmierzające do trwałych zmian w instrumentalnej sferze osobowości;
- *wykształcenie*, czyli ogół dyspozycji instrumentalnych w stanie rozwiniętym;
- *samowychowanie*, czyli czynności jednostki podejmowane względem samego siebie w procesie wychowania.

1.5.4. Wpływ wychowania na kształtowanie się osobowości.

W naukach społecznych istnieje wiele określeń terminu 'osobowość', co zostało wykazane we wcześniejszych podrozdziałach. Po dokonaniu analizy materiałów z zakresu osobowości oraz dla potrzeb prowadzonych badań, w niniejszej pracy korzystać będę z definicji H.Muszyńskiego[78], który osobowością nazywa posiadany przez jednostkę system dyspozycji wyznaczających w sposób stały jej zachowanie. Dyspozycje osobowościowe tworzą dwie grupy:

- dyspozycje instrumentalne, które występują w obrębie aktów motywacyjnych, i których kształtowanie uzależnione jest od nauczania;
- dyspozycje kierunkowe, które obejmują nastawienie i postawy, a kształtowanie których uzależnione jest od wychowania.

---

[77] Zob. H.Muszyński. Zarys..., s. 28-29.
[78] Tamże, s. 62.

Rozwój tak skonstruowanej osobowości uzależniony jest od mechanizmów samoregulacji, do których zaliczyć należy:[79]

1) fizjologiczne mechanizmy samoregulacji, w których podstawę stanowią zachowania popędowe;
2) psychonerwowe mechanizmy samoregulacji z dominującą rolą zachowań motywacyjnych;
3) nastawieniowe mechanizmy samoregulacji, które umożliwiają nabywanie przez jednostkę dyspozycji do określonego zachowania się w pewnego typu sytuacjach;
4) dążeniowe mechanizmy samoregulacji, które obejmują realizację wartości i pełnienia ról społecznych, a które zaliczane są do mechanizmów wyższych.

Osobowość jednostki podlega wpływom procesu dydaktyczno-wychowawczego, w wyniku którego następuje kształtowanie się poszczególnych jej dyspozycji. W naszych rozważaniach rozpatrujemy kierunkową sferę osobowości, czyli tą, która uzależniona jest przede wszystkim od wychowania.

Z problemami wychowania ludzkość stykała się od dawna. Już u ludów pierwotnych istniał element oddziaływania wychowawczego na dzieci. W zorganizowanych społeczeństwach problem ten wzrósł do takich rozmiarów, że wyszedł poza rodzinę i rozpatrywany był w kategoriach określonych grup społecznych. Obecnie wychowaniem zajmują się wszyscy, począwszy od pojedynczych osób, poprzez podstawowe komórki społeczne jakimi są rodziny, szkoły, instytucje państwowe, po organizacje międzynarodowe. Od sposobu ujmowania wychowania oraz poziomu realizacji celów wychowawczych zależy kształt społeczeństwa. Dlatego też problem ten jest ważny z punktu widzenia nie tylko pedagogów ale wszystkich uczestniczących w procesie kształtowania osobowości ludzkiej.

Wychowanie ujmować można w następujący sposób:

1) Jako rezultat procesu wychowawczego, osiągnięty bądź założony jako ideał wychowawczy;
2) Jako proces zmian zachodzących w osobowości człowieka, dokonujący się w wyniku działań i czynników wychowawczych;
3) Jako działania lub czynniki mające wychowawcze skutki.

---

[79] Zob. H.Muszyński. Zarys..., s. 64.

Tak określone wychowanie zawiera w sobie wiele różnych koncepcji: od statystycznych ujmujących określone umiejętności i sprawności czy cechy lub strony osobowości, poprzez socjologiczne skupione wokół środowiska społecznego, do współczesnych zawierających w sobie wąską i szeroką definicję wychowania.

Najogólniej ujmując *wychowanie* jest to „całokształt zabiegów mających na celu ukształtowanie człowieka pod względem fizycznym, moralnym i umysłowym oraz przygotowanie go do życia w społeczeństwie; wykształcenie w określonym kierunku."[80]

Według definicji Okonia *wychowanie* to: „świadomie organizowana działalność społeczna, oparta na stosunku wychowawczym między wychowankiem a wychowawcą, której celem jest wywołanie zamierzonych zmian w osobowości wychowanka"[81]. Zmiany te obejmują stronę poznawczo-instrumentalną oraz emocjonalno-motywacyjną. Proces i wyniki wychowania kształtują się pod wpływem:[82]

- świadomego i celowego oddziaływania odpowiedzialnych za wychowanie osób i instytucji, organizacji społecznych;
- systemu wychowania równoległego, a zwłaszcza odpowiednio zorganizowanej działalności środków masowego oddziaływania;
- wysiłków jednostki nad kształtowaniem własnej osobowości.

Inną definicję wychowania rozumianą szeroko prezentuje Zygmunt Mysłakowski, który uważa że: „do wychowania należą te wszystkie procesy i czynności, którym podlega osobnik, przychodzący na świat, ze strony otoczenia, tj. osobników dorosłych biologicznie należących do tego samego gatunku; procesy i czynności, dzięki którym osobnik, początkowo niezabezpieczony i niedojrzały, staje się stopniowo zdolnym do samodzielnego istnienia we właściwej mu *sferze życiowej*"[83].Definicja ta obejmuje 'procesy i czynności', będące wynikiem oddziaływania środowiska nie tylko wychowawczego.

Do socjologicznego ujęcia wychowania zaliczyć należy określenie F.Znanieckiego, definiującego je jako „działalność społeczną, której przedmio-

---

[80] Cyt. za: Słownik języka..., s. 786.
[81] W. Okoń. Słownik..., s. 233
[82] Tamże, s. 233.
[83] Z .Mysłakowski. Wychowanie w zmiennej społeczności. Warszawa 1964, s. 25.

tem jest osobnik, będący kandydatem na członka grupy społecznej i której zadaniem, warunkującym faktyczne jej zmiany i metody, jest przygotowanie tego osobnika do stanowiska pełnego członka."[84]

W pedagogice często korzysta się z definicji H.Muszyńskiego, który wychowanie określa jako „wszelkie zamierzone działania w formie interakcji społecznych, mające na celu wywołanie trwałych pożądanych zmian w osobowości ludzi."[85] Takie ujęcie wychowania obejmuje zarówno sferę fizyczno-zdrowotną osobowości, jak też intelektualną i kierunkowo-motywacyjną. Innymi słowy, w osobowości wychowanka wyodrębnić możemy zasadniczo dwie sfery:

1) *instrumentalną*, obejmującą wykonawczą sferę ludzkich dążeń, na nią składają się: wiedza, umiejętności, nawyki;
2) *kierunkową*, obejmującą stosunek człowieka do świata i samego siebie, oraz ocenę własnych dążeń, na nią składają się: przekonania, wartości, postawy i role społeczne.

Procesy odnoszące się do sfery instrumentalnej nazywamy kształceniem, a odnoszące się do sfery kierunkowej - wychowaniem. Dlatego też w wąskim znaczeniu H.Muszyński wychowanie określa terminem 'wychowanie ukierunkowujące'. Definiuje je jako „...działanie zmierzające do trwałej modyfikacji, ukształtowania lub rozwinięcia dyspozycji emocjonalno-wolicjonalnych, a więc kierunkowych w osobowości jednostki."[86]

W środowisku wojskowym mamy do czynienia ze specyficznym rodzajem wychowania, czyli wychowaniem wojskowym. Pojmowane jest ono „jako kształtowanie osobowości żołnierzy pod kątem ich udziału w ewentualnej walce zbrojnej oraz aktywnym procesie szkolenia w okresie pokojowym."[87] Chociaż specyfika wojska wymusza nieco inne spojrzenie na problemy wychowania, to jednak ogólne definicje dotyczące powyższego problemu mają zastosowanie. Podstawową różnicą są cele jakim ma służyć to wychowanie.

B.Rudnicki wychowanie wojskowe określa jako „celowe, świadome, względnie trwałe kształtowanie dyspozycji kierunkowych wychowanka

---

[84] F. Znaniecki. Socjologia wychowania, t. 2, s. 36.
[85] H. Muszyński. Zarys..., s. 25.
[86] Tamże, s. 138.
[87] J. Kunikowski. Dowódcze i wychowawcze przygotowanie w systemie obronnym RP. Warszawa 1995, s. 138.

(żołnierza), tj. jego przekonań, postaw, ról społecznych i wartości."[88] Tak ujmowane wychowanie jest przedmiotem badań pedagogiki wojskowej i jej subdyscyplin: historii wychowania wojskowego, dydaktyki wojskowej i teorii wychowania wojskowego. W niniejszej pracy będę korzystał z powyższej definicji wychowania, ujmując ją jako celowe, świadome i względnie trwałe kształtowanie osobowości wychowanka. Interesuje mnie kierunkowa sfera osobowości podchorążych, oraz zmiany jakie zachodzą w ich osobowości pod wpływem wojskowego środowiska wychowawczego.

Próba analizy kształtowania się osobowości podchorążego powinna odnosić się do wojskowego środowiska wychowawczego i obejmować wychowanie wojskowe, które posiada wiele cech specyficznych, takich jak:[89]

- jednoosobowe dowodzenie;
- zmienność warunków szkoleniowo-wychowawczych, w ramach której uwzględniane być powinny zachowania żołnierzy w miejscach stałej dyslokacji, na poligonach, placach ćwiczeń;
- nieustanny postęp techniczny, określający stopień nowoczesności uzbrojenia i sprzętu technicznego;
- duży stopień zespołowego współdziałania i działania w różnych służbach oraz warunkach terenowych i klimatycznych.

Dokonując charakterystyki wychowania wojskowego należałoby także zwrócić uwagę na fakt, że dla określenia procesu kształtowania osobowości żołnierzy, stosuje się zarówno ogólnych, jak i szczegółowych pojęć. Mówiąc o wychowaniu wojskowym należy pamiętać, że ma na niego wpływ nie tylko działalność wychowawcza i dydaktyczna, ale także pewien rodzaj praktyki funkcjonującej w wojsku. Generalizując, w procesie wychowania oddziaływaniu podlega przede wszystkim kierunkowa sfera osobowości. Osobowość kształtuje się w toku realizacji własnych celów, w warunkach interakcji społecznych. Cechą charakterystyczną działalności wychowawczej jest to, że koncentruje się ona na osobowości ludzkiej i w niej dokonuje zmian. Zmiany te są podstawowym kryterium skuteczności wychowania. Proces kształtowania się osobowości żołnierza poprzez system wychowawczy eksponuje rolę żołnierza, jego zdolno-

---

[88] Tamże, s. 4.
[89] J. Kunikowski. Teoretyczne i metodologiczne podstawy wychowania wojskowego. Warszawa 1994, s. 68.

ści i możliwości do dyscypliny i porządku, stabilności żołnierskich praw i obowiązków. Od każdego żołnierza wymaga się doskonalenia wiedzy i umiejętności, wdrażania się do wykonywania rozkazów i zarządzeń.[90]

W procesie wychowania kształtuje się osobowość. Poprzez przebywanie w określonej grupie społecznej człowiek poszerza swoją wiedzę, kształtuje określone nawyki. Zmienia się jego spojrzenie na otaczającą rzeczywistość. Ugruntowują się bądź ulegają przeorientowaniu jego przekonania, natomiast postawy prezentowane są w zależności od pełnionych ról społecznych. W wyniku całego złożonego procesu kształtowania osobowości osobnik utożsamia się z pewnymi wartościami, które są dla niego kierunkowskazem do bytności w określonej społeczności. Jedną z takich społeczności jest środowisko wojskowe, a w naszym przypadku uczelnia wojskowa.

1.5.4.1. Przekonania.

Człowiek będąc istotą społeczną, rozwija się w środowisku wychowawczym, które wywiera wpływ na jego osobowość, na powstawanie określonych przekonań. Przekonania jednostki są odbiciem poglądów danego społeczeństwa. Kształtują się one w wyniku poszukiwania odpowiedzi na pytania stawiane przez życie. Bezpośrednim bodźcem powstawania przekonań są osobiste doświadczenia oraz przeżycia emocjonalne jednostki. Człowiek przebywając w określonym otoczeniu, w wyniku jego oddziaływania nabywa pewnych wiadomości, które ujęte łącznie, wpływają na wyrabianie poglądów. Jeżeli poglądy te są silne i długotrwałe, przeradzają się w przekonania danego osobnika tworząc część jego osobowości.

Zdaniem T.Szaciło „przekonanie jest to intelektualny stan pewności co do słuszności lub realności poglądu na określony przedmiot"[91]. T.Kotarbiński[92] stan pewności określił jako stopień prawdopodobieństwa, mierzony stosunkiem skutecznych działań, do ogólnej liczby działań, przy zastosowaniu określonych środków. Wyróżnił on także trzy rodzaje pewności:

---

[90] Zob. Z. Kosyrz. Wychowanie społeczne w wojsku. Warszawa 1988, s. 17.
[91] T.Szaciło. Przekonania. Warszawa 1968, s. 70.
[92] Zob. Tamże, s. 67.

1) obiektywną, która odpowiada obiektywnemu stanowi rzeczy;

2) podmiotową, czyli świadomość pewności obiektywnej;

3) subiektywną, która nie jest oparta na żadnych realnych przesłankach.

Przekonania tworzą nową jakość, w której wszystkie jej elementy współistnieją ściśle wiążąc się ze sobą i przenikając się wzajemnie. Elementy te decydują o pozytywnym, negatywnym lub obojętnym stosunku jednostki do otaczającej rzeczywistości. Do elementów tych zaliczyć należy:

- wiedzę,
- uczucia,
- doświadczenie osobiste.

Wiedza przekazana człowiekowi staje się jego własnością, składnikiem jego intelektu. Uzmysławia ona jednostce poczucie własnej wartości oraz umożliwia obiektywne spojrzenie na otaczającą rzeczywistość. Rola wiedzy polega także na tym, że daje prawdziwe informacje o świecie, zapoznaje z prawami natury i cywilizacji, pozwala czynić uogólnienia oraz ustala stosunek jednostki do zdobywanych wiadomości. Im jest ona pełniejsza, bardziej wszechstronna oraz im głębiej sięga istoty zjawisk, tym większa jest jej praktyczna użyteczność, a w odniesieniu do przekonań w szczególności.[93]

Przekonania są procesem wzajemnego przenikania się wiedzy i uczuć. Człowiek łatwiej wierzy w to, czego pragnie, czego się boi, co ceni. Przekonanie o prawdziwości jakiegoś sądu czy poglądu rzadko opiera na argumentach rzeczowych, rozumowych czy intelektualnych, na ogół wypływa ono ze źródeł uczuciowych, powstaje poprzez tradycje, sugestie, sympatie czy przyzwyczajenia, a dopiero później dorabia się do nich argumenty logiczne.[94] Dlatego ważnym jest, aby w praktyce pedagogicznej uzmysławiać wychowankom znaczenie zdobytej wiedzy oraz ukierunkowywać uczucia w pożądanym kierunku. Praktyka jest źródłem przekonań i w niej przekonania znajdują swoje ujście, urzeczywistniając się w działaniu. Jest ona sprawdzianem użyteczności wiedzy, przyśpiesza odpowiedzi na pytanie: 'Czy dany problem zaliczyć do prawdy czy do fałszu?'

---

[93] Zob. Tamże, s. 98.

[94] Por. M. Kreutz. Kształtowanie charakteru. Warszawa 1948, s. 79.

Praktyka w stosunku do przekonań spełnia następujące role:[95]

1) jest zasadniczym źródłem przekonań,
2) jest obiektywnym sprawdzianem wartości przekonań,
3) jest jedynym obiektywnym wyrazem przekonań.

W.Witwicki przekonania dzieli na:[96]

- szczere,
- nieszczere, oraz:
  - aktualne, oparte na bezpośrednich wrażeniach zmysłowych;
  - potencjalne, obejmujące cały zasób wiedzy, którą człowiek kiedyś zdobył i zachowuje aktualnie w formie poglądów, postaw naukowych, życiowych, społecznych.

T.Czeżowski natomiast dzieli je na:

A) wiedzę, obejmującą:
   - przekonania apodyktyczne,
   - przekonania introspekcyjne,
   - przekonania zmysłowe,
   - przekonania demonstratywne;

B) wiarę.

T.Szaciło, ze względu na stosunek do rzeczywistości, przekonania ujmuje jako:[97]

1) przekonania racjonalne, czyli te, które są zgodne z prawdą, a osiągnąć je można tylko w drodze racjonalnego, zgodnego z zasadami logiki poznania ludzkiego;
2) przekonania irracjonalne, mające charakter niezamierzony i nieświadomy; i które dzielą się na :
   - przekonania religijne, które polegają na uznawaniu niepostrzegalnej nadprzyrodzonej istoty za przyczynę i główny cel życia;
   - przesądy i zabobony.

Przekonania mogą także być silne lub słabe, zależy to od stopnia ich pewności. Im większy stopień pewności, tym są one silniejsze. Przekonania

---

[95] Zob. T. Szaciło. Przekonania..., s. 121.
[96] Tamże, s. 71.
[97] Zob. Tamże, s. 72-77.

silniejsze są zarazem trwalsze, mniej podatne na negatywne oddziaływanie niektórych czynników środowiskowych.

Przekonania spełniają ważną rolę w życiu człowieka. U ludzi o osobowości dojrzałej zachowują zwykle dużą trwałość i odporność na wpływy destrukcyjne. Dla wychowawców są one przedmiotem ich oddziaływania. Wychowawca kształtując przekonania wychowanków oprócz przekazywania im wiedzy, także oddaje część własnej osobowości, własne poglądy i przekonania.

W niniejszej pracy będę korzystał z definicji W.Okonia, która określa przekonanie jako: „względnie stały składnik świadomości człowieka, oparty na przeświadczeniu, że pewien stan rzeczy jest taki a nie inny; na przekonania składają się: poznanie jakiegoś stanu rzeczy, emocjonalna aprobata zdobytej wiedzy oraz skłonność do postępowania zgodnego z jej treścią; przekonania są składnikami poglądu człowieka na świat."[98]

1.5.4.2. Wartości.

System wartości odgrywa w życiu człowieka ważną rolę oraz spełnia wiele funkcji. Wchodzi w skład osobowości człowieka i decyduje o jej kształcie. Jest elementem integrującym i dynamizującym rozwój osobowości jednostki. Według J.Pietera[99], wartościami są domniemane i obiektywne oraz cenne właściwości ludzi, ich postępowania, stosunki międzyludzkie. Dla człowieka wartością jest to, co go pociąga, ukierunkowuje i tworzy jego osobę we wszystkich wymiarach, i uzależnione jest od potrzeb ludzkich. Zdaniem K.Popielskiego[100], wartości nie można 'nabyć' jako własne, bądź je 'użytkować', bowiem wartości doświadcza się w procesie kształtowania osobowości oraz nimi się żyje.

Problematyką wartości zajmowano się już od dawna, próbując ją zdefiniować oraz sklasyfikować. Ujęcie wartości w rysie historycznym przedstawia się następująco:

* Pitagoras uważał, że najcenniejszymi wartościami w życiu człowieka są: umiar i harmonia.

---

[98] W. Okoń. Słownik..., s. 168.
[99] J. Pieter. Oceny i wartości. Katowice 1973, s. 11.
[100] K. Popielski (red.). Człowiek - pytanie otwarte. Lublin 1987, s. 111.

* Heraklit natomiast promował prawdę oraz poznanie samego siebie.
* Według Demokryta, porządek rzeczy tworzyły trzy wartości: mądrość, sprawiedliwość, piękno.
* Sokrates za najwyższą wartość uważał cnotę oraz rozsądek, męstwo, pobożność.
* Zdaniem Platona, wartość kształtuje cnota, czyli sprawiedliwość, mądrość, męstwo i umiarkowanie.
* Dla Arystotelesa wartością największą było szczęście.
* Według F.Brentano, wartościami są nazwy świadomego ukierunkowania wewnętrznych zjawisk psychicznych na przedmioty posiadające określone właściwości.
* Inaczej do powyższego zagadnienia podchodził F.Znaniecki, który uważał, że wartości istnieją obiektywie w co najmniej dwóch wymiarach:
  a) występują realnie jako rzeczy lub cechy świata,
  b) są one zewnętrzne w stosunku do świadomości człowieka.
  Są one przedmiotami, które determinują określone przeżycia psychiczne oraz działalność grup społecznych, w ich kierunku skierowane są postawy ludzkie.
* W.Tatariewicz określił, że wartość rzeczy jest tą jej własnością, ze względu na którą jest nam ona potrzebna.
* Według K.Grzegorczyka, wartość to fakt o pewnej wewnętrznej strukturze, a także wyobrażane przez człowieka przeżycia psychiczne, związane z poczuciem stanu nagrody. Według niego człowiek nie posiada hierarchii wartości.
* R.Linton, wartościami nazywa te elementy sytuacji człowieka, które oddziaływują na psychikę, aktywizują postawy, wywołują ukryte reakcje, przeważnie o podłożu emocjonalnym.
* C.Kluckhohn twierdzi, że wartości są sprecyzowaną lub dającą się wywnioskować koncepcją tego, co pożądane, charakterystyczne dla jednostki lub grupy, wywierają wpływ na wybór sposobów, środków i celów działania.
* Dla J.Szczepańskiego, wartościami są różnorodne przedmioty stanowiące dla jednostki ludzkiej i zbiorowości cel dążeń oraz spełniające ważną rolę w życiu.

* O.Dobranicki przyjmuje, że wartości są elementem świadomości społecznej w wymiarze świadomości potocznej.
* T.Tomaszewski, wartość definiuje jako stan rzeczy, który wskazuje kierunek aktywności życiowej.
* Zdaniem Cz.Matusewicza, wartości uświadamiają ważność czynników sytuacyjnych, są kryteriami procesu wartościowania.
* W.Piwowarski wskazuje na istnienie wartości:[101]
  - explicite, czyli wartości preferowane przez systemy ideologiczne, niezależnie od tego czy dotyczą ludzi;
  - implicite, czyli wartości odnoszące się do potrzeb ludzkich.

Wartości wychowawcze charakteryzują się następującymi parametrami:[102]

1) są wytworami wartościowania podmiotowego, nie są autonomiczne wobec procesów wartościowania;
2) są nimi wszelkie rzeczy czy ich stany, będące obiektem postulowania w danej normie pedagogicznej;
3) konstytuują je akty aprobaty i akceptacji społecznej, filozoficznej i naukowej;
4) stanowią pedagogiczne kryteria pozytywnego lub negatywnego oceniania przedmiotów pozapedagogicznych.

W naukach humanistycznych istnieje wiele sposobów grupowania poszczególnych wartości. W zależności od autora podziały wartości przedstawiają się następująco:[103]

I. M.Misztal dzieli definicje wartości na:

1) psychologiczne, które traktują wartości jako zjawiska indywidualne i akcentują takie elementy, jak:
   - system przekonań jednostki,
   - przekonania innych ludzi,
   - przedmiot, który zaspokaja potrzeby jednostki,
   - obserwowalne zachowanie jednostki;

---

[101] Por. J. Borkowski. Świat wartości. W: Wojsko i Wychowanie 10/92, s. 25-28.
[102] Za: J. Borkowski. Wartości w wychowaniu. W: Wojsko i Wychowanie 3/92, s. 28.
[103] Zob: J. Borkowski. Świat ..., J. Pieter. Wartości...

2) socjologiczne, które traktują wartości jako przedmioty lub przekonania determinujące podobne przeżycia psychiczne i działania jednostek, będących członkami grup społecznych;

3) kulturowe, które traktują wartości jako zjawiska zewnętrzne wobec jednostki ludzkiej oraz akcentują takie elementy, jak:

- powszechne sądy egzystencjalno-normatywne,
- przekonania, określające godne pożądania sądy i zachowania członków społeczeństwa,
- przekonania na temat systemu wartości i norm, uważane za godne pożądania dla danego społeczeństwa.

II.Cz.Moris dzieli wartości na:

1) operacyjne,

2) pojęciowe,

3) rzeczowe.

III.M.Mead natomiast ujmuje je jako:

1) wartości bezpośrednie,

2) wartości ostateczne.

IV.T.Tugarinow wyróżnia:

1) wartości życia:

- zdrowie,
- radość,
- zadowolenie,

2) wartości kultury:

- materialne,
- duchowe,
- społeczne.

V.J.Pieter preferuje wartości:

1) poznawcze, których cechą zasadniczą jest pojęcie prawdy oraz fałszu;

2) moralne, w oparciu o pojęcie dobra; wartości te zależne są od cech zmiennych natury ludzkiej;

3) estetyczne, które oscylują wokół piękna;

4) gospodarcze, które wywierają piętno na pozostałe wartości.

VI.E.Spranger wyróżnił sześć rodzajów wartości:

1) wartości teoretyczne:

– odkrywanie prawdy,

– krytycyzm,

– systematyzowanie,

– racjonalizm;

2) wartości ekonomiczne:

– użyteczność,

– interes;

3) wartości estetyczne:

– piękno,

– harmonia,

– wdzięk,

– symetria;

4) wartości społeczne:

– altruizm,

– filantropia,

– poświęcenie;

5) wartości polityczne:

– władza,

– walka o coś,

– dążenie do przewodzenia;

6) wartości religijne:

– jedność,

– więź duchowa ze wszechświatem,

– mistycyzm,

– transcendencja.

VII.J.Borkowski wyszczególnił:

1) wartości poznawcze, które pozwalają i ułatwiają orientację intelektualną w środowisku;

2) wartości moralne, które wskazują jakie czyny, zachowania ludzkie są zgodne, a jakie nie zgodne z przyjętym i przestrzeganym systemem wartości społecznych;

3) wartości estetyczne, które wpływają na kształtowanie się poglądów dotyczących tego, co piękne i tego, co brzydkie;

4) wartości obywatelskie, które określają prawa i powinności obywatela danego państwa i społeczeństwa;

5) wartości organizacyjne, które określają sposoby sprawnego działania w różnych dziedzinach życia;

6) wartości fizyczne, które osiąga się drogą wysiłku fizycznego, i które oddziałują na ciało oraz psychikę człowieka.

VIII.B.Rudnicki wartości podzielił na następujące grupy:

1) wartości zawodowo-wojskowe, które obejmują:
- kwalifikacje wojskowe,
- silną motywację pełnienia służby wojskowej,
- honor i godność żołnierską,
- ambicje zawodowe;

2) wartości moralno-bojowe, które obejmują:
- gotowość i zdolność do obrony RP,
- wolę zwycięstwa,
- odporność na trudy wojenne,
- odwagę i męstwo,
- wytrwałość i upór w działaniu,
- współdziałanie bojowe,
- poszanowanie międzynarodowego prawa wobec przeciwnika;

3) wartości obywatelskie, które obejmują:
- patriotyzm,
- praworządność obywatelską,
- kulturę polityczną.

Pomiędzy wartością a osobowością zachodzą określone relacje, które decydują o kształcie osobowości oraz wartościach, z jakimi utożsamia się człowiek. H.Gasiul wyodrębnia cztery takowe zależności:[104]

1) definiowanie osobowości przez wartość;

---

[104] Zob. J. Borkowski. Wartości w ..., s. 28

2) opisywanie związków między wartościami i osobowością w taki sposób, że niektóre trwałe elementy psychiki predysponują do preferencji pewnych wartości;
3) dążenie do diagnozowania i przewidywania właściwości systemu wartości na podstawie cech osobowości i odwrotnie;
4) artykułowanie związku między akceptacją i preferencją wartości a głębszymi tendencjami rozwojowymi osobowości.

W procesie dydaktyczno-wychowawczym ważnym elementem jest ukształtowanie człowieka dojrzałego, realizującego własne cele życiowe, ale zgodne z grupą środowiskową, egzystującego w określonej rzeczywistości społecznej, utożsamiającego się z wartościami powszechnie uznawanymi przez społeczeństwo. Wartości dla człowieka powinny stanowić stabilny element osobowości. Nadrzędną wartością, jaką powinni przejawiać żołnierze jest obrona niepodległości i suwerenności Państwa oraz wierność Konstytucji.

W niniejszej pracy wartość będę traktował jako cechę osobowości podchorążego, charakteryzującą jego postępowanie i przejawiającą się w warunkach służby wojskowej

1.5.4.3. Postawy.

Człowiek istnieje w określonym środowisku wychowawczym i pod jego wpływem kształtuje swoje przekonania, które służą mu jako drogowskaz w życiu. Przestrzega on wartości preferowanych przez określone grupy społeczne i na ich podstawie okazuje negatywny bądź pozytywny stosunek do otaczającej go rzeczywistości. Innymi słowy, człowiek w interakcjach z innymi osobami, przedmiotami prezentuje pewną postawę, co do zachodzących wokół niego zdarzeń.

W naukach humanistycznych niektóre pojęcia definiowane są różnorodnie. Także termin 'postawa' posiada wiele określeń, które zależą od rozpatrującego je autora. W celu zdefiniowania terminu postawa, z którego bedę korzystał w niniejszej pracy, przytoczę ujęcia tego problemu przez różnych autorów.

Wybrani autorzy w następujący sposób określają termin '*postawa*':[105]

* P.T.Young, postawę traktuje jako trwałą strukturę nerwową.
* Spencer, przez postawę rozumie psychiczny stan gotowości do słuchania, uczenia się czegoś.
* F.Znaniecki, postawę ujmuje jako stan umysłu jednostki wobec pewnych wartości o charakterze społecznym.
* M.Fuson, przez postawę rozumie prawdopodobieństwo wystąpienia określonego zachowania w danej sytuacji.
* A.Scott, postawę traktuje jako nawyk lub wewnętrzną reakcję antycypacyjną, pośredniczącą w stosunku do zewnętrznego zachowania się.
* D.Droba, postawę interpretuje jako psychologiczną dyspozycję jednostki do działania w określony sposób wobec pewnych przedmiotów.
* L.Thurstone, postawę ujmuje jako stopień pozytywnego lub negatywnego uczucia związanego z jakimś przedmiotem.
* H.Murray i D.Morgan, postawę traktowali jako trwałą dyspozycję charakteryzującą się konsekwentnym występowaniem tego samego uczucia, w stosunku do pewnej całości.
* D.Katz i A.Stotland, postawę określali jako tendencję lub dyspozycję do oceniania w pewien sposób jej przedmiotu lub symbolu tego przedmiotu.
* K.Obuchowski, postawę definiuje jako czynnik hipotetyczny, przejawiający się w różnorodnych zachowaniach, ale posiadających wspólną cechę, mianowicie określony stosunek do danego przedmiotu.
* M.Rosenberg, przez postawę rozumie strukturę złożoną z elementów poznawczych.
* M.Fishbein natomiast sądził, że przekonania i uczucia dotyczące jakiegoś przedmiotu nie zawsze pozostają ze sobą w harmonii i wobec tego należy je traktować rozłącznie.
* H.Cantril, podobnie jak A.Scott postawę ujmuje jako nastawienie myślowe, które kieruje reakcją osobnika.

---

[105] Zob. S. Mika. Wstęp do psychologii społecznej. Warszawa 1972, K. Obuchowski. Psychologia dążeń ludzkich. Warszawa 1983, S. Gerstmann. Osobowość. Warszawa 1970, S. Nowak (red.). Teorie postaw. Warszawa 1973.

Szerzej do powyższego problemu podchodzili:[106]

* F.Green, który postawę definiuje jako zmienną hipotetyczną, czyli utajoną, a nie daną w bezpośredniej obserwacji, odnoszącą się do czegoś wyabstrahowanego z większej liczby związanych ze sobą działań lub reakcji.
* E.Hilgard, uważa że postawę stanowi ukierunkowanie ku określonym przedmiotom, pojęciom lub sytuacjom, oraz gotowość do zachowania się wobec odpowiednich przedmiotów, pojęć lub sytuacji w pewien określony sposób.
* A.Lewicki, powyższe pojęcie uprościł do następującego sformułowania: postawa jest łączną aktualizacją naszych upodobań, poglądów i potrzeb.

T.Mądrzycki[107], w oparciu o tradycje psychologiczne, postawę określa jako układ względnie trwałych dyspozycji do reagowania pewnego przedmiotu na pewien przedmiot, czyli dyspozycji do oceniająco-emocjonalnych reakcji na ten przedmiot.

S.Gerstmann[108] uważa, że postawa jest złożonym mechanizmem sterującym ogólnie rozumiane „zachowanie się" człowieka, i przypisuje im dwie właściwości: trwałość i specyficzność powiązań z dokładnie określonymi fragmentami rzeczywistości otaczającej jednostkę.

Odmiennie do powyższego problemu podchodzi J.Reykowski[109], który postawami nazywa pewne głębsze mechanizmy i układy motywacyjne, polegające na dążeniu do zachowania trwałego stosunku do pewnego przedmiotu, który to stosunek przejawiać się może w stałych lub różnych reakcjach efektywnych, poznawczych, behawioralnych.

Według S.Nowaka, „postawą pewnego człowieka wobec pewnego przedmiotu jest ogół względnie trwałych dyspozycji do oceniania tego przedmiotu, i emocjonalnego nań reagowania oraz ewentualnie towarzyszących tym emocjonalno-oceniającym dyspozycjom względnie trwałych przekonań o naturze i właściwościach tego przedmiotu, i względnie trwałych dyspozycji do zachowania się wobec tego przedmiotu."[110]

---

[106] Tamże.
[107] Zob. T. Mądrzycki. Psychologiczne mechanizmy kształtowania się postaw. Warszawa 1970, s. 19.
[108] Zob. S. Gerstmann. Osobowość. Warszawa 1970, s. 69.
[109] Zob. T. Reykowski i inni. Teorie postaw. Warszawa 1973, s. 13.
[110] S. Nowak (red.). Teorie postaw. Warszawa 1973, s. 23.

Postawę można podzielić na cztery kategorie:

1) postawy, które składają się wyłącznie z nastawień emocjonalno-oceniających wobec przedmiotu postawy, przy braku wiedzy i wyobrażeń o nim lub o jego naturze;
2) postawy, w których obok komponentu emocjonalno-oceniającego rysuje się mniej lub bardziej silnie rozbudowany aspekt poznawczy;
3) postawy, w których emocje czy oceny splatają się z pewną, mniej lub bardziej skrystalizowaną, dyspozycją do zachowań wobec przedmiotu postawy;
4) postawy, w których istnieje w psychice człowieka, obok określonych predyspozycji do reakcji afektywnych na przedmiot postawy, mniej lub bardziej określony obraz przedmiotu.

H.Muszyński, postawę definiuje jako „dyspozycję do przeżywania motywacji określonego rodzaju wobec pewnych obiektów"[111]. Jest ona utrwaloną tendencją do skierowania własnych dążeń ku czemuś, lub do odwracania się od czegoś. Oznacza to, że posiada ona pewien kierunek o zabarwieniu emocjonalnym dodatnim bądź ujemnym. Postawy mogą być pojedyncze lub tworzyć układ postaw. Postawy pojedyncze odnoszą się do konkretnego przedmiotu, natomiast układy postaw kształtujące się w osobowości człowieka cechuje wewnętrzna organizacja, umożliwiająca ich aktualizację w odpowiednich sytuacjach. Postawy jednostki podlegają wpływowi środowiska wychowawczego, które tworzy wzory do ich integracji. Postawy pojedyncze integrują się w postawy szczegółowe, a te natomiast osiągają wyższy poziom, tworząc postawy naczelne.

H.Muszyński wyróżnia następujące systemy postaw, odnoszące się do różnych dziedzin życia jednostki:[112]

- postawy ideowe,
- postawy społeczne,
- postawy interpersonalne,
- postawy intrapersonalne,
- postawy egzystencjalne,
- postawy kulturowe,

---

[111] H. Muszyński. Zarys ..., s. 94.
[112] Tamże, s. 174-190.

- postawy intelektualne,
- postawy wobec przyrody.

W oparciu o definicję W.Prężyny, która określa postawę jako „względnie stałe ustosunkowanie, które wyraża się w gotowości podmiotu do pozytywnych lub negatywnych reakcji intelektualno-orientacyjnych, emocjonalno-motywacyjnych oraz behawioralnych wobec jej przedmiotu"[113], można wyróżnić jej trzy komponenty:

- poznawczy, obejmujący wiedzę i przekonanie o czymś;
- emocjonalny, obejmujący nastawienie uczuciowe pozytywne lub negatywne;
- behawioralny, obejmujący dyspozycję do określonego działania i idące za nią odpowiednie zachowanie.

Według powyższego ujęcia, postawę cechuje:[114]

- *złożoność*, która polega na tym, że każdy z jej komponentów może różnić się co do liczby, jakości tworzących go elementów i relacji zachodzących między nimi;
- *wartość*, która określa kierunek postawy;
- *spójność*, która oznacza współzależność między jej komponentami.

W.Szewczyk uważa, że postawę charakteryzuje sześć cech. Do nich zalicza:[115]

- kierunek, czyli pozytywny lub negatywny stosunek do przedmiotu;
- intensywność, czyli siła z jaką wyrażana jest postawa względem przedmiotu;
- zwartość, czyli zgodność komponentów ze względu na kierunek i intensywność;
- trwałość, czyli odporność na zmiany;
- spójność, czyli charakter postawy;
- stopień internalizacji, czyli poziom przejętych jako własne poglądów, wartości, norm.

Według R.W.Tylera, postawy kształtują się poprzez:[116]

- przyswajanie od otoczenia różnych zachowań,
- emocjonalny wpływ własnych doświadczeń pozytywnych i negatywnych,

---

[113] W. Prężyna. Funkcja postawy religijnej w osobowości człowieka. Lublin 1981, s. 20.
[114] Zob. Z. Chlewiński. Postawy a cechy osobowości. Lublin 1987, s. 11-12.
[115] W. Szewczyk. Rozumieć siebie i innych. Tarnów 1994, s. 179.
[116] Za: W. Szewczyk. Rozumieć siebie..., s. 180.

– intelektualizację.

Inaczej do powyższego problemu podchodzi S.Mika, który także wyróżnia trzy sposoby kształtowania bądź przekształcania postaw. Do nich zalicza:[117]

– zmianę przekonań,

– zmianę uczuć,

– zmianę zarówno przekonań, jak i uczuć.

Środowisko wojskowe jest specyficznym środowiskiem wychowawczym, w którym także, a nawet przede wszystkim kształtują się postawy. Wśród kadry, podchorążych i żołnierzy zasadniczej służby wojskowej kształtowanie się postaw uzależnione jest w dużej mierze od zadań jakie są do wykonania, oraz od ról jakie mają w wojsku do spełnienia poszczególni żołnierze. W pracy niniejszej interesują nas przede wszystkim postawy podchorążych, które powinna cechować zbieżność z postawami oficerów, bowiem w tym celu są kształceni.

Według Z.Kosyrza, postawa wychowawcza oficera jest „złożoną, ale nabytą i elastycznie utrwaloną strukturą poznawczo-uczuciowo-dążeniową, ukierunkowującą zachowanie się oficera wobec żołnierzy (przełożonych, kolegów, podwładnych), samego siebie, wykonywanych obowiązków i szeroko rozumianego środowiska."[118]

Z powyższej definicji wynika, że oficera cechuje:

- postawa wobec innych,
- postawa wobec samego siebie,
- postawa wobec wykonywanych obowiązków,
- postawa wobec środowiska.

B.Ciesielski preferuje następujące cechy postaw wśród oficerów:

- patriotyzm i umiłowanie Ojczyzny,
- honor,
- wiedzę ogólną i fachową,
- poczucie godności osobistej,
- szacunek do innych ludzi,
- lojalność środowiskową,

---

[117] S. Mika. Wstęp do psychologii społecznej. W: W. Białowąs. Psychologia. T. 7. Postawy. Warszawa 1973. s. 128

[118] Z. Kosyrz. O osobowości oficera-wychowawcy. Warszawa 1973, s. 51.

- odwagę osobistą i intelektualną oraz wynikające z niej, inicjatywę i prawdomówność,
- zdyscyplinowanie osobiste,
- przywództwo,
- dobrą prezencję,
- swobodę wyrażania myśli w mowie i piśmie,
- wytrzymałość fizyczną i psychiczną.[119]

W niniejszej pracy, postawę będę traktował jako ukształtowaną, trwałą strukturę wycinka osobowości podchorążego, wyznaczoną przez przekonania, wartości, role społeczne a skierowaną we wszystkich kierunkach wojskowego środowiska wychowawczego.

1.5.4.4. Role społeczne.

Człowiek nie jest istotą odosobnioną, żyjącą na pustkowiu, z dala od innych ludzi. Istnieje w określonej zbiorowości społecznej, której podlega oraz na którą oddziaływuje. Grupa społeczna wymaga od swoich członków, a przede wszystkim od tych, którzy zajmują określone pozycje społeczne, pewnych zachowań w konkretnych sytuacjach. Grupa bowiem narzuca swoim członkom normy i wartości, według których powinni oni postępować. H.Muszyński[120], ogół takich norm i wzorów zachowania, odnoszących się do jednostki, zajmujących konkretną pozycję społeczną, nazwał mianem roli społecznej. Według niego, jednostka uczy się określonych ról społecznych już od wczesnego dzieciństwa. Aby jednak móc dobrze wypełniać daną rolę społeczną musi także posiadać wysoką organizację osobowości. H.Muszuński, rolę społeczną definiuje jako „zespół zachowań oczekiwanych od jednostki zajmującej określoną pozycję społeczną, zachowań których formę przybierają akty motywacyjne"[121].

Według K.Konarzewskiego[122], członkowie grupy wypracowują obraz zachowania się tak przywódcy, jak i najniżej znajdującego się w ich hierarchii

---

[119] B. Ciesielski. Postawy oficerów. W: Wojsko i Wychowanie 2/95, s. 39.
[120] Zob. H. Muszyński. Zarys ..., s. 90-91.
[121] Tamże, s. 95.
[122] Zob. K. Konarzewski. Podstawy teorii oddziaływań wychowawczych. Warszawa 1982, s. 232.

członka grupy. Powyższą umiejętność określania wzorca zachowania się nazywa rolą społeczną, która jest podstawą oczekiwań żywionych wobec siebie przez członków grupy, oraz jest czynnikiem kontrolującym ich zachowanie. Pełnienie określonej roli społecznej może w znacznym stopniu wpłynąć na kształt osobowości jednostki.

Każdy człowiek pełni w swoim życiu wiele ról. Zasadniczy wpływ na odgrywaną rolę mają grupy społeczne, które narzucają pewne czynności do wykonania i żądają zachowania ustalonego przez te grupy. Każdy członek grupy występuje, albo w roli przypisanej przez grupę ogółowi swoich członków, albo we własnej roli na którą oddziaływuje cała grupa. Oznacza to, że pomiędzy jednostką a grupą społeczną zachodzi ciągła relacja. W procesie kształtowania osobowości jednostka początkowo „uczy się" ról przypisanych, a po ich „nabyciu" postępuje zgodnie albo niezgodnie z systemem wartości i norm uznawanych przez daną grupę społeczną.

Zdaniem J.Szczepańskiego, z każdą rolą wiążą się określone prawa i obowiązki. Jednostka może oczekiwać określonych postaw od innych ludzi, ale także sama jest zobowiązana do określonej postawy względem innych. Realizację powyższych ról uzależnia od:[123]

- elementów bio- i psychogennych jednostki, które mogą ułatwiać lub utrudniać wykonywanie pewnych ról;
- wzoru osobowego, określającego zespół cech idealnych, jakie jednostka wykonująca daną rolę powinna okazywać oraz zespół idealnych sposobów zachowania;
- definicji roli przyjętej w grupie, w której lub przed którą dana rola jest wykonywana;
- struktury i organizacji wewnętrznej grupy, jej zwartości wewnętrznej i systemu sankcji, jakimi ona dysponuje;

  Grupa o bardzo zwartej organizacji formalnej narzuca swoje role w sposób dość bezwzględny, natomiast grupa oparta na więzi nieformalnej określa swoje role dość luźno.
- stopnia identyfikacji jednostki z grupą.

---

[123] J. Szczepański. Elementarne..., s. 132.

D.J.Levison wyróżnił trzy rodzaje ról:[124]

- rolę jako system wymogów (norm, oczekiwań) związanych z określoną pozycją społeczną,
- rolę jako orientację lub koncepcję jednostki o udziale jej w społeczeństwie
- rolę jako system działań jednostki w rozpatrywanych w odniesieniu do systemu wartości i norm danych z zewnątrz.

Teoretycy nauk humanistycznych wyodrębniają między innymi następujące stadia nabywania ról społecznych:

- kształtowanie jaźni,
- podejmowanie ról wraz z wchodzeniem jednostek w coraz liczniejsze grupy społeczne i instytucje społeczne,
- opanowanie i integrowanie się w doświadczeniu społecznym jednostki,
- nabywanie przez jednostkę umiejętności, kwalifikacji i kompetencji społecznych.

Od tym, jaka rola jest dla jednostki dominująca w danym momencie, zależy przede wszystkim od wpływu grupy społecznej. Im większe oddziaływanie grupy na osobowość jednostki, tym pełniona rola staje się wyraźniejsza.

E.Karczewski podaje, że wyznacznikiem ról społecznych w wojsku są:[125]

1) miejsce przełożonego w strukturze władzy;
2) charakter pododdziału;
3) rodzaj realizowanych zadań;
4) stopień utechnicznienia stanowiska pracy;
5) zakres eksploatacji sprzętu.

W wojsku przełożony najczęściej pełni rolę wychowawczą i dowódczą, jest organizatorem a zarazem realizatorem procesu dydaktycznego, odpowiada za wyszkolenie, a także za stan moralny i dyscyplinę dowodzonych przez siebie żołnierzy. Obecnie, podstawą egzystencji państwa jest gospodarka, dlatego współczesny oficer to nie tylko dowódca, to także menedżer, rozumiejący mechanizmy gospodarcze, społeczne i polityczne, dobrze zarządzający powierzonymi ludźmi oraz sprzętem, w taki sposób, aby przy minimalnym nakładzie osiągnąć najwyższe efekty, tak szkoleniowe, jak i wychowawcze. Oficer powinien

---

[124] Za: S.Kowalski. Socjologia wychowania w zarysie. Warszawa 1986, s. 301.
[125] E. Karczewski (red.). Wybrane problemy pedagogiki. Warszawa 1992, s. 104.

występować w roli eksperta w określonej dziedzinie, być specjalistą w użytkowaniu broni i sprzętu wojskowego.

W hierarchii wojskowej kadra zawodowa występuje w dwóch rolach. W jednej oficer jest przełożonym podległych mu żołnierzy i reprezentuje wobec nich interes wojska oraz państwa, w drugiej, pełni rolę podwładnego realizując zadania postawione przez swoich przełożonych oraz wynikające ze służby wojskowej.

Aby cechować się obiektywnym stosunkiem do ról, w jakich występują i do jakich są przygotowywani absolwenci WSO, należy przyjrzeć się w jaki sposób kształtują się one pod wpływem działania wojskowego środowiska wychowawczego. W analizie tej opierać się będę na definicji F.Znanieckiego, który rolę społeczną określa jako wzór osobowy obowiązujący w określonym kręgu społecznym. Etapami w kształtowaniu roli społecznej są: jaźń odzwierciedlona, jaźń subiektywna, stan socjalny.

Kandydat na żołnierza zawodowego, przychodzący do WSO jest osobą, która posiada już ukształtowany charakter, uformowaną osobowość, wie w jakim kierunku zmierza i co chce w życiu osiągnąć. Uważa, że zna swoją rolę teraźniejszą i przyszłą. Jednak z momentem przyjścia do WSO, zmianie ulega jego dotychczasowy obraz rzeczywistości, środowisko z którym się zetknął wywiera tak dużą presję na jego osobowość, że następuje u niego kryzys uspołecznienia. Wchodzi on w nowe, specyficzne środowisko, które oddziaływuje na niego w wielu płaszczyznach. Występują tutaj przełożeni - niby rodzice, ale jak dalece od nich różni, potrafią wysłuchać, mogą skarcić ale nie dadzą takiego ciepła jak domowe. Należy być w stosunku do nich bezwzględnie podporządkowanym i wykonywać ich rozkazy. Powyższa sytuacja jest czynnikiem stresogennym, który może nawet doprowadzić do załamania tzw. linii życia, zmiany planów życiowych, wystąpienia z wojska. Zaznaczyć należy, że idealnym rozwiązaniem byłoby, aby kadra dowódcza wszechstronnie uzdolniona i wykształcona, była wzorem osobowym dla podchorążych. Żeby nie popełniała błędów wychowawczych i we właściwym kierunku kształtowała ich osobowość. Obecnie w WSO wielu dowódców plutonów, kompanii to ludzie doświadczeni, posiadający praktykę w pracy z podchorążymi oraz legitymujący się ukończoną uczelnią wojskową, a często nawet uczelnią cywilną.

Inną płaszczyznę oddziaływania wychowawczego stanowi kadra dydaktyczna, tak wojskowa, jak i cywilna. Nadaje ona swój tok myślenia, przedstawia rzeczywistość na swój sposób, wywiera presję na podchorążym - studencie, aby zgłębiał tajniki wiedzy , a zarazem zezwala na wybór sposobu nauki, samokształcenia, jednakże we właściwym czasie bezwzględnie egzekwuje wymaganą wiedzę.

Pewną osobliwością takiego procesu kształcenia jest podległość starszy - młodszy, wykładowca oficer - student szeregowy podchorąży. Powoduje to zahamowanie rozwoju samodzielności, zamianę ról: z roli studenta na rolę podchorążego. Aby nie hamować internalizacji ról społecznych, wykładowca powinien być dobrym pedagogiem oraz charakteryzować się oprócz wiedzy fachowej wysoką wiedzą pedagogiczną, psychologiczną oraz socjologiczną.

Grupa społeczna, którą tworzą podchorążowie, to nowy, specyficzny element oddziaływania wychowawczego. Nie jest to bowiem ta sama „paka ze szkoły średniej", czy koledzy z „podstawówki". Jest to organizujący się samoczynnie układ społeczny, który wywiera zasadniczy wpływ na kształtowanie się właściwych ról, pożądanych przez tą grupę.

W początkowej fazie pobytu w WSO kształtuje się u podchorążego jaźń odzwierciedlona. Widzi on siebie jako żołnierza, który ma za zadanie bezwzględnie wykonywać rozkazy, przestrzegać porządku dnia oraz nie „wychylać się" pod żadnym pozorem. Pełni on rolę podwładnego - wykonawcy. Z czasem dostrzega on, że oprócz bycia żołnierzem jest także podchorążym. Znaczy to, że może występować w roli przywódcy, organizatora życia społecznego. Nie jest już tylko wykonawcą, jest także decydentem. Następuje proces utożsamiania się z grupą społeczną, w skład której wchodzi. Przejmuje on rolę członka zespołu. W sprzyjających warunkach, już w początkowym okresie może przejąć rolę przywódcy, pełnić funkcję dowódczą. Powinien uświadomić sobie samemu swoje możliwości (jaźń subiektywna).

Wraz z odkrywaniem samego siebie, lepszym poznaniem środowiska w którym egzystuje, podchorąży WSO zaczyna pełnić rolę studenta, posiadającego szerokie prawa. Jeżeli prawa podchorążego oraz jego obowiązki są przestrzegane i równoważą się, nie istnieje groźba naruszenia dyscypliny, a proces wychowawczy nie jest zagrożony. Podchorąży wypełnia wówczas funkcję spo-

łeczną w oparciu o stan socjalny, czyli całokształt praw, które osobnikowi przyznaje i zobowiązuje się zapewnić grupa społeczna. W powyższy sposób odbywa się nabywanie ról społecznych przez kandydatów na żołnierzy zawodowych.

1.6. Osobowość kandydata na żołnierza zawodowego.

W procesie poznawania osobowości kandydata na żołnierza zawodowego ważnym jest jaką przebył on drogę życiową, co sobą reprezentuje obecnie (kim jest) oraz jakie cele i zadania stawia przed sobą, czyli w jakim kierunku zmierza. Mówiąc o kształtowaniu osobowości określonej grupy społecznej, trudno byłoby każdą osobę analizować indywidualnie. Wobec powyższego, tylko w przybliżeniu można określić jakimi cechami osobowościowymi charakteryzowali się słuchacze WSO przed wstąpieniem w jej progi. Natomiast w procesie kształtowania osobowości przyszłego oficera-dowódcy ważnym jest, aby wiedzieć w jakim kierunku zmierzać, które cechy powinny być u niego dominującymi, oraz w jaki sposób kształtować poszczególne sfery osobowości.

W wyższej uczelni wojskowej oprócz przygotowania zawodowego rozwija się wszechstronnie osobowość słuchaczy. Wyższa uczelnia wojskowa w ramach swojej działalności spełnia funkcję dydaktyczną, wychowawczą i naukowo-badawczą. Głównym jej zadaniem jest wykształcenie: dowódców, przywódców i specjalistów wojskowych o uformowanych cechach osobowych, dysponujących niezbędnym zakresem wiedzy i umiejętności zawodowych, zapewniających pełnienie funkcji dowódczych w działaniach bojowych oraz w warunkach pokojowego funkcjonowania Sił Zbrojnych RP.[126]

Powyższe stwierdzenie oznacza, iż uczelnie wojskowe powinny kształtować osobowość kandydata na żołnierza zawodowego, a przede wszystkim:

- rozwijać instrumentalną sferę osobowości podchorążego, kształtując jego wiedzę specjalistyczną i ogólną, umiejętności oraz nawyki;
- rozwijać kierunkową sferę osobowości poprzez:
  a) eksponowanie pożądanych wartości, tj. odwagi, poczucia humoru, godności i odpowiedzialności,

---

[126] Ramowe założenia systemu dydaktyczno-wychowawczego wyższej szkoły wojskowej. Warszawa 1995, s. 6.

b) przygotowanie do pełnienia ról społecznych, a przede wszystkim do pełnienia roli dowódcy, przywódcy,

c) kształtowanie postawy godnej oficera Wojska Polskiego.

W trakcie studiów słuchacz uczelni wojskowej powinien zostać przygotowany do samodzielnego wzbogacania swojej osobowości i podnoszenia kwalifikacji zawodowych. Pomocną w tym względzie powinna być kadra zawodowa, a przede wszystkim nauczyciele akademiccy, co ująć można w maksymie: „jacy nauczyciele tacy absolwenci". Od postawy kadry uczelni oraz preferowanych przez nich wzorców osobowych zależy kształt osobowości podchorążego oraz wartości, którymi kieruje się w swoim postępowaniu.

Ogólne cele kształcenia podchorążych WSO powinny kształtować:

1) obywatela państwa o określonych postawach społecznych, ugruntowanej świadomości patriotyczno-obronnej, identyfikującego się z polską racją stanu oraz rozbudzonych ambicjach edukacyjnych, przygotowanego do aktywnego życia i pełnienia funkcji społecznych;
2) przyszłego oficera o cechach przywódczych, dysponującego niezbędnym zasobem wiedzy i umiejętności zawodowych zapewniających pełnienie funkcji dowódczych i administracyjnych w działaniach bojowych oraz w warunkach pokojowego szkolenia wojsk;
3) żołnierza o nienagannej sylwetce, będącego wyrazem wysokiej kultury osobistej i postawy stanowiącej wzór dla otoczenia;
4) kierownika zespołów ludzkich o predyspozycjach menedżerskich;
5) specjalisty wojskowego, o szerokim zakresie wiedzy i umiejętnościach taktyczno-specjalistycznych;
6) absolwenta, o gruntownym przygotowaniu ogólnym i szerokich horyzontach myślowych, zdolnego do zajmowania stanowisk służbowych, na których wymagane jest posiadanie wykształcenia wyższego;
7) człowieka odczuwającego potrzebę więzi z macierzystą uczelnią wojskową.

W oparciu o wymagania stawiane przed podchorążymi, a które zawarte są w ramowych założeniach systemu dydaktyczno-wychowawczego wyższej szkoły wojskowej oraz charakterystyce osobowo zawodowej absolwentów wyższych szkół wojskowych, osobowość podchorążego powinna tak się kształtować, aby absolwent uczelni wojskowej:

1. Był przygotowany do pełnienia następujących ról w SZ RP.:
   - dowódcy,
   - przywódcy,
   - specjalisty wojskowego,
   - obywatela państwa,
   - absolwenta uczelni wojskowej;
2. Charakteryzował się:
   - postawą społeczną:

     1) *postawą obywatelską* - która powinna przejawiać się w myśleniu kategoriami państwa, troską o godność narodową i dobro Ojczyzny;

     2) *patriotyzmem* - który powinien uwidaczniać się w umiłowaniu Ojczyzny oraz bycia gotowym do ponoszenia dla niej największych ofiar;

     3) *postawą etyczną* - która powinna znajdować swój wyraz w przestrzeganiu norm moralnych, takich jak: uczciwość, praworządność, rzetelność, inicjatywa i zaangażowanie;

     4) *humanizmem* - który powinien wyrażać się w uznawaniu człowieczeństwa, jako naczelnej wartości moralnej, i traktowaniu podwładnego podmiotowo;

     5) *tolerancją* - która powinna być rozumiana jako prawo do posiadania odrębnych poglądów, odmiennego stylu działania, indywidualnych przyzwyczajeń zgodnych z normami wojskowymi;

     6) *aktywnością* - która powinna być rozumiana jako uczestnictwo w życiu środowiska zawodowego, społecznego oraz jako działanie zmierzające do wzbogacania wiedzy i umiejętności;
   - postawą zawodową:

     1) *predyspozycjami dowódczo-przywódczymi* - które powinny stanowić zespół cech osobowych, wiedzę i umiejętności w dowodzeniu i kierowaniu podwładnymi;

     2) *kulturą dowodzenia* - która powinna charakteryzować się uszanowaniem podmiotowości podwładnych oraz zdolnością do samokrytyki;

     3) *zdyscyplinowaniem* - które powinno być rozumiane jako podporządkowanie się woli przełożonego, a uznanie rozkazu jako nakazu służby wojskowej;

4) *odpowiedzialnością* - która powinna być równoznaczna ze świadomością skutków podejmowanych decyzji;

5) *inicjatywą* - która powinna uzewnętrzniać się w umiejętności sprawnego wykonywania wszelkich zadań wynikających ze służby wojskowej;

6) *koleżeństwem* - które powinno być rozumiane jako solidarność, wzajemne świadczenie pomocy, przede wszystkim w sytuacjach trudnych;

7) *zainteresowaniem zawodowym* - które powinno okazywać się w dążeniu do ustawicznego podnoszenia swojej wiedzy i kwalifikacji;

8) *zamiłowaniem zawodowym* - które powinno odzwierciedlać stosunek do służby zawodowej;

9) *aspiracją i ambicją zawodową* - które powinny podwyższać jakość wykonywanych czynności służbowych;

– postawą wobec samego siebie (intrapersonalną):

1) *poczuciem honoru i godności* - które wynikać powinno z uświadomionego zaszczytu bycia oficerem Wojska Polskiego;

2) *odwagą* - która powinna towarzyszyć przede wszystkim w sytuacjach trudnych i niebezpiecznych, oraz być pomocna w trwaniu przy własnych, słusznych przekonaniach i poglądach;

3) *wymagalnością* - która powinna polegać na stawianiu sobie i podwładnym wysokich wymogów, oraz na precyzyjnym rozliczaniu z realizacji postawionych zadań;

4) *wytrwałością* - która powinna być odpornością na chwilowe niepowodzenia, oraz pomagać w pokonywaniu trudności służbowych i osobistych;

5) *stanowczością i zdecydowaniem* - które powinny towarzyszyć podejmowaniu śmiałych, ale rozsądnych decyzji oraz zapewniać realizację postawionych zadań;

6) *zrównoważeniem emocjonalnym* - które powinno być utożsamiane z umiejętnym organizowaniem i podejmowaniem skutecznych działań w sytuacjach obciążeń psychicznych;

– postawą intelektualną:

1) *inteligencją* - która powinna przejawiać się w sprawnym korzystaniu z nabytej wiedzy i doświadczenia, oraz trafnym doborze metod działania;

2) *wyobraźnią* - która powinna polegać na przewidywaniu kolejnych etapów działania, możliwych zagrożeń, oraz odpowiednim reagowaniu na zmieniającą się sytuację;

3) *sprawnością procesów poznawczych* - którym powinna towarzyszyć szybkość oraz zdolność logicznego myślenia, skupienie, przerzutność i podzielność uwagi;

4) *sprawnością pamięci* - która powinna przejawiać się w prawidłowym zapamiętywaniu, przechowywaniu i odtwarzaniu faktów i zdarzeń;

5) *sprawnością procesów percepcji* - które powinny uzewnętrzniać się jako orientacja i wyobraźnia przestrzenna, ostrość wzroku i słuchu;

6) *sprawnością procesów decyzyjnych* - które powinna cechować szybkość i trafność w podejmowaniu decyzji;

– postawą egzystencjalną:

1) *dojrzałą koncepcją życiową* - która powinna polegać na odpowiedzialnym podejściu do problemów życia osobistego i służbowego;

2) *samorealizacją* - która powinna przejawiać się w realizacji celów życiowych, wynikających między innymi z uwarunkowań służby wojskowej;

– postawą estetyczno-kulturową:

1) *kulturą bycia* - która powinna przejawiać się w moralnym postępowaniu zgodnie z zasadami współżycia społecznego i etyki zawodowej, oraz w kulturze dowodzenia, szkolenia, pracy i wypoczynku;

2) *wrażliwością na piękno kultury ojczystej* - która uwidaczniać się powinna przede wszystkim w stosunku uczuciowo-poznawczym do wytworów materialnych i duchowych narodu, w tym również symboli wojskowych i tradycji oręża polskiego;

3) *wrażliwością na sztukę* - która powinna być istotnym elementem kultury wewnętrznej, wzbogacającym życie uczuciowe i wyobraźnię;

3. Utożsamiał się z wartościami (ujętymi całościowo, bez podziału na poszczególne grupy):

– honorem,
– odwagą,
– uczciwością,
– sprawiedliwością,

- słownością,
- lojalnością,
- tolerancją,
- umiejętnością współżycia z innymi,
- aktywnością,
- racjonalizmem,
- zdyscyplinowaniem,
- wytrwałością,
- samodzielnością,
- wymagalnością,
- opanowaniem,
- inteligencją,
- twórczością.

Powyższe postawy, role, wartości kształtują się w wyniku oddziaływania wychowawczego, dydaktycznego i zachodzą w określonej rzeczywistości. W procesie kształtowania osobowości podchorążego rzeczywistością tą jest środowisko wojskowe, czyli wyższa szkoła wojskowa.

Rozdział drugi.

2. Środowisko.

„Studiując człowieka nie można oddzielić jednostki od środowiska, w którym funkcjonuje."[1] Środowisko jest bowiem jednym z istotnych czynników kształtujących osobowość ludzką. J.Pieter, środowisko definiuje jako „...złożony układ powtarzających się (...) lub względnie stałych sytuacji (np. krajobraz dookoła czyjegoś mieszkania), do których organizm przystosowuje się czynnie - według całokształtu możliwości i według potrzeb z nich wyłaniających się - odpowiednim wysiłkiem, zaś w rezultacie wysiłków (czynnie powtarzających się) szeregiem mniej lub więcej utrwalonych przyzwyczajeń, których ujawnianie się wraz z czynnościami względnie nowymi (...) stanowi tryb życia"[2]. Definicja ta stanowi ujęcie biologiczne powyższego problemu i przedstawiona została bardzo szeroko. Wynika z niej, iż środowisko stanowi najwyższy stopień komplikacji oddziaływań świata zewnętrznego na osobowość człowieka. Na jej podstawie można sformułować dwa stwierdzenia:

1) korelantem środowiska jest tryb życia danej jednostki;

2) chcąc poznać osobowość jednostki należy poznać jej środowisko.

Szczegółowiej środowisko określa R.Wroczyński pisząc, że „środowiskiem nazywać będziemy składniki kultury otaczającej osobnika, które działają jako system bodźców i powodują określone reakcje (przeżycia) psychiczne"[3]. J.Szczepański natomiast środowiskiem nazywa „...to wszystko, co nie należąc do organizmu, wyznacza lub współwyznacza jego procesy życiowe"[4]. Inaczej ujmuje to H.Rowid, opisując środowisko jako „...zespół elementów i czynników, z którymi jednostka wchodzi w styczność bezpośrednią"[5]. Definicję, określającą zależności pomiędzy elementami środowiska a osobowością przedstawia H.Rodlińska: „środowisko jest zespołem warunków, wśród których bytuje jednostka i czynników kształtujących jej osobowość, oddziaływujących

---

[1] E.T. Hall. Poza kulturą. Warszawa 1984, s. 142.
[2] J. Pieter. Środowisko wychowawcze. Katowice 1972, s. 51.
[3] R. Wroczyński. Wprowadzenie do pedagogiki społecznej. Warszawa 1966, s. 52.
[4] J. Szczepański. O pojęciu środowiska. W: Przegląd socjologiczny. T. 8. Warszawa 1946, s. 192.
[5] H. Rowid. Podstawy i zasady wychowania. Warszawa 1975, s. 133.

stale lub przez czas dłuższy"[6]. W.Magoń natomiast przyjmuje jako środowisko: „ogół warunków i bodźców zewnętrznych (rzeczowych i osobowych) wywołujących mniej lub bardziej trwałe reakcje i zmiany w osobowości człowieka oraz jego zachowaniu"[7]. Analizując powyższe definicje można przyjąć, iż jednostka ludzka nie może istnieć poza środowiskiem, bowiem środowisko jest tym elementem otoczenia człowieka, które oddziaływuje na jego postępowanie oraz wywiera wpływ na jego osobowość.

Istnieje wiele klasyfikacji środowisk, które uzależnione są od podejścia do powyższego problemu przez danego badacza. Najczęściej środowisko dzieli się na:

- środowisko naturalne, obejmujące sferę materialną, która otacza osobnika;
- środowisko duchowe, którego wyznacznikiem są stosunki społeczne, normy, wartości.[8]

W literaturze często stosuje się dwie typologie środowisk[9]. Pierwsza oparta o bodźce środowiskowe obejmuje:

- ♦ środowisko naturalne, czyli ogół warunków, bez których organizm nie może istnieć;
- ♦ środowisko kulturowe, tj. całokształt materialnych i duchowych wytworów ludzkich, z którymi dana jednostka pozostaje w trwałym kontakcie;
- ♦ środowisko społeczne, w skład którego wchodzą ludzie oraz stosunki społeczne otaczające człowieka.

Wyżej wymienione płaszczyzny środowiska nie istnieją każda oddzielnie, lecz są ściśle ze sobą sprzężone i wzajemnie tworzą obraz środowiska globalnego. Jednakże analiza poszczególnych płaszczyzn środowiska wskazana jest w celu poznania zależności między środowiskiem a człowiekiem, oraz w celu dokonania charakterystyki zachowania się ludzi w ich środowisku okolicznym.

Druga typologia natomiast uzależnia rodzaje środowisk od cech terytorialnych danego obszaru. Stanowi ona typowy podział środowiska w oparciu o społeczność regionalną, tworzącą układ zróżnicowanych i współzależnych

---

[6] H. Rodlińska. Stosunek wychowawcy do środowiska społecznego. Szkice z pedagogiki społecznej. Warszawa 1953, s. 20.
[7] W. Magoń. Metodyczne problemy wychowania wojskowego. Warszawa 1976, s. 91.
[8] Zob. Tamże, s. 92.
[9] Zob. R. Wroczyński. Pedagogika społeczna. Warszawa 1974, R. Wroczyński. Wprowadzenie do pedagogiki społecznej. Warszawa 1966, S. Kowalski. Socjologia wychowania w zarysie. Warszawa 1986.

skupisk ludzkich typu miejskiego i wiejskiego[10]. Dlatego w uproszczony sposób przedstawić ją można jako korelację: miasto - wieś.

Środowisko wywiera wpływ na postępowanie jednostki kształtując jej osobowość. W wyniku oddziaływania bodźców środowiskowych jednostka ulega także oddziaływaniom wychowawczym. Środowisko, w którym następują takie oddziaływania określić można jako środowisko wychowawcze.

2.1. Środowisko wychowawcze.

W zależności od ujęcia problemu wychowania (szeroko lub wąsko), definiujemy pojęcie środowiska wychowawczego. Szeroko to zagadnienie ujmuje K.Sośnicki, według którego jest to „...ogół sytuacji wychowawczych"[11].

S.Kowalski, analizując środowisko wychowawcze rozróżnia trzy sfery, które wywierają różnorodny wpływ na proces uspołeczniania i wychowania, a mianowicie:[12]

1) system zinstytucjonalizowanej działalności zmierzającej do realizacji celów wychowania, czyli właściwe środowisko wychowawcze;
2) systemy wartości i stosunków międzyludzkich, które nie należąc do tego systemu wywierają wpływ na przebieg uspołecznienia i wychowania, bądź nawet uczestniczą w działalności wychowawczej;
3) strefę tzw. patologii społecznej, czyli zagrożeń moralnych wywołanych oddziaływaniem grup społecznych upadłych moralnie, przestępczych.

Uwzględniając wszystkie powyższe składowe definicji, analiza środowiska przebiega w oparciu o szerokie ujęcie wychowania; natomiast środowisko rozumiane jako zinstytucjonalizowany system bodźców ukierunkowanych na realizację celu wychowawczego, rozpatrujemy odnosząc się do wąskiej definicji wychowania.

E.Karczewski[13], środowisko wychowawcze traktuje jako zespół czynników determinujących i współwyznaczających procesy rozwoju filogenetycznego i ontogenetycznego człowieka.

---

[10] Por. J. Ziółkowski. Urbanizacja - miasto - osiedle. Studia socjologiczne. Warszawa 1965, s. 139.
[11] K. Sośnicki. Istota i cele wychowania. Warszawa 1964, s. 49.
[12] Zob. S. Kowalski. Socjologia wychowania w zarysie. Warszawa 1986, s. 93.

J.Pieter, środowisko wychowawcze definiuje jako:[14]

1) złożony układ powtarzających się lub względnie stałych sytuacji, do których rozwijający się człowiek przystosowuje się w wychowawczym okresie swojego życia, czyli pod których wpływem działa i rozwija swoją osobowość;
2) ta część świata zewnętrznego, do której rozwijający się człowiek przystosowuje się odpowiednim trybem życia, odpowiednimi nawykami, zaś na ich gruncie odpowiednimi strukturami osobowości.

W ramach takiego ujęcia wyróżnia trzy kręgi środowiskowe:

- środowisko okoliczne,
- środowisko lokalne,
- środowisko osobiste.

Środowisko okoliczne obejmuje ogół warunków środowiskowych typowych dla otoczenia pozamiejskiego danego wychowanka. W jego skład wchodzą wszelkie socjologiczne elementy środowiska (gęstość zaludnienia, rozmieszczenie ludności, zróżnicowanie zawodowe itp.).

Środowisko lokalne to całość warunków środowiskowych miejscowości, w której osoba żyje i wychowuje się. Do elementów tych zaliczyć można:

- *warunki klimatyczne* oddziaływujące na psychikę ludzką, na stan zdrowotny człowieka;
- *krajobraz miejscowości*, który umożliwia bądź utrudnia czynny wypoczynek, uprawianie sportu oraz swoim układem wpływa na psychikę ludzką;
- *tradycję kulturową* danej miejscowości, wywierającą wpływ na kształtowanie się wartości oraz postaw społecznych;
- *stan szkolnictwa i oświaty*, bowiem wpływa na całościowy rozwój osobnika a przede wszystkim na rozwój jego sfery kierunkowej;
- *potrzeby kulturalne* oraz prowadzenie aktywnego trybu życia.

Środowisko osobiste dotyczy tych warunków środowiska wychowawczego, z jakimi ma do czynienia tylko jeden wychowanek, i które docierają do niego bezpośrednio. Są to: warunki mieszkaniowe, warunki związane z pracą szkoły i nauczycieli, postawy osób z bezpośredniego otoczenia. Środowisko osobiste, a przede wszystkim osoby z którymi wchodzi osobnik w interakcje

---

[13] Zob. E. Karczewski. Wybrane problemy pedagogiki. Warszawa 1992, s. 237.
[14] J. Pieter. Środowisko wychowawcze. Katowice 1972, s. 86-110.

społeczne, wywiera zasadniczy wpływ na wychowanie jednostki, na kształtowanie się u niej określonych cech osobowości.

Generalizując, można zgodzić się z twierdzeniem prof.Tomaszewskiego, że elementami środowiska człowieka są rzeczy i ludzie pozostający ze sobą w różnorodnych stosunkach. Oznaczać to może, że na osobowość człowieka nie tylko oddziaływują inni ludzie, ale także infrastruktura środowiska, w którym on przebywa.

W powyższych ujęciach przedstawione zostało pojęcie środowiska wychowawczego w sposób szeroki, obejmujący zamierzone i niezamierzone jego oddziaływania na osobowość jednostki. Jednakże dla potrzeb analizy zachodzących korelacji między określonym środowiskiem a wychowaniem wskazane jest wydzielenie z całego środowiska tych elementów, które dotyczą danej jednostki, oraz które w sposób ukierunkowany oddziaływują na osobowość (jednostki). Wówczas możemy mówić o kształtowaniu osobowości jednostki, o procesie socjalizacji.

W oparciu o wąską definicję środowiska wychowawczego, w jego treści wyróżniamy dwie kategorie:[15]

1) środowisko naturalne,

2) środowisko intencjonalne.

Środowisko wychowawcze naturalne tworzy pewnego rodzaju wspólnotę, w której przynależność opiera się na podstawach naturalnych. Istota wychowania w tym środowisku polega na współuczestniczeniu wszystkich jej członków w procesie wychowania. Przedstawicielami jego są: rodzina, grupy rówieśnicze, środowisko lokalne.

Środowisko wychowawcze intencjonalne w założeniu zakłada sobie realizację określonych celów wychowawczych i posiada charakter stowarzyszeń o określonej strukturze organizacyjnej.

Powyższe obydwa środowiska tworzą instytucje wychowania:[16]

1) naturalnego:

- rodzina,
- grupa rówieśnicza,

---

[15] Zob. R. Wroczyński. Pedagogika społeczna. Warszawa 1974, s. 154.
[16] S. Kowalski. Socjologia..., s. 93-102.

2) pośredniego:

- zakład pracy,
- środki masowego przekazu,
- instytucje społeczne,

3) bezpośredniego:

- szkoła,
- kursy,
- organizacje młodzieżowe, studenckie, kluby,
- koła zainteresowań.

Ze względu na temat niniejszej pracy, scharakteryzuję trzy rodzaje środowisk, które mają zasadniczy wpływ na postępowanie jednostki. Do nich zaliczyć należy: rodzinę, grupę rówieśniczą, szkołę.

Rodzina jest pierwszą a zarazem podstawową instytucją wychowawczą, która oddziaływuje na jednostkę i z którą jednostka spędza większość swojego życia. Tworzy ona grupę społeczną złożoną z osób połączonych ze sobą więzią pokrewieństwa, małżeństwa a niekiedy powinowactwa, ludzi mieszkających zazwyczaj razem. Stanowi ona najdłużej oddziaływujące na osobowość człowieka środowisko wychowawcze, bowiem swoje wpływy rozpoczyna od wieku niemowlęcego po usamodzielnienie się wychowanka. W rodzinie zatem przebiegają procesy socjalizacji i wychowania. Wpływ rodziny decyduje o rozwoju wielu cech osobowości. To przede wszystkim wpływ rodziny powoduje kształtowanie się określonych przekonań, postaw, wartości. To ona przygotowuje do pełnienia określonych ról społecznych. Jeżeli wpływ rodziny jest znaczny, to oddziaływanie innych elementów środowiska wychowawczego ugruntowuje nabyte wcześniej cechy osobowości lub ewentualnie je koryguje. Natomiast jeżeli środowisko rodzinne jest słabe, cała odpowiedzialność za wykonanie spada na pozostałe instytucje oddziaływania wychowawczego, a przede wszystkim na grupę rówieśniczą. Oznacza to, że rodzina spełnia ważne funkcje w życiu zbiorowości ludzkich.

Do podstawowych funkcji rodziny zaliczyć należy:[17]

a) funkcję prokreacyjną, której zadaniem jest utrzymanie ciągłości biologicznej społeczeństwa,

---

[17] J. Szczepański. Elementarne pojęcia socjologii. Warszawa 1970, s. 303-307.

b) socjalizację, której zadaniem jest utrzymanie ciągłości kulturowej społeczeństwa przez przekazywanie potomstwu języka, obyczajów, wzorów i zachowań,

c) zapewnienie swoim dzieciom pozycji społecznej oraz przekazanie im dziedzictwa kulturowego,

d) zapewnienie członkom rodziny potrzeb emocjonalnych, potrzeb współżycia z innymi ludźmi,

e) sprawowanie kontroli nad postępowaniem swoich członków, a przede wszystkim młodego pokolenia.

W procesie wychowania najważniejszymi funkcjami są: proces socjalizacji oraz możliwość integracji osobowości. W rodzinie jednostka zaspokaja potrzeby emocjonalne poprzez współżycie z domownikami. Między nimi powstaje więź społeczna, która oprócz tego, że łączy ich, to także oddziaływuje na ich zachowanie się. W rodzinie jednostka kształtuje określone postawy w oparciu o preferowane wartości i przekonania. Struktura rodziny oraz jej wewnętrzna organizacja wyznaczają zachowanie się jednostki wchodzącej w jej skład. Jednostka wchodzi w stosunki interpersonalne także z przedstawicielami innych grup niż rodzina. Grupy te czasami starają się wywierać zasadniczy wpływ na osobowość jednostki oraz przejmować niektóre funkcje rodziny.

Grupa, zdaniem Z.Nęckiego, to pewna liczba osób współdziałających ze sobą przez dłuższy czas, posiadających wspólne cele i wspólne wartości oraz bezpośrednio oddziaływujących na siebie i świadomie wyodrębniających się ze środowiska. Interakcje między członkami grupy powinny być częste i długotrwałe, bowiem one sprzyjają wytwarzaniu się odrębności w stosunku do innych grup oraz wyzwalają poczucie przynależności do danej grupy. Podobne ujęcie prezentuje J.Szczepański, który określa grupę jako „pewną ilość osób (przynajmniej trzy), powiązanych systemem stosunków uregulowanych przez instytucje, posiadających pewne wspólne wartości i oddzielonych od innych zbiorowości wyraźną zasadą odrębności"[18].

S.Mika natomiast, wychodząc z teorii małych grup uznaje, że „grupą są dwie lub więcej osób, między którymi istnieje bezpośrednia interakcja, które

[18] Zob. J. Szczepański. Elementarne..., s. 245.

posiadają ustalone wspólne normy, mają wspólny cel, tworzą rozwiniętą strukturę i mają poczucie odrębności swojej grupy w stosunku do innych grup"[19].

Według W.Okonia[20], grupę społeczną tworzy zbiór ludzi zespolonych trwałą więzią społeczną. Rozróżnia się grupy społeczne małe i duże. Grupy społeczne małe liczą od dwu do kilkunastu członków, między którymi pod wpływem styczności bezpośrednich, osobistych, z reguły powstają więzi koleżeńskie. Grupy społeczne duże obejmują zbiorowości zbyt liczne, aby styczności i więzi w nich mogły mieć charakter bezpośredni.

Podstawowym elementem składowym grupy są jej członkowie, przedmioty materialne, symbole, wartości kulturowe, trwałe wzorce zachowań i stosunków społecznych. Aby zostać przyjętym przez grupę należy identyfikować się z jej celami i wykonywać określone role społeczne w tejże grupie. W niektórych grupach wpływ jej członków na osobowość jednostki jest bardzo duży. Do takich grup zaliczyć możemy: zakony, partie polityczne, organizacje paramilitarne, wojsko. Grupa tworzy układ zamkniętym, wydzielony z całości rzeczywistości społecznej, oddzielony wyraźnie od innych zbiorowości a zarazem współdziałający z nimi.

W grupie zachodzi wiele zjawisk decydujących o jej kształcie oraz mających wpływ na kształtowanie się osobowości jej członków. Do nich zaliczyć należy:

A) Interakcje między członkami grupy, które spełniają trzy podstawowe funkcje:
   - pobudzają ogólną aktywność grupy,
   - pomagają w osiągnięciu jej celu,
   - prowadzą do wytworzenia się pozytywnych stosunków międzygrupowych.

B) Aktywność spowodowaną posiadaniem przez grupę celu. Gdy cel jest bardziej jasny i im większy jest udział członków w jego określeniu, tym bardziej członkowie są z nim związani.

C) Normy obowiązujące w grupie, które dotyczą wszystkich członków bez względu na pozycję zajmowaną w grupie mają wpływ na postawy i zachowanie się poszczególnych jednostek. Istnienie norm grupowych prowadzi do występowania zjawiska konformizmu oraz wywierania przez grupę nacisku na swoich członków w ten sposób, aby wywołać u nich zachowania zgodne z

---

[19] S. Mika. Psychologia społeczna. Warszawa 1980, s. 335.
[20] W. Okoń. Słownik..., s. 66.

normami grupowymi. Spostrzeganie i akcentowanie przez członków grupy obowiązujących w niej norm dokonuje się poprzez:

- naśladownictwo zachowań innych członków grupy,
- instruowanie przez grupę tych członków, którzy nie przestrzegają norm grupowych,
- stosowanie przez grupę kar w stosunku do członków naruszających dyscyplinę wewnątrzgrupową,
- nagradzanie przez grupę członków przestrzegających normy obowiązujące w grupie.

D) Zróżnicowane pozycje członków grupy oraz wynikające z nich role społeczne, które są zbiorem przepisów i oczekiwań określających, w jaki sposób powinien zachowywać się człowiek w grupie. Role te wywierają duży wpływ na zachowanie się osoby zajmującej daną pozycję. Układ pozycji związany ze sobą stosunkami tworzy strukturę grupy. Osoby stojące na wyższych szczeblach struktury mają większy wpływ na stosunki wewnątrzgrupowe, a osoby stojące na niższych szczeblach na ogół te wpływy akceptują.[21]

Według S.Kowalskiego[22], grupa rówieśnicza wywiera na swoich członków doniosły wpływ, przeważnie nie doceniany przez dorosłych. Wychowawcze oddziaływanie grup rówieśniczych może być różne, pozytywne bądź negatywne. Wynika to z tego, że grupy rówieśnicze silniej niż rodzina zaspokajają psychiczne i społeczne potrzeby.

Sposobów klasyfikacji grup społecznych jest wiele i uzależnione są one od kryteriów przyjmowanych przez poszczególnych autorów. Najogólniej ujmując, grupy można podzielić na:

- blokowe, podwórkowe, dzielnicowe, klasowe, szkolne, samorządowe;
- małe, duże;
- pierwotne, wtórne;
- kontrolowane, niekontrolowane;
- trwałe, nietrwałe;
- zorganizowane, przypadkowe.

---

[21] Zob. S. Mika. Psychologia społeczna. Warszawa 1980, J. Szczepański. Elementarne pojęcia socjologii. Warszawa 1970.

[22] S. Kowalski. Socjologia wychowania w zarysie. Warszawa 1986, s. 154.

S.Kowalski wyróżnia dwie grupy rówieśnicze:

- nieformalne,
- formalne.

Grupy nieformalne liczą najczęściej do 10 osób, mają charakter spontaniczny, odznaczają się niskim stopniem organizacji oraz niewielkim zróżnicowaniem ról i pozycji społecznych.

S.Kowalski rozróżnia trzy kategorie nieformalnych grup społecznych, różniących się między sobą strukturą, funkcjami oraz formami powiązań z innymi grupami środowiskowymi:

1. Dziecięce grupy zabawowe, obejmujące dzieci do około 12 roku życia.
2. Młodzieżowe (tzw. paczki), które łączy wyrównany poziom dojrzałości, podobieństwo postaw moralnych, poglądów, zainteresowań. Grupę tą łączy silna więź między członkami oraz wysoki stopień solidarności. Lojalność wobec paczki czasami jest większa niż wobec rodziny, szkoły.
3. Grupy dewiacyjne (gangi, bandy), charakteryzujące się wysokim stopniem organizacji, dominującą rolą autokratycznego przywódcy oraz ściśle określonymi rolami jej członków. Więź między jej członkami jest silniejsza niż w paczce. W grupach tych występuje skłonność do aktywności opozycyjnej w stosunku do dorosłych, czasami przeradzająca się w przestępczość.

Grupy formalne powstają w sposób narzucony z zewnątrz, charakteryzują się określonymi zasadami organizacyjnymi, prawami i obowiązkami członków, określonymi sposobami postępowania oraz kreowania pożądanych przez grupę ról społecznych. Grupy formalne w sposób zorganizowany kształtują umysł, uczucia, wartości i role społeczne. Do grup formalnych zaliczyć można instytucje wychowania bezpośredniego, takie jak stowarzyszenia, organizacje studenckie, młodzieżowe, koła zainteresowań.

Między grupami formalnymi i nieformalnymi istnieją dość płynne granice. Grupy formalne w większym lub mniejszym stopniu zawierają elementy nieformalne i odwrotnie. Z.Zaborowski wyodrębnia następujące wskaźniki umożliwiające odróżnienie grupy formalnej od nieformalnej:[23]

- sposób powstawania grupy i geneza norm obowiązujących jej członków; grupy nieformalne i ich normy powstają w sposób spontaniczny, oddolny; grupy

[23] Z. Zaborowski. Podstawy wychowania zespołowego. Warszawa 1974, s. 44.

formalne są formowane z reguły odgórnie, a ich normy wyznaczone są przez cele i treści działania;

- struktura wewnętrzna; w grupach nieformalnych jest dość stabilna; w grupach formalnych istnieje ściśle określona struktura organizacyjna, podział ról i czynności;
- więź spajająca członków; więź ta jest typu osobowego w grupach nieformalnych i rzeczowa w grupach formalnych;
- zakres kształtowania osobowości członków grupy; grupa nieformalna silniej i szerzej modeluje osobowość niż grupa formalna.

Z grupami formalnymi i nieformalnymi jednostka styka się w różnych okolicznościach i w obrębie różnych środowisk wychowawczych. Jedną z instytucji wychowania bezpośredniego, w której istnieje wiele grup i które oddziaływują przez dłuższy okres na jednostkę jest szkoła.

Według W.Okonia[24], **szkoła** jest instytucją oświatowo-wychowawczą, zajmującą się kształceniem i wychowaniem dzieci, młodzieży i dorosłych, stosownie do przyjętych w danym społeczeństwie celów i zadań oraz koncepcji oświatowo-wychowawczej i programów. W środowisku szkolnym wyróżnić możemy następujące elementy:

- kadra pedagogiczna,
- grupy koleżeńskie, ich skład i charakter,
- organizacje młodzieżowe i koła zainteresowań,
- infrastruktura szkoły (wyposażenie gabinetów przedmiotowych w pomoce dydaktyczne).

Od elementów tych zależy, w jaki sposób następował będzie rozwój uczniów, kształtowanie się ich instrumentalnej i kierunkowej sfery osobowości. Można pokusić się o stwierdzenie, że w dobrej szkole wszystkie elementy oddziaływania wychowawczego powinny ze sobą współdziałać i posiadać wspólny cel globalny. Natomiast tam, gdzie takiego współdziałania nie ma, następuje rywalizacja oraz rozproszenie celów wychowania, wówczas proces socjalizacji słabnie.

Szkoła wywiera duży wpływ na osobowość ucznia poprzez ciągłe stosunki interpersonalne: z jednej strony między nauczycielem a uczniem, z dru-

---

[24] W. Okoń. Słownik..., s. 201.

giej między kolegami (uczeń-uczeń). Biorąc pod uwagą ilość czasu spędzonego w szkole, środowisko to posiada możliwość długotrwałego oddziaływania na jednostkę oraz posiada umiejętność kształtowania jej cech, predyspozycji, postaw czy ról.

W porównaniu do innych instytucji społecznych, szkoła odgrywa coraz to większą rolę w życiu jednostki. Spowodowane jest to między innymi długim okres nauki (trwającym wiele lat), przekazywaniem uczniom niezbędnej wiedzy do funkcjonowania w otaczającej rzeczywistości oraz przysposabianiem ich do życia w społeczeństwie.

Reasumując można stwierdzić, że jednostka egzystuje w określonym środowisku wychowawczym, które w mniejszym bądź większym stopniu oddziaływuje na nią. Rozpoczyna ona swoją bytność w środowisku naturalnym, w którym dominującą rolę pełni rodzina. W rodzinie przekazywane są podstawowe prawa, normy, wartości, którymi powinna kierować się w życiu. Oznacza to, że ma ona decydujący wpływ na kształtowanie się osobowości jednostki. Wraz z rodziną na jednostkę oddziaływuje instytucja wychowawcza odpowiedzialna za rozwój jednostki. Instytucją tą jest szkoła. W niej, w sposób zorganizowany nie tylko zdobywa się wiedzę, ale także w wyniku oddziaływania kadry pedagogicznej, grup koleżeńskich czy otoczenia materialnego szkoły, kształtuje się własną osobowość. Grupa społeczna korzystając z powyższych osiągnięć stara się pozyskać jednostkę dla swoich celów. Jeżeli jednostka posiada odpowiednio ukształtowaną osobowość, to wybór grupy do której chce należeć wiąże się z jej przekonaniami oraz planami jakie zamierza realizować w tej grupie. Przy nie ukształtowanej osobowości jednostka podlega tym oddziaływaniom środowiska wychowawczego, które wywierają największy wpływ na jej osobowość. W skrajnych przypadkach może ona porzucić rodzinę i być pod wpływem np. grupy przestępczej. Dlatego w dużej mierze od środowiska wychowawczego zależy postępowanie ludzi. W warunkach wojska środowiskiem, które wywiera największy wpływ na żołnierzy jest wojskowe środowisko wychowawcze.

2.2.Wojskowe środowisko wychowawcze.

Wyższa szkoła oficerska, podobnie jak inne instytucje wychowawcze nie tylko przekazuje wiedzę swoim słuchaczom, ale także realizuje cele wychowawcze. Jej podstawowym zadaniem jest przygotowanie kadr dla potrzeb korpusu oficerskiego, tzn. rozwinięcie u podchorążych predyspozycji do zawodu, przekazanie im określonej wiedzy specjalistycznej oraz ukształtowanie określonych cech osobowościowych.

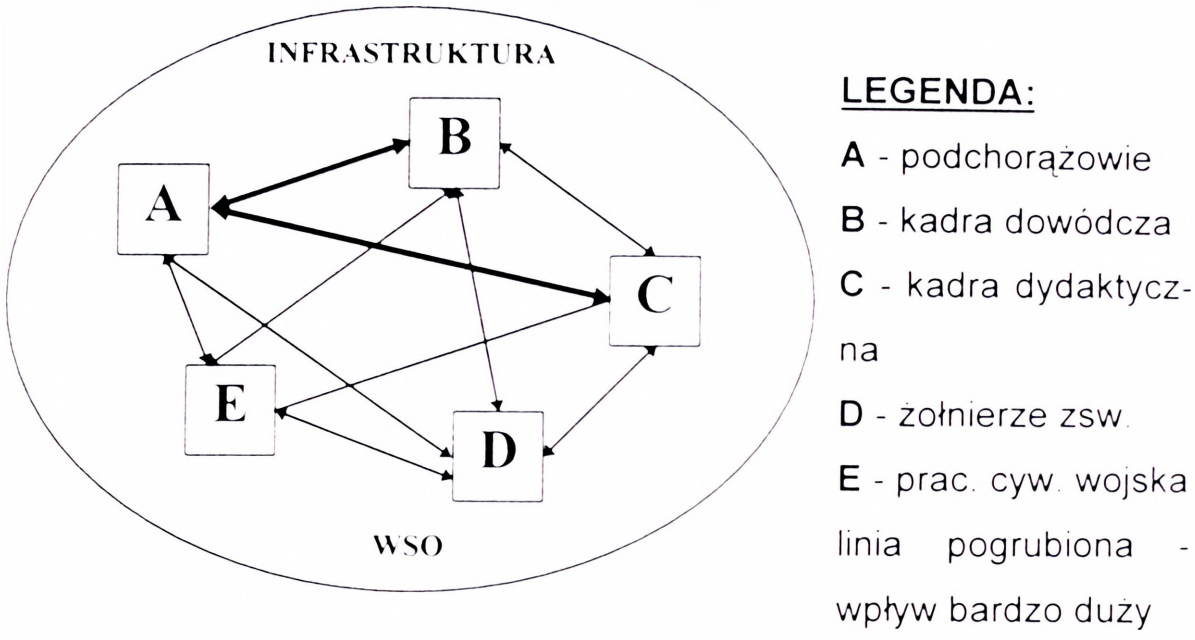
WSO tworzy specyficzne środowisko, które cechuje:

1) dobra organizacja a struktura jego przystosowana jest do realizacji określonych celów wychowawczych;
2) wysoki poziom dyscypliny, prężność działania oraz dążenie do osiągania wysokich wyników wychowawczych;
3) jedność wśród kadry dydaktycznej i dowódczej co do kształtowania osobowości podchorążych.

W środowisku tym zachodzą interakcje między wieloma jego elementami, do których zaliczyć należy:

- podchorążych,
- kadrę dowódczą,
- kadrę dydaktyczną,
- żołnierzy zasadniczej służby wojskowej,
- pracowników cywilnych wojska,
- infrastrukturę uczelni wojskowej.

Najsilniejsze oddziaływanie w kierunku podchorążych następuje ze strony kadry dowódczej i dydaktycznej, co przedstawia schemat 1. Oznacza to, że środowisko wojskowe wywiera wpływ na postępowanie i zachowanie się podchorążych. Jednakże efekty tego oddziaływania uzależnione są od kwalifikacji i cech osobowościowych kadry dowódczej oraz dydaktycznej. Umiejętność uczestniczenia kadry w procesie wychowania oraz poziom prezentowanej przez nich wiedzy decydują o utożsamianiu się podchorążych z preferowanymi wartościami i przyjmowaniu ich jako własne bądź na ich negowaniu i kształtowaniu niepożądanych cech osobowych.

Schemat 1. Wpływ oddziaływań środowiskowych na osobowość podchorążego

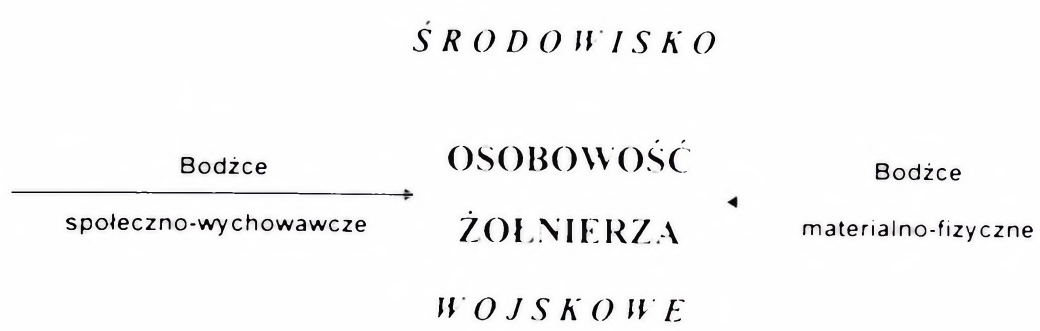
Środowisko w którym przebywają podchorążowie spełnia następujące funkcje wychowawcze:

- *funkcję adaptacyjną*, która polega na dostosowaniu się żołnierzy do nowych warunków środowiskowych; do zadań, których realizacja jest pod wieloma względami odmienna od tej w 'cywilu';
- *funkcję edukacyjną*, której istota polega na jak najlepszym przygotowaniu się do działania na polu walki oraz na nabyciu umiejętności szkolenia podległych żołnierzy;
- *funkcję korektywną*, której celem jest wyrugowanie z osobowości żołnierzy cech negatywnych, postrzeganych zarówno przez środowisko wojskowe, jak i całe społeczeństwo.

Ponieważ funkcje te zazębiają się wzajemnie, dlatego powinny być rozpatrywane łącznie w analizie procesu wychowawczego.

Podczas pobytu w WSO na żołnierza oddziaływuje wiele bodźców. Jest to rzecz naturalna w tym środowisku, bowiem w oparciu o definicję Z.Kosyrza środowisko wojskowe jest zespołem „złożonych i względnie stałych bodźców,

bezpośrednio oddziaływujących na żołnierza w czasie pełnienia służby wojskowej"[25]. Powyższe oddziaływania przedstawia schemat 2.

Schemat 2. Wojskowe środowisko wychowawcze

Do bodźców społeczno-wychowawczych należą:

- zbiorowości żołnierskie:
  - kadra zawodowa,
  - kadra dydaktyczna,
  - podchorążowie,
  - żołnierze zasadniczej służby wojskowej,
  - pracownicy cywilni wojska;
- proces kształcenia;
- obyczaj wojskowy;
- środowisko cywilne garnizonu.

W skład bodźców materialno-fizycznych wchodzą:

- infrastruktura WSO:
  - koszary,
  - place ćwiczeń,
  - poligon;
- uzbrojenie i sprzęt;
- warunki biometeorologiczne;
- środki akustyczne.

---

[25] Z. Kosyrz. Środowisko wojskowe i jego funkcje wychowawcze. Warszawa, 1972, s. 39.

W Wyższej Szkole Oficerskiej im. T.Kościuszki, oprócz typowych zbiorowości żołnierskich istnieją ponadto:

- Korporacja Podchorążych,
- Naukowe Koło Podchorążych,
- Wojskowy Krąg Instruktorski ZHP.

W wyniku oddziaływania bodźców środowiskowych, zbiorowości te uczestniczą w procesie wychowania oraz kształtowania osobowości swoich członków. Także w grupach szkoleniowych, koleżeńskich, do których należą podchorążowie tworzy się więź społeczna. Wpływa ona na zachowanie się podchorążych w wojskowym środowisku wychowawczym. Podchodząc do powyższego zagadnienia od strony wychowania, niezbędna więc staje się analiza więzi społecznej.

2.2.1. Kształtowanie się więzi w grupie koleżeńskiej.

Jak wcześniej zostało ukazane, w środowisku wojskowym istnieją grupy społeczne, które posiadają określone zasady postępowania oraz kierują się swoimi wartościami. Wpływ na to mają czynności realizowane zespołowo, bowiem wiele zadań wykonywanych przez jedną osobę uzależnionych jest od etapu i sposobu wykonania zadań przez poszczególne jednostki grupy. Zależności te świadczą o tym, że w środowisku tym pracuje się zespołowo.

Według Z.Zaborowskiego[26], zespołami wychowawczymi są grupy celowo utworzone, w których normy społeczne i stosunki wzajemne, szczególnie stosunek łączący wychowawcę z wychowankiem, mają sprzyjać formowaniu się w jej członkach wartościowych cech osobowości.

Podstawą wychowania zespołowego są następujące założenia ogólne:[27]

1) Zespół stanowi nie tylko środowisko wychowawcze, lecz jest także przedmiotem wychowania, za pośrednictwem którego oddziaływuje na swoich członków;

---

[26] Z. Zaborowski. Podstawy wychowania zespołowego. Warszawa 1974, s. 45.
[27] Por. H. Muszyński. Wychowanie moralne w zespole. Warszawa 1964.

2) Każda jednostka w zespole traktowana jest nie tylko jako indywidualny obiekt wychowania, lecz także jako członek zespołu, który wchodzi w liczne interakcje z innymi członkami, wpływa na ich poglądy i postępowanie;
3) Zespół jest nie tylko zbiorem poszczególnych jednostek, lecz stanowi swoistą całość charakteryzującą się takimi cechami, których nie można przypisać żadnej jednostce z osobna, jak: opinia zespołu, jego wewnętrzna struktura, układ norm i wzorów postępowania.

Zespoły wychowawcze są jednym z rodzajów grup społecznych. Członkowie tych grup głównie uczą się, zdobywają wiadomości i umiejętności, przygotowują się do przyszłych ról społecznych, także poddawani są zaplanowanemu oddziaływaniu wychowawczemu, który ma wpłynąć na ukształtowanie pożądanej osobowości. W grupach tych tworzą się więzi społeczne, kształtują się stosunki międzyludzkie. Grupa wywiera nacisk na osobowość podchorążego. Zależność ta działa także w drugą stronę. Podchorąży również oddziaływuje na grupę, co oznacza że ma on wpływ na kształt grupy oraz na jej strukturę i organizację. Jednostka zatem występuje w dwóch rolach: podmiotowej i przedmiotowej.

Środowisko, w którym działa słuchacz WSO można określić mianem środowiska koleżeńskiego. Najczęściej cechuje się ono skupieniem podchorążych wokół jednej osoby, przywódcy - dowódcy, w celu zaspokojenia własnych potrzeb oraz osiągnięcia określonych celów wychowawczo-szkoleniowych. Grupę koleżeńską podporządkowującą się swojemu dowódcy można uznawać za grupę formalną (pluton, drużyna, grupa szkoleniowa), natomiast pozostałe są to najczęściej grupy nieformalne, które zmierzają do nadania sobie podmiotowości i najczęściej starają się przyłączyć do działającej już organizacji w wojsku. Miejscem formowania się grup rówieśniczych jest pododdział, w którym ze względów organizacyjnych tworzy się grupę szkoleniową. W grupie takiej często pokrywają się struktury formalne i nieformalne. Do jej zadań należy między innymi rozwój jednostki uspołecznionej, odznaczającej się gotowością do współdziałania, poczucie odpowiedzialności oraz dążenie do rozwiązywania istotnych problemów wychowawczych. W grupie tej kształtują się stosunki między jej członkami, kształtuje się więź społeczna.

Więź społeczna to ogół stosunków, połączeń i zależności łączących ludzi w trwałe zbiorowości socjologiczne[28]. Według socjologii społecznej, więź społeczna sprowadza się do poczucia "identyfikacji" jednostki z grupą, tzn. do utożsamiania swoich dążeń i aspiracji z dążeniami i aspiracjami innych. Kształtowana jest ona przez wiele czynników i przebiega etapami.

Pierwszym elementem więzi społecznej jest zaistnienie styczności przestrzennej. Polega ona na tym, że dostrzega się inne jednostki wokół siebie, uświadamia się wspólność bytowania i nieistnienia próżni przestrzennej. Do styczności przestrzennej zaliczyć można pierwsze spotkanie kandydatów na podchorążych w trakcie egzaminów wstępnych. Mimo istnienia sytuacji konfliktowej, wynikającej z dużej liczby chętnych na studia a ograniczonej ilości miejsc, nawiązują się wspólne rozmowy, powstają problemy dotyczące wspólnych przeżyć. Dla tych, którzy przebrną pomyślnie przez "sito" egzaminacyjne i zostaną przyjęci do uczelni, styczność ta może być kontynuowana podczas nauki.

Z chwilą przybycia do WSO kandydatów na żołnierzy zawodowych, rozpoczyna się proces powstawania grup i kształtowania więzi społecznych. Podchorążowie podzieleni są na grupy szkoleniowe, a w ramach zakwaterowania zamieszkują określone sale. Spędzają ze sobą prawie 24 godziny na dobę. W tak zaistniałej sytuacji podchorążowie spostrzegają rówieśników i uświadamiają sobie ich wzajemne współistnienie i współzależność. Poprzez wspólne bytowanie dostrzegają pewne cechy własne i innych podchorążych oraz porównują je. W grupach szkoleniowych, w których realizują proces kształcenia, uświadamiają sobie, że w środowisku, w którym żyją i działają, występują inni ludzie i ich obecność w tej przestrzeni posiada dla nich znaczenie istotne, bowiem może wpływać na ich działania czy zaspokajanie potrzeb.

Wspólnota pewnych potrzeb, wzajemne zainteresowania pojedynczych osobników tworzą styczność psychiczną, która jest kolejnym elementem więzi społecznej. Styczność ta jest bezpośrednia i w szybkim tempie przekształca się w łączność psychiczną. Etap ten jest realizowany w początkowym okresie szkolenia podstawowego, w którym każdy podchorąży chce jak najlepiej posiąść podstawy wiedzy wojskowej i "stać się" żołnierzem. Ten wspólny cel pro-

---

[28] Za: J. Szczepański, Elementarne..., s. 158.

wadzi do rozbudzania się wzajemnych sympatii, koleżeństwa, przywiązania uczuciowego. Osoby które nie chcą, bądź nie mogą podołać tym wymogom zostają izolowane. Styczność psychiczna w środowisku podchorążackim jest specyficzna i cechuje ją szczerość oraz poczucie odpowiedzialności za drugą osobę.

Kolejnym etapem w kształtowaniu więzi społecznej jest styczność społeczna. Zdaniem J.Szczepańskiego, styczności społeczne są złożone przynajmniej z dwóch osób oraz pewnej wartości, która jest przedmiotem tej styczności, a także pewne czynności dotyczące tej wartości[29]. Podstawą tej styczności w warunkach wojska są regulaminy, zasady pełnienia służby wojskowej, ceremoniał wojskowy, zwyczaje i obrzędy. Styczności te, zaistniałe między podchorążymi są z reguły trwałe i posiadają pewne cechy charakterystyczne dla styczności społecznej, tzn. obejmują sprawy prywatne, osobiste i rzeczowe oraz są bezpośrednie.

Między podchorążymi zachodzą stosunki interpersonalne, które za Z.Zaborowskim dzielimy na stosunki: rzeczowe, koleżeńskie i przyjacielskie. Stosunki rzeczowe przebiegają na płaszczyźnie wykonywanych zadań, gdzie występują relacje nadrzędności i podrzędności. Stosunki koleżeńskie są przejawem solidarności międzyosobowej a kształt ich uzależniony jest od poziomu emocjonalnego, łączącego partnerów. Do wyższej formy stosunków interpersonalnych zalicza się przyjaźń, która jest zjawiskiem o bogatej i dodatniej treści emocjonalnej łączącej partnerów, oraz umożliwia zaspokojenie potrzeb psychicznych i społecznych partnerów[30]. W socjologii stosunki te ujmowane są jako wzajemne oddziaływanie. J.Szczepański wskazuje, iż są one systematycznym, trwałym wykonywaniem działań skierowanych na wywołanie u partnera określonej reakcji, przy czym reakcja ta z kolei wywołuje nowe działanie pierwszego osobnika[31]. Wzajemne oddziaływania przebiegają według pewnych stałych wzorów, zrozumiałych i akceptowanych przez wszystkich. W środowisku wojskowym postępowanie takie kształtowane jest w toku służby wojskowej i wynika z dnia codziennego. Już od pierwszych dni pobytu w uczelni wpaja się podchorążym, że są jednym z najważniejszych ogniw w strukturze wojska i od

---

[29] Tamże, s. 168.
[30] Zob. Z. Kosyrz. Wychowanie interpersonalne. Warszawa 1993, s. 31.
[31] J. Szczepański. Elementarne..., s. 172.

nich zależy wykonanie zadania przez wszystkich. Stąd wspólnota myślenia w grupie pomaga w realizacji pewnych zadań czy działań narzuconych przez dowódcę. W wojsku nie powinno być miejsca dla egocentryków, wszyscy żołnierze stanowią jeden zgrany zespół współpracujących i uzupełniających się ludzi. Kształtowana jest postawa partnerstwa i koleżeństwa. Związki jakie wówczas się tworzą, posiadają różny stopień zależności, np.: kolega - kolega, przełożony - podwładny.

Poprzez wzajemne oddziaływania dokonują się procesy przystosowania się podchorążych do grupy środowiskowej jaką jest pododdział, dochodzi do współpracy lub konfliktów, następuje podporządkowanie lub dominacja jednego podchorążego nad drugim. Wzajemne oddziaływania są systemami działań, między którymi zachodzi zależność sprawcza. Wynikiem działania jest społeczna reakcja przedmiotu działania. Każde działanie jest układem takich elementów, jak przedmiot i narzędzie działania oraz metoda i reakcja przedmiotu. Stosunek społeczny w grupie podchorążackiej oparty jest o koleżeństwo i uzależniony od opinii całej grupy. W wielu wypadkach platformą stosunków między podchorążymi jest przyjaźń cechująca partnerów wspólnymi wartościami, ideałami, poglądami czy postawami emocjonalnymi. Tworzy się więź uczuciowa między przyjaciółmi. Pełna więź społeczna wykształca się w grupie dopiero wraz z rozwinięciem się systemu stosunków.

Powstała w ten sposób więź społeczna tworzy specyficzny rodzaj zależności, jaki zachodzi między podchorążymi. W ten sposób ukształtowaną grupę koleżeńską cechuje świadome oddziaływanie na swoich członków oraz ponoszenie odpowiedzialności za swoje postępowanie.

2.2.2. Korporacja Podchorążych jako element samorządności studenckiej.

W WSO im. T.Kościuszki istnieje organizacja studencka, skupiająca w swoich szeregach podchorążych wszystkich roczników i obejmująca wszystkie Wydziały. Organizacją tą jest Korporacja Podchorążych, która poprzez Senat reprezentuje podchorążych wobec Komendy uczelni, samorządów studenckich i innych organizacji ze środowiska cywilnego, a także inspiruje środowisko u-

czelni do aktywnego życia kulturalnego i sportowego oraz do stosowania nowoczesnych metod nauczania i uczenia się.

Celem działalności Korporacji podchorążych jest przyczynienie się do rozwoju osobowości swoich członków. Cel ten osiągać zamierza poprzez:

- zalecanie i popieranie przestrzegania norm koniecznych i przydatnych w zawodzie oficera;
- kształcenie koleżeństwa i wspólnoty;
- rozwijanie, inspirowanie zainteresowań kulturalnych u swoich członków;
- zapewnienie możliwości wpływania na życie wewnątrz uczelni;

Korporacja Podchorążych jest najliczniejszą organizacją samorządową, z którą stykają się wszyscy podchorążowie, dlatego powinna na trwałe zapisać się w osobowości jej członków , kształtować u nich postawę społeczną i egzystencjalną, preferować wartości: honor, uczciwość, koleżeństwo, aktywność i samodzielność.

2.2.3. Miejsce Naukowego Koła Podchorążych w kształtowaniu osobowości słuchaczy WSO.

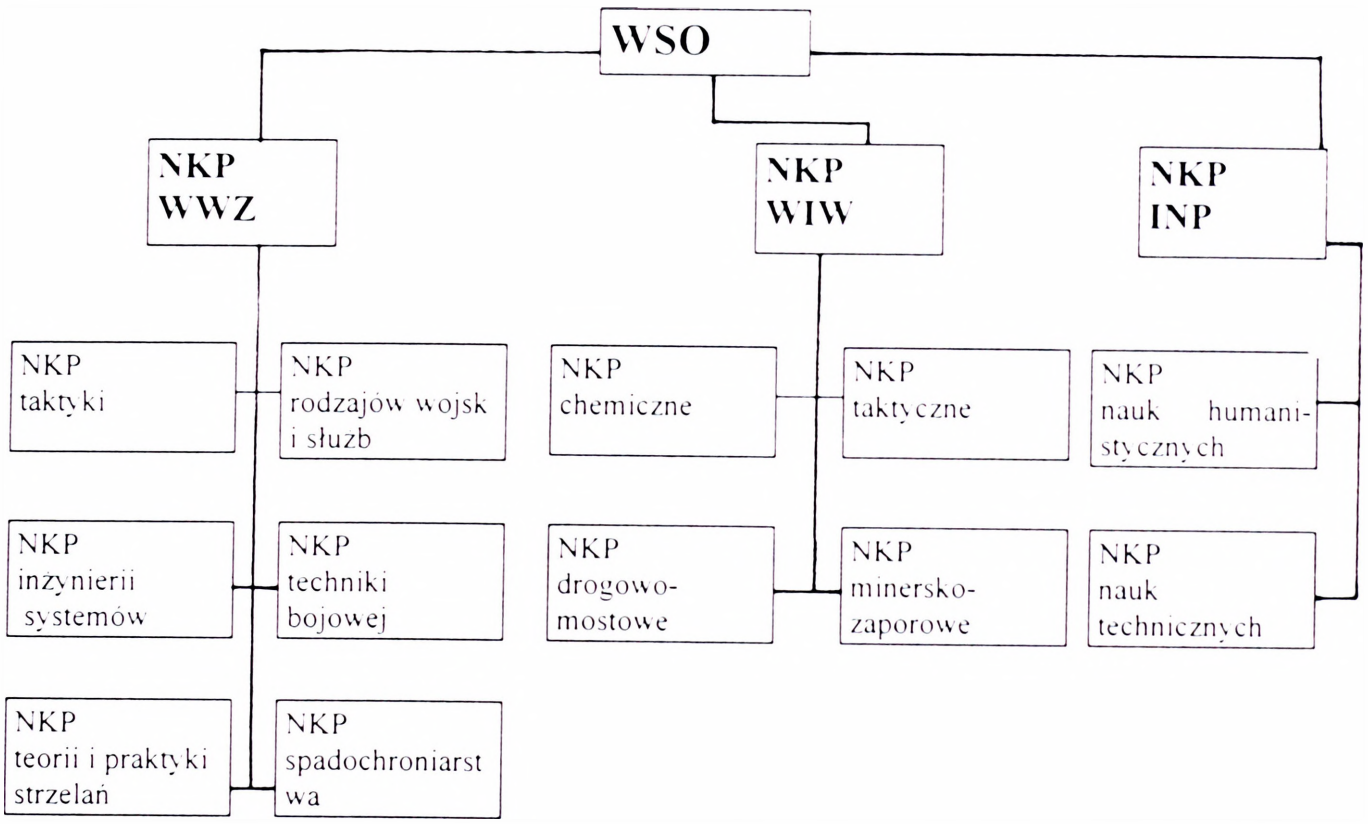
W WSO działają Naukowe Koła Podchorążych, które są organizacją o charakterze naukowo-dydaktycznym. Głównym ich celem jest wyzwalanie aktywności i zainteresowań podchorążych oraz pogłębianie i popularyzowanie wiedzy w środowisku uczelni.

Do zadań NKP zaliczyć należy:

- popularyzowanie wśród podchorążych współczesnych osiągnięć nauki i techniki oraz form i sposobów korzystania z jej dorobku;
- wzbogacanie zainteresowań problematyką specjalności i przedmiotów nauczania w uczelni;
- wprowadzanie podchorążych w obszar działalności naukowo-badawczej;
- mobilizowanie podchorążych do działalności publicystycznej poprzez ogłaszanie w czasopismach uczelni oraz innych wydawnictwach twórczych pomysłów, nowatorskich rozwiązań, usprawnień;

- aktywizowanie podchorążych w rozwiązywaniu problemów dydaktycznych i rozwijanie współpracy z ośrodkami naukowego ruchu studentów poza uczelnią;
- prowadzenie działalności poszerzającej umiejętności dowódcze, metodyczne oraz organizatorskie.

Schemat nr 3 przedstawia strukturę NKP w WSO im. T.Kościuszki.

Schemat 3. Struktura NKP w WSO im. T.Kościuszki.

Członkami NKP są podchorążowie, pragnący doskonalić swoją wiedzę oraz umiejętności z zakresu danego obszaru nauki. Opiekunami poszczególnych sekcji NKP są najbardziej doświadczeni i twórczy pracownicy naukowo-dydaktyczni.

Naukowe Koło Podchorążych Wydziału Wojsk Zmechanizowanych skupia 85 podchorążych, przede wszystkim z II i III roku nauki. NKP Wydziału Inżynierii Wojskowej skupia 41 podchorążych, z czego większość to podchorążowie III i IV rocznika. NKP Instytutu Nauk Podstawowych obejmuje 26 podchorążych z I i IV roku.

Celem działalności w sekcjach NKP jest doskonalenie umiejętności w danej dziedzinie, nabycie umiejętność swobodnego wypowiadania się w słowie i piśmie, oraz nauczenie się organizowania działalności dydaktycznej i naukowej.

W swoich badaniach założyłem, że działalność podchorążych w NKP, chociaż w małym stopniu, to jednak wyrabia określone cechy charakteru, wywiera wpływ na kształtowanie się wartości, postaw oraz przygotowuje do pełnienia ról społecznych.

2.2.4. Wojskowy Krąg Instruktorski ZHP.

W WSO im. T.Kościuszki prowadzi swoją działalność Wojskowy Krąg Instruktorski ZHP. W swoich szeregach skupia on harcerzy i instruktorów ZHP, którzy pełnią służbę w WSO. W skład Kręgu wchodzi 3 oficerów i 20 podchorążych z Wydziału Wojsk Zmechanizowanych.

Celem działalności WKI jest:

1) stwarzanie warunków do samodoskonalenia, kształtowania osobowości członków Kręgu zgodnie z wartościami ogólnoludzkimi;
2) udział żołnierzy w kształtowaniu patriotycznych i obywatelskich postaw młodzieży harcerskiej;
3) upowszechnianie wśród harcerzy problematyki techniczno-obronnej, popularyzowanie służby wojskowej i wojskowego szkolnictwa wojskowego

Krąg można zaliczyć do formalnej grupy rówieśniczej, w której decyzje podejmowane są kolektywnie. W grupie tej istnieją dobre warunki do kształtowania własnej osobowości, bowiem wszelkie problemy natury wychowawczej, społecznej na jakie natrafiają podchorążowie w pracy harcerskiej, są analizowane i rozpatrywane przez cały Krąg. Także niektóre problemy natury osobistej czy służbowej spotykają się ze zrozumieniem i członkowie mogą liczyć na pomoc.

Niektórzy członkowie WKI prowadzą drużyny harcerskie, wykorzystując w swojej działalności metodę harcerską. Oznacza to, że pragnąc nauczyć dzieci aktywności, optymizmu, dzielności czy samorealizacji sami muszą posiadać powyższe cechy. W okresie letnim członkowie Kręgu uczestniczą w Harcerskiej

Akcji Letniej, prowadząc drużyny lub obozy wykorzystują swoją wiedzę pedagogiczną i organizatorską.

Przy analizie działalności WKI zakładam, że jej członków cechuje postawa społeczna, inteligentna i estetyczno-kulturowa, a działalność w Kręgu umożliwia nabywanie cech niezbędnych do sprawowania roli przywódcy.

2.3. Środowisko dydaktyczne.

Według W.Okonia, środowiskiem dydaktycznym jest „układ obiektów i pomieszczeń wraz z ich wyposażeniem, sprzyjający uczeniu się"[32].

W pracy niniejszej rozszerzę powyższą definicję o pojęcie systemu dydaktyczno-wychowawczego, bowiem środowisko tworzy nie tylko infrastruktura, ale także osoby funkcjonujące w nim, między którymi w procesie nauczania i wychowania zachodzą określone relacje. Wobec powyższego, za środowisko wychowawcze WSO uważał będę zespół elementów obejmujących osoby nauczające i kształcące się, cele i treści kształcenia oraz towarzyszącą im infrastrukturę.

2.3.1. System dydaktyczno-wychowawczy WSO.

Pojęcie '*system*'[33] (gr. systema - zestawienie, połączenie układ) oznacza:

1) zbiór elementów oraz związków i zależności między nimi, tworzący określoną całość o charakterze statystycznym lub dynamicznym;
2) zespół norm i sposobów działania regulujących jakąś dziedzinę życia;
3) uporządkowany zespół zdań, które łączy ze sobą stosunek logicznego wynikania.

W ujęciu A.Lewina[34], 'system' jest zintegrowanym układem sprzężonych ze sobą współdziałających elementów, których łączne funkcjonowanie ma zapewnić osiągnięcie zamierzonego celu. Natomiast H.Muszyński przez system

---

[32] W. Okoń. Słownik..., s. 206.
[33] W. Okoń. Słownik..., s. 198.
[34] A. Lewin. System wychowania a twórczość pedagogiczna. Warszawa 1983, s. 27.

wychowawczy danej instytucji rozumie „...całokształt sprzężonych ze sobą wzajemnie w jej obrębie i zintegrowanych działań elementów wykonawczych, które realizują różnorodne, ale zarazem spójne względem siebie zadania wychowawcze podporządkowane wspólnym celom wychowania i wystarczające, ale zarazem konieczne do ich realizacji"[35].

Przytoczone powyżej definicje wskazują, że w instytucji dydaktyczno-wychowawczej jaką jest WSO tylko w sposób zorganizowany i z góry zamierzony istnieje możliwość kształtowania określonej osobowości wychowanka. Aby rozwijać kierunkową i instrumentalną sferę osobowości, do systemu wychowawczego dołączyć należy elementy dydaktycznego oddziaływania.

Zdaniem Cz.Kupisiewicza, system dydaktyczny to „całokształt zasad organizacyjnych, oraz treści, metod, i środków nauczania - uczenia się tworzący wspólną spójną strukturę, podporządkowaną realizacji społecznie akceptowanych celów kształcenia"[36]. W podobny sposób do powyższego zagadnienia podchodzi W.Okoń, który system dydaktyczny ujmuje jako „działający układ, na który składa się zespół elementów obejmujący nauczycieli, uczniów, treści kształcenia i środowisko dydaktyczne, które to elementy oddziaływując na siebie mają zapewnić uzyskiwanie założonych celów dydaktycznych"[37]. Proces nauczania i wychowania stanowi integralną całość. Dlatego bardziej adekwatne jest stosowanie pojęcia: system dydaktyczno-wychowawczy. Za używaniem tego terminu opowiada się Z.Kosyrz, który uważa że „proces tworzenia jednolitego systemu dydaktyczno-wychowawczego nie może ograniczać się do jakiejś wybranej dziedziny, tylko do jednego kompleksu problemów. Nie może dzielić czegoś co jest niepodzielne, a takie są procesy dydaktyczno-wychowawcze"[38]. Pojęcie 'system dydaktyczno-wychowawczy' określa jako celowo przemyślaną a zarazem złożoną i dynamiczną całość przedsięwzięć szkoleniowo-wychowawczych i organizacyjnych, które obejmują takie strukturalnie oraz funkcjonalnie ze sobą powiązane elementy, jak: cele wychowawcze, działanie podmiotu wychowującego, treści i metody oddziaływania dydaktyczno-

---

[35] H. Muszyński. Zarys..., s. 356.
[36] Cz. Kupisiewicz. Podstawy dydaktyki ogólnej. Warszawa 1978, s. 28.
[37] W. Okoń. System dydaktyczny. Warszawa 1971, s. 18.
[38] Z. Kosyrz. Jedność procesów dydaktyczno-wychowawczych w wyższym szkolnictwie wojskowym. W: Współczesna Uczelnia Wojskowa. Warszawa 1973. s. 101.

wychowawczego, sytuacje dydaktyczno-wychowawcze i działanie przedmiotu wychowania.

J.Bogusz, ukierunkowując się w stronę środowiska wojskowego, przez system dydaktyczno-wychowawczy rozumie: „celowo i dynamicznie działający układ ściśle ze sobą powiązanych i wzajemnie na siebie oddziaływujących takich elementów nastawionych na sprawną realizację poszczególnych funkcji sił zbrojnych, jak: społecznie określone cele, treści, procesy, metody, zasady i formy nauczania - uczenia się oraz infrastruktura dydaktyczna i środowisko wojskowe"[39].

W odniesieniu do uczelni wojskowej Z.Kosyrz stwierdza: „System dydaktyczno-wychowawczy w wyższej szkole wojskowej stanowi celowo przemyślaną a zarazem złożoną i dynamiczną całość przedsięwzięć, na które składają się elementy strukturalnie i funkcjonalnie między sobą powiązane."[40]

Do elementów tego systemu zaliczyć można:

1) cele wychowawcze (wzór, ideał osobowy zawarty w regulaminach wojskowych, sylwetce osobowo-zawodowej absolwenta uczelni wojskowej);
2) podmiot wychowujący (kadra dowódcza, naukowo-dydaktyczna, organizacje społeczne, grupy koleżeńskie);
3) treści nauczania i wychowania zawarte w programach kształcenia, instrukcjach i zarządzeniach przełożonych;
4) metody, formy i zasady oddziaływań dydaktyczno-wychowawczych;
5) sytuacje dydaktyczno-wychowawcze;
6) działalność wychowanków - podchorążych.

Dokumenty normatywne[41], określające funkcjonowanie Akademii Wojskowych i Wyższych Szkół Oficerskich, system dydaktyczno-wychowawczy określają jako dynamiczny zbiór grup społecznych, zasobów materialnych, wiadomości oraz procedur wchodzących ze sobą w różnorodne interakcje, ukierunkowany na osiągnięcie założonych zmian w wartościach, wiedzy i umiejętnościach uczelni wojskowych.

---

[39] J. Bogusz, Z. Kosyrz. Współczesne tendencje w pedagogice ogólnej i wojskowej. Warszawa 1981, s. 61.
[40] Z. Kosyrz. Jedność procesów. Jedność..., s. 101.
[41] Zob. Ramowe założenia systemu dydaktyczno-wychowawczego wyższej szkoły wojskowej kształcącej kandydatów na oficerów służby stałej. Sztab Generalny WP. Warszawa 1996, s. 7-9.

Powyższy system tworzą:

1) elementy podmiotowe (osobowe):
   - nauczyciele akademiccy,
   - dowódcy,
   - studenci wojskowi (podchorążowie);
2) elementy przedmiotowe (rzeczowe):
   - cele i treści kształcenia,
   - zasady i metody ich osiągania,
   - środki dydaktyczne,
   - formy organizacyjne procesu kształcenia.

Do najważniejszych elementów tego systemu zaliczyć należy kadrę dydaktyczno-naukową i dowódczą, bowiem ona poprzez bogaty zasób wiedzy i umiejętności merytoryczno-metodycznych oraz predyspozycje psychopedagogiczne gwarantuje osiąganie założonych celów kształcenia.

System dydaktyczno-wychowawczy wyższej szkoły wojskowej winien kształtować u jej słuchaczy:[42]

- pełne identyfikowanie się z interesem narodowym;
- postawy obywatelskie i patriotyczno-obronne;
- wiedzę oraz umiejętności ogólnodowódcze i specjalistyczne niezbędne do kierowania podległym pododdziałem, rozwiązywania problemów o charakterze społecznym, taktycznym oraz technicznym;
- umiejętności i nawyki samodoskonalenia swojej osobowości;
- wysoką sprawność fizyczną i rozbudzone ambicje do stałego uprawiania sportu.

2.3.2. Kadra dydaktyczna.

Kadra dydaktyczna spełnia istotną rolę w systemie kształcenia wyższej szkoły wojskowej. Od jej kwalifikacji, cech osobowych oraz motywacji do wykonywania zawodu zależą wyniki kształcenia i wychowania podchorążych.

---

[42] Tamże, s. 8.

W celu dokonania analizy cech i predyspozycji wykładowców wojskowych niezbędna jest ogólna charakterystyka nauczyciela, którym także jest wykładowca uczelni wojskowej. Według S.Szumana, nauczyciel powinien posiadać zasadniczo dwie cechy: bogactwo własnej osobowości oraz umiejętność oddziaływania na innych. M.Kreutz natomiast ujmuje to w postaci trzech cech: miłości do ludzi, skłonności do społecznego oddziaływania oraz zdolności sugestywnych. Wobec powyższego, zachowanie nauczyciela powinna cechować pewność siebie, spokój i odwaga działania, wiara w siebie oraz bezkompromisowość i prostolinijność w dążeniu do realizacji własnych celów, a ponadto powinien on być przychylny dla wychowanków oraz starać się zrozumieć ich psychikę.[43]

T.Nowacki do podstawowych cech, jakimi powinien charakteryzować się nauczyciel zalicza:[44]

- zainteresowanie sprawami ludzkimi, życzliwość i chęć pomocy ludziom, a przede wszystkim chęć przyczynienia się do intelektualnego i moralno-społecznego rozwoju ludzi;
- bogactwo własnej osobowości;
- kontaktowość, która polega na umiejętnym nawiązywaniu obustronnej relacji z uczniami.

K.Jaskot przypisuje nauczycielowi akademickiemu rolę organizatora aktywności poznawczej studentów. Uważa on, że „rola organizatorska wyraża się tym, iż mając na względzie zmiany, jakie chce wywołać w osobowości studentów (co mają poznać, czego się nauczyć, jakiego rodzaju zachowania przejawiać, jakie emocje i przeżycia należy w nich wyzwalać):[45]

1) tworzy odpowiednie dla tych zmian sytuacje, w których studenci realizują określone zadania (podejmują taki lub inny rodzaj aktywności) w warunkach przez niego określonych;
2) kontroluje i ukierunkowuje przebieg tych sytuacji tak, aby przejawiana w nich aktywność studentów (działania i towarzyszące im zachowania) była dla nich źródłem doświadczeń oczekiwanych przez nauczyciela."

---

[43] Zob. Osobowość nauczania. Rozprawy: W.Dawida, Z.Mysłakowskiego, S.Szumana, M.Kreutza, S.Baleja. Warszawa 1959.
[44] Zob. T. Nowacki. Dydaktyka wojskowa. Warszawa 1966, s. 394.
[45] K. Jaskot. Wychowanie w szkole wyższej. Warszawa 1984, s. 107.

Problematykę nauczyciela - wykładowcy szeroko analizuje Z.Kosyrz pisząc, że „nauczyciele spełniają w procesie kształcenia i wychowania funkcje podmiotowe; są jak gdyby instytucjonalnie powołani do tworzenia systemu dydaktyczno-wychowawczego. Mogą go tworzyć i doskonalić, gdy obok kwalifikacji naukowych będą organizatorami i metodykami wychowania, wyposażonymi w podstawy wiedzy teoretycznej z tego zakresu oraz będą stanowili przykłady do naśladowania."[46] Kwalifikacje zawodowe i pedagogiczne wykładowców powinny wywierać zasadniczy wpływ na kształtowanie osobowości podchorążych. Rola dydaktyczno-wychowawczego oddziaływania wykładowcy polega na tym, że poprzez przekazywanie wiadomości i ich utrwalanie, wpływa się na zmiany w osobowości słuchaczy. Działalność dydaktyczno-wychowawcza wykładowcy jest swoistą kontynuacją oddziaływań pozostałych elementów systemu dydaktyczno-wychowawczego, które nie ogranicza się tylko do realizacji programu kształcenia. Wykładowca WSO jest jednym z zasadniczych elementów realizujących koncepcję wielostronnego kształcenia podchorążych. Powinien on preferować wielostronność w studiowaniu, skuteczność realizacji celów edukacyjnych indywidualizację oddziaływań dydaktyczno-wychowawczych, rozwijać sprawność umysłową i zainteresowania podchorążych oraz kształtować u nich system pożądanych wartości.

W wyższych szkołach wojskowych przygotowuje się fachowców, którzy powinni posiadać jak najlepsze wykształcenie, uwzględniające nowe osiągnięcia nauki i techniki. Dlatego wykładowca wojskowy powinien uzupełniać swoją wiedzę o nowości naukowe.

W oparciu o założenia systemu dydaktyczno-wychowawczego wyższej szkoły wojskowej, wykładowca uczelni wojskowej powinien przede wszystkim posiadać:[47]

- wysokie kwalifikacje zawodowe, zarówno teoretyczne, jak i praktyczne;
- umiejętność logicznego i przekonującego przekazu wiedzy ogólnej i fachowej;

  silną motywację do wykonywania zawodu nauczyciela akademickiego oraz zamiłowanie do służby wojskowej;

---

[46] Z. Kosyrz. Wychowanie patriotyczne młodzieży akademickiej. Warszawa 1985, s. 72.
[47] Ramowe założenia..., s. 38.

- ♦ umiejętność skutecznego wpływania na kształtowanie w osobowości podchorążych wartości, które są społecznie akceptowane.

Aby wykładowca mógł we właściwy sposób wpływać na osobowość słuchaczy WSO, sam musi charakteryzować się odpowiednimi cechami, takimi jak:

- nienaganna postawa moralna;
- szczerość i bezpośredniość w stosunkach interpersonalnych z podchorążymi;
- sprawiedliwość i konsekwencja w praktyce pedagogicznej;
- optymizm pedagogiczny;
- umiejętność przekazywania wiedzy w sposób przystępny i rzeczowy;
- autorytet.[48]

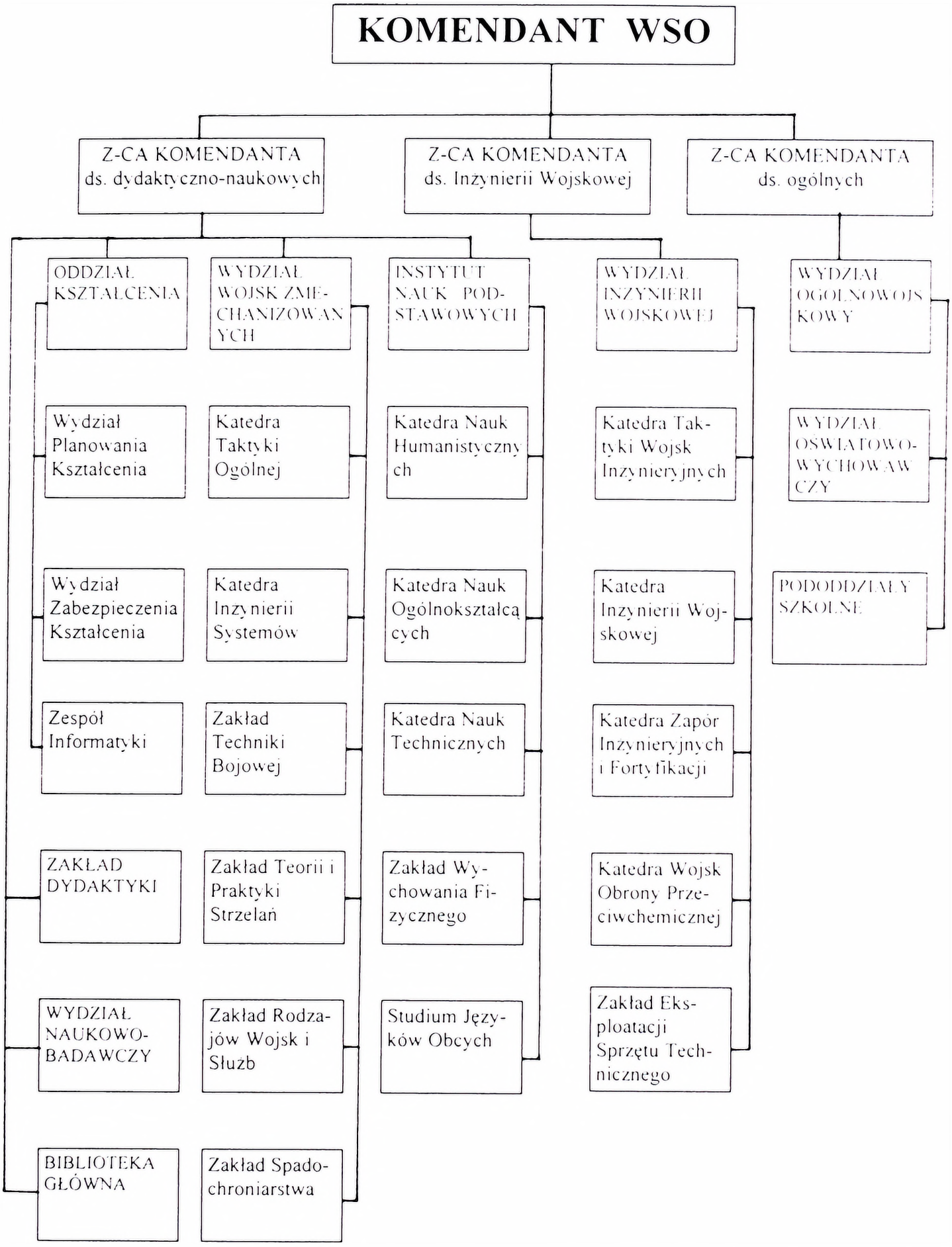
Wykładowcy WSO uczestniczą w procesie dydaktyczno-wychowawczym głównie poprzez realizację zajęć dydaktycznych, w trakcie których oddziaływują na podchorążych, przekazując im określoną wiedzę oraz stanowiąc wzór osobowy dla nich. Ze względu na rodzaj przekazywanej wiedzy, kadra dydaktyczna organizacyjnie przydzielona jest do wydziałów, instytutów, katedr i zakładów.

W WSO im. T.Kościuszki w strukturach dydaktycznych funkcjonują dwa wydziały i jeden instytut. W oparciu o schemat 4, można wyobrazić sobie jaką rolę w procesie kształtowania osobowości podchorążych pełnią poszczególne katedry i zakłady

W Instytucie Nauk Podstawowych największy wpływ na rozwój kierunkowej sfery osobowości powinna wywierać Katedra Nauk Humanistycznych, bowiem zakłady które w jej strukturach są umiejscowione mają za zadanie przekazywanie szerokiej wiedzy humanistycznej tak z zakresu teorii nauk społecznych, jak i praktyki wychowania. Natomiast Zakład Wychowania Fizycznego, oprócz krzewienia wśród podchorążych kultury fizycznej, powinien także wpływać na kształtowanie się silnej woli, umiejętności radzenia sobie w sytuacjach trudnych. Pozostałe katedry najbardziej oddziaływać powinny w zakresie sfery instrumentalnej, bowiem rozszerzają one ogólną wiedzę podchorążych, niezbędną do funkcjonowania absolwentów uczelni wyższej.

---

[48] Por. T. Nowacki. Dydaktyka wojskowa. Warszawa 1966, Ramowe założenia...,

Schemat 4. Struktura organizacyjna WSO im. T. Kościuszki

W Wydziale Wojsk Zmechanizowanych wszystkie katedry i zakłady powinny wywierać wpływ na całą osobowość podchorążego. Powinny one przygotowywać do trudów służby wojskowej, ukazywać specyfikę działań wojsk w różnych warunkach oraz wykształcać predyspozycje do pełnienia roli specjalisty wojskowego. Największy wpływ na kształtowanie się kierunkowej sfery osobowości powinny wywierać dwie katedry: Katedra Taktyki Ogólnej i Katedra Inżynierii Systemów. W Katedrach tych uczy się podchorążych kierowania jednostkami ludzkimi w warunkach pokoju oraz na polu walki, przygotowuje się podchorążych nie tylko do roli dowódcy, ale także do pełnienia funkcji menedżera, przekazując mu podstawy z prawa, ekonomii, systemów zarządzania czy komunikacji społecznej. W zakładzie spadochroniarstwa natomiast powinny być kształtowane te cechy osobowości, które są niezbędne do funkcjonowania jednostki w warunkach stresu lub sytuacji trudnej.

Wydział Inżynierii Wojskowej w swoich strukturach zawiera katedry i zakłady, których celem jest przede wszystkim wykształcenie specjalisty wojskowego z dziedziny chemii lub budowy dróg i mostów.

Wpływ poziomu wykształcenia kadry dydaktycznej poszczególnych komórek organizacyjnych powinien być wprost proporcjonalny do poziomu pozytywnego oddziaływania na podchorążych. Wykształcenie kadry dydaktycznej przedstawiają tabela 1, tabela 2, tabela 3.

Tytuł	Razem		Komenda		KTO		KIS		ZTiPS		ZTBoj.		ZRWiSł.		ZSpadoch.	
	W	C	W	C	W	C	W	C	W	C	W	C	W	C	W	C
prof.		1						1								
dr hab.		3						3								
dr	11	4	2		3		2	4	1		2		1			
ofic.dypl	28				20				2				6			
mgr	35	3			3		7	3	8		7		5		5	
inż.	7				1				4						2	

Tabela 1. Wykształcenie kadry dydaktycznej Wydziału Wojsk Zmechanizowanych (W-wykładowcy wojskowi, C-wykładowcy cywilni)

Tytuł	Razem		Komenda		KTWI		KIW		KWOPCh		KZIiF		ZEST	
	W	C	W	C	W	C	W	C	W	C	W	C	W	C
prof.		2						1		1				
dr hab.		1								1				
dr	20	1	3		5		4		2	1	3		3	
ofic. dypl.	11				7				3		1			
mgr	43	2			4		11		10	2	12		6	
inż.	1						1							

Tabela 2. Wykształcenie kadry dydaktycznej Wydziału Inżynierii Wojskowej (W-wykładowcy wojskowi, C-wykładowcy cywilni).

Tytuł	Razem		Komenda		KNH		KNO		KNT		ZWF		SJO	
	W	C	W	C	W	C	W	C	W	C	W	C	W	C
prof.	1	1			1			1						
dr hab.														
dr	17	5	2		11		1	2	2	2	1			1
ofic. dypl.														
mgr	36	39	2		9		1	9	6	5	10		8	25
inż.	5										5			

Tabela 3. Wykształcenie kadry dydaktycznej Instytutu Nauk Podstawowych(W-wykładowcy wojskowi, C-wykładowcy cywilni).

Analizując dane zawarte w tabelach 1,2,3 można stwierdzić, że najbardziej wykształceni wykładowcy są w Katedrze Nauk Humanistycznych, w której nauczają podchorążych osoby z tytułem: profesora - 1, doktora - 11, magistra - 9. Wszystkie te osoby są wojskowymi nauczycielami akademickimi. Oznaczać to może, że przekazywanie wiedzy z zakresu nauk społecznych jest ważnym ogniwem procesu dydaktyczno-wychowawczego i dlatego stoi na bardzo wyso-

kim poziomie. W Katedrze Inżynierii Systemów wykładowcy wojskowi i cywilni posiadają następujące stopnie naukowe: profesora - 1, doktora habilitowanego - 3, doktora - 6, magistra - 10. Dowodzić to może, że ranga nauczanych tam przedmiotów jest wysoka, a cechy osobowości podchorążych, jakie w wyniku oddziaływania wykładowców zostaną ukształtowane powinny być dominujące. W Wydziale Inżynierii Wojskowej liczba pracowników dydaktycznych z określonym wykształceniem jest zbliżona w poszczególnych katedrach.

W oparciu o powyższe schematy i tabele wyraźnie widać, że największy wpływ na kształtowanie się kierunkowej sfery osobowości podchorążych powinni mieć wykładowcy z Katedry Nauk Humanistycznych, Katedry Inżynierii Systemów i Katedry Taktyki Ogólnej.

2.3.3. Kadra dowódcza.

Ze względu na wysoki stopień zorganizowania życia wojskowego każdy dowódca jest kierownikiem, organizatorem i wychowawcą podwładnych.

Zasada jednoosobowego dowodzenia oraz usytuowanie formalnoprawne i organizacyjne powodują, że dowódca przede wszystkim jest wychowawcą podległych sobie żołnierzy. Od jego cech osobowych zależy kształt i wynik działania wychowawczego. W sposób stały i bezpośredni oddziaływuje on wychowawczo na swoich podwładnych. Dąży, aby jego postępowanie i zachowanie było wzorem do naśladowania, a podwładny podczas realizacji zadań utożsamiał się ze swoim dowódcą. Zabiega on o swój autorytet, który wyrabia w praktycznej działalności służbowej, wychowawczej i szkoleniowej. Autorytet wychowawca posiada wówczas, gdy jego wychowanek wykazuje tendencję do podporządkowania się z własnej woli decyzjom wychowawcy oraz dąży do takiego postępowania, które mogłoby wywołać akceptację wychowawcy. Głównym założeniem znaczenia tego terminu jest taki stosunek między dwoma osobami, w którym jedna z nich uznaje wolę drugiej, do tej woli się dostosowuje i jej ulega.[49] O autorytecie dowódcy mówi się wówczas, gdy reprezentuje on wartości i formy zachowania, a wychowanek je uznaje i podporządkowuje się im.

---

[49] Zob. H. Muszyński. Zarys..., s. 409, K. Sośnicki. Autorytet a wychowanie. W: Nowa Szkoła 8/58.

Stopień autorytetu wiąże się ze stopniem wpływu, jaki wywiera dowódca na swoich podwładnych. Im autorytet większy, tym skuteczność oddziaływań wychowawczych jest większa. Dlatego dowódca powinien zabiegać o to, aby posiadać u swoich podwładnych oprócz autorytetu formalnego wynikającego z zajmowanego stanowiska i noszonego stopnia wojskowego, również autorytet moralny.

Oprócz autorytetu do najistotniejszych cech dowódcy zaliczyć można:[50]

1) umiejętność nawiązywania bezpośrednich kontaktów z wychowankami oraz ich gruntowna znajomość;
2) życzliwy stosunek do wychowanków, traktowanie ich jako partnerów, których dążenia i aktywność decydują o rezultatach wychowania;
3) poszanowanie godności ludzkiej wychowanka;
4) sprawiedliwe traktowanie wszystkich wychowanków;
5) zgodność słów i czynów, przestrzeganie zasady jedności teorii i praktyki pedagogicznej;
6) optymizm pedagogiczny;
7) wysoką wymagalność
8) umiejętność współpracy i współdziałania z innymi partnerami biorącymi udział w procesie dydaktyczno-wychowawczym;
9) troskę o zapewnienie higienicznych warunków życia i służby, dostarczanie niezbędnego zaopatrzenia, służenia radą w różnych okolicznościach.

Rozliczne są także zadania dowódców, wynikające z pełnienia przez nich funkcji wychowawczych. Do zadań tych zaliczyć można:

1. Kształtowanie zdyscyplinowania podchorążych.
2. Kształtowanie postaw etycznych i społecznych.
3. Kształtowanie aspiracji i ambicji.
4. Kształtowanie poczucia odpowiedzialności za swoją działalność i powierzonych żołnierzy oraz sprzęt.
5. Wyrabianie samodzielności i inicjatywy.
6. Wyrabianie pracowitości.
7. Wyrabianie wytrwałości.
8. Wyrabianie opanowania.

---

[50] Zob. W. Magoń. Metodyka wychowania wojskowego. Warszawa 1979, s. 156.

9. Wyrabianie odwagi intelektualnej.

10.Wyrabianie dbałości o estetyczny wygląd.

Dowódca pododdziału szkolnego jest także wykładowcą dla swoich podwładnych. Zgodnie z obowiązującymi aktami normatywnymi zobowiązany jest on do prowadzenia niektórych przedsięwzięć dydaktycznych, do których zaliczyć należy:

- całościowe prowadzenie szkolenia zapoznawczego oraz szkolenia ogólnowojskowego (mającego charakter szkolenia podstawowego) podchorążych I rocznika;
- prowadzenie zajęć z Regulaminów Sił Zbrojnych RP;
- uczestniczenie i pomoc w prowadzeniu zajęć z taktyki, rodzajów wojsk i służb, szkolenia ogniowego, wychowania fizycznego, spadochroniarstwa;
- przeprowadzanie treningów z przedmiotów wojskowych;
- prowadzenie pracy masowo-sportowej;
- nauczanie obsługi oraz konserwacji uzbrojenia;
- przygotowanie podchorążych do pełnienia służby wewnętrznej oraz wartowniczej;
- występowanie w roli wykładowcy bądź instruktora podczas zajęć poligonowych, obozów szkoleniowych;
- stwarzanie warunków do samokształcenia podchorążych.

Efektywne prowadzenie zajęć zależy przede wszystkim od poziomu wiedzy dowódcy, jego osobowości oraz sposobu komunikatywności z podwładnymi. Aby proces kształcenia podchorążych był pełny, dowódca powinien:[51]

- przekazywać wiedzę w taki sposób, aby nauczani wiedzieli, czego bezwzględnie muszą się nauczyć podczas zajęć, a czego w drodze samokształcenia;
- przestrzegać zasad poprawnego pokazania, np. danej czynności przy nauczaniu obsługi broni, sprzętu technicznego itp. oraz zwracać uwagę na staranne jej wykonanie;
- wykorzystywać racjonalnie posiadany sprzęt audiowizualny i czas przeznaczony na zajęcia;

---

[51] Z. Kosyrz. Osobowość wychowawcy. Warszawa 1992, s. 183-184.

- udzielać wychowankom systematycznej pomocy podczas zajęć programowych oraz podczas nauki własnej i samokształcenia;
- liczyć się z psychofizycznymi właściwościami poszczególnych wychowanków i stosować indywidualne podejście;
- stosować metodę zbiorowego samokształcenia i uczenia się;
- aktywizować proces nauczania poprzez stosowanie metody sytuacyjnej umożliwiającej słabszym włączanie się do rozwiązywania poszczególnych zagadnień;
- właściwie rozpoznawać przyczyny niepowodzeń dydaktycznych.

Umiejętne przekazanie wiedzy podwładnym ma wpływ na ich postępowanie oraz kształtowanie się u nich poszczególnych cech osobowości. Im wyższy poziom oddziaływania dydaktyczno-wychowawczego, tym efekty tego oddziaływania są wyższe.

Każdy dowódca występuje w roli kierowniczej w stosunku do swoich podwładnych. Kierowanie bowiem polega na osiągnięciu zamierzonego celu przy pomocy wysiłku innych osób. J.Cendrowski, kierowanie interpretuje jako oddziaływanie przełożonego „...zmierzające do wywołania, pobudzenia i podtrzymania pożądanego działania podległych mu ludzi, zgodnie z celami zadania podjętego samodzielnie (przez grupę, kierownika) lub zleconego przez nadrzędną instancję"[52]. Szczególnym przypadkiem kierowania jest dowodzenie, które bardziej odnosi się do pola walki niż warunków pokojowego szkolenia żołnierzy.

Proces kierowania obejmuje:

1. Planowanie;
2. Organizowanie;
3. Pobudzanie do działania;
4. Kontrolowanie;
5. Ocenę.

Postępowanie dowódcy zgodnie z tymi elementami kierowania oraz kontaktowość dowódcy z podwładnymi, podejście podmiotowe a nie przedmiotowe do dowodzonego pododdziału, systematyczność i konsekwencja w działaniu to droga do sukcesu w oddziaływaniu na podchorążych.

---

[52] J. Cendrowski, Z. Palewski, S. Swebocki. Wykłady z psychologii wojskowej. Warszawa 1973, s. 95.

Reasumując można stwierdzić, że dowódcy powinni charakteryzować się predyspozycjami zawodowymi, umiejętnościami organizatorskimi, przywódczymi, wiedzą i umiejętnościami merytoryczno-metodycznymi, zdolnościami stymulacyjnymi oraz przygotowaniem psychopedagogicznym. W swoim postępowaniu powinni umiejętnie łączyć nauczanie i wychowanie, oraz przygotowywać podchorążych do pełnienia funkcji dowódczych, przywódczych i specjalistycznych.

Do zasadniczych obowiązków kadry dowódczej zaliczyć należy:[53]

- kształtowanie cech dowódczych i przywódczych oraz specjalistycznych podchorążych;
- kształtowanie świadomości służby i dyscypliny wojskowej;
- wychowanie w duchu głębokiego patriotyzmu oraz tradycji oręża polskiego;
- prowadzenie zajęć dydaktycznych z przedmiotów ogólnowojskowych i ogólnodowódczych;
- kształtowanie umiejętności instruktorsko-metodycznych swoich wychowanków;
- utrzymywanie niezbędnej gotowości bojowej podległego pododdziału szkolnego;
- kształtowanie zamiłowania i trwałych nawyków do uprawiania sportu;
- rozwijanie u wychowanków potrzeb intelektualnych, w tym umiejętności samokształceniowych i autokracji;
- tworzenie właściwych stosunków interpersonalnych w podległym pododdziale;
- kształtowanie kultury technicznej i racjonalnego gospodarowania powierzonym mieniem wojskowym;
- rozwijanie aktywności kulturalnej żołnierzy;
- spełnianie funkcji instruktorskiej i doradczej w trakcie zajęć prowadzonych przez kadrę dydaktyczną;
- podnoszenie własnych kwalifikacji ogólnowojskowych, pedagogicznych i specjalistycznych.

---

[53] Ramowe założenia..., s. 41.

O umiejętnym wykonywaniu powyższych obowiązków decyduje między innymi przygotowanie specjalistyczne i dydaktyczne dowódców. Tabela 4 przedstawia dane dotyczące wykształcenia dowódców WSO.

Wydział	Wydział Wojsk Zmechanizowanych			Wydział Inżynierii Wojskowej		
wykształcenie	dowódca batalionu	dowódca kompanii	dowódca plutonu	dowódca batalionu	dowódca kompanii	dowódca plutonu
magister	2	3	2	1	1	
inżynier		5 (1)	9 (8)		2(1)	7(6)

Tabela 4. Wykształcenie kadry dowódczej WSO im. T Kościuszki.

Na podstawie analizy tabeli 4, można stwierdzić, że siedmiu oficerów (33% kadry dowódczej) Wydziału Wojsk Zmechanizowanych posiada wykształcenie II stopnia, a kolejnych dziewięciu (liczba podana w nawiasach) kontynuuje naukę na studiach magisterskich. W Wydziale Inżynierii Wojskowej obecnie tylko dwóch oficerów (18% kadry dowódczej) posiada tytuł magistra, jednak kolejnych sześciu kształci się nadal. W większości przypadków są to studia z zakresu organizacji i zarządzania oraz nauk technicznych na kierunkach pedagogicznych. Łącznie dwudziestu pięciu dowódców (na 32) posiada bądź w najbliższych dwóch latach będzie posiadać wykształcenie drugiego stopnia. Oznaczać to może, że kadra dowódcza posiada wiedzę pedagogiczną oraz wiedzę obejmującą zakres kierowania zespołami ludzkimi. Umiejętne wykorzystanie tej wiedzy powinno być pomocne w oddziaływaniu wychowawczym na podchorążego i ułatwiać proces kształtowania jego osobowości.

2.3.4. Cele i treści kształcenia.

W WSO im. T.Kościuszki proces kształcenia realizowany jest w dwóch wydziałach na trzech kierunkach:

- W Wydziale Wojsk Zmechanizowanych na kierunku:
  - Zarządzanie;
- W Wydziale Inżynierii Wojskowej na kierunkach:
  - Chemia,
  - Inżynieria Wojskowa.

Treści kształcenia przez pierwsze dwa lata są identyczne na wszystkich kierunkach. Kształcenie specjalistyczne rozpoczyna się dopiero na III roku nauki i przebiega w specjalnościach:

- dowodzenie pododdziałami piechoty,
- dowodzenie pododdziałami czołgów,
- dowodzenie pododdziałami rozpoznawczymi,
- budowa dróg i mostów,
- analiza instrumentalna.

Studia w WSO trwają 4 lata, podzielone są na 3 etapy a rozpoczynają się okresem szkolenia ogólnowojskowego (obejmującego szkolenie zapoznawcze i podstawowe). Pierwszy etap obejmuje I i II rok studiów, w czasie których słuchacz winien posiąść wiedzę ogólną wymaganą od absolwentów szkoły wyższej. Podchorążemu w okresie tym kształtuje się:

- wartości narodowe;
- etykę zawodową;
- umiejętności przywódcze i dowódcze;
- zamiłowanie do służby wojskowej;
- odporność psychiczną;
- przekonanie o konieczności pokonywania trudów i wyrzeczeń w celu opanowania wiedzy i umiejętności żołnierskich.

W drugim etapie, ogólnospecjalistycznym, obejmującym III rok studiów, podchorążowie oprócz zajęć dydaktycznych odbywają szkolenie poligonowe oraz praktyki w wymiarze 10 dni na stanowiskach dowódców drużyn. W okresie tym wykształca się dowódcę kompanii, który powinien posiąść podstawową

wiedzę i umiejętności z zakresu organizacji i zarządzania, kierowania zespołami ludzkimi oraz umiejętności przywództwa. Podchorążowie przygotowani powinni być do pełnienia roli dowódcy, przywódcy, organizatora.

Trzeci okres, specjalistyczny, obejmujący IV rok nauki, rozpoczyna się od specjalizującego zgrupowania polowego, na którym podchorążowie poszczególnych kierunków uzupełniają i doskonalą wiedzę specjalistyczną. Podczas tego okresu podchorążowie także odbywają praktykę dowódczą w jednostkach wojskowych na stanowiskach dowódców plutonów przez okres 65 dni. Podchorąży w 3 etapie powinien utrwalić umiejętności niezbędne do przyszłej działalności służbowej, głównie jako dowódcy, nauczyciela, administratora.

Dokonując analizy powyższych etapów kształcenia podchorążych można stwierdzić, że pierwsze dwa lata wywierają największy wpływ na osobowość, bowiem w tym okresie kształtują się poszczególne cechy oraz przekazywane są określone wartości. Podczas III roku nauki nabywane są określone predyspozycje do pełnienia określonych ról, narzucanych przez środowisko wojskowe. Oznacza to, że właściwie na III roku zostaje zakończony proces kształtowania się osobowości podchorążego. IV rok jest okresem ugruntowania się zmienionej już osobowości.

Podstawowym dokumentem określającym treści kształcenia jest „Ramowy program kształcenia podchorążych WSO", w którym wyodrębnione są następujące normatywy programowe:

- na nauczanie przeznaczonych jest 3000 godzin;
- samokształcenie obejmuje 750 godzin, co stanowi 20% całego czasu przeznaczonego na kształcenie;
- na dni dyspozycyjne komendanta przeznaczonych jest ich 95, w trakcie których podchorążowie mogą:
  1) pełnić warty i służby;
  2) zabezpieczać uroczystości o charakterze państwowym i wojskowym;
  3) realizować nie odbyte zajęcia programowe.

Przedmioty nauczania podzielone są na następujące działy:

I. Dział ogólny obejmujący 52,3% czasu przeznaczonego na kształcenie.
II. Dział kierunkowy obejmujący 17,3% czasu przeznaczonego na kształcenie.

III. Dział specjalistyczny obejmujący 30,4% czasu przeznaczonego na kształcenie.

W skład działu ogólnego wchodzą poddziały:

1) humanistyczny (20,7%) obejmujący 776 godzin;
2) ogólnokształcący (24,8%) obejmujący 930 godzin;
3) ogólnotechniczny (6,8%) obejmujący 255 godzin;

W skład działu kierunkowego wchodzą poddziały:

1) ogólnowojskowy (11,2%) obejmujący 420 godzin;
2) ogólnodowódczy (6,1%) obejmujący 229 godzin;

W skład działu specjalistycznego wchodzą poddziały:

1) techniczny (6,4%) obejmujący 240 godzin;
2) ogniowy (9,3%) obejmujący 350 godzin;
3) taktyczny (14,7%) obejmujący 550 godzin.

Analizując poszczególne przedmioty nauczania, przyjmuję, że największy wpływ na kształtowanie się osobowości podchorążego powinny mieć przedmioty, które wyrabiają podstawowe cechy każdego żołnierza i do których zaliczyć można: Regulaminy Sił Zbrojnych RP, wychowanie fizyczne i spadochroniarstwo. Ustosunkowanie się przez podchorążych do określonych wartości, przyjęcie określonej postawy społecznej to zasługa m.in. takich przedmiotów humanistycznych, jak: psychologia, socjologia, kultura i oświata, wybrane zagadnienia historii, czy organizacja i działalność wychowawcza w pododdziale. Także przedmioty ściśle kierunkowe, do których zaliczyć należy przede wszystkim taktykę, kreują określoną sylwetkę podchorążego - absolwenta WSO.

2.4. Posługa duszpasterska kapelana wojskowego.

Do XVI wieku na ziemiach polskich funkcję kapelanów wojskowych pełnili księża danych parafii, powołani na czas wojny (pospolitego ruszenia) do wojska. Podlegali oni bezpośrednio biskupowi, na którego terenie (diecezji) się znajdowali. W XVI w. organizacja duszpasterstwa wojskowego została ujęta w przepisach dotyczących hetmanów. W tym to okresie, hetman wielki koronny

Jan Tarnowski[54] określił, że kapelan wojskowy powinien być dobrym kaznodzieją, należycie wykształconym, roztropnym, sprawiedliwym, szybko orientującym się w nowych sytuacjach. Powinien wpływać na utrzymanie morale wojska, w którym pojedynki, pijaństwo czy rozwiązłości seksualne należało piętnować. W tamtym okresie funkcje kapelanów pełnili przeważnie zakonnicy, przede wszystkim o.o. jezuici i bernardyni.

Organizacji stałego duszpasterstwa dokonano w 1690 roku, w którym to Sejm Wielki zatwierdził 36 etatów kapelańskich (20 w piechocie i 16 w dragonach)[55].

Regulamin z 1779 roku nakładał na kapelana pułkowego następujące obowiązki:

„ $1. Ze wszystkiem dependować ma od pułkownika czyli komendanta regimentu, mieć u tegoż mszę, gdy rozkaże, żołnierzy spowiadać i komunikować, mianowicie na Wielkanoc, chorych w święte sakramenta opatrzyć.

$ 2. Przy spowiedzi zagrzewać ludzi do pełnienia obowiązków Najjaśniejszemu Królowi i Rzeczypospolitej i wierność przysiężoną za jedną z najpierwszych powinności stawiać im przed oczy będzie.

$ 3. Ile razy do chorego będzie wezwany, powinien iść z ochotą, wspierając go admonicjami duchownemi i pociechą.

$ 4. Żołnierzowi dawać ślubu bez konsensu do zgody żenienia nie powinien.

$ 5. Gdy ma być żołnierz na śmierć skazany, powinien go do tego przygotować, po skończonej zaś egzekucji mieć do regimentu egzortę budującą."[56]

Na mocy „Komunikatu Episkopatu w sprawie Duszpasterstwa Wojskowego" z dnia 19.03.1948 r. kapelani wojskowi zostali całkowicie podporządkowani Ordynariuszom terenów, na których pełnili posługę duszpasterską.[57] Z dniem 31.01.1991 r. przywrócono Ordynariat Polowy Wojska Polskiego. Zadanie duszpasterstwa wojskowego zostało przedstawione między innymi w homilii wygłoszonej przez Biskupa Polowego WP gen. Sławoja Leszka Głódzia podczas konsekracji biskupiej w dniu 23.02.1991 r.: „Duszpasterstwo wojskowe pragnie przyczynić się do odbudowy tego co zrujnował zły czas i do budowy

---

[54] Zob. Z dziejów wychowania wojskowego w Polsce, red. J.Karwin, E.Pomianowski, S.Rutkowski. Warszawa 1965, s. 299, E.Nowak. Rys dziejów duszpasterstwa wojskowego w Polsce 968-1831. Warszawa 1932, s. 18-21.

[55] Zob. O.Laskowski. Wychowanie wojskowe Jana Sobieskiego. Warszawa 1922, s. 93-97, E.Nowak, op. cit., s. 70-72.

[56] Zob. E.Nowak, op. cit., s. 87.

[57] Zob. Zespół akt Generalnego Dziekana WP. CAW. Syg. III-522.7.115.

nowych wartości. Pragnie żołnierskie dusze prowadzić do Boga, wypełniać żołnierską służbę Bożą obecnością, znaczyć nią żołnierski trud. Patriotyzm, kształtowany w duchu beztroskiej miłości ojczyzny, podnoszący na coraz wyższy poziom cnoty obywatelskie, poczucie godności człowieczej i osobowych wartości i przeniknięcie wojska duchem chrześcijańskiego braterstwa i miłości zwyciężyć musi to wszystko, co jeszcze w wojsku jest złem zaszczepionym w dawnym czasie, co sprzeciwia się przyrodzonej godności ludzkiej. W bożych światłach, które wnieść może w obszar Polskiego Wojska duszpasterstwo wojskowe, nowego, głębszego wymiaru nabrać może sens służby wojskowej traktowanej przecież wciąż przez wielu jako udręka rozumiana w kategoriach ofiary ponoszonej dla dobra wspólnego"[58]

Obowiązkiem kapelanów w jednostkach wojskowych jest:[59]

- praca nad utrzymaniem wiary wyniesionej ze swoich środowisk przez tych, którzy zostali wcieleni w szeregi żołnierskie,
- troska o ich poziom moralny,
- umacnianie koleżeństwa i chrześcijańskiej miłości braterskiej,
- mobilizowanie do modlitwy i uczestnictwa w sakramentach,
- rozbudzanie głębokiego humanizmu i szlachetności,
- rozbudzanie miłości ojczyzny bez szowinizmu,
- wyrabianie chrześcijańskiego męstwa,
- angażowanie do apostolstwa przykładu, a w szczególności: wyznawania wiary oraz nie profanowanie mowy ojczystej i chrześcijańskiego stylu życia wulgaryzmami.

Duszpasterstwo wojskowe poszukuje nowych form oddziaływania religijnego na żołnierzy i kadrę zawodową. Swoją działalność łączy z tradycjami kultu religijnego narodu polskiego oraz tradycjami oręża polskiego. W treściach religijnych łączy się pamięć ważnych rocznic, uświęca miejsca walki i męczeństwa, organizuje nabożeństwa, święci sztandary.

Do podstawowych zadań kapelanów wojskowych należy:[60]

- pełnienie posługi nauczania wobec wiernych powierzonych ich pieczy,

---

[58] Zob. Homilia Biskupa Polowego WP wygłoszona 23.02.1991 r. podczas konsekracji na Jasnej Górze. W: Przywrócenie Ordynariatu Polowego WP. Warszawa 1991, s. 27.
[59] Zob. F.Woronowski. Zarys teologii pastoralnej. T. 2. Warszawa 1984, s. 532.
[60] Zob. Duszpasterstwo w Śląskim Okręgu Wojskowym. Wrocław 1992. s. 18-22.

- przygotowanie wiernych do przyjęcia sakramentów świętych i ich udzielania,
- poznawania wiernych przez wizytowanie rodzin,
- wyzwalania i wspomagania ducha apostolskiego i misyjnego wśród wiernych świeckich związanych z wojskiem,
- prowadzenie księgi ochrzczonych, zaślubionych i zmarłych.

Kapelan w Wyższej Szkole Oficerskiej, oprócz zadań wynikających z posługi duszpasterskiej ma obowiązek prowadzić zajęcia z podchorążymi I rocznika. Program obejmuje następujące tematy:[61]

1. Pojęcie osoby i naturalnej godności człowieka.
2. Dobro jednostki w relacji do dobra wspólnego.
3. Pojęcie i zadania etyki w służbie żołnierskiej.
4. Służba żołnierska jako element dobra wspólnego.
5. Nauka Kościoła katolickiego o pokoju i wojnie.
6. Etyczne uzasadnienie obrony koniecznej, działań zbrojnych i wojny.
7. Rola światopoglądu w kształtowaniu postaw etycznych w środowisku wojskowym.
8. Etyka żołnierska w służbie i poza służbą.
9. Posłuszeństwo wojskowe jako powinność etyczna.
10. Etyka postaw żołnierskich w warunkach pola walki.
11. Etyczne aspekty dowodzenia.
12. Dojrzałe postawy oficerskie jako wzorzec w kształtowaniu harmonijnego współżycia społecznego i wzajemnej solidarności.
13. Specyfika życia rodzin wojskowych. Aspekty etyczne.
14. Kształtowanie postaw społecznych u dzieci i młodzieży w rodzinach wojskowych.
15. Zadania rodziny wojskowej.
16. Rola Kodeksu Honorowego w kształtowaniu postaw żołnierskich.

---

[61] Zob. Etyka normatywna. Ordynariat Polowy Wojska Polskiego. Warszawa 1995.

2.5. Infrastruktura wojskowa.

Pod względem infrastruktury w skład WSO wchodzą:

- bloki dydaktyczne,
- budynki mieszkalne,
- obiekty szkoleniowe (poligony, place ćwiczeń, strzelnice itp.),
- obiekty sportowe (hale sportowe, baseny, korty tenisowe, boiska).

WSO im. T. Kościuszki we Wrocławiu swoim obszarem obejmuje obiekty przy ul. Czajkowskiego, przy ul. Obornickiej, poligon przykoszarowy Wrocław-Malin, ośrodek szkolenia z przepraw na Osobowicach oraz ośrodek jeździecki Raków, ośrodek wypoczynkowy Ostra Góra. Do podstawowej bazy dydaktycznej zaliczyć należy: dwa bloki dydaktyczne z nowocześnie wyposażonymi salami wykładowymi, w których na uwagę zasługują gabinety:

- taktyki,
- dowodzenia,
- rozpoznania,
- techniki bojowej,
- spadochroniarstwa,
- obrony przeciwlotniczej,
- łączności,
- komputerowy,

oraz pracownie:

- radiometryczna,
- chemii.

W wyżej wymienionych pomieszczeniach znajduje się wiele ciekawych eksponatów obrazujących uzbrojenie, umundurowanie i wyposażenie wojsk własnych i wojsk innych państw, modele sprzętu wojskowego, makiety terenu, środki do łączności przewodowej i bezprzewodowej. Sale te zaopatrzone są nieco gorzej w pomoce dydaktyczne, takie jak: projektory filmów, rzutniki przeźroczy, odtwarzacze video. Uczelnia posiada jeszcze zbyt mało filmów i materiałów edukacyjnych, które można by wykorzystać w procesie kształcenia podchorążych.

Realizując zajęcia z taktyki ogólnej, kierunkowego przedmiotu we wrocławskiej uczelni wojskowej, dużą ilość godzin dydaktycznych podchorążowie spędzają w terenie, nabywają umiejętności dowódcze, kształcą się w oparciu o sprzęt bojowy na przyszkolnym poligonie oraz na poligonach w Wędrzynie i Biedrusku. Baza poligonowa spełnia swoje zadanie, bowiem urealnia podchorążym obraz terenu, w którym mogą być prowadzone walki. Na jej obszarze występują zbiorniki wodne, pola, łąki, lasy, naturalne przeszkody terenowe, miasteczka oraz zapory inżynieryjne. Dlatego umiejętne wykorzystanie bazy poligonowej w procesie dydaktycznym kształtuje cechy dobrego dowódcy, który jest także specjalistą wojskowym.

Podobne cechy nabywają podchorążowie także podczas zajęć z teorii i praktyki strzelań, kierowania ogniem, budowy i użytkowania uzbrojenia. Zakład Teorii i Praktyki Strzelań mieści się w budynku do tego celu specjalnie wybudowanym 12 lat temu. Znajdują się w nim między innymi:

- sprzęt bojowy,
- przekroje broni strzeleckiej i pokładowej,
- stendy do poznawania budowy uzbrojenia pojazdów wojskowych.

Obszar wokół budynku ZTiPS przygotowany jest do wyrabiania umiejętności strzeleckich oraz nauki kierowania ogniem. Duża ilość podnośników i ruchomych celów stwarza wrażenie autentyczności warunków bojowych.

Bogato wyposażone są sale w bloku technicznym, gdzie można zapoznać się ze szczegółową budową silników czołgów i bojowych wozów piechoty. Korzystając z przekrojów oraz stendów wozów bojowych, podchorążowie stają się znawcami pojazdów wojskowych. W oparciu o trenażery do nauki jazdy BWP, podchorążowie nabywają umiejętności prowadzenia tegoż pojazdu, zdobywają prawo jazdy, odbywają zapoznawczo jazdę czołgiem oraz uczą się praktycznie prowadzić BWP, a po zdaniu egzaminów otrzymują uprawnienia zezwalające na kierowanie bojowym wozem piechoty.

Wędrzyński poligon jest idealnym terenem, w którym podchorążowie konfrontują dotychczas nabyte umiejętności. Zajęcia poligonowe obejmują:

- strzelanie z prawie wszystkich rodzajów broni,
- kierowanie ogniem w dzień i w nocy,
- działania pojedynczego żołnierza oraz drużyny, plutonu, kompanii,

- obronę i natarcie,
- walkę w terenie zurbanizowanym,
- działanie grup specjalnych,
- pokonywanie terenu skażonego bojowymi środkami trującymi.

Umiejętne połączenie powyższych zajęć z rzeźbą terenu wyrabia w podchorążych obiektywne spojrzenie na przyszłe pole walki oraz uczy hartu ducha i zaradności życiowej, a także wpływa na nabywanie cech dowódczych i przywódczych.

Ośrodek szkolenia z przepraw na Osobowicach jest wręcz wymarzonym obiektem, w oparciu o który podchorążowie Wydziału Inżynierii Wojskowej nabywają praktycznych umiejętności, niezbędnych w wojskach inżynieryjnych. W oparciu o ten ośrodek sprawdzają teorię z praktyką, kształtują swój charakter, stykają się z trudną rzeczywistością, którą jest ujarzmienie wody przez sprzęt wojskowy.

W skład infrastruktury WSO, oprócz typowo specjalistycznych obiektów i poligonów, wchodzą także place ćwiczeń musztry oraz ośrodki instruowania wart i służb. Podchorążowie, korzystając z tych elementów infrastruktury oraz stosując metodę opisową i poglądową, w sposób bardzo przejrzysty uczą się regulaminów obowiązujących w Siłach Zbrojnych RP. W ośrodkach tych, oprócz tradycyjnych rekwizytów, znajdują się także przedmioty niezbędne do praktycznej nauki regulaminu ogólnego czy musztry.

Obiekty sportowe w WSO zaliczyć należy do dobrych. Oprócz hal sportowych i stadionów znajdują się tam także:

- korty tenisowe,
- baseny kryte,
- ośrodki sprawności fizycznej,
- ośrodek sprawnościowy,
- siłownia z nowoczesnym wyposażeniem,
- sale walki wręcz.

Tak duża ilość i różnorodność obiektów sportowych nie tylko służy wyrobieniu tężyzny fizycznej podchorążych podczas zajęć programowych, ale także umożliwia im pełny relaks i aktywny odpoczynek po pracy umysłowej.

Do innej grupy obiektów infrastruktury wojskowej zaliczyć należy bloki mieszkalne. Podchorążowie Wydziału Wojsk Zmechanizowanych nie mieszkają w typowych akademikach. Zajmują oni bloki koszarowe adaptowane dla potrzeb uczelni wyższej. Brakuje w nich miejsca do nauki (w pokojach mieszka znacznie więcej niż dwie osoby), nie ma w nich umywalek, półek na książki czy inne przedmioty dydaktyczne bądź osobiste. Ubrania trzymane są w szatniach, podobnie jak mundury. Lepiej pod względem zakwaterowania przedstawia się sytuacja w Wydziale Inżynierii Wojskowej, gdzie podchorążowie mają warunki zbliżone do akademickich. Problemem rzutującym na komfort wypoczynku podchorążych jest utrzymanie sal żołnierskich, bloków koszarowych oraz terenów wokół nich w należytym porządku. Czynności te pochłaniają dużo czasu, przez co na relaks i aktywny wypoczynek pozostaje niewiele czasu.

Rozdział trzeci.

3. Metodologiczne podstawy badań.

3.1. Przedmiot badań.

Przedmiotem podjętej problematyki badawczej w niniejszej pracy jest kształtowanie się kierunkowej sfery osobowości podchorążych pod wpływem wojskowego środowiska wychowawczego.

Wychodząc z założenia, że współcześnie wiele nauk, takich jak psychologia, socjologia, pedagogika zajmuje się problematyką osobowości, rozszerzając wiedzę o zachowaniu się człowieka i jego osobowości, można stwierdzić, że wiadomości te powinny być pomocne w praktyce wychowawczej. Biorąc pod uwagę, że zachodzące przemiany społeczne w kraju wywierają wpływ na osobowość obywateli, krystalizowanie się nowego spojrzenia na rzeczywistość, przewartościowaniom ulegają przekonania, postawy czy ideały. Nadal poszukuje się odpowiedzi na pytanie: „Jaka jest rola pedagogiki w nowym układzie społecznym, jak należy oceniać dotychczasowy dorobek pedagogiczny i z jakich wzorów korzystać ?"

Współcześnie, pedagodzy polscy charakteryzując procesy wychowawcze skłaniają się w kierunku koncepcji poznawczej. Odrzucając obraz człowieka reaktywnego oraz niedoskonałego, zakładają że jednostka jest samodzielnym podmiotem przyjmującym postawę badawczą wobec rzeczywistości. Uważają, że naczelnym celem wychowania staje się kształcenie osobowości. Osobowość traktują jako system struktur poznawczych, zawierających informację o świecie, interakcjach między jednostką a otoczeniem oraz o cechach własnego 'ja'.

Powyższe przemiany wywierają także wpływ na kształt szkolnictwa wojskowego. Szkolnictwo wojskowe przechodzi zmiany organizacyjne i programowe. Nadal poszukiwane są najlepsze rozwiązania strukturalne i metodyczne w celu wszechstronnego wykształcenia przyszłego oficera. W szkołach oficerskich, oprócz wykształcenia specjalisty w dziedzinie wojskowej, do podstawowych zadań należy zaliczyć: przygotowanie słuchaczy do pełnienia funkcji dowódczych oraz nabycia umiejętności kierowania zespołami żołnierzy zarówno w warunkach pokojowych, jak i w ewentualnej walce zbrojnej. Priorytetowym

zadaniem uczelni wojskowej jest kształtowanie osobowości podchorążych, zatem celem w działalności wychowawczo - dydaktycznej jest zinternalizowanie pożądanych wartości, postaw, ról społecznych, walorów intelektualnych i umiejętności kierowniczych. Proces kształtowania osobowości podchorążych realizowany jest w określonym układzie społecznym.

Proces wychowania jest ciągły i wszechstronny, zatem nie bez znaczenia jest zwrócenie uwagi na wychowanie w okresie wzrastania w dorosłe życie. W przypadku kadry oficerskiej, okres ten przypada na lata spędzone w szkole oficerskiej. Podchorążowie mają tam możliwość nabywania nie tylko wiedzy fachowej lecz również zdobyć doświadczenie w zakresie pełnionych ról społecznych, przygotować się do realizacji zadań jako dowódca - wychowawca.

W celu optymalnych rozwiązań wychowawczych, istnieje potrzeba prowadzenia badań z tej dziedziny. Zmieniające się warunki społeczne decydują również o zmianach w procesie dydaktyczno-wychowawczym, który powinien być dostosowany do współczesności. Dotychczasowe prace traktujące osobowość podchorążego od strony dydaktyki i wychowania, w sposób cząstkowy i niewystarczający odnosiły się do słuchacza WSO.

Biorąc pod uwagę powyższe względy, w pracy niniejszej analizuję wpływ środowiska wojskowego, czyli wpływ wykładowców, dowódców i kolegów oraz oddziaływanie infrastruktury uczelni wojskowej na przekonania, wartości, postawy i role społeczne słuchaczy WSO. Celem badań jest ukazanie zmian jakie zachodzą w kierunkowej sferze osobowości podchorążego pod wpływem wojskowego środowiska wychowawczego. Na tej podstawie można określić te elementy środowiska, które wywierają największy wpływ na wychowanie. Także uchwycone zostaną sposoby oddziaływania wychowawczego na podchorążych oraz ich skuteczność. Badania te umożliwią obiektywniejsze spojrzenie na adepta sztuki wojennej w momencie przyjęcia do WSO oraz na proces dydaktyczno - wychowawczy, któremu podlega podchorąży.

Uważam, że przydatność powyższych badań będzie duża. Z jednej strony ukazane zostaną etapy kształtowania się oraz poziom niektórych cech osobowościowych słuchaczy wyższych uczelni wojskowych, z drugiej w jaki sposób doszło do tych zmian i na ile partycypowało w tym środowisko wojskowe.

3.2. Problemy i hipotezy badawcze.

Problemem nadrzędnym w niniejszej pracy jest określenie: Jakie zmiany zachodzą w osobowości podchorążego podczas pobytu w WSO. Problem główny można przedstawić w sposób następujący:

„Jaki jest wpływ wojskowego środowiska wychowawczego na kształtowanie się kierunkowej sfery osobowości podchorążych."

Rozwiązanie tak sformułowanego problemu wymaga udzielenia odpowiedzi na następujące pytania, które stanowią problemy szczegółowe:

P1. Jakimi cechami osobowości charakteryzuje się kandydat na oficera służby stałej przed rozpoczęciem kształcenia w uczelni wojskowej ?

P2. W jaki sposób środowisko koleżeńskie oddziaływuje na postawy, role społeczne, przekonania czy wartości ?

P3. Na które z elementów kierunkowej sfery osobowości kadra dowódcza wywiera największy wpływ ?

P4. Jakie zachodzą zmiany w osobowości podchorążego pod wpływem oddziaływania kadry dydaktycznej oraz poszczególnych przedmiotów nauczania ?

P5. W jakim stopniu infrastruktura wojskowa oddziaływuje na osobowość podchorążych ?

P6. Jaka jest rola kapelana wojskowego w kształtowaniu morale i dyscypliny podchorążych?

Wstępna analiza tak sformułowanych problemów badawczych, a także wnioski z przestudiowanej literatury, programów kształcenia, dokumentacji dydaktycznej i wychowawczej prowadzonej na szczeblu WSO oraz w pododdziałach, jak również obserwacja codzienna podchorążych stały się podstawą do sformułowania zasadniczej hipotezy roboczej, która zakłada, że:

„Podchorążowie, przychodząc do WSO tylko częściowo posiadają ukształtowaną osobowość, podczas pobytu w uczelni wojskowej, w wyniku oddziaływania szeroko rozumianego środowiska wojskowego, w osobowości podchorążych wzrasta poczucie wartości ogólnoludzkich, patriotycznych i obywatelskich a postawy ich kształtują się w zależności od pełnionych ról społecznych podczas służby wojskowej."

Z tak sformułowanej hipotezy głównej wynikają następujące hipotezy robocze:

H1. Podczas pobytu w WSO podlegają przewartościowaniom przekonania, wartości, postawy oraz role społeczne.

H2. Sprawnie funkcjonujące środowisko koleżeńskie umożliwia asymilację ze środowiskiem żołnierskim, kształtowanie się w osobowości podchorążego poczucia więzi żołnierskiej, samodzielności i dojrzałości obywatelskiej.

H3. Wysoki poziom intelektualny (wykształcenie oraz doświadczenie) dowódców umożliwia kształtowanie się u podchorążych cech przywódczych oraz przygotowuje do pełnienia niezbędnych ról na pierwszych stanowiskach służbowych.

H4. Szeroki zakres wiedzy kadry dydaktycznej oraz poprawnie opracowane programy kształcenia ukształtowują osobowość podchorążego zgodnie z sylwetką osobowo-zawodową absolwenta WSO.

H5. Infrastruktura uczelni wojskowej w sposób pośredni wpływa na postawy żołnierskie.

H6. Kapelan wojskowy, jako organy wspomagający dowódców pododdziałów, w sposób znaczący decyduje o morale i dyscyplinie podchorążych.

3.3. Zmienne i wskaźniki.

Zmienna to „cecha, wielkość, wartość, która może się zmieniać, przybierać różne formy lub wartości."[1]

„Zmienna, która jest przedmiotem naszego badania, której związki z innymi zmiennymi chcemy określić nosi nazwę zmiennej zależnej. Natomiast zmienne, od których ona zależy, które na nią oddziaływują noszą nazwę zmiennych niezależnych."[2]

Rozpatrując problem główny w niniejszej pracy, zmiennymi zależnymi są cechy osobowości podchorążych, takie jak: postawy, przekonania, wartości i role społeczne. Wartości tych zmiennych określane są w zależności od zmiennych niezależnych, które w poszczególnych badaniach przyjmujemy jako:

---

[1] J.Strelau, A.Jurkowski, Z.Pułkiewicz. Podstawy psychologii dla nauczycieli. Warszawa 1975, s. 479.
[2] Cyt. za: J.Brzeziński. Elementy metodologii badań psychologicznych. Warszawa 1978, s. 24.

a) środowisko cywilne,

b) środowisko koleżeńskie:

- grupa rówieśnicza (drużyna, pluton),
- Senat Korporacji Podchorążych,
- Wojskowy Krąg Instruktorski ZHP,
- Naukowe Koło Podchorążych,

c) poziom wiedzy prezentowanej przez dowódców,

d) autorytet dowódców oraz ich doświadczenie.

e) sposoby oddziaływania wychowawczego preferowane przez dowódców,

f) osobowość wykładowców,

g) poziom programów nauczania,

h) treści merytoryczne przedmiotów ogólnych oraz specjalistycznych,

i) formy i treści szkolenia poligonowego,

j) praktyka dowódcza,

k) warunki socjalne,

l) infrastruktura wojskowa,

m)działalność kapelana wojskowego.

3.4. Metody i techniki badawcze.

Sformułowanie problemu badawczego, ustalenie zmiennych oraz wskaźników wywiera wpływ na dobór odpowiedniej metody badań i technik badawczych. W naukach społecznych nie ma zgodności w określeniach, czym jest metoda badań, a czym technika badawcza. Słuszne są dążenia do ujednolicenia sądów i do wprowadzenia jednoznacznych definicji pojęć stosowanych w podstawowej dyscyplinie każdej nauki, jaką jest metodologia. W pedagogice także nie ma takiej zgodności. Jedni, na których wpływ wywarły metody stosowane w psychologii, przyjmują węższy zakres czynności badawczych. Drudzy, na których wpływ wywarły metody stosowane w socjologii, przyjmują szerszy zakres czynności badawczych.

Zgodnie ze stanowiskiem prezentowanym przez K.Kamińskiego oraz T.Pilcha przez metodę badań należy rozumieć „zespół teoretycznie uzasadnio-

nych zabiegów koncepcyjnych i instrumentalnych, obejmujących najogólniej całość postępowania badacza zmierzającego do rozwiązania określonego problemu naukowego."[3]

M.Łobocki natomiast podaje, że „metody są pewnym systemem reguł, dotyczących organizowania określonej działalności badawczej, tj. szeregu operacji poznawczych i praktycznych, kolejności ich zastosowania, jak również specjalnych środków i działań, skierowanych z góry na założony cel badawczy."[4]

Metodami, którymi posługiwałem się w trakcie badań były:

1. Badanie opinii.
2. Wywiad.
3. Analiza dokumentów.

A oto krótka charakterystyka metod i technik badawczych zastosowanych w niniejszej pracy.

A) Badanie opinii.

Stosowanie tej metody polegało na zebraniu opinii respondentów w określonych kwestiach badanych problemów. Narzędziami, które zastosowano w tej metodzie były:

1) Kwestionariusz P-0, którym objęto po 5 podchorążych z I, II, III roku nauki z wydziały wojsk zmechanizowanych i wydziału inżynierii wojskowej, łącznie odpowiedź udzieliło 25 respondentów (załącznik nr 1);
2) Kwestionariusz P-1, obejmujący swoim zasięgiem podchorążych I rocznika WSOWZ; po 40 podchorążych z każdej kompanii, łącznie odpowiedzi udzieliło 120 respondentów (załącznik nr 2);
3) Kwestionariusz P-2, którym objętych zostało po 30 podchorążych z wydziału wojsk zmechanizowanych w specjalności: dowodzenie pododdziałami pancernymi, dowodzenie pododdziałami zmechanizowanymi, dowodzenie pododdziałami rozpoznawczymi oraz 10 podchorążych z kierunku wychowania fizycznego, łącznie 100 podchorążych III roku WWZ. Nadmienić należy, że

---

[3] A.Kamiński. Metoda, technika, procedura badawcza w pedagogice empirycznej. W: Studia Pedagogiczne. T. XIX. Metodologia środowiskowych badań pedagogicznych. Wrocław 1970, s. 37.
[4] M.Łobocki. Metody badań pedagogicznych. Warszawa 1984, s. 115.

populacja ta objęta była 3 lata wcześniej identycznymi badaniami, ujętymi w kwestionariuszu P-1 (załącznik nr 3);

4) Kwestionariusz P-3, który zastosowano w stosunku do 100 podchorążych, po 20 podchorążych IV rocznika, wszystkich kierunków i specjalności (załącznik nr 4);
5) Kwestionariusz WKI, którym objęto wszystkich członków Wojskowego Kręgu Instruktorskiego ZHP, łącznie 20 podchorążych załącznik nr 5);
6) Kwestionariusz NKP, którym losowo objęto po 5 podchorążych z kazdej sekcji Naukowego Koła Podchorążych, łącznie na badania udzieliło odpowiedzi 60 respondentów (załącznik nr 6).

Kwestionariusz zastosowano łącznie w stosunku do 425 podchorążych.

Badanie kwestionariuszem miało na celu zebranie opinii o:

- znaczeniu poszczególnych przedmiotów nauczania w kształtowaniu osobowości podchorążych;
- cechach, wartościach, ideałach przekazywanych przez poszczególne grupy środowiskowe;
- poziomie kierunkowej sfery osobowości nowo przybyłych kandydatów na żołnierzy zawodowych;
- poziomie kierunkowej sfery osobowości podchorążych po 3 latach nauki;
- sile oddziaływania grup formalnych i nieformalnych na osobowość podchorążych;
- przekonaniach, jakie cechują podchorążych;
- wartościach, z jakimi utożsamiają się podchorążowie;
- rolach społecznych, do których są przygotowywani adepci sztuki wojskowej;
- postawach, które prezentują podchorążowie;
- poziomie nabycia cech przywódczych przez podchorążych;
- roli wybranych przedmiotów nauczania w kształtowaniu osobowości podchorążych;
- autorytecie wykładowców;
- wpływie wykładowców na postępowanie podchorążych;
- roli praktyki dowódczej w kształtowaniu cech osobowych przyszłych oficerów;
- wykształceniu kadry dowódczej i jej wpływie na zachowanie się podchorążych;

- poziomie posiadanego autorytetu dowódców u swoich podwładnych;
- wpływie oddziaływania wychowawczego dowódców na postępowanie podchorążych;
- zależności między przynależnością do określonej grupy środowiskowej (KP, WKI, NKP), a utożsamianiem się z określonymi postawami, wartościami oraz rolami społecznymi;
- zależności między stanem technicznym sprzętu wojskowego, a możliwością szkolenia przez podchorążych żołnierzy w oparciu o ten sprzęt;
- wpływie warunków socjalnych na kształtowanie się formalnych i nieformalnych grup środowiskowych;
- roli poligonu w kształtowaniu cech dowódczych u podchorążych;
- wpływie podstawowych grup środowiskowych na poszczególne elementy kierunkowej sfery osobowości podchorążych.

Badania ankietowe miały charakter anonimowy i prowadzone były osobiście przez autora opracowania. Przed wypełnieniem kwestionariusza ankiety, respondenci byli informowani o celach prowadzonych badań oraz technicznym sposobie zapisania wybranej odpowiedzi. Wszelkie niejasności rozwiązywano przed, jak i w trakcie wypełniania kwestionariuszy. Badania prowadzone były w salach wykładowych, bądź świetlicach pododdziałów, co zapewniło respondentom odpowiednie warunki przy wypełnianiu kwestionariuszy oraz pełną samodzielność. Czas przeznaczony na wypełnianie kwestionariuszy był wystarczający, aby każdy respondent mógł się zastanowić i udzielić wyczerpujących odpowiedzi.

B) Wywiad.

Zdaniem T.Pilcha „wywiad jest rozmową badającego z respondentem lub respondentami według opracowanych wcześniej dyspozycji lub w oparciu o specjalny kwestionariusz."[5] Ujmując inaczej, wywiad to sposób gromadzenia danych w oparciu o bezpośredni kontakt słowny z osobami udzielającymi o tych ostatnich ważnych informacji interesujących badacza. Wywiad polega, na mniej lub więcej kierowanej przez badacza, rozmowie z osobą badaną. Dostarcza on bardzo cennego materiału poznawczego. Służy do pogłębionego poznawania

[5] T.Pilch. Zasady badań pedagogicznych. Wrocław 1977, s. 141.

środowiska wychowawczego i możliwości jego kształtowania stosownie do określonych potrzeb i celów badawczych.

Prowadząc niniejsze badania przeprowadzono wywiad z dowódcami kompanii, aktywem Korporacji Podchorążych, komendą Wojskowego Kręgu Instruktorskiego ZHP, kapelanem wojskowym, mężami zaufania pododdziałów szkolnych.

Celem przeprowadzonych wywiadów było uzyskanie oraz zweryfikowanie informacji o:

- cechach osobowych podchorążych w ujęciu kadry dowódczej;
- wpływie przedmiotów ogólnowojskowych na kształtowanie się kierunkowej sfery osobowości podchorążych;
- poziomie dyscypliny w poszczególnych pododdziałach;
- roli kapelana wojskowego w oddziaływaniu wychowawczym na podchorążych;
- znaczeniu Korporacji Podchorążych w działalności społecznej;
- wpływie Wojskowego Kręgu Instruktorskiego ZHP na postawy oraz postępowanie jej członków;

C) Analiza dokumentów.

Analizę dokumentów przeprowadza się w dwóch płaszczyznach: analizę wewnętrzną i zewnętrzną dokumentów. Analiza wewnętrzna polega na dokładnym poznaniu treści dokumentu, właściwym ich rozumieniu i wyjaśnianiu, czyli chodzi o analizę jakościową. Analiza zewnętrzna dokumentu polega na ustaleniu czasu, warunków i okoliczności w jakich powstał dany dokument oraz identyfikacji jego autora i adresata. Jest ona uzupełnieniem analizy wewnętrznej. Analizowane dokumenty mogą być różnego rodzaju. Praktyczne zastosowanie analizy dokumentów może odbywać się w ramach klasycznych lub nowoczesnych technik badawczych.

W niniejszej pracy wykorzystano następujące dokumenty:

1) Okresowe opinie służbowe dowódców pododdziałów;
2) Dzienniki dowódców plutonów;
3) Dzienniki lekcyjne pododdziałów;
4) Dokumenty dotyczące analizy dyscypliny w pododdziale;

5) Karty wyróżnień i kar podchorążych;

6) Dokumenty oceny morale i dyscypliny w WSO;

7) Dzienniki praktyk dowódczych podchorążych IV roku;

8) Dokumenty normatywne działalności kapelana wojskowego;

9) Dokumenty normatywne działalności służby oświatowo-wychowawczej;

10)Programy kształcenia w WSO na kierunkach:

- zarządzanie,
- inżynieria wojskowa,
- chemia.

11)Dokumenty sprawozdawcze z działalności KP, WKI, NKP.

Celem analizy wyżej wymienionych dokumentów była:

- ocena wiedzy i umiejętności dowódców pododdziałów;
- ocena zmian zachodzących w osobowości podchorążego;
- ocena stosunku podchorążych do przedmiotów kierunkowych oraz ogólnowojskowych;
- ocena wpływu działalności dyscyplinarnej na postępowanie podchorążych;
- ocena praktyk dowódczych w JW;
- ocena programów kształcenia pod kątem jej wpływu na osobowość podchorążego;
- ocena działalności kapelana wojskowego na kształtowanie morale i dyscypliny wojskowej;
- ocena skuteczności oficerów oświatowo-wychowawczych na kształtowanie dyscypliny wojskowej;
- ocena wpływu grup środowiskowych na niektóre cechy osobowości podchorążych.

3.5. Organizacja i teren badań.

Badania nad wpływem wojskowego środowiska wychowawczego na kierunkową sferę osobowości podchorążych przeprowadzone zostały w oparciu o Wyższą Szkołę Oficerską im. T.Kościuszki we Wrocławiu. Za wyborem tej uczelni przemawiał fakt, iż jest ona jedyną uczelnią wojskową kształcącą dowódców prawie dla wszystkich rodzajów wojsk i służb, a absolwenci tej uczelni pełnią służbę w wielu jednostkach na terenie całego kraju. Środowisko WSO im.T.Kościuszki jest typowym środowiskiem wojskowym i nie odbiega od innych tego typu środowisk WSO.

Wybór WSO im.T.Kościuszki podyktowany był również tym, że autor opracowania przebywał na co dzień w tym środowisku i miał możliwość bieżącego kontaktu z podchorążymi oraz obserwacji zmian, jakie zachodzą w ich osobowości. Także kontakt z dowódcami pododdziałów umożliwiał rzetelne i szczere odpowiedzi podczas przeprowadzania wywiadów. Ponadto autor miał możliwość osobistego przeprowadzenia badań, co dawało pewność, że przeprowadzone one zostaną rzetelnie i zgodnie z założeniami badań.

Badania podzielone zostały na dwa etapy . I etap przeprowadzony został we wrześniu 1993r., w pierwszym miesiącu pobytu podchorążych pierwszego roku WSOWZ. Badaniami objęto 40% populacji pierwszego rocznika. II etap przeprowadzono w marcu i kwietniu 1996r. Takimi samymi badaniami objęto także 40% tej samej populacji (obecnie podchorążowie ci są słuchaczami III roku). Innego rodzaju badania przeprowadzono w oparciu o takie grupy środowiskowe, jak: Korporację Podchorążych, Wojskowy Krąg Instruktorski ZHP i Naukowe Koło Podchorążych. Badaniami także objęto podchorążych IV rocznika, którzy dopiero co powrócili z praktyk dowódczych w jednostkach wojskowych, i byli jeszcze pod ich wrażeniem. W celu obiektywności badań oraz weryfikacji poglądów podchorążych badania rozszerzono na kadrę dowódczą, dydaktyczną i wychowawczą.

3.6. Charakterystyka badanej zbiorowości.

Zanim dokonam szczegółowej analizy zebranego materiału badawczego, przedstawię dane statystyczne charakteryzujące badaną zbiorowość. Badania prowadzono w oparciu o Wyższą Szkołę Oficerską Wojsk Zmechanizowanych oraz Wyższą Szkołę Oficerską im. T.Kościuszki na wydziałach: Wojsk Zmechanizowanych i Inżynierii Wojskowej.

Ogółem przebadano 425 podchorążych. W grupie tej dwukrotnie poddano badaniom słuchaczy 1 batalionu podchorążych: w roku 1993 - 120 podchorążych, w roku 1996 - 100 podchorążych. Badaniami objęto 1/3 stanu osobowego pierwszego rocznika, wybierając jako respondentów po jednej losowo wybranej drużynie z każdego plutonu. Biorąc pod uwagę to, że w tym okresie wszyscy podchorążowie odbywali szkolenie podstawowe i nie byli podzieleni na specjalności, powyższy dobór respondentów był uzasadniony. Po trzech latach nauki badaniami objęto także 1/3 populacji podchorążych 1 batalionu, wybierając po jednym plutonie z każdej specjalności[6].

Miejscem zamieszkania kandydatów na żołnierzy zawodowych były miejscowości o różnej wielkości. Najwięcej podchorążych pochodzi z miast o średniej wielkości, liczących do 100 tys. mieszkańców. W miastach tych (bez wiosek i małych osad) zamieszkiwało ponad 50 % podchorążych. Ze środowiska wiejskiego pochodzi około 20 % podchorążych, natomiast z osad nie będących miastem pochodzi 7 %.

Wielkość miejscowości	Podchorążowie badanii kwestionariuszem P-1	Podchorążowie badanii kwestionariuszem P-2
Wieś	20 %	18 %
Osiedle, miejscowość nie będąca miastem	7 %	7 %
Miasto do 20 tys.	24 %	25 %
Miasto od 21-100 tys.	29 %	31 %
Miasto powyżej 100 tys.	20 %	19 %

Tabela 5. Wielkości miejscowości ,z których pochodzą podchorążowie.

[6] kierunek pancerny - 30 pchor, kierunek zmechanizowany - 30 pchor, rozpoznanie - 30pchor, AWF - 10 pchor (łącznie pluton AWF liczy 30 pchor.)

Pochodzenie chłopskie posiada około 10 % podchorążych, jednak tylko połowa z nich deklaruje zamieszkanie na wsi. Pozostali podają, że są pochodzenia robotniczego. Najwięcej podchorążych jest pochodzenia robotniczego - ok. 50 %, inteligenckiego - ok. 40 % (tabela 6).

Pochodzenie społeczne	Podchorążowie badanii kwestionariuszem P-1	Podchorążowie badanii kwestionariuszem P-2
Robotnicze	50 %	46 %
Chłopskie	12 %	12 %
Inteligenckie	38 %	42 %

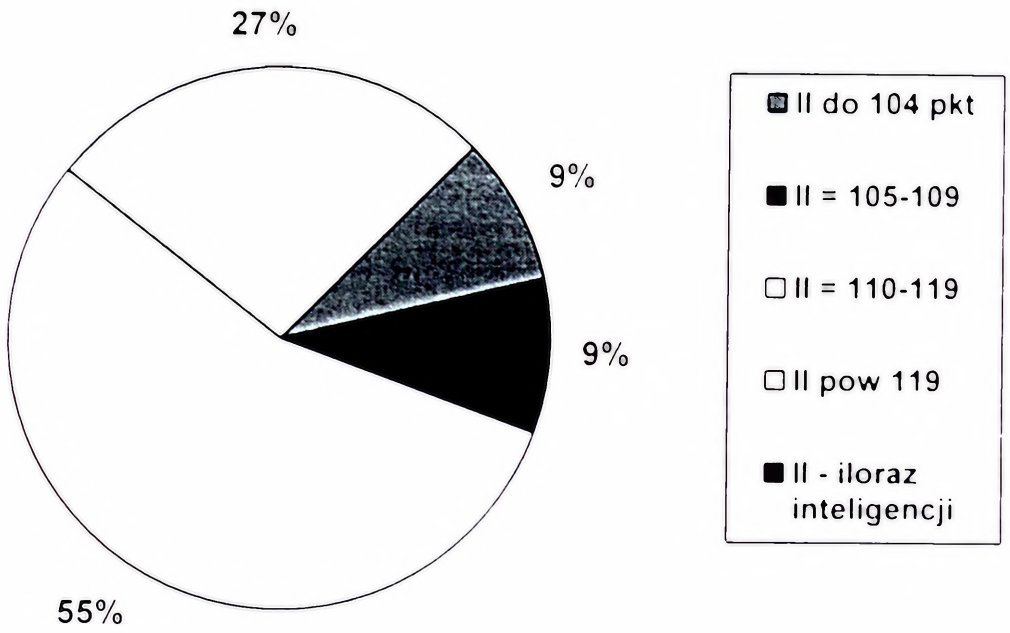
Tabela 6. Pochodzenie społeczne podchorążych 1 bpchor. objętych badaniami w III 1993 r. i IV 1996 r.

75 % podchorążych kształconych było zawodowo, z czego ponad 50 % ukończyło technikum. Po liceum ogólnokształcącym jest prawie 30 % podchorążych. Wcześniejszą edukację w liceum wojskowym ukończyło ok. 10 % pchor. Powyższe zestawienie przedstawia tabela 7.

Rodzaj ukończonej szkoły	Podchorążowie badanii kwestionariuszem P-1	Podchorążowie badanii kwestionariuszem P-2
Liceum ogólnokształcące	27 %	30 %
Liceum zawodowe	3 %	5 %
Liceum wojskowe	10 %	7 %
Technikum	60 %	58 %

Tabela 7. Typ ukończenia szkoły średniej przed rozpoczęciem kształcenia w WSO.

Podchorążowie wstępujący do WSO charakteryzują się stosunkowo wysokim ilorazem inteligencji (wykres 1). Wyniki ilorazu inteligencji ponad 110 uzyskało 83 % podchorążych. Oznacza to, że kandydatów na żołnierzy zawodowych cechuje wysoki rozwój intelektualny i rokują oni bardzo duże nadzieje na wykształcenie się na oficera o szerokich walorach osobistych, inteligentnego, radzącego sobie z nauką i problematyką wojskową.

Wykres 1. Wskaźnik ilorazu inteligencji wśród kandydatów na żołnierzy zawodowych

Pośrednim efektem wysokiego ilorazu inteligencji podchorążych są ich oceny na świadectwie dojrzałości. Ocena średnia z matury wynosi ponad 4,00. Nie jest to wskaźnik wysoki, jednak ilość podchorążych posiadających z matury oceny poniżej 3,50 jest zaledwie 5-7 %, a z oceną zbliżoną do 5,00 dwa razy tyle (tabela 8).

Średnia ocen maturalnych	Podchorążowie badanii kwestionariuszem P-1	Podchorążowie badanii kwestionariuszem P-2
Od 3,00 do 3,50	7 %	5 %
Od 3,51 do 4,00	40 %	38 %
Od 4,01 do 4,50	36 %	38 %
Powyżej 4,50	17 %	19 %

Tabela 8. Średnia z ocen maturalnych kandydatów na żołnierzy zawodowych

Dokonując analizy porównawczej między poszczególnymi plutonami o różnych specjalnościach III roku WWZ należy stwierdzić, że w tematyce dotyczącej typu ukończenia szkoły, pochodzenia społecznego i miejscowości zamieszkania powyższe dane są bardzo zbliżone i nie zarysowuje się między nimi znacząca różnica. Inaczej przedstawiają się oceny z egzaminów dojrzałości. Wyboru do plutonu rozpoznawczego dokonali podchorążowie, którzy osiągnęli wysokie wyniki w nauce. Ocenę powyżej 4,50 uzyskało 58 % podchorążych z tego plutonu. Podobnie wysoki poziom na maturze prezentowali podchorążowie, którzy kontynuują naukę w plutonie AWF. Żaden z ankietowanych nie uzyskał oceny poniżej 3,50, a oceny z przedziału 4,00 - 4,50 uzyskało około 40 %, ocenę powyżej 4,50 około 30 %. W plutonach zmechanizowanych i pancernych wskaźniki procentowe są do siebie zbliżone i obrazują dobry poziom wiedzy podchorążych.

Podchorążowie IV roku, badani ankietą P-3, reprezentują wszystkie specjalności WSO, a mianowicie:

- wojska zmechanizowane,
- wojska pancerne,
- wojska inżynieryjne,
- wojska chemiczne,
- wojska rozpoznawcze.

Populacja objęta badaniami stanowiła 1/3 całej populacji bloku promocyjnego. 20 podchorążych należących do Wojskowego Kręgu Instruktorskiego

ZHP to osoby, które swoją działalność społeczną rozpoczęły już w środowisku cywilnym. Czterech posiada stopień podharcmistrza, co oznacza, iż cechuje te osoby określona wiedza fachowa z zakresu organizacji i działania drużyn ZHP oraz mogą one prowadzić samodzielnie obozy harcerskie. Stopień przewodnika, który jest pierwszym stopniem instruktorskim, przyznawanym po spełnieniu wielu wymogów regulaminowych oraz wykazaniu się określoną wiedzą pedagogiczną i umiejętnościami organizatorskimi posiada 14 podchorążych. Dwóch podchorążych przygotowuje się do zamknięcia próby przewodnikowskiej. Powyższe dane statystyczne oznaczają, że podchorążowie należący do WKI to osoby charakteryzujące się określonym zasobem wiedzy harcerskiej, znające pedagogikę i w życiu codziennym kierujące się zasadą poprawnych stosunków międzyludzkich.

Członkowie Naukowego Koła Podchorążych należą do 12 sekcji, które działają w WWZ, WIW, INP. O wyborze podchorążych, którzy zostali poddani badaniom ankietowym decydowali opiekunowie poszczególnych NKP, mając na uwadze, aby były to osoby aktywne i wiodące prym w działalności naukowej. Ogółem przebadano 60 podchorążych, którzy należeli do NKP:

a) około roku 28 podchorążych,
b) około 2-ch lat 25 podchorążych,
c) około 3-ch lat 7 podchorążych.

Mała ilość podchorążych z 3-letnim stażem w NKP spowodowana jest tym, że działalność w kole naukowym rozpoczyna się dopiero pod koniec pierwszego roku, po zapoznaniu się podchorążych z uczelnią i programami kształcenia. Decyzja podchorążych co do przynależności do konkretnej sekcji jest przemyślana i dojrzała.

Przeprowadzono wywiad z wszystkimi członkami Senatu Korporacji Podchorążych, pełniących funkcje od członka Senatu do Marszałka. Grupa ta została wytypowana celowo, bowiem w jej skład wchodzą osoby, które w sposób jednoznaczny okazują swoją aktywność i są „motorem napędowym" zachęcającym inną brać podchorążacką do działalności społecznej.

Wszyscy podchorążowie objęci badaniami tworzą populację, na którą nieustannie oddziaływuje wojskowe środowisko wychowawcze.

Rozdział czwarty.

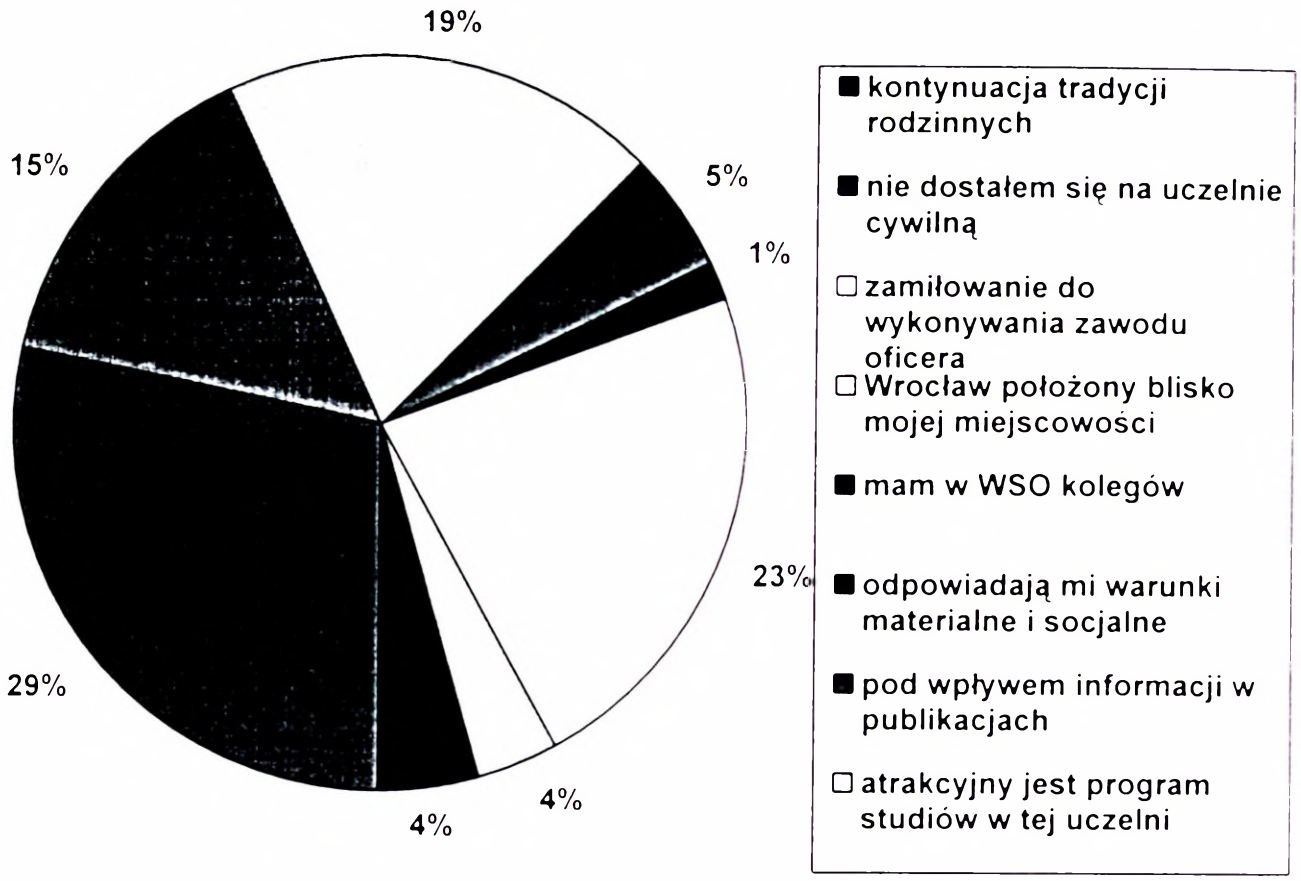
4. Osobowość adepta sztuki wojennej.

Do wyższej szkoły oficerskiej trafiają młodzi mężczyźni, najczęściej w wieku 18-20 lat. Jest to wiek, w którym następuje zakończenie kształtowania się głównych cech charakteru - osobowości. Oznacza to, że kandydaci na żołnierzy zawodowych powinni posiadać już ukształtowane przekonania, a w życiu powinni kierować się wartościami już nabytymi.

Wybierając WSO jako początek swojej drogi życiowej, młodzi ludzie kierowali się:

- zamiłowaniem do wykonywania zawodu oficera,
- atrakcyjnością programu studiów ,
- odpowiadającymi im warunkami materialnymi i socjalnymi w czasie studiów oraz po ukończeniu ich,
- informacjami uzyskanymi na temat szkoły w publikacjach,
- kontynuacją tradycji rodzinnych,
- tym, że nie dostali się do uczelni cywilnej,
- położeniem Wrocławia blisko rodzinnej miejscowości,
- pobytem w WSO kolegów.

O wyborze WSO jako uczelni wyższej, zadecydowało przede wszystkim zamiłowanie respondentów do zawodu oficera (37,3%) oraz atrakcyjność programu studiów (19,5%). Do czynników tych należałoby dołączyć warunki materialne i socjalne w czasie studiów oraz po ich ukończeniu (24%). Podchorążowie są świadomi tego, że w WSO stwarza się im dobre warunki do kształcenia i rozwoju, a po ukończeniu uczelni ich świadczenia finansowe będą wyższe niż po ukończeniu jednej z wielu uczelni cywilnych. Dowodzi to, iż wybór przez nich WSO był przemyślany a ich przekonania o służbie wojskowej ugruntowane. Oznacza to także, że tylko nieliczni wybrali WSO, bądź nie mogąc otrzymać indeksu uczelni cywilnej, bądź kierując się bliskością domu rodzinnego. Także wpływ kolegów studiujących w WSO był słaby i wynikał między innymi z tego, że niewielu respondentów posiadało w tej uczelni kolegów (wykres 2).

Wykres 2. Czynniki decydujące o wyborze WSO im.T.Kościuszki.[1]

Na uwagę zasługują wypowiedzi opisowe, które także potwierdzają powyższe wywody o chęci stania się oficerem - prawdziwym mężczyzną. O wyborze WSO im.T.Kościuszki zadecydowało to, że:

- „jest najlepszą uczelnią wojskową w Polsce, po ukończeniu której zostaje się prawdziwym oficerem";
- „umożliwia nie tylko rozwój psychiczny, ale i fizyczny";
- „posiada prestiż, uczy odpowiedzialności".

Wybór WSO jako dalszej drogi życiowej respondenci podjęli sami (105). Oznacza to, że ich przekonania co do przyszłości są ugruntowane i wiedzą oni co chcą osiągnąć w życiu. Biorąc pod uwagę wybór trzech czynników najważniejszych, na samodzielny wybór WSO wskazało aż 116 respondentów, co stanowi 97,5%. Na drugim miejscu uplasował się wpływ rodziców, czyli osób które

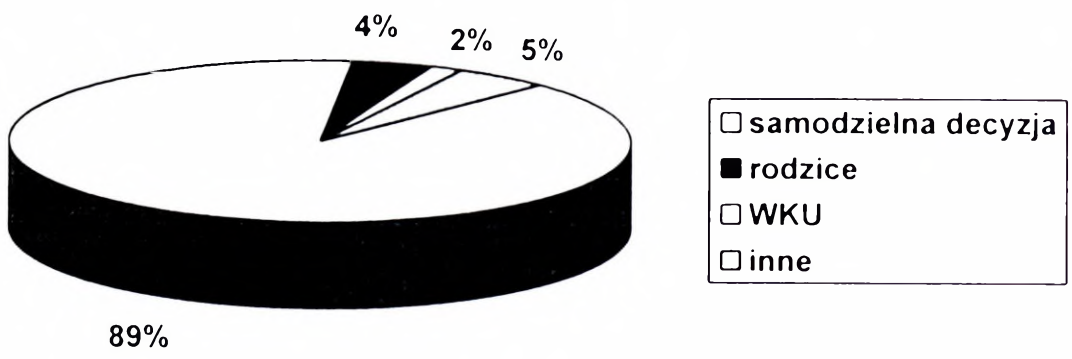
[1] Przy tworzeniu wykresu uwzględniono trzy pierwsze rangi.

kształtują przekonania swoich dzieci przez długi okres czasu. Jako trzecią grupę, która wywarła wpływ na wybór WSO wskazano WKU. Według tej opinii działalność WKU przedstawia się bardzo optymistycznie. Szczegółowe dane zawiera tabela 9.

Rodzaj wpływu na wybór WSO	Czynnik najważniejszy (poz 1)	Czynnik mniej ważny (poz 2)	Czynnik jeszcze mniej ważny (poz 3)
Rodzice	5	32	20
Nauczyciel	0	1	2
Członek rodziny będący żołnierzem zawodowym	2	16	10
Kolega-podchorąży WSO	1	13	16
Podchorąży, który był na spotkaniu w mojej szkole	1	8	3
Koledzy z miejscowości w której mieszkam	0	5	7
Środki masowego przekazu	1	8	17
Rozmowa w WKU	2	18	18
Decyzję podjąłem sam	106	7	3
Ksiądz (osoba duchowna)	0	0	0
Inne osoby	1	2	2

Tabela 9. Wpływ osobowy na wybór studiów w WSO [2]

Wpływ trzech podstawowych grup osobowych na wybór WSO, w oparciu o czynnik najważniejszy, przedstawia wykres 3.

Wykres 3. Wpływ podstawowych grup osobowych na wybór WSO w oparciu o czynnik najważniejszy.

[2] Liczby podane w tabeli oznaczają ilość odpowiedzi spośród 119 respondentów.

4.1. Przekonania i wartości nabyte przed rozpoczęciem służby wojskowej.

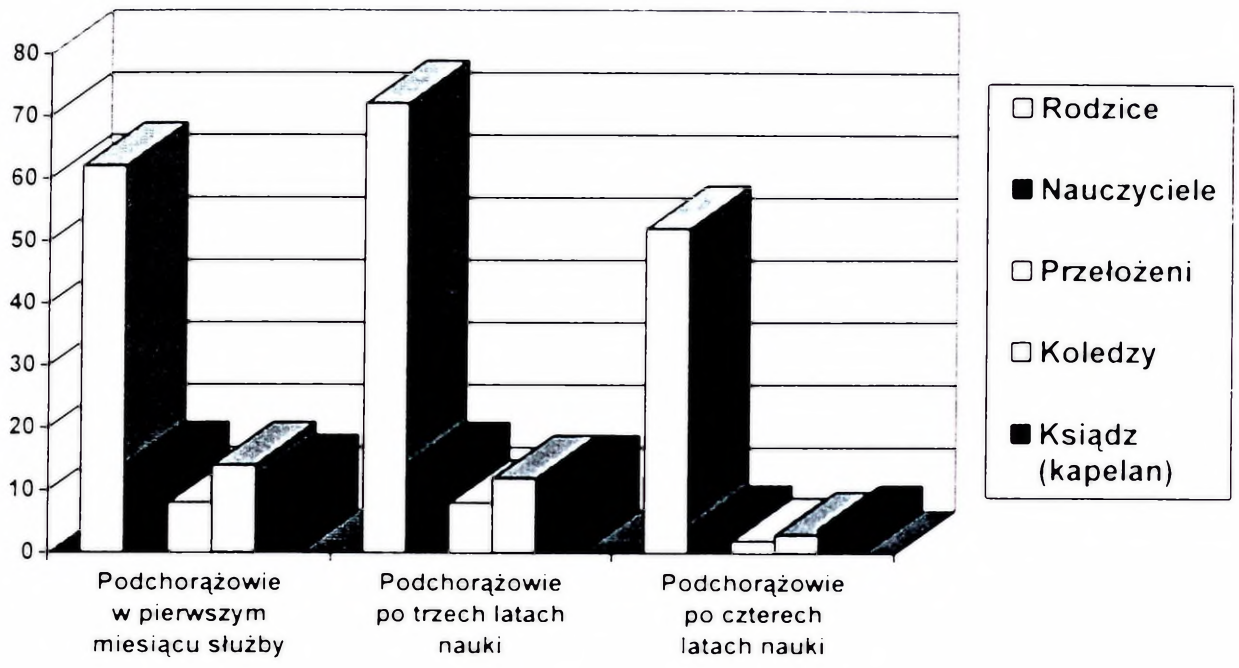
Biorąc pod uwagę to, że badanie podchorążych kwestionariuszem miało miejsce w pierwszym miesiącu pobytu w WSO, można uznać, iż odpowiedzi przez nich udzielane powinny obrazować wpływ środowiska cywilnego na ich osobowość. O tym, że taki wpływ istnieje, świadczyć mogą odpowiedzi respondentów dotyczące ich przekonań co do wywierania wpływu przez środowisko na kształtowanie się osobowości. 92% respondentów do powyższego problemu ustosunkowało się pozytywnie, co oznacza, iż zdają sobie sprawę, że wpływ środowiska na ich postępowanie istnieje oraz ich przekonania o wpływie środowiska na osobowość są już ukształtowane. Ujmując inaczej, można stwierdzić, że środowisko wywiera wpływ na osobowość. 5% respondentów odpowiedziało przecząco, co także oznacza, iż ich przekonanie jest ukształtowane. Natomiast 3% respondentów nie posiada jeszcze ukształtowanego poglądu na powyższy problem.

O ukształtowanych przekonaniach świadczy również fakt, iż 89% respondentów wskazało, że są aktywni intelektualnie, a zaledwie 11% nie miało wyrobionego na ten temat zdania. Oznacza to więc, że cała badana populacja (bowiem nikt nie odpowiedział przecząco) gotowa jest rozwijać swoja osobowość, poszerzać swoje umiejętności instrumentalne i kierunkowe.

U osób w wieku poborowym przeświadczenie o tym, iż pewien stan rzeczy jest taki a nie inny, powinno być już ukształtowane. W wyniku przeprowadzonych badań wpływ na kształtowanie się przekonań wywarli przede wszystkim rodzice. Zależności te przedstawia tabela 10 oraz wykres 4.

Rodzaj grupy środowiskowej	Podchorążowie w pierwszym miesiącu służby	Podchorążowie po trzech latach nauki	Podchorążowie po czterech latach nauki
Rodzice	**62**	**72**	**52**
Nauczyciele	**14**	**14**	**4**
Przełożeni	**8**	**8**	**2**
Koledzy	**14**	**12**	**3**
Ksiądz (kapelan)	**12**	**12**	**4**

Tabela 10. Wpływ poszczególnych grup środowiskowych na kształtowanie się przekonań.

Wykres 4. Wpływ poszczególnych grup środowiskowych na przekonania podchorążych w zależności od czasu pobytu w WSO.

Porównując ilość odpowiedzi[3] wskazujących na grupy środowiskowe, które wywierają duży wpływ na kształtowanie się przekonań, widać wyraźnie, że prym wiodą rodzice. Pozostałe grupy środowiskowe wywarły znacznie mniejszy wpływ na kształtowanie się osobowości. Zaznaczyć należy, iż oddziaływanie tych grup jest bardzo do siebie zbliżone. Jedynie przełożeni zajmują najniższą pozycję w „urabianiu" przekonań podchorążych, jednak wpływ ten istnieje, co zostanie szczegółowo przedstawione w rozdziale szóstym.

Do przekonań diagnozowanych w badaniach podchorążych I roku zaliczono:

a) tolerancję wobec innych poglądów,

b) uczciwość i szczerość w kontaktach z innymi ludźmi,

c) dbałość o interesy osobiste i własnej rodziny,

d) konieczność bycia apolitycznym,

---

[3] W pozycji pierwszej (kwestionariusz. P-1) max. liczba odpowiedzi wynosi 120, w pozycji drugiej i trzeciej po 100.

e) wzbogacanie własnej osobowości,

f) posłuszeństwo wobec przełożonych,

g) rolę własnej pracy w kształtowaniu swojej drogi życiowej,

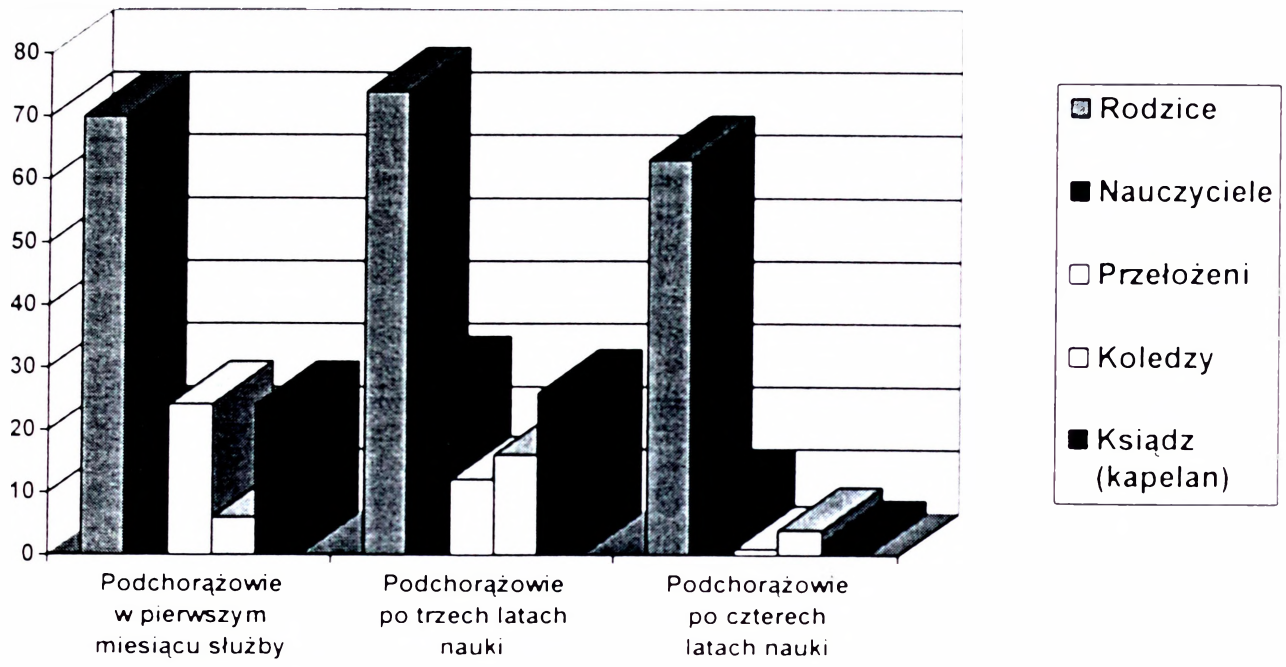
h) konformizm,

i) użyteczność dla kraju.

Chcąc ustalić, jakie przekonania są preferowane w środowisku cywilnym, polecono podchorążym poszeregować przekonania według ważności czynników. Tabela 11 obrazuje jak rozkładały się poszczególne przekonania według rang oraz ilu respondentów uznało je jako najważniejsze oraz nadało rangę drugą.

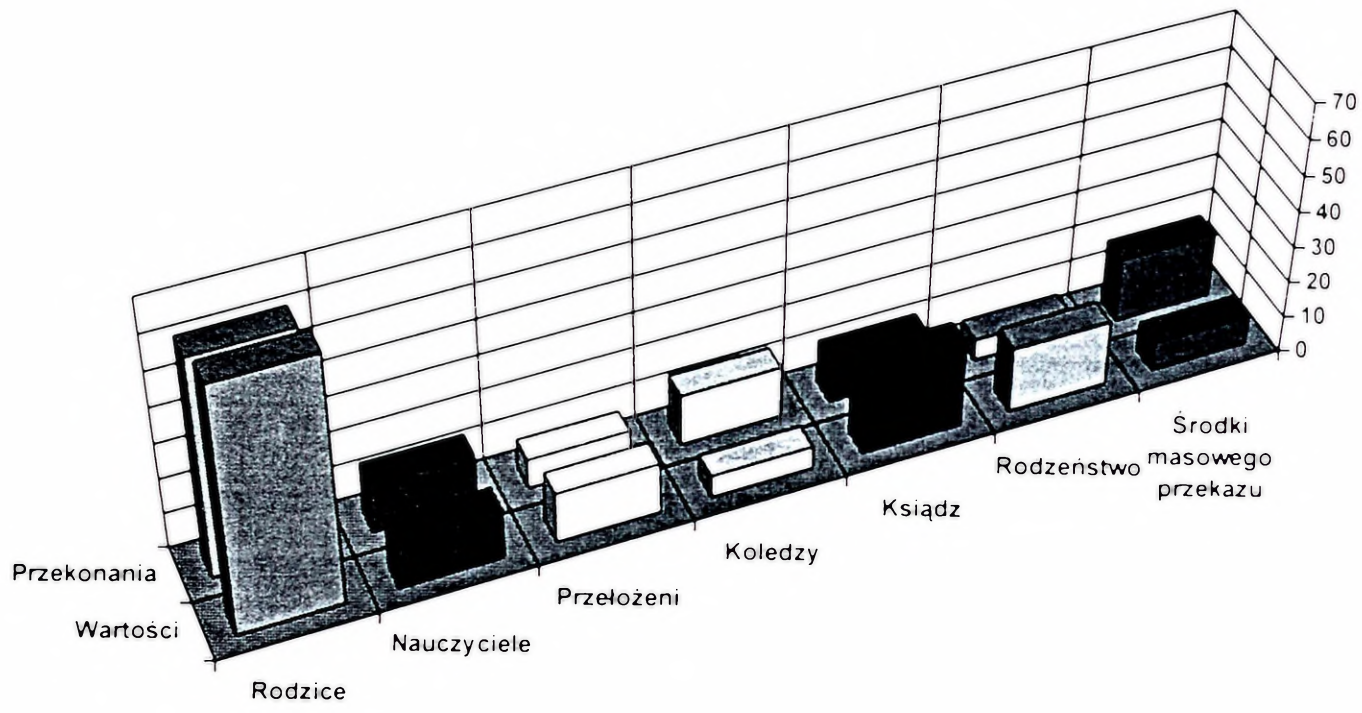
Przekonania	Ranga	Czynnik najważniejszy	Czynnik z drugą rangą
Tolerancja wobec innych poglądów	III	**11,6 %**	**24,2 %**
Uczciwość i szczerość w kontaktach z innymi ludźmi	I	**40 %**	**20 %**
Dbałość o interesy osobiste i własnej rodziny	VII	**3,4 %**	**9,2 %**
Konieczność bycia apolitycznym	IX	**0,9 %**	**2,5 %**
Wzbogacanie własnej osobowości	II	**15 %**	**15 %**
Posłuszeństwo wobec przełożonych	VI	**5 %**	**7,5 %**
Rola własnej pracy w kształtowaniu swojej drogi życiowej	IV	**11,6 %**	**11,6 %**
Konformizm	VIII	**1,7 %**	**1,7 %**
Użyteczność dla kraju	V	**10,8 %**	**8,3 %**

Tabela 11. Rozkład przekonań kandydatów na żołnierzy zawodowych według rang i czynników najwazniejszych.

Wykres 5. Wpływ poszczególnych grup środowiskowych na kształtowanie się u podchorążych wartości w zależności od czasu pobytu w WSO

Powyższe wyniki są bardzo zbliżone, jeżeli rozpatrujemy je globalnie i w oparciu o populację nowo przybyłych kandydatów na żołnierzy zawodowych. Bardziej obrazowo przedstawione to zostało na wykresie 6, z którego wynika, iż rodzice wywierają większy wpływ na wartości , oraz wpływ ten na przekonania i wartości jest podstawowym źródłem oddziaływania na osobowość. Rola nauczycieli w kształtowaniu obydwu elementów osobowości jest taka sama, natomiast rola przełożonych i kolegów jest zbliżona. Osoba duchowna wywiera dwukrotnie większy wpływ na wartości niż na przekonania, ale jest to uzasadnione, bowiem prawdy głoszone przez księży opierają się na wartościach chrześcijańskich i właśnie one preferowane są przez Kościół. Na uwagę zasługuje również oddziaływanie środków masowego przekazu na osobowość respondentów. W przypadku przekonań jest on nawet silniejszy od wpływu nauczycieli, kolegów czy osób duchownych.

Wykres 6 Wpływ środowiska na przekonania i wartości kandydatów na żołnierzy zawodowych

Rozpatrując honor, jako wartość cechującą każdego obywatela, analizie poddano następujące jego elementy:

a) kultura osobista,

b) szacunek do munduru,

c) koleżeństwo żołnierskie,

d) słowo żołnierza,

e) skromność,

f) uczciwość,

g) lojalność,

h) odwagę.

Tabela 12 przedstawia, które cechy honoru cenione są najbardziej w środowisku cywilnym oraz jaką zajmują one rangę.

Element honoru	Czynnik najważniejszy	Czynnik mniej ważny	Czynnik jeszcze mniej ważny	Ranga
Kultura osobista	22	14	21	II
Szacunek do munduru	9	10	9	VI
Koleżeństwo żołnierskie	5	8	13	VIII
Słowo żołnierza	11	13	6	IV
Skromność	8	7	10	VII
Uczciwość,	42	22	17	I
Lojalność	8	26	18	V
Odwaga	15	20	22	III

Tabela 12. Wpływ środowiska cywilnego do poszczególnych cech honoru[4].

Środowisko cywilne ukształtowało pozytywny stosunek do honoru, artykułując jako najważniejszą cechę uczciwość (35%), na drugiej pozycji z wartością o wiele mniejszą ukształtowała się kultura osobista, a za nią odwaga. Natomiast cechy honoru, które kształtują się przede wszystkim pod wpływem środowiska wojskowego, a do których zaliczyć należy: koleżeństwo żołnierskie, słowo żołnierza, lojalność zajęły dalekie pozycje. Taki wybór odpowiedzi tłumaczyć należy tym, że dopiero na powyższe cechy „wojskowe" zostanie położony nacisk podczas pobytu w WSO. Wobec powyższego, nie są one postrzegane tak silnie. Natomiast nadanie uczciwości rangi najwyższej po raz kolejny dowodzi, że środowisko, z którego wywodzą się kandydaci na oficerów, nacechowane jest wartościami pozytywnymi a zarazem niezbędnymi i pożądanymi w korpusie oficerskim.

Społeczeństwo cechuje wysoki patriotyzm, przejawiający się w przywiązaniu do własnej Ojczyzny(71%). Następne elementy patriotyzmu pod wzglę-

[4] Liczby podane w tabeli oznaczają ilość odpowiedzi spośród 120 respondentów.

dem ilościowym znacznie różnią się od pierwszego, są bardzo zbliżone do siebie, co przedstawione zostało w tabeli 13.

Element patriotyzmu	Ranga	Czynnik najważniejszy
Przywiązanie do własnej Ojczyzny	I	85
Poczucie więzi społecznej	IV	6
Poczucie wspólnoty kulturowej	III	9
Poświęcenie się dla narodu kosztem dążeń osobistych	II	11
Szacunek dla innych narodów	VI	2
Poszanowanie suwerenności narodów	V	6

Tabela 13. Wpływ środowiska cywilnego na poszczególne elementy patriotyzmu.[5]

Z powyższych danych wynika, że patriotyzm rozumiany jest przede wszystkim jako miłość do Ojczyzny, poświęcenie się dla niej poprzez wspólnotę kulturową i więź społeczną, czasami kosztem dążeń osobistych. Uwypuklony został także stosunek do innych narodów, w którym poszanowanie i szacunek dla nich nie został pominięty.

O przywiązaniu do Ojczyzny oraz dbałości o bezpieczeństwo narodowe dowodzi postawienie tego problemu wśród wartości ostatecznych na pierwszym miejscu, nawet przed bezpieczeństwem rodziców, którzy przecież wywarli podstawowy wpływ na osobowość swoich dzieci. Wśród wartości ostatecznych, w środowisku cywilnym kładziony jest nacisk na: bezpieczeństwo narodowe, bezpieczeństwo rodziców, pokój na świecie oraz wolność (tabela 14). Powyższe wartości ściśle związane są z egzystencją państwa silnego, wyrażają przekonanie, że jeśli państwo będzie silne wewnętrznie i zewnętrznie, to społeczeństwo może być spokojne o swoją przyszłość. Wartości takie, jak: mądrość, poczucie własnej godności, dojrzała miłość, równowaga wewnętrzna decydują o

[5] Liczby podane w tabeli oznaczają ilość odpowiedzi spośród 120 respondentów.

osobowości jednostki, są postrzegane przez respondentów i zajmują dość ważną rolę w ich życiu. Natomiast dostatnie życie, życie pełne wrażeń, poczucie dokonania, przyjemność, uznanie społeczne, równość, czy zbawienie traktowane są marginalnie.

Wartości ostateczne	Ranga
Bezpieczeństwo rodziców	II
Bezpieczeństwo narodowe	I
Mądrość	V
Wolność	IV
Poczucie własne godności	VI
Szczęście	IX
Dojrzała miłość	VII
Pokój na świecie	III
Równowaga wewnętrzna	VIII
Dostatnie życie	XII
Prawdziwa przyjaźń	X
Poczucie dokonania	XIV
Przyjemność	XV
Uznanie społeczne	XVII
Równość	XVI
Życie pełne wrażeń	XIII
Zbawienie	XI

Tabela 14. Wpływ środowiska cywilnego na kształtowanie się wartości ostatecznych.

Kandydatów na żołnierzy zawodowych cechuje przede wszystkim życzliwość w stosunku do innych ludzi (57% wybrało jako cechę najważniejszą) oraz umiłowanie Ojczyzny i sumienna służba dla kraju. W mniejszym stopniu postrzegana jest działalność na rzecz samego siebie, niesienie pomocy innym żołnierzom, czy świadome i aktywne zaangażowanie społeczne.

Walory moralne	Ranga
Życzliwość w stosunku do innych ludzi	I
Życzliwość w stosunku do środowiska wojskowego	V
Niesienie pomocy w indywidualnych sprawach żołnierzy	VI
Świadome i aktywne zaangażowanie społeczne	VIII
Umiłowanie Ojczyzny	II
Sumienna służba dla kraju	III
Szacunek do munduru	IV
Działalność na rzecz samego siebie	VII

Tabela 15. Walory moralne preferowane przez środowisko cywilne

Powyższe wskaźniki ukazują, że aktywność nie jest wartością preferowaną w środowisku cywilnym, podobnie jak nastawienie altruistyczne. Także nie są preferowane postawy egoistyczne, których cechą charakterystyczną jest działalność na rzecz samego siebie. Wśród respondentów, cecha ta uplasowała się na przedostatniej pozycji, przed świadomym i aktywnym zaangażowaniem społecznym.

Aktywności towarzyszyć powinna energiczność i twórczość. Niestety, środowisko cywilne nie preferuje tych cech, bowiem są one na dalekim końcu wykazu wartości charakteryzujących osobowość młodego adepta sztuki wojennej. Chociaż inteligencja i zaradność życiowa stawiane są na początku wartości intelektualnych, to jednak realizacja tych wartości może spowodować wiele trudności. Obraz podchorążego jest obrazem sytuacji społeczno-politycznej w kraju, a jego osobowość odzwierciedla dążenia i pragnienia środowiska cywilnego. Tabela 16 obrazuje wartości intelektualne charakterystyczne dla tego środowiska.

Wartości intelektualne	Ranga
Inteligencja	I
Twórczość	XI
Zaradność życiowa	II
Odwaga	IX
Energiczność	X
Racjonalność	VII
Niezależność	IV
Szerokie zainteresowania	V
Wiedzieć czego się od nich chce	VI
Umiejętność kierowania	VIII
Zaufanie do siebie	III

Tabela 16. Wartości intelektualne nabyta w środowisku cywilnym

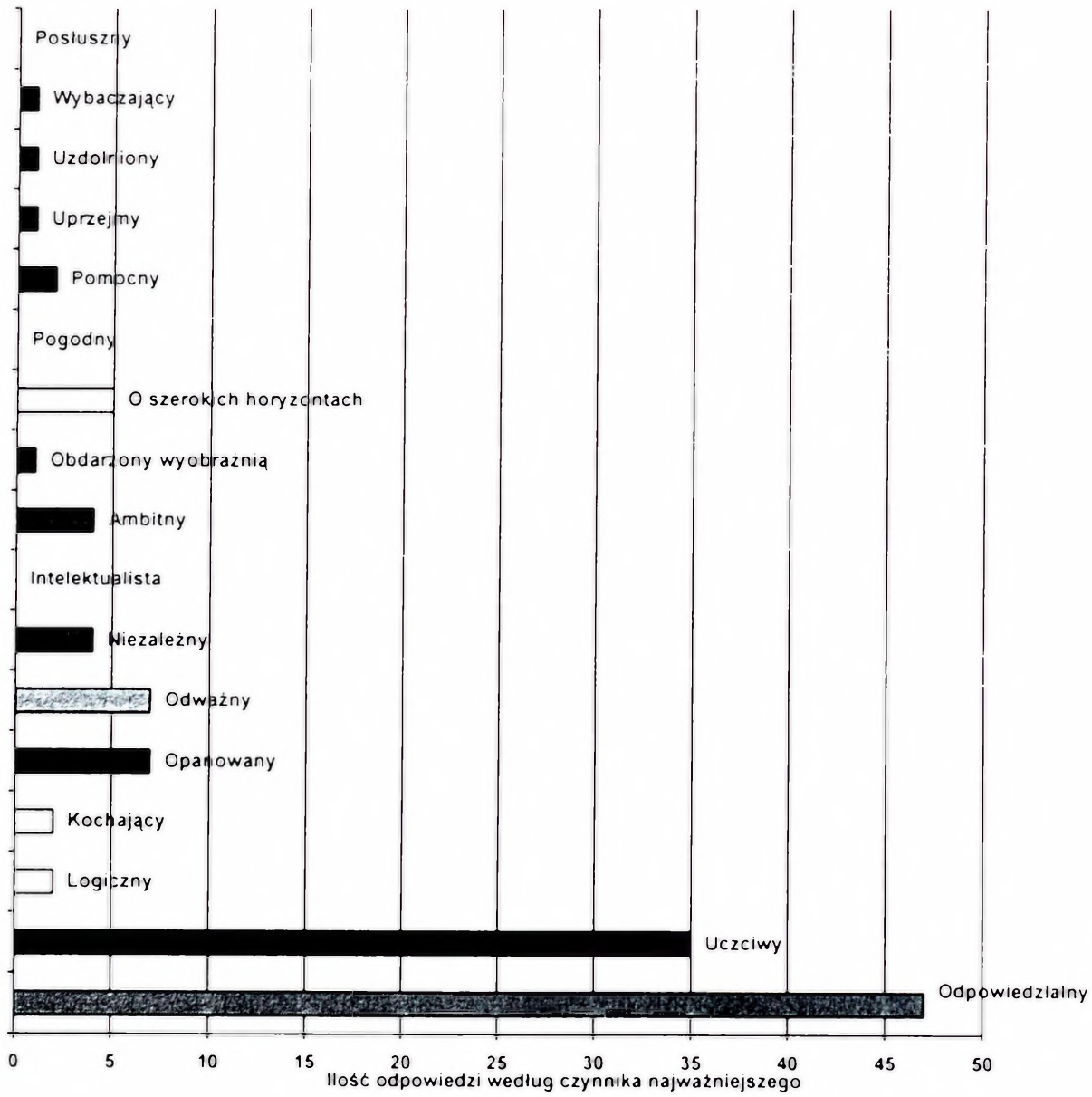
Społeczeństwo cywilne , oprócz wcześniej wymienionej inteligencji i zaradności życiowej, cechuje, zaufanie do siebie, niezależność, szerokie zainteresowania oraz pewność tego, co chce się wiedzieć. Są to cechy typowe dla młodzieży pragnącej funkcjonować w społeczeństwach demokratycznych.

Wartości, które są istotne dla podchorążych oraz z którymi oni się utożsamiają, przedstawiają tabele 17 i 18 oraz wykres 7.

Wartości instrumentalne istotne dla podchorążego	Ranga
Odpowiedzialny	I
Uczciwy	II
Logiczny	VIII
Kochający	IX
Opanowany	III
odważny	IV
Niezależny	VII
Intelektualista	XVII
Ambitny	VI
Obdarzony wyobraźnią	X
O szerokich horyzontach	V
Pogodny	XV

Pomocny	**XII**
Uprzejmy	**XI**
Uzdolniony	**XIII**
Wybaczający	**XIV**
Posłuszny	**XVI**

Tabela 17. Wartości instrumentalne nabyte w środowisku cywilnym

Wykres 7. Najistotniejsze wartości instrumentalne cechujące kandydata na żołnierza zawodowego.

Wartości moralno-społeczne istotne dla podchorążego	Ranga	Czynnik najważniejszy
Życzliwość	III	15 %
Skromność	VI	8,3 %
Odpowiedzialność	I	24,2 %
Tolerancja	IV	12,5 %
Być lubianym	VIII	0,8 %
Uczciwość	II	22,5 %
Łagodność	X	0 %
Uczynność	VII	2,5 %
Takt	IX	0,8 %
Poczucie honoru	V	13,4 %

Tabela 18. Wartości moralno-społeczne nabyte w środowisku cywilnym.

Odpowiedzialność i uczciwość to podstawowe wartości, z którymi utożsamiają się młodzi ludzie wstępujący do WSO. Z wartości instrumentalnych, na odpowiedzialność jako wartość najważniejszą wskazało 39,5% respondentów, a na uczciwość 29,5%. Analogicznie w grupie wartości moralno-społecznych, z odpowiedzialnością utożsamia się 24%, a z uczciwością 22,5%. Pomiędzy wyżej wymienionymi wartościami a pozostałymi w grupie wartości instrumentalnych istnieje stosunkowo duża rozbieżność, i chociaż opanowanie posiada rangę trzecią, to tylko 5,9% respondentów uważało ją za cechę najważniejszą a 8,4% wskazało jako czynnik z rangą drugą. Cechy związane z potulnością, a takie, jak posłuszeństwo czy łagodność, traktowane były marginalnie, bowiem nikt nie wskazał ich jako cechy najważniejszej. Także osoby rozpoczynające naukę w WSO we Wrocławiu nie uważają siebie za intelektualistów[6], lecz za osoby odważne, życzliwe, kierujące się poczuciem honoru oraz tolerancją względem innych osób.

Uogólniając przedstawiony materiał badawczy można stwierdzić, że:

1. Respondenci w zdecydowanej większości (92%) uważają, że istnieje wpływ środowiska na kształtowanie się osobowości oraz ich postępowanie cechuje aktywność intelektualna (89%).

[6] Cecha ta nie została przez respondentów ani razu ujęta w randze pierwszej, drugiej i nawet w trzeciej.

2. Największy wpływ na kształtowanie się przekonań oraz wartości wywarli rodzice podchorążych.
3. Dokonując wyboru WSO, jako dalszą drogę życiową, kandydaci na żołnierzy zawodowych podjęli ją samodzielnie (89%), jednakże jako drugi czynnik decydujący o tym wyborze wskazali na rodziców (39%).
4. Wybór WSO był aktem świadomym, bowiem z jednej strony wynikał z zamiłowania do wykonywania zawodu oficera, z drugiej strony brane były pod uwagę warunki materialne i socjalne w czasie studiów oraz po ukończeniu ich, a także program studiów.
5. Przekonania ludzi młodych przybywających do WSO są już w znacznym stopniu ukształtowane, i cechuje je szczerość oraz uczciwość.
6. Środowisko, z którego wywodzą się kandydaci na żołnierzy zawodowych jest środowiskiem zdrowym moralnie, w którym uczciwość stawiana jest zawsze na pierwszym miejscu.
7. Umiłowanie Ojczyzny oraz przedkładanie wartości narodowych ponad interes osobisty to cecha charakteru, która została ukształtowana pod wpływem środowiska cywilnego.
8. Środowisko z którego wywodzą się podchorążowie, kładło szczególny nacisk na wartości rozwijające horyzonty myślowe oraz rozwój intelektualny swoich członków.
9. Młodzi adepci sztuki wojennej nie posiadają jeszcze wyrobionych cech „czysto wojskowych", takich jak: posłuszeństwo wobec przełożonych, koleżeństwo żołnierskie, posłuszeństwo.
10. Więź koleżeńska nie została jeszcze ukształtowana, bowiem podchorążych w pierwszym miesiącu służby nie cechuje zbytnia życzliwość w stosunku do kolegów z pododdziału.
11. Środowisko cywilne kreuje osobowość bardziej teoretycznie niż praktycznie, bowiem wpaja ono swoim członkom wartości pozytywne, ogólnoludzkie, niezbędne do pełnienia funkcji oficera, jednak nie uczy aktywności, czyli sposobu realizacji dążeń osobistych jednostki.

4.2. Postawy i role społeczne kreowane przez środowisko cywilne.

Środowisko cywilne kreuje postawy interpersonalne. Jednostka nastawiona jest na życzliwe i przyjacielskie kontakty z innymi ludźmi. W podobny sposób traktowana jest samodzielność oraz twórczy stosunek do obowiązków. Tabela 19 zamieszcza postawy jakie ukształtowały się u kandydatów na żołnierzy zawodowych pod wpływem środowiska cywilnego.

Postawy	Ranga	Czynnik najważniejszy
Ideowe	III	16,2 %
Społeczne	IV	11,9 %
Interpersonalne	I	23,7 %
Intrapersonalne	V	11 %
Egzystencjalne	VII	4,2 %
Samodzielność, twórczy stosunek do obowiązków	II	22,9 %
Kulturowe	VIII	1,7 %
Intelektualne	VI	7,6 %
Ekologiczne	IX	0,8 %

Tabela 19. Postawy ukształtowane pod wpływem środowiska cywilnego

Prawie 23% respondentów utożsamia się z postawą interpersonalną oraz cechuje je samodzielność. Postawy, które cenione są bardzo wysoko, to: postawa ideowa - 16%, postawa społeczna - 12%, postawa intrapersonalna - 11%. Najniższą rangę zajmują postawy: egzystencjalna - 4%, kulturowa - 1,7%, ekologiczna - 0,8%. Porównując otrzymane wyniki z wynikami przedstawionymi w rozdziale 4.1., widać wyraźnie, że środowisko cywilne kształtuje postawy oparte na stosunkach z innymi ludźmi. Człowiek wywodzący się z tego środowiska powinien być samodzielny, opierający się na wartościach demokratycznych. Cechować go powinna uczciwość i sumienność, a swoją osobowość budować powinien w oparciu o stosunki społeczne. Ponadto powinien on mieć wgląd na samego siebie.

Zastanawiający jest fakt marginesowego traktowania spraw kultury oraz ekologii, uwzględniając występujący obecnie trend w tych kierunkach. Ponieważ

zasadniczy wpływ na osobowość posiadają rodzice, wnioskować należy, iż nadal przekazuje ono sobie niezbyt fortunne powiedzenie: „nie było nas był las, jesteśmy i jest las, nie będzie nas będzie las".

Na podstawie dotychczasowych wyników badań wnioskować należy, że kandydaci do WSO przygotowani są do pełnienia roli obywatela, patrioty oraz osoby aktywnej intelektualnie. W celu ugruntowania powyższych badań poproszono respondentów aby wskazali, do pełnienia jakich ról zostali przygotowani. W tabeli 20 , oprócz ról oraz rang jakie one zajmują, ukazano także, ilu respondentów powyższym rolom nadało rangę najwyższą.

Role społeczne	Ranga	Czynnik najważniejszy
Dobry obywatel	I	31 %
Obrońca Ojczyzny	II	17 %
Człowiek-humanista	IX	2,5 %
Mąż i ojciec	VI	5,9 %
Organizator procesu szkolenia i wychowania	XI	1,7 %
Dowódca	III	13,4 %
Przełożony	X	1,7 %
Nauczyciel i wychowawca	XIII	0 %
Dobry specjalista	VIII	4,2 %
Żołnierz-podchorąży	VII	5,9 %
Członek grupy koleżeńskiej	V	7,5 %
Lider grupy koleżeńskiej	XII	0,8 %
Student	IV	8,4 %

Tabela 20. Wpływ środowiska cywilnego na pełnienie określonych ról społecznych

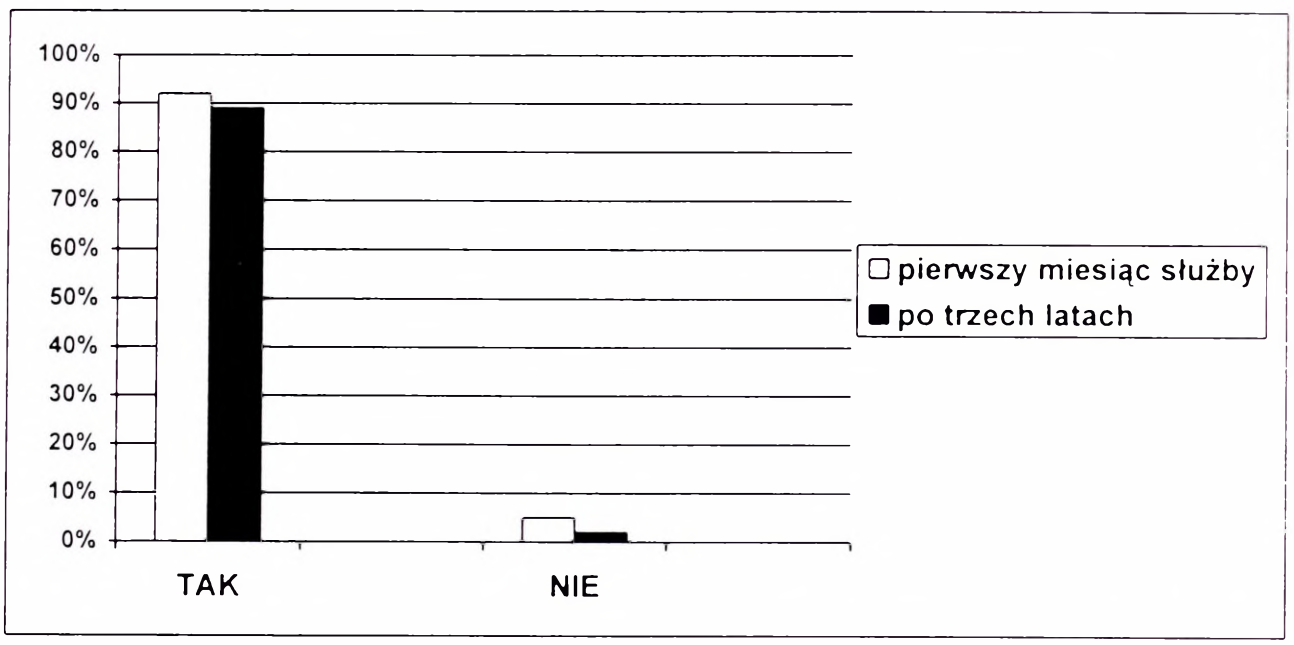
31% ankietowanych wskazało, iż są w stanie wypełniać rolę dobrego obywatela, a 17% także obrońcy Ojczyzny. Są to więc te cechy osobowości, które powinny charakteryzować każdego obywatela państwa polskiego, a w szczególności oficera WP. Trzecią rangę nadano roli dowódcy. Ponieważ respondenci wypełniali kwestionariusz będąc młodymi żołnierzami, dlatego tę wypowiedź traktować należy jako pragnienie dobrego sprawowania funkcji dowódczej. Przy innych rolach taka sytuacja nie istnieje, bowiem wcześniejsze badania wykazały zbieżność i zgodność wypowiedzi. 8,5% badanych wskazało, że

przygotowani są do pełnienia roli studenta. Oznacza to, iż sprawy demokracji oraz bezpieczeństwa państwa są dla nich najważniejsze, a dopiero potem ważne jest ich życie osobiste. Środowisko cywilne bardziej kreuje postawy dobrego wykonawcy niż menedżera, bowiem jego członkowie przygotowani są do pełnienia roli członka społeczności. Na przygotowanie do roli lidera wskazał zaledwie jeden respondent (0,8%). Także środowisko to nie przygotowuje do występowania w roli organizatora procesu szkolenia i wychowania oraz nauczyciela i wychowawcy. Jest to w pewnym stopniu zrozumiałe, bowiem dopiero w WSO powinny być kształtowane powyższe cechy.

Rozdział piąty.

5. Środowisko koleżeńskie.

W rozdziale tym interesuje nas, czy środowisko rówieśnicze wywiera wpływ na osobowość swoich członków, a jeśli tak, to w jakim stopniu wpływ ten jest silny. O tym, że środowisko wywiera wpływ na osobowość zgadza się zdecydowana większość respondentów. Wykres 8 przedstawia, w jakim stopniu podchorążowie w pierwszym miesiącu służby oraz po 3 latach nauki dostrzegają powyższy problem.

Wykres 8. Wpływ środowiska na kształtowanie się osobowości.

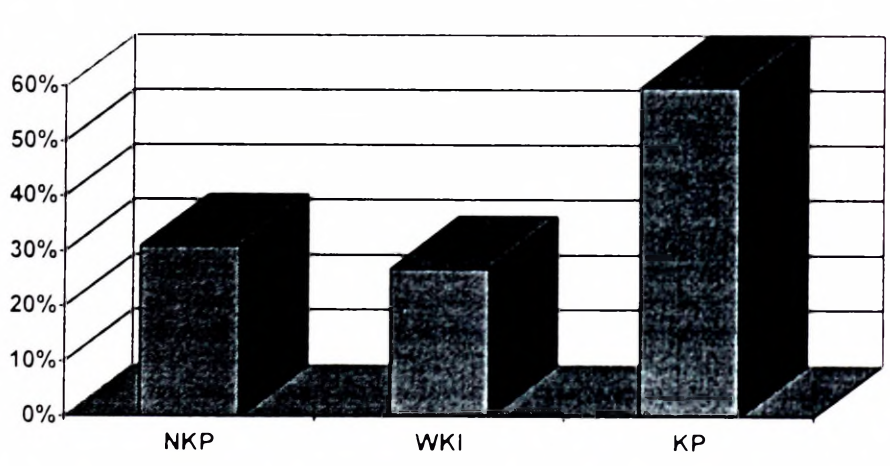
Wyniki z początkowych dni pobytu w WSO oraz po 3 latach nauki są bardzo zbieżne. Różnica jednak polega na rodzaju środowiska, które oddziaływuje na ich osobowość. W pierwszym przypadku środowiskiem tym była w przeważającej mierze rodzina. W drugim - na osobowość podchorążych największy wpływ ma środowisko wojskowe, bowiem w nim przebywają oni większość swojego czasu.

Podchorążowie po 3 latach nauki wykazali, że wpływ środowiska koleżeńskiego jest dość istotny i przedstawia się następująco:

- 12% uważa, że jest on skierowany najmocniej na przekonania,
- 28% uważa, że jest on skierowany najmocniej na postawy,
- 16% uważa, że jest on skierowany najmocniej na kształtowanie się wartości,
- 14% uważa, że jest on skierowany najmocniej na pełnienie ról społecznych.

Biorąc pod uwagę to, iż przekonania są w dużej mierze ukształtowane przed przyjściem do WSO, wskaźnik ten nie można traktować marginalnie. Największy wpływ na kształtowanie się określonych postaw mają koledzy. To właśnie społeczeństwo rówieśnicze kreuje określone zachowania się swoich członków. Oznacza to także, że w danej grupie tworzy się więź społeczna, a najważniejszą rolę odgrywa stosunek emocjonalny pomiędzy członkami grupy.

Skoro istnieje wpływ kolegów na osobowość podchorążych, przyjrzyjmy się w jakim stopniu poszczególne grupy środowiska odbierają wpływ kolegów na swoją osobowość. Wykres 9 przedstawia te zależności.

Wykres 9. Wpływ grup środowiskowych na osobowość podchorążych.

Największy wpływ na osobowość podchorążych zauważyć można wśród kierownictwa Korporacji Podchorążych (KP). Jest to pewna prawidłowość, bowiem stowarzyszenie to swoją działalność opiera przede wszystkim na więzi emocjonalnej. Prawie 1/3 członków Naukowego Koła Podchorążych (NKP) uważa, że bardzo duży wpływ na ich osobowość mają koledzy (po wykładowcach, na których wskazało 42% ankietowanych członków NKP). W przypadku Wojskowego Kręgu Instruktorskiego ZHP (WKI), powyższy wpływ najsilniej wywierają koledzy działający razem z nimi w WKI, natomiast wpływ pozostałych

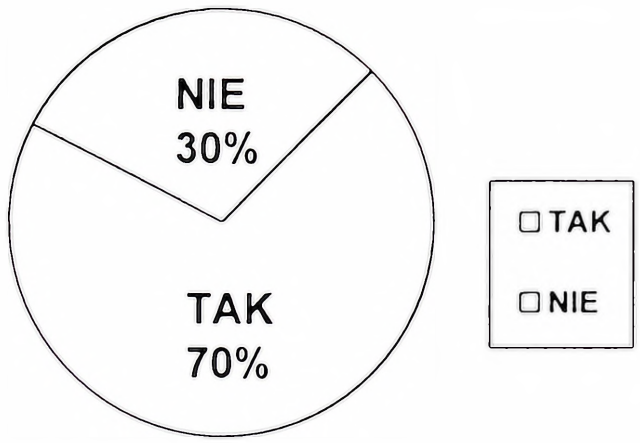
grup jest niewielki. Bardziej szczegółowa analiza ujęcia grupy społecznej przedstawiona zostanie w następnych podrozdziałach.

Biorąc pod uwagę siłę, z jaką oddziaływuje środowisko rówieśnicze na swoich członków, stwierdzić należy, że nie jest ona zbyt duża i plasuje się na równi z wykładowcami oraz przełożonymi. Na każdy element osobowości wpływ ten jest stosunkowo słaby, ale istnieje i również decyduje o osobowości podchorążych. Tabela 21 przedstawia w jakim stopniu koledzy wpływają na osobowość swoich współtowarzyszy życia wojskowego.

Rodzaj wpływu	Przekonania	Postawy	Role społeczne	Wartości
Bardzo duży	**3**	**4**	**3**	**4**
Średni	**36**	**31**	**31**	**30**
Bardzo mały	**31**	**30**	**34**	**31**

Tabela 21. Wpływ kolegów na osobowość podchorążych

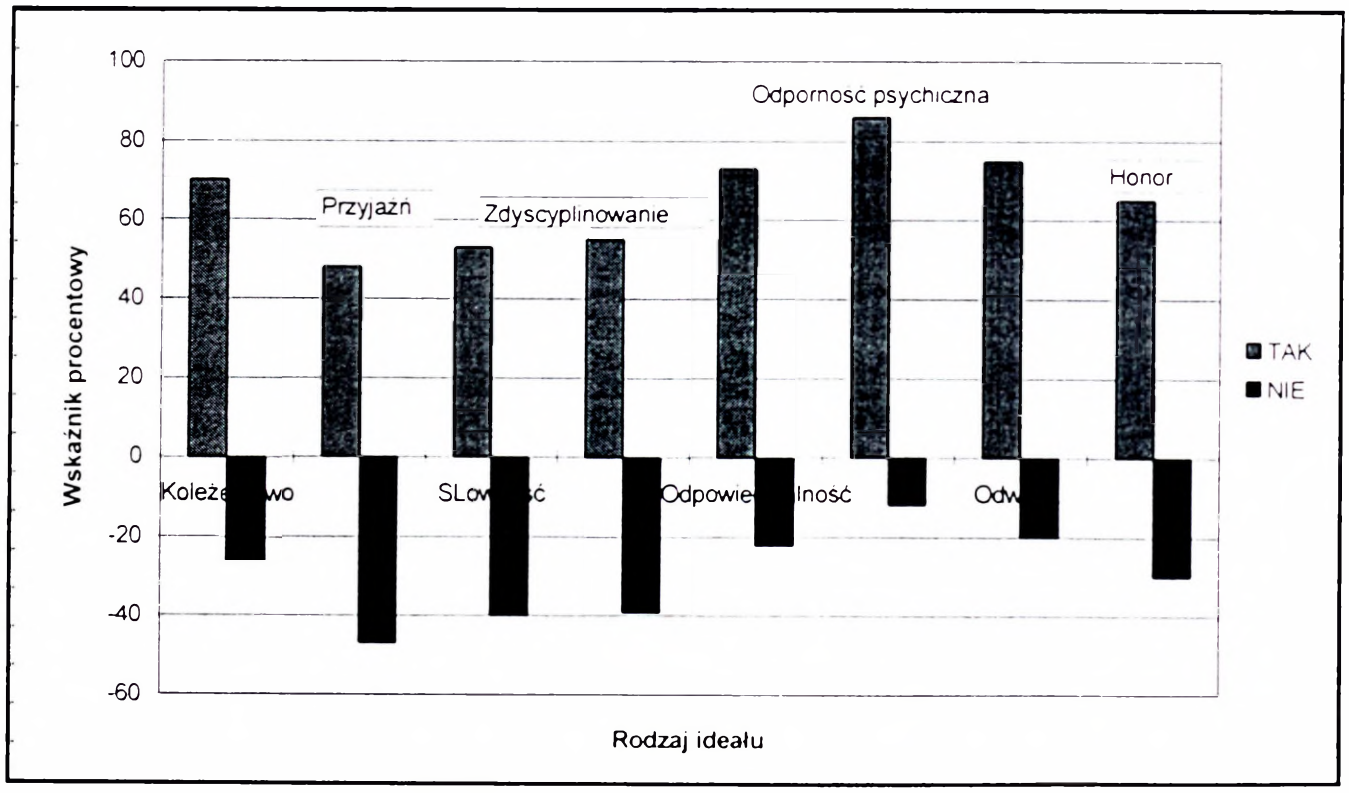
Zdaniem podchorążych IV roku, w wyniku oddziaływania środowiska koleżeńskiego uległy zmianie ich przekonania. Pomimo że tylko 30% respondentów tak twierdzi (wykres 10), oznacza to, że wpływ kolegów na kształtowanie się przekonań istnieje i jest wyraźnie dostrzegalny. Biorąc pod uwagę to, że inne grupy środowiskowe także wpływają na przekonania podchorążych, wskaźnik ten należy traktować jako wystarczający do określenia powyższego wpływu.

Wykres 10. Zmiany przekonań pod wpływem środowiska.

5.1.Więź społeczna.

Podchorążowie IV roku wykazują potrzebę kontaktów społecznych, współżycia w grupie koleżeńskiej, jednak nie dopuszczają do swojej świadomości, że wpływ taki w sposób bezpośredni może mieć miejsce. Wynika to z przekonania, że będąc już „prawie oficerami" nikt nie może narzucać im co i jak należy zrobić, a tym bardziej decydować o kształcie ich osobowości. Dlatego też odpowiedzi na pytanie: „Czy podchorążowie z plutonu wywierali bądź wywierają duży wpływ na Pana osobowość?", w 84% są negatywne. Jednak wpływ takowy istnieje, bowiem podchorążowie przekazują między sobą pewne ideały, które oddziaływują na ich osobowość. Wykres 11 przedstawia w jakim stopniu poszczególne ideały wywierają bądź nie wywierają wpływu na osobowość.

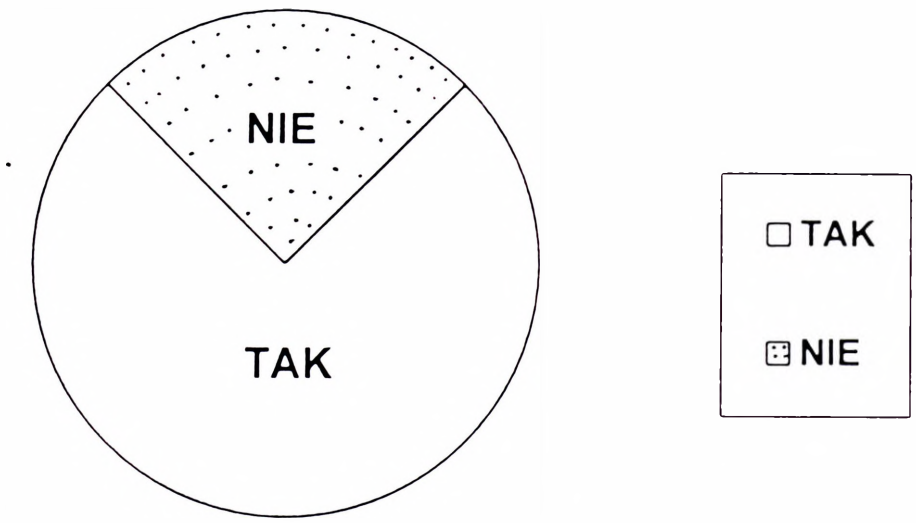

Wykres 11. Wpływ poszczególnych ideałów na osobowość podchorążych.

Ideałem, najbardziej preferowanym wśród braci podchorążackiej jest odporność psychiczna. Podchorążowie przebywając razem wspólnie pokonują niedogodności służby wojskowej, przez co uodparniają się na stresy, których

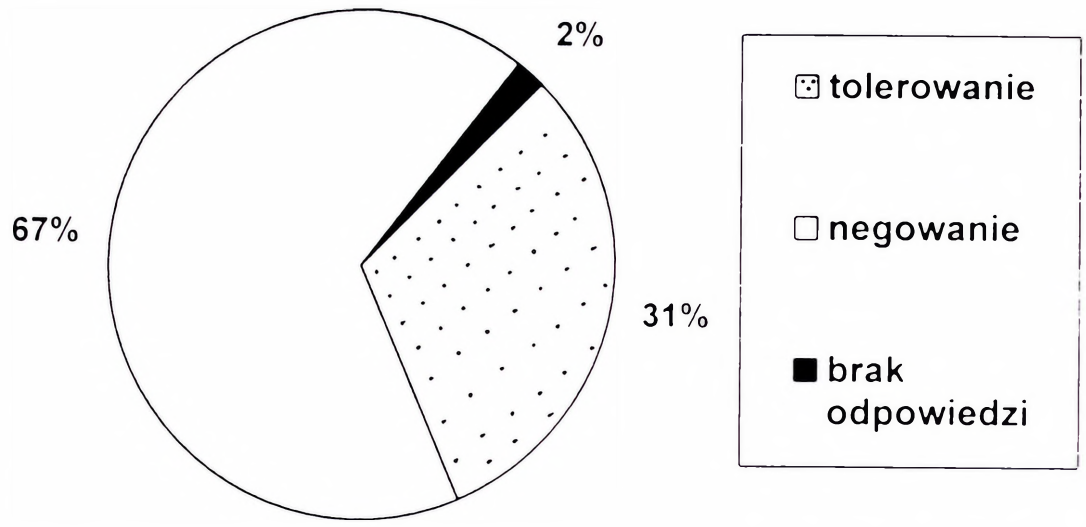
nie brakuje w środowisku wojskowym. Kolejną cechą, którą w dużej mierze nabywają poprzez wpływ kolegów jest odwaga oraz poczucie odpowiedzialności. Koleżeństwo stawiają na czwartym miejscu. Zdyscyplinowanie oraz słowność także kształtowane są przez środowisko koleżeńskie, chociaż dla wielu podchorążych ideały te nie utożsamiają się z tym środowiskiem. Najniżej notowana jest przyjaźń (47% wskazało NIE). Czyżby na tej podstawie można było zgodzić się z powiedzeniem „w wojsku przyjaciół nie ma" ? Tak oczywiście nie jest, bowiem aż 48% respondentów stwierdza, że w środowisku koleżeńskim istnieje miejsce na przyjaźń, która zajmuje określone miejsce w osobowości każdego żołnierza.

3/4 respondentów (wykres 12) uważa, że ich grupę koleżeńską łączyła chęć „stania się żołnierzami". Wobec powyższego, znaleźli się oni na początku drogi w procesie kształtowania stosunków międzyludzkich w środowisku wojskowym, w kształtowaniu więzi koleżeńskiej.

Wykres 12. Dążenie grupy koleżeńskiej do „stania się" żołnierzami.

Środowisko podchorążackie wywierało presję na tych, którzy nie przystosowywali się do nowych warunków a pobyt w WSO traktowali jako „wczasy". Zdaniem 67% respondentów (wykres 13) kładziono nacisk na zdobywanie szerokiej wiedzy z zakresu tematyki wojskowej. Ten kto nie przestrzegał tej zasady oceniany był negatywnie. W opinii 31% respondentów ten stan rzeczy był tolerowany, co nie oznacza , że był aprobowany.

Wykres 13. Ocena podchorążych, dotycząca kolegów nie przywiązujących wagi do zdobywania szerokiej wiedzy z zakresu tematyki wojskowej.

Według 68% ankietowanych podchorążych, środowisko koleżeńskie pomogło im w zaspokojeniu własnych potrzeb. 32% natomiast odpowiedziało negatywnie, nie ukazując znaczenia roli grupy koleżeńskiej.

Wspólne przebywanie ze sobą przez wiele godzin i do tego często w jednym pomieszczeniu wywarło duży wpływ na poczucie więzi koleżeńskiej, przygotowało do działania w zespole oraz uodporniło na trudy życia wojskowego. Tabela 22 ukazuje, że środowisko wojskowe przyczynia się w sposób naturalny do przystosowania się do warunków wojskowych.

Zjawisko	Wskaźnik procentowy
Poczucie więzi koleżeńskiej	54 %
Uodpornienie na trudy służby wojskowej	72 %
Przygotowanie się do działania w zespole	53 %

Tabela 22. Wpływ warunków mieszkaniowych na postępowanie podchorążych [1]

Po czterech latach nauki w WSO, co najmniej 54% respondentów twierdzi, że wytworzyła się między nimi więź koleżeńska, niezbędna zresztą w działalności zespołowej. Podchorążowie trzeciego rocznika poczucie więzi społecz-

[1] Wskaźnik procentowy wynosi ponad 100 %, ponieważ respondenci mogli wskazywać na wszystkie trzy zjawiska.

nej stawiają na trzeciej pozycji, po „przywiązaniu do Ojczyzny", oraz „poświęceniu się dla narodu kosztem dążeń osobistych". Chociaż tylko 8% respondentów uważa ją za cechę najważniejszą, to już drugą rangę nadaje jej 28%, a rangę trzecią 27%. Ujmując więź społeczną jako życzliwość do środowiska wojskowego, w którym przebywa podchorąży (drużyna, pluton, kompania), to także drugą rangę nadaje jej 28% respondentów, a rangę trzecią 22%. Ponieważ wyniki te są znacznie do siebie zbliżone, stwierdzić można, iż więź społeczna w grupie koleżeńskiej nie jest najważniejszym czynnikiem wpływającym na osobowość podchorążego, jednak wywiera ona na nią wpływ w znacznym stopniu i decyduje o określonych postawach charakterystycznych dla słuchaczy WSO.

5.2. Kształtowanie postaw w zależności od pełnionych ról społecznych.

Postawy ludzkie uzależnione są od dwóch czynników, a mianowicie od przekonań jakie cechują jednostkę ludzką oraz rol jakie pełnią te jednostki.

Przekonania podchorążych po 3 latach nauki przedstawia tabela 23

Przekonania	Ranga	Wskaźnik procentowy
Tolerancja wobec innych poglądów	**3**	**17 %**
Uczciwość i szczerość	**1**	**30 %**
Dbałość o interesy osobiste i własnej rodziny	**7**	**14 %**
Konieczność bycia apolitycznym	**9**	**3 %**
Wzbogacanie własnej osobowości	**2**	**17 %**
Posłuszeństwo wobec przełożonych	**6**	**4 %**
Rola własnej pracy w kształtowaniu swojej drogi życiowej	**4**	**9 %**
Konformizm	**8**	**0 %**
Użyteczność dla kraju	**5**	**5 %**

Tabela 23. Zmiany w przekonaniach podchorążych pod wpływem WSO

Co trzeci podchorąży nadał „uczciwości i szczerości w kontaktach z innymi ludźmi" rangę najważniejszą. „Tolerancji wobec innych poglądów" co szósty podchorąży nadał rangę drugą, a rangę trzecią nadano wzbogaceniu „własnej osobowości".Jeden podchorąży z siedmiu uważał, że najważniejsza jest „dbałość o interesy osobiste i własnej rodziny". Pozostałe przekonania zajęły kolejne rangi, ale z niewielkim wskaźnikiem procentowym (poniżej 10%). Na uwagę zasługuje to, że za konformizmem nie opowiedział się żaden podchorąży. Podchorążowie to ludzie prawi, posiadający godność. W konfliktach z innymi są uczciwi i szczerzy, potrafią zrozumieć poglądy innych ludzi. Przekonania te ugruntowują się najlepiej w życiu codziennym, w tym przypadku, w środowisku koleżeńskim jakim jest pododdział. Podchorążowie dbają o rozwój duchowy i „pracują" nad wzbogacaniem własnej osobowości. Trudna sytuacja gospodarcza w kraju, ciągle wysokie bezrobocie zmusiły podchorążych do zainteresowania się sprawami osobistymi i własnej rodziny. Zdają oni sobie sprawę, że po ukończeniu WSO i zawarciu związku małżeńskiego mogą być jedynymi żywicielami rodziny. Posiadanie powyższych przekonań przez podchorążych napawa optymizmem. Nie przedkładają oni egoizmu czy konformizm nad cechy uniwersalne, ogólnoludzkie takie, jak: uczciwość, szczerość, tolerancja oraz umiłowanie rodziny.

Podchorążych III roku cechuje przede wszystkim postawa interpersonalna (25%) oraz intrapersonalna (13%). Ich stosunek do innych ludzi oraz do samych siebie jest pozytywny a nawet przyjacielski. Są oni samodzielni, posiadają twórczy stosunek do obowiązków służbowych (17%) oraz preferują wartości demokratyczne (15%). W minimalnym stopniu natomiast prezentują postawę kulturową (1%), ekologiczną (4%) i intelektualną (5%). Powyższe wskaźniki obrazuje tabela 24.

Postawy	Ranga	Wskaźnik procentowy
Ideowe	**3**	**15 %**
Społeczne	**4**	**9 %**
Interpersonalne	**1**	**25 %**
Intrapersonalne	**5**	**13 %**

Egzystencjalne	7	6 %
Samodzielność	2	17 %
Kulturowe	8	1 %
Intelektualne	6	5 %
Ekologiczne	9	4 %

Tabela 24. Zmiany w postawach podchorążych pod wpływem WSO[2]

Na tej podstawie można wnioskować, że uczelnia wojskowa, kształcąca specjalistów wojskowych przygotowujących się do przyszłej walki zbrojnej nie może kształcić samych intelektualistów oraz ekologów. Jest to pojęcie co najmniej błędne, nie potwierdzona w programach nauczania, jednak preferowane przez środowisko podchorążackie.

W badaniach ankietowych, podchorążowie IV roku wskazali, iż najczęściej występowali w roli podwładnego (84%), kolegi (79%) oraz dowódcy (73%). Biorąc pod uwagę specyfikę WSO, hierarchia ta jest prawidłowa i ukazuje w jakim kierunku zmierza kształtowanie postaw u podchorążych. Pełnienie roli podwładnego wyrabia poczucie odporności psychicznej (ktoś mną rządzi) i zdyscyplinowania, sprzyja powstawaniu twórczego stosunku do obowiązków zawodowych oraz postaw. Umacnia więź społeczną w pododdziale oraz stawia koleżeństwo na pierwszym miejscu. Występowanie w roli dowódcy wymusza na podchorążych określone zachowania, wyrabia w nich odpowiedzialność i słowność, nakazuje być honorowym i kształtuje postawę zawodową.

Podczas pobytu w WSO podchorążowie pełnili także następujące role:

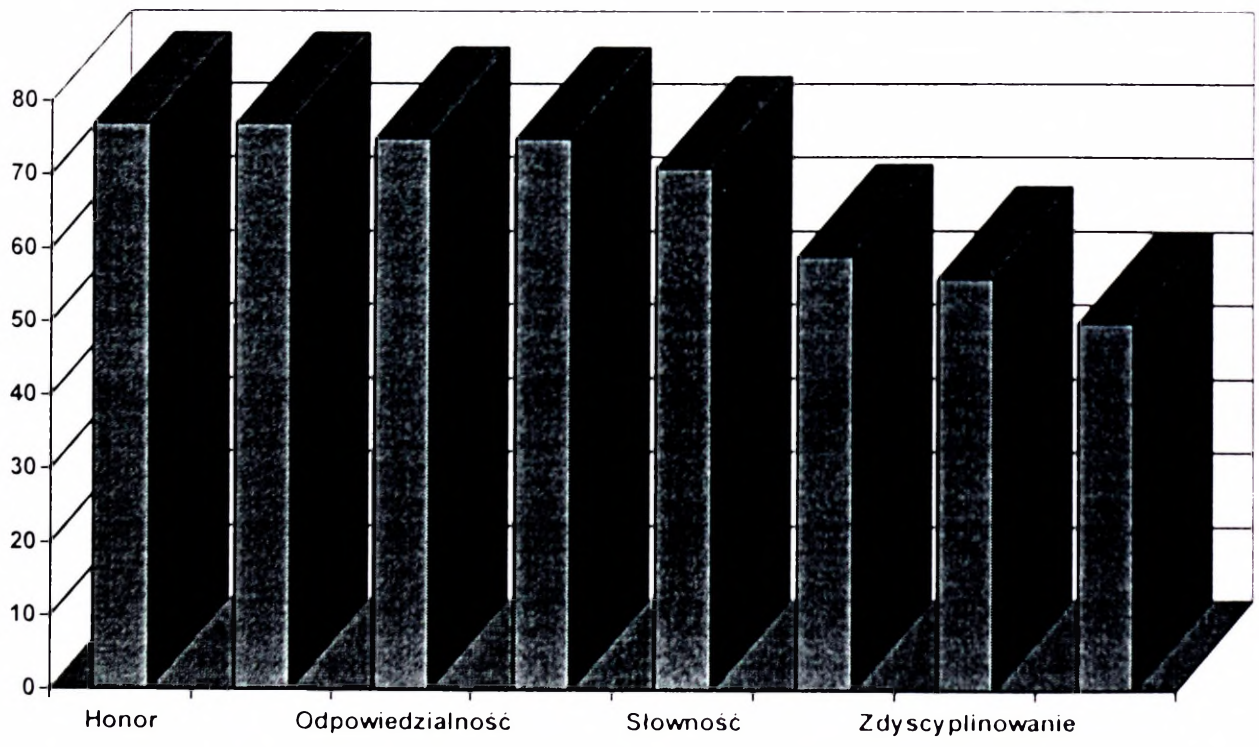
- absolwenta WSO - 27%
- obywatela - 22%
- przywódcy - 18%
- specjalisty - 17%
- społecznika - 17%

[2] O poszczególnej randze postawy świadczy nie tylko wskaźnik procentowy czynnika najważniejszego, ale wskaźniki procentowe przy kolejnych czynnikach.

Zakres programów nauczania w WSO jest obszerny i przygotowuje specjalistę wojskowego w ujęciu bardzo szerokim, dlatego wskaźnik 17% przy roli specjalisty wojskowego jest uzasadniony. Nieco inaczej przedstawia się to w przypadku pełnienia roli przywódcy. Podchorążowie są bardziej przygotowywani do występowania w roli dowódcy niż przywódcy, dlatego cechę tą posiada niewielka liczba podchorążych. Zastanawiające jest zbyt małe występowanie podchorążych w roli obywatela. Zamknięcie ludzi młodych w koszarach, pozbawienie ich pełnego kontaktu ze środowiskiem cywilnym, uniemożliwienie im działalności w partiach i ugrupowaniach politycznych, wymuszanie na nich apolityczności, odbierane jest jako pozbawienie możliwości wypełniania przez nich w pełni roli obywatela.

5.3.Utożsamianie się przez podchorążych z poszczególnymi wartościami.

Z badań podchorążych IV roku WSO wynika, iż są oni bardzo koleżeńscy i starają się swoim rówieśnikom przekazać wiele cennych wartości. Na pierwszym miejscu stawiają „honor" i „koleżeństwo" (77%), a zaraz po nich „odpowiedzialność" i „odporność psychiczną" (75%) oraz „słowność" (71%).

Wykres 14. Wartości przekazywane przez podchorążych swoim kolegom.

Wykres 14 obrazuje, w jak dużym stopniu podchorążowie przekazują niektóre wartości swoim kolegom. Chociaż najniżej postrzegana jest przyjaźń, to jednak pięćdziesięciu respondentów wskazało, że jest to cecha im nie obca i chcą ją utrwalać także wśród kolegów z pododdziału. Tak wysoki wskaźnik wartości przekazywanych kolegom świadczy, że w środowisku koleżeńskim zachodzą interakcje między jej członkami oraz istnieje silna więź społeczna.

Ponad 50% respondentów uważa, że jego najbliższe otoczenie preferuje następujące wartości:

1) umiejętność współżycia z innymi - 69%
2) odwagę - 64%
3) uczciwość - 62%
4) honor - 61%
5) samodzielność - 59%
6) słowność - 52%

Ważne miejsce zajmuje także „opanowanie" (49%) i „inteligencja" (49%) oraz „wytrwałość" (47%). Powyższe wskaźniki pokazują, że środowisko koleżeńskie w wojsku stara się wywierać znaczny wpływ na kształtowanie się osobowości jej członków, w sposób pożądany z punktu widzenia potrzeb współczesnych sił zbrojnych. Wartościami najmniej postrzeganymi są: „twórczość" (17%), „racjonalizm" (24%), „wymagalność" (26%), „tolerancja" (27%), „lojalność" (30%), „aktywność" (30%). Ponieważ twórczość interpretowana jest przez podchorążych bardziej jako zdolność artystyczna niż postawa życiowa oraz podchorążowie nie uważają siebie za artystów, dlatego wielkość tego wskaźnika jest uzasadniona. Natomiast nie uzasadniony jest niski wskaźnik przy aktywności, tolerancji, lojalności czy wymagalności, skoro z bezpośredniej obserwacji wynika, że podchorążowie są aktywni, a wymagalność jest ich cechą stałą.

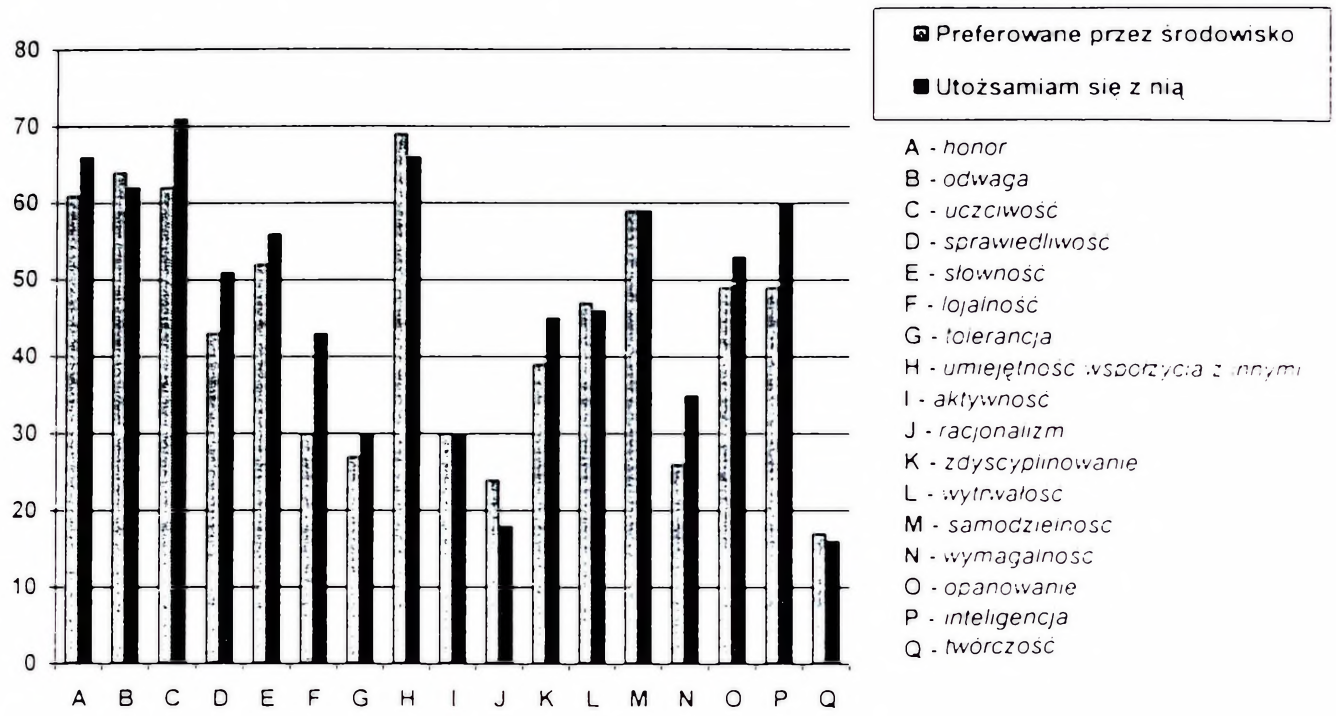
Nieco inaczej rozkładają się wartości, z którymi utożsamiają się podchorążowie. Przedstawiają się one następująco:

1) honor 66%
2) odwaga 62%
3) uczciwość 71%
4) sprawiedliwość 51%

5) słowność	56%
6) lojalność	43%
7) tolerancja	30%
8) umiejętność współżycia z innymi	66%
9) aktywność	30%
10)racjonalizm	18%
11)zdyscyplinowanie	45%
12)wytrwałość	46%
13)samodzielność	59%
14)wymagalność	35%
15)opanowanie	53%
16)inteligencja	60%
17)twórczość	16%

Po raz kolejny podchorążowie stawiają na pierwszym miejscu uczciwość, następnie honor oraz odwagę. Także wysoko ceniona jest inteligencja i samodzielność. Z powyższego obrazu wynika, że przyszły absolwent WSO to człowiek uczciwy i honorowy, umiejętnie współżyjący z innymi, nie bojący się trudów życia. W swoim postępowaniu kieruje się inteligencją. Jest samodzielny, słowny i operatywny oraz sprawiedliwy.

Z zależności między wartościami, z którymi utożsamiają się podchorążowie a tymi, które preferuje środowisko koleżeńskie można ustalić zależność między oczekiwaniami (wpływem) a efektami kształtowania w osobowości podchorążych tych wartości. Wykres 15 przedstawia powyższe zależności.

Wykres 15. Zależności między wartościami preferowanymi przez środowisko koleżeńskie a tymi, z którymi utozsamiają się podchorążowie.

Najmniejsze różnice zachodzą w następujących kategoriach wartości:

- aktywność - 0%
- samodzielność - 0%
- twórczość - 1%
- wytrwałość - 1%
- odwaga - 2%
- tolerancja - 3%
- umiejętność współżycia z innymi - 3%
- słowność - 4%
- opanowanie - 4%
- honor - 5%

Można więc sądzić, że na kształtowanie się osobowości podchorążych w oparciu o wyżej wymienione wartości, wywierało wpływ środowisko koleżeńskie, bowiem utożsamianie się z wartościami preferowanymi przez to środowisko jest prawie identyczne.

Nieco większe rozbieżności występują między wartościami:

- uczciwość - 9%
- sprawiedliwość - 8%
- lojalność - 13%
- zdyscyplinowanie - 6%
- wymagalność - 9%
- inteligencja - 11%

Ponieważ z wartościami tymi utożsamiają się podchorążowie w większym stopniu niż preferuje to środowisko koleżeńskie, dlatego większy wpływ na powyższe cechy wywierają także inne grupy środowiskowe. W przypadku uczciwości, w poprzednim rozdziale udowodniliśmy, iż największy wpływ na powyższą cechę osobowości wywierają rodzice.

Reasumując, można stwierdzić, że środowisko koleżeńskie wywiera wpływ na osobowość podchorążych, przy czym:

1. Wpływ ten jest największy w kształtowaniu się postaw.
2. W środowisku tym kształtuje się więź społeczna, łącząca podchorążych w jeden zgrany, sprawny zespół.
3. Środowisko to kształtuje przede wszystkim:
   - odwagę,
   - poczucie odpowiedzialności,
   - odporność psychiczną,
   - koleżeńskość.
4. Pozostałe grupy środowiskowe wywierają wpływ na takie cechy, jak:
   - słowność,
   - zdyscyplinowanie.
5. Środowisko koleżeńskie nie aprobuje postaw niewojskowych, i pozytywnie nastawione jest do chęci zdobywania wiedzy wojskowej.
6. Wspólne przebywanie podchorążych przez wiele godzin w tym samym środowisku podmiotowym i przedmiotowym wpływa na poczucie więzi koleżeńskiej.
7. Środowisko koleżeńskie, podobnie jak i rodzice, na pierwszym miejscu stawia uczciwość.

8. Poprzez umożliwienie podchorążym pełnienia roli podwładnego, kolegi i dowódcy, postawy ich ukierunkowane zostały na stosunek do innych ludzi, oraz poprzez umiejętne współżycie z innymi ukształtowana została postawa zawodowa.
9. Pobyt w WSO wyrabia cechy niezbędne, którymi powinien charakteryzować się przyszły oficer, a do których zaliczyć należy: honor, odpowiedzialność, słowność, koleżeństwo i odporność psychiczną.

5.4. Senat Korporacji Podchorążych jako grupa środowiskowa kształtująca samodzielność i dojrzałość obywatelską.

Podchorążowie wybrani do władz Korporacji Podchorążych, wstępując do tejże Korporacji, kierowali się przede wszystkim zamiarem reprezentowania interesów swoich kolegów - podchorążych, a nade wszystko chęcią udzielania pomocy w rozwiązywaniu problemów braci podchorążackiej. Działalność w celu dokonania zmian w WSO była ich dewizą. Odczuwali oni także potrzebę działania w myśl „wziąć los w swoje ręce" aby wdrażać własne pomysły. Działalność w Korporacji to także chęć i możliwość usamodzielnienia się. Spośród 16 respondentów, z którymi przeprowadzono wywiad, jedna osoba z Senatu Korporacji Podchorążych, pełniąca funkcję jej członka stwierdziła, że niczym nie kierowała się wstępując do Korporacji, a do władz Senatu została wybrana w wyniku decyzji kolegów, bez zabiegania o to. Jednak osoba ta starała się nie zawieść oczekiwań grupy środowiskowej, która ją wybrała. Osobę tą cechowała aktywność i rzetelność w wykonywaniu stawianych zadań. Nieco inaczej przedstawia się sytuacja z innym członkiem Senatu (także podchorążym II roku), który stwierdził, że w wojsku nie ma miejsca na samorządność czy samodzielność, bowiem o wszystkim decyduje dowódca. Stara się on jednak być osobą aktywną i próbować zrobić trochę więcej niż inni podchorążowie nie wchodzący w skład władz Korporacji Podchorążych. Uważa on także, że wojsko oddziaływuje na jego osobowość, ale nie wyszczególnia która grupa środowiskowa ma na niego największy wpływ.

Działalność w Korporacji Podchorążych umożliwia rozwój cech osobowości, które kształtują się w wyniku organizacji wielu uroczystości, a do których zaliczyć należy:

- bal podchorążego,
- bal połowinkowy,
- Juwenalia,
- spotkania z kombatantami,
- spotkania z wykładowcami,
- towarzyszenie delegacjom wojskowym innych państw.

W wyniku uczestniczenia w przedsięwzięciach Korporacji, u marszałka, generałów oraz szambelanów senatu wyzwoliły się następujące zachowania:

a) możliwość rozwoju własnej osobowości,

b) dyplomacja,

c) determinacja w dochodzeniu do celu,

d) właściwe postępowanie w kontaktach z innymi ludźmi,

e) zaradność.

U pozostałych członków senatu kształtowały się następujące zachowania:

a) aktywne uczestniczenie w życiu szkoły,

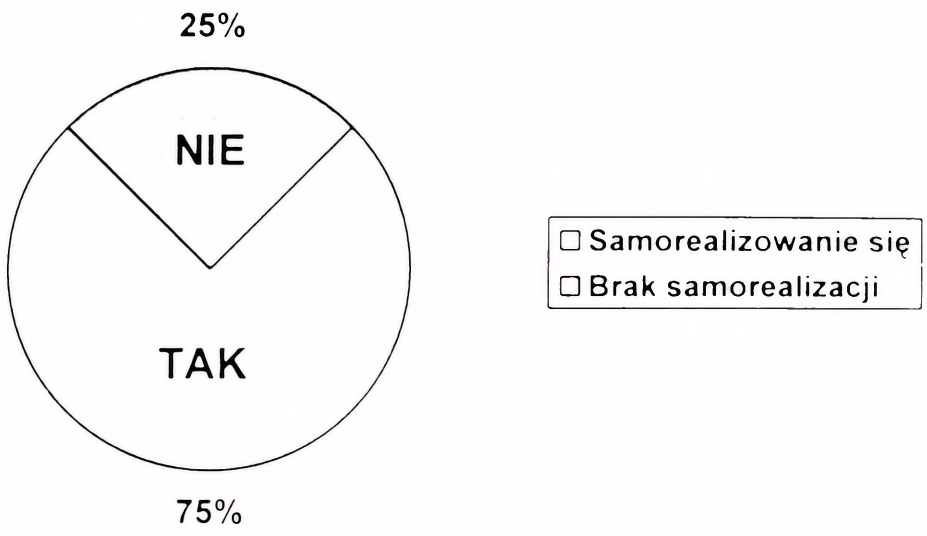
b) odpowiedzialność,

c) pewność siebie,

d) zadowolenie.

Z powyższych zachowań wynika, że osoby sprawujące funkcje kierownicze, zajmują się sprawami organizacyjnymi, wykonują wiele czynności związanych z odpowiedzialnością i dlatego ich postępowanie wyzwala cechy przywódcze a nawet menedżerskie. Wszystkich członków Korporacji cechuje poczucie odpowiedzialności oraz uczucie zadowolenia z możliwości samorealizacji oraz niesienia pomocy innym.

12 podchorążych (wykres 16) stwierdziło, że działając w Korporacji samorealizują się, ponieważ poprzez pomaganie innym osiągają wewnętrzną satysfakcję, „robią to co lubią" oraz „czują się dowartościowani". Satysfakcjonuje ich „wpływanie na określone sprawy". Mogą wykazywać się przedsiębiorczością i aktywnością społeczną.

Wykres 16. Wpływ Korporacji Podchorążych na samorealizację jej członków

Uczestnicząc aktywnie w życiu Korporacji, u podchorążych ukształtowały się następujące cechy:[3]

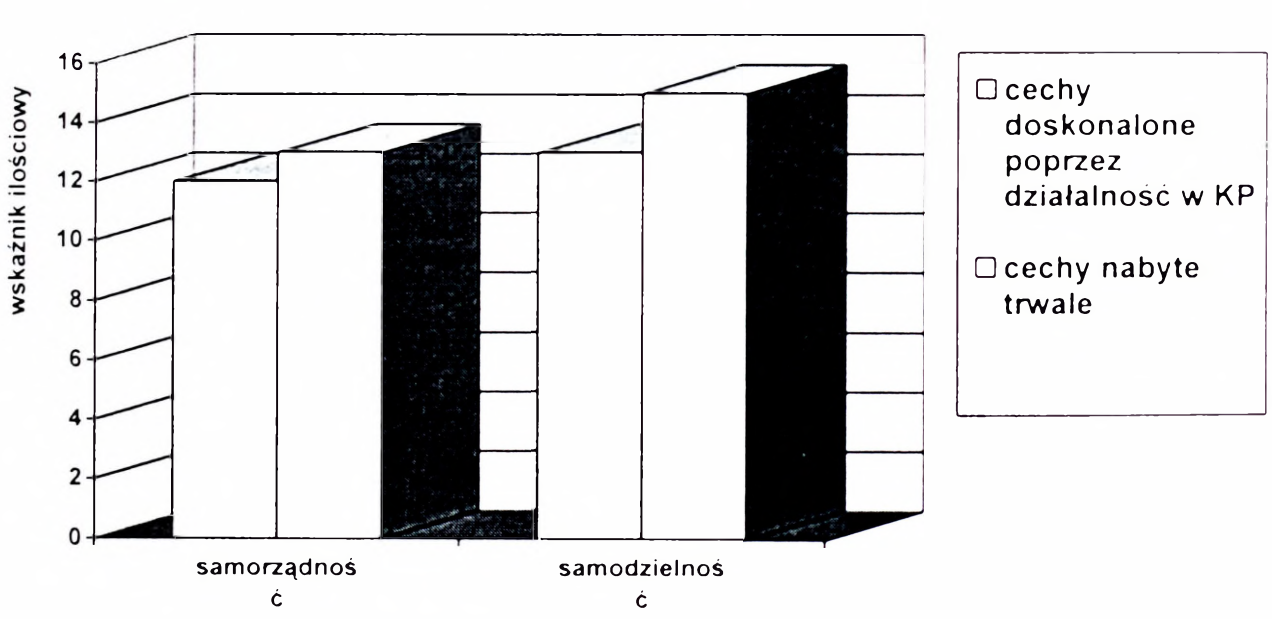
- odpowiedzialność,
- słowność,
- samodzielność,
- zaradność,
- aktywność,
- inicjatywa,
- pewność siebie,
- uporczywość, zapobiegliwość,
- stanowczość,
- taktowność,
- tolerancja,
- szczerość.

Wymieniona została cała gama cech, które wzajemnie się uzupełniają, lecz nie kłócą ze sobą. Wykorzystywane są one w zależności od sytuacji z jakimi stykają się członkowie senatu Korporacji. W jednej z nich są oni stanowczy i uporczywie dążą do realizacji planów, natomiast w innej sytuacji potrafią być

[3] Cechy zostały przedstawione według siły, z jaką wpływają no osobowość podchorążego. Na pierwszej pozycji jest cecha najczęściej się pojawiająca, na ostatniej pozycji cecha wymieniona tylko jeden raz.

tolerancyjni i taktowni. Większość podchorążych cechuje wysoka odpowiedzialność za to co robią, nie zmieniając „słowa raz danego", potrafią samodzielnie dążyć do osiągnięcia wytyczonych celów przejawiając inicjatywę i uporczywość. Generalizując, a zarazem upraszczając można stwierdzić, że podchorążych cechuje dojrzała koncepcja życiowa.

Członkowie senatu Korporacji Podchorążych uważają, że poprzez swoją działalność uczą się samorządności i samodzielności (wykres 17). Ich zdaniem, realizując przedsięwzięcia Korporacji, samoistnie nabywają powyzsze cechy. Ponieważ Korporacja jest tworem samorządnym i decyzje podejmowane są kolegialnie, dlatego wyrobienie wyżej wymienionych cech jest procesem nieodzownym. Podchorążowie do powyższych cech dopisują jeszcze odpowiedzialność za podejmowane decyzje.

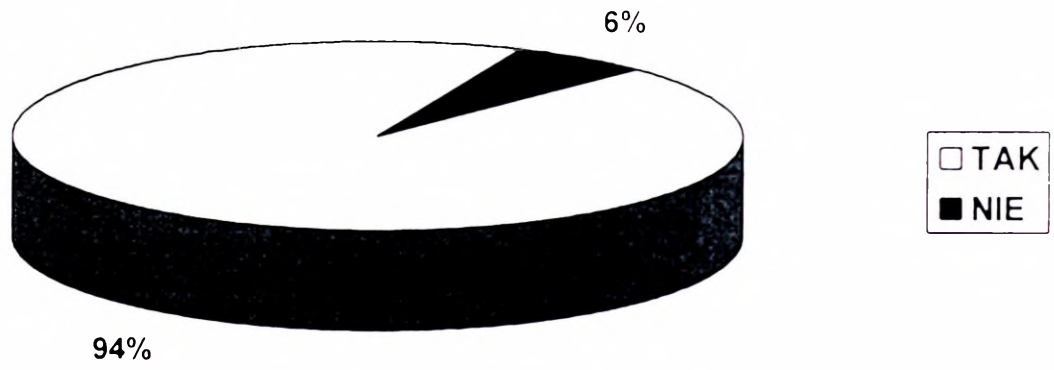

Wykres 17. Wpływ środowiska wojskowego na kształtowanie się samorządności i samodzielności w osobowości podchorążych.

Wykres 17 w sposób przejrzysty ukazuje wpływ środowiska wojskowego na kształtowanie się niektórych cech osobowości podchorążych. 13 respondentów uważa, że samorządność jest ich trwałą cechą , a na samodzielność wska-

zuje 15 respondentów. W porównaniu z odpowiedziami ukazującymi cechy, które kształtują się poprzez działalność w Korporacji stwierdzić można, że Korporacja Podchorążych wywiera zasadniczy wpływ na kształtowanie się samorządności i samodzielności. Podchorążowie twierdzą, że: „cechy te są pomocne w życiu zawodowym", „dają wyobrażenie o pracy zawodowej" a „ciągła aktywna działalność pozwala na utrwalanie tych cech".

Prawie wszyscy członkowie senatu Korporacji Podchorążych[4] stwierdzili, że działalność społeczna wyzwala w nich aktywność oraz ją rozwija (wykres 18).

Wykres 18. Wpływ Korporacji Podchorążych na wyzwalanie aktywności u podchorążych

Najczęściej podchorążowie swoją aktywność uzasadniają „chęcią dokonania zmian w WSO" oraz „wprowadzenia własnych pomysłów". Bez tej aktywności możliwość przeforsowania swoich planów (planów Korporacji) nie byłaby możliwa. Zdaniem dwunastu respondentów cecha ta charakteryzowała ich osobowość jeszcze przed wstąpieniem do WSO, a czterech respondentów nabyło ją podczas pobytu w WSO. Dziewięciu respondentów podczas pobytu w WSO ją rozwijało i uważa ją za cechę trwałą (tabela 25).

[4] Dlatego prawie wszyscy, bowiem jeden respondent, o czym wspomniałem wcześniej nie wierzy w swoje siły i uważa, że o wszystkim decyduje dowódca.

Okres nabycia aktywności jako cechy osobowości oraz jej trwałość	Wskaźnik ilościowy
Przed wstąpieniem do WSO	12
Podczas pobytu w WSO	4
Podczas pobytu w WSO została rozwinięta	9
Jest cechą trwałą	9

Tabela 25. Aktywność jako cecha charakteryzująca osobowość członka senatu Korporacji Podchorążych.

Tabela nr 26 przedstawia nabycie poszczególnych cech przez podchorążych wchodzących w skład senatu Korporacji Podchorążych.

Cecha	Czas nabycia			Uważana jako cecha trwała
	Przed wstąpienie do WSO	Podczas pobytu w WSO	Podczas pobytu w WSO została rozwinięta	
Koleżeństwo	6	1	1	8
Uczciwość	5	1	1	9
Słowność	3	2	6	6
Honor	1	5	2	8
Praworządność	5	3	3	5
Rzetelność	8	1	1	6
Inicjatywa	5	0	3	8
Zaangażowanie	4	1	3	8
Tolerancja	3	5	0	8

Tabela 26. Nabywanie poszczególnych cech osobowości przez członków senatu Korporacji Podchorążych.

Większość cech została nabyta przed wstąpieniem do WSO. Tylko niektóre z nich zostały nabyte podczas pobytu w uczelni wojskowej. Do nich zaliczyć należy: honor, tolerancję i praworządność. Rozwinięte zostały takie cechy, jak słowność, praworządność, inicjatywa i zaangażowanie. Natomiast tolerancja, koleżeństwo, uczciwość i rzetelność uznane zostały przede wszystkim jako cechy trwałe, czyli takie, które zostały nabyte przed wstąpieniem lub po wstąpieniu do WSO i ulegały ciągłemu rozwojowi.

Grupy osobowe, które najbardziej wpłynęły na osobowość członków senatu Korporacji Podchorążych przedstawia tabela 27.

Grupa środowiskowa	Ranga
Korporacja Podchorążych	1
Koledzy	2
Kadra dowódcza	3
Wykładowcy	4

Tabela 27. Wpływ środowiska wojskowego na osobowość podchorążych

Pierwszą rangę podchorążowie nadali Korporacji Podchorążych uważając, że jest ona podstawową grupą środowiskową, która wywiera największy wpływ na ich osobowość. Drugą rangę nadano kolegom. Oznacza to, że grupy społeczne, jakimi są koledzy z pododdziału oraz koledzy z Korporacji wiodą prym i są zasadniczym elementem środowiska wojskowego, które wywiera wpływ na osobowość podchorążych. Kadra dowódcza oraz wykładowcy znaleźli się nieco w tyle, posiadając rangi niższe.

Reasumując działalność podchorążych w senacie Korporacji Podchorążych, stwierdzić należy, że:

1. Przynależność do senatu Korporacji Podchorążych wynikała z chęci dokonania zmian w WSO oraz godnego reprezentowania braci podchorążackiej na forum uczelni i poza nią.
2. W wyniku działalności w Korporacji Podchorążych wyzwoliły się zachowania niezbędne w przyszłej pracy zawodowej, a do których w szczególności można zaliczyć: odpowiedzialność, aktywność, dyplomację, umiejętności organizacyjne oraz umiejętne kształtowanie stosunków międzyludzkich.
3. 3/4 podchorążych poprzez działalność w Korporacji Podchorążych ma możliwość realizacji swoich celów życiowych.
4. W wyniku aktywnego uczestniczenia w samorządności studenckiej kształtuje się osobowość podchorążych, nabywają bądź doskonalą oni cechy, w które powinien być wyposażony oficer.
5. Korporacja, jako organ społeczny, samodzielny i samorządny, wpaja podchorążym te cechy, którymi kieruje się w swojej działalności.
6. Podchorążych cechuje bardzo wysoka aktywność, która rozwija i inne cechy osobowości.
7. Podchorążowie poprzez działalność w senacie Korporacji Podchorążych nabywają lub utrwalają wiele cech, które u ok. 50% badanych uważane są za cechy trwałe.
8. Największy wpływ na osobowość podchorążych wywierają grupy rówieśnicze a dopiero potem grupy typowo sformalizowane.

Generalizując, można stwierdzić, że poprzez działalność w Korporacji Podchorążych kształtowana jest u podchorążych postawa egzystencjalna i obywatelska, oraz preferowane są także takie wartości, jak: honor, uczciwość, koleżeństwo, aktywność, tolerancja oraz samodzielność.

5.5. Rola Wojskowego Kręgu Instruktorskiego ZHP w oddziaływaniu wychowawczym.

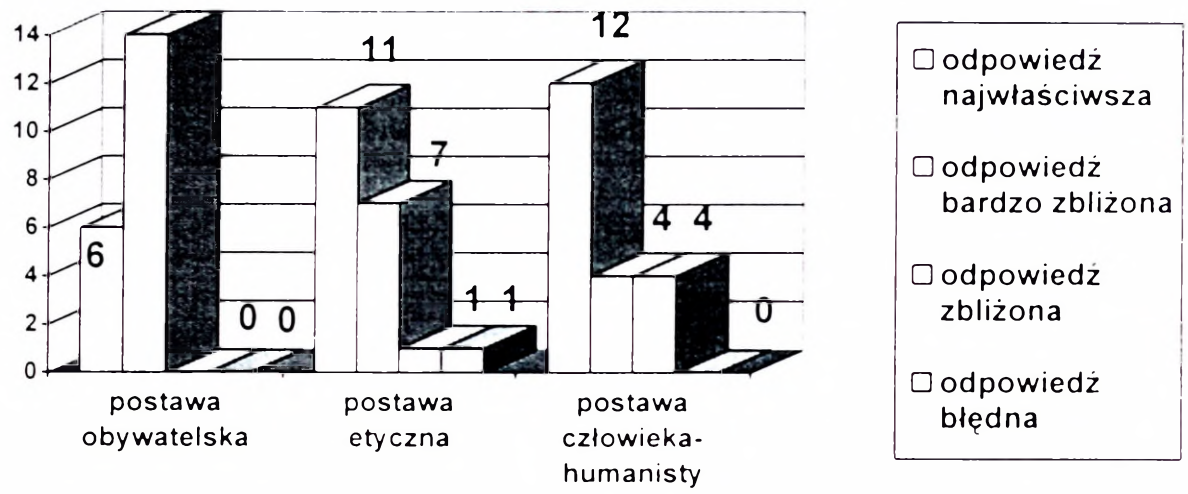
Podchorążowie działający w Wojskowym Kręgu Instruktorskim ZHP postawę obywatelską traktują jako czynną działalność ukierunkowaną na dobro Ojczyzny, natomiast słownych deklaracji nie uważają za przejaw „obywatelskości". Czternastu respondentów wskazało, że osoba prezentująca postawę obywatelską w swoim działaniu winna mieć zawsze na uwadze dobro kraju. Sześciu respondentów rozszerzyło to pojęcie o konstruktywne pomnażanie dobra narodowego. Nikt natomiast nie wskazał na postawy, które cechują myślenie: „o tym aby przez pracę podnosić rangę Ojczyzny" oraz mówienie: „o swoim kraju w samych superlatywach". Powyższe ujęcie postawy obywatelskiej jest w całości zgodne z wizerunkiem przedstawionym w charakterystyce osobowo-zawodowej absolwenta wyższej szkoły wojskowej.

Postawę etyczną podchorążowie ujmują w sposób różnoraki. Jedenastu respondentów uważa, że postawą tą jest „zachowanie zasad funkcjonowania społecznego i interesowanie się wszelkimi wytworami kultury". Kolejnych siedmiu respondentów wybrało odpowiedź bardzo zbliżoną do powyższej, a mianowicie: posiadanie norm moralnych i społecznych funkcjonujących w danej kulturze". Tylko jeden respondentów zawęził ujęcie postawy etycznej do „posiadania wiedzy na temat etyki zawodowej i funkcjonowania interpersonalnego", oraz jeden respondent postawę tę utożsamia z „zainteresowaniem kulturą swojego kraju".

Większe rozbieżności nastąpiły natomiast przy wytypowaniu człowieka-humanisty. Zdecydowana większość (12 respondentów) wskazała, że humanistą jest człowiek, który wartości moralne wiąże z egzystencją ludzką. Po czterech respondentów uważało, że humanista „traktuje ludzi w sposób indywidualny" lub „interesuje się językami, historią". Nikt natomiast nie traktował humanisty jako „człowieka przejawiającego empatię do innych ludzi".

Z powyższych odpowiedzi wynika, iż przeszło połowa respondentów ukazała człowieka-humanistę w wariancie optymalnym, a około 1/4 respondentów jako „człowieka-intelektualistę" lub osobę posiadającą humanistyczne podejście do innych ludzi. Powyższe ujęcie człowieka humanisty jest zgodne z

wizerunkiem oficera 77%. Wybór poszczególnych cech przedstawionych postaw przedstawia wykres 19.

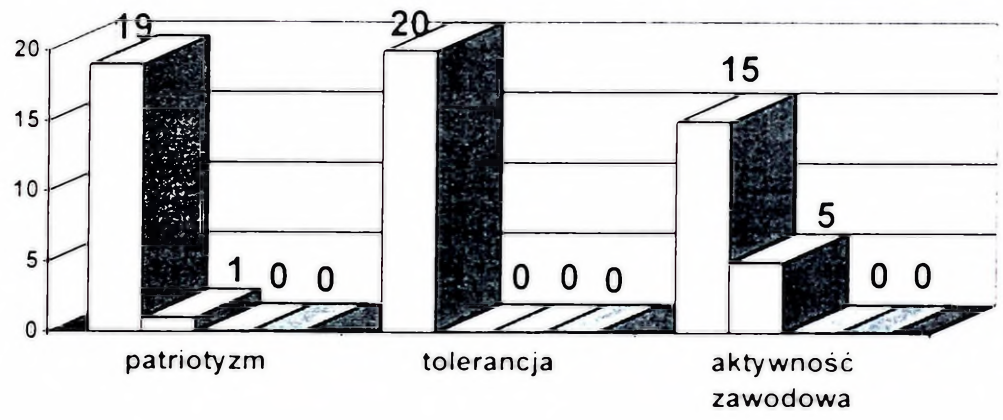

Wykres 19. Elementy poszczególnych postaw w ujęciu członków Wojskowego Kręgu Instruktorskiego.

Podchorążowie działający w WKI, w zadawanych im pytaniach wybierali te odpowiedzi, które odpowiadały określonej postawie uznawanej przez nich. W pytaniach tych w sposób pośredni można określić, jaką postawę utożsamiają oni ze swoją osobą, a co za tym idzie, jaką postawą się charakteryzują. Prawie wszyscy podchorążowie wskazali, że czują się związani ze swoim krajem oraz są gotowi oddać życie za Ojczyznę. Wybrali oni optymalną odpowiedź jaka była do wyboru. Pominęli oni całkowicie warunki ekonomiczne jako czynnik decydujący o patriotyzmie. Jeden respondent wskazał, iż słowne zapewnienie o umiłowaniu Ojczyzny wystarcza, aby czuć się patriotą. Wobec powyższego podchorążych tych cechuje wysokie poczucie patriotyzmu.

Zdaniem wszystkich członków WKI, tolerancyjność powinna polegać na umiejętności akceptowania odmiennej argumentacji pomimo innych poglądów własnych. Podchorążowie są osobami światłymi oraz nie narzucającymi swojej woli bez względu na posiadane racje.

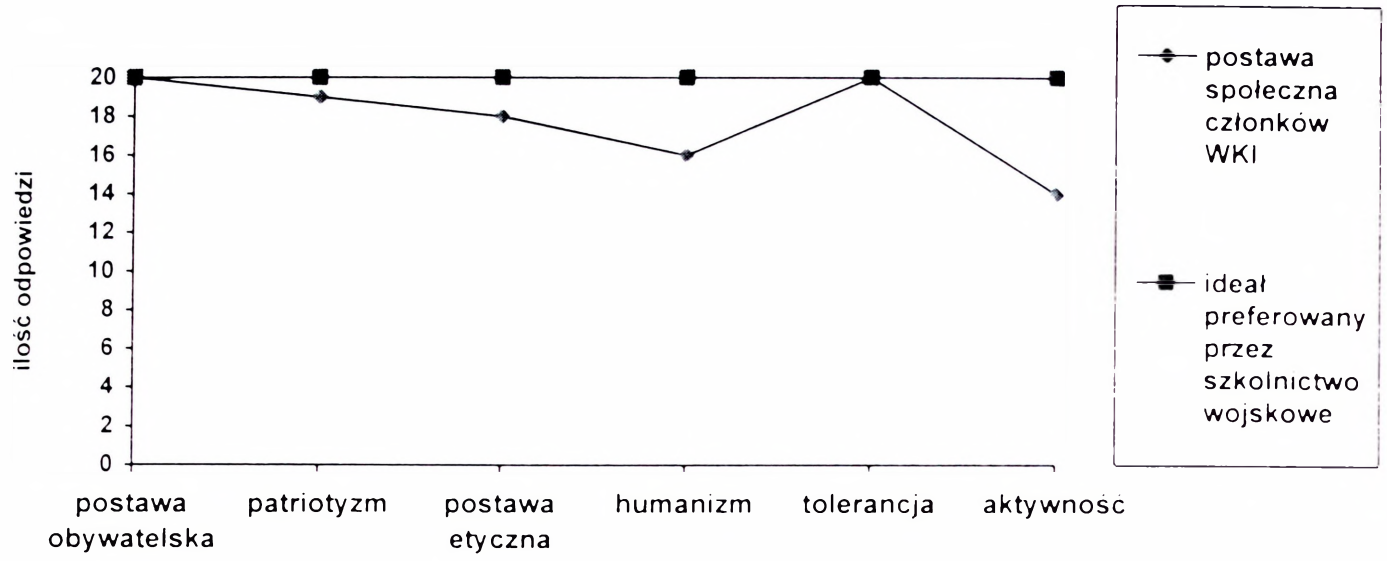
Zdaniem piętnastu respondentów aktywność zawodowa powinna przejawiać się w umiejętności współżycia z innymi ludźmi ze środowiska zawodowego oraz samorealizacji zawodowej. Pięciu respondentów zawęziło aktywność tylko do podnoszenia swoich kwalifikacji zawodowych Żaden z respondentów nie uważał za najważniejsze „uczestniczenie w spotkaniach towarzyskich środowiska zawodowego" oraz „wzbogacanie wiedzy teoretycznej i umiejętności zawodowych"[5]. Wybór elementów postawy społecznej przedstawia wykres 20.

Wykres 20. Elementy poszczególnych postaw społecznych w ujęciu członków WKI (najwyzsze wartości dotyczą odpowiedzi najwłaściwszych).

Porównując odpowiedzi podchorążych - członków WKI z określeniami postawy społecznej zawartej w „charakterystyce osobowo-zawodowej ..." stwierdzić można, że są one bardzo zbieżne. Wykres 21 przedstawia w sposób graficzny cechy pożądane w ideale i posiadane przez członków WKI.

[5] Wzbogacanie wiedzy teoretycznej i umiejętności zawodowych należy w tym przypadku rozumieć, jako samodoskonalenie się w wyniku własnej pracy, czytaniu fachowej literatury, natomiast podnoszenie kwalifikacji zawodowych, jako uczestniczenie w kursach zawodowych (specjalistycznych).

Wykres 21. Charakterystyka porównawcza postawy społecznej.

Reasumując można stwierdzić, że członków Wojskowego Kręgu Instruktorskiego ZHP cechuje postawa społeczna, opierająca się przede wszystkim na patriotyzmie, tolerancji oraz postawie obywatelskiej i etycznej.

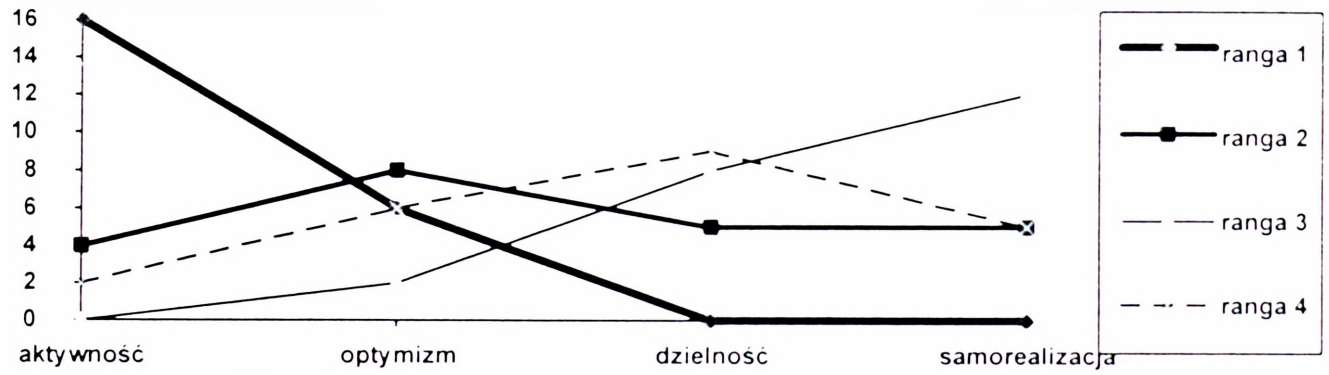
Przy analizie postawy zawodowej wszyscy podchorążowie WKI (20 osób) uznali, że oficer powinien odznaczać się predyspozycjami przywódczymi i szerokimi umiejętnościami. Powinien on być starszym kolegą dla żołnierzy, posiadać oprócz autorytetu formalnego także autorytet nieformalny, umieć kierować ludźmi (żołnierzami) oraz być specjalistą w „rzemiośle wojskowym". Pozostałe cechy, przedstawione w tabeli 28 nie zostały przez nikogo uznane za najważniejsze.

Cechy oficera	**Ilość odpowiedzi**
Predyspozycje do kierowania i dowodzenia podwładnymi	0
Umiejętności komunikowania się i otwartość na krytykę	0
Posiadanie określonych cech osobowościowych (np. koleżeństwo, autorytet)	0
Predyspozycje przywódcze i szerokie umiejętności zawodowe	20

Tabela 28. Najważniejsza cecha oficera według członków WKI.

Z powyższego wynika, że podchorążowie widzą oficera jako „wzór cnót i ideał", posiadającego ukształtowaną osobowość, charakteryzującego się jednocześnie profesjonalizmem i umiejętnościami przywódczymi. Wszystkie cechy traktują oni równorzędnie, nie preferując żadnego z jej elementów osobno, np. tylko „kierowanie i dowodzenie zespołami ludzkimi" lub „umiejętnością komunikowania się i otwartością na krytykę".

Członkowie WKI w wyborze cech, które są im bliskie, na pierwszym miejscu wskazali „aktywność" (73%), „optymizm" (27%). Natomiast „dzielność" i „samorealizacja" ujęte zostały na samym końcu (nikt nie nadał im pierwszej rangi). Wykres 22 ukazuje powyższe wyniki.

Wykres 22. Rangowość poszczególnych cech osobowości według członków WKI

Wszyscy respondenci uważali, że wyżej wymienione cechy mają wpływ na funkcjonowanie zawodowe oficera, niektórzy z nich uzasadniali swoją decyzję w następujący sposób:

* „warunkują poprawną pracę (oficera) i zawodową satysfakcję";
* „pomaga to w dowodzeniu i aktywności zawodowej";
* „bez tych cech oficer nie będzie spełniał wymagań oficera";
* „optymizm jest niezbędny do pokonania piętrzących się przeszkód";
* „aktywność to podstawowa cecha oficera".

Wypowiedź ostatnia powtarzała się kilka razy, co oznacza, że w WKI preferowana jest aktywność.

Z rozmów indywidualnych z członkami WKI wynika, że ich działalność oparta jest na optymizmie pedagogicznym, a sposobem realizacji celów wychowawczych jest przede wszystkim aktywność ich aktywność. Osoby, które nastawione są konsumpcyjnie nie znajdują dla siebie miejsca w WKI, bowiem tam dominuje maksyma: „najpierw dać coś od siebie a dopiero potem można oczekiwać 'profitów' rozumianych jako zadowolenie czy wewnętrzna satysfakcja".

Na podstawie przeprowadzonych badań ze wszystkimi członkami Wojskowego Kręgu Instruktorskiego ZHP, można wyciągnąć następujące wnioski:

1. Podchorążych - członków WKI cechuje postawa społeczna, przejawiająca się w dobrze rozumianym patriotyzmie oraz tolerancyjności.
2. Postawę zawodową utożsamiają oni z profesjonalizmem oraz umiejętnością kierowania i dowodzenia ludźmi jako dowódca i przywódca.
3. Członkowie WKI kierują się optymizmem oraz są aktywni zawodowo i społecznie.

Generalizując można stwierdzić, że grupa środowiskowa jaką jest Wojskowy Krąg Instruktorski ZHP wpływa na osobowość swoich członków, wyrabiając w nich postawę osoby aktywnej, patrzącej z optymizmem w przyszłość. Dowodem, iż to WKI w dużej mierze kształtuje osobowość podchorążych jest nadanie mu drugiej rangi spośród grup środowiska wojskowego oddziaływującego na podchorążych. Tabela 29 przedstawia jaka ranga została nadana poszczególnym grupom środowiskowym oraz ilu respondentów nadało danej grupie rangę pierwszą.

Grupa środowiskowa	**Ranga**	**Wskaźnik ilościowy w nadawaniu rangi pierwszej**
Kadra dowódcza	1	10
WKI	2	6
Wykładowcy	2	6
Koledzy	4	0

Tabela 29. Rola grup środowiskowych w oddziaływaniu na osobowość członków WKI.

Największy wpływ przypisano dowódcom, czyli osobom odpowiedzialnym bezpośrednio za kształcenie oraz wychowanie podchorążych. Drugą rangę nadano równorzędnie wykładowcom oraz WKI, co stawia rolę Kręgu na poczytnym miejscu. Kolegom nadano rangę czwartą, ale tej grupie osobowej nie przypisano zbyt wielkiej roli w kształtowaniu się ich osobowości.

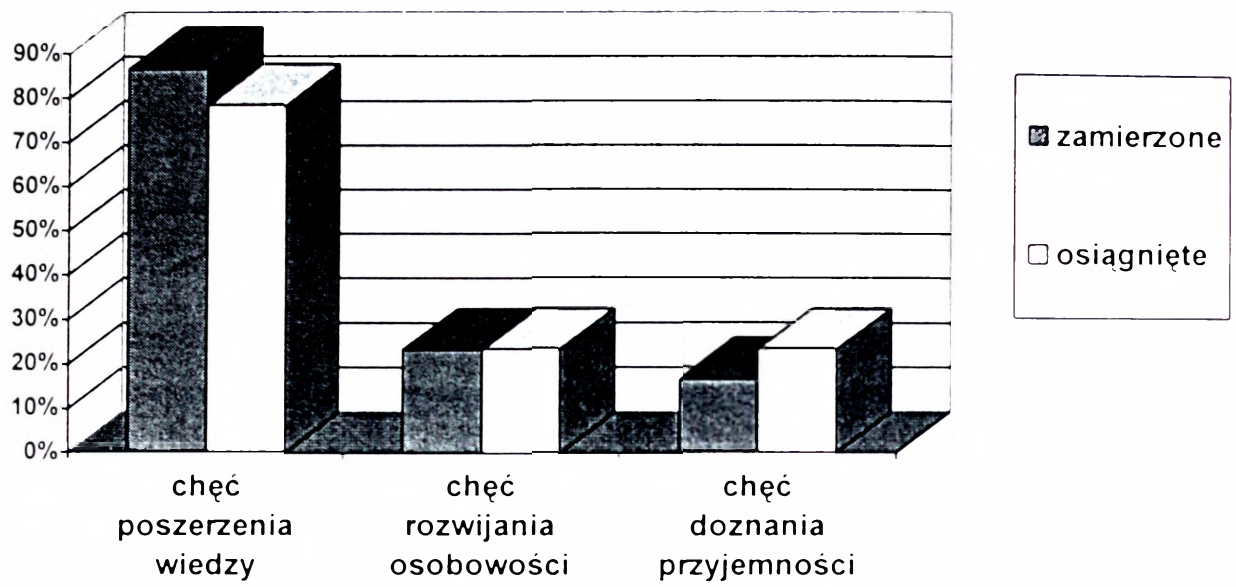
5.6. Miejsce Naukowego Koła Podchorążych w kształtowaniu osobowości podchorążych.

Wstępując do Naukowego Koła Podchorążych prawie 87% respondentów kierowała się chęcią poszerzenia wiedzy z zakresu danej dziedziny. Na rozwój własnej osobowości nastawionych było zaledwie 23,3%. Chęć doznania uczucia przyjemności deklarowało 16,6% (wykres 23)[6].

Wskaźniki te ukazują, że zdecydowana większość podchorążych wstępujących do NKP chłonna była nauki, zamierzała przede wszystkim wzbogacić swoją instrumentalną sferę osobowości. Niecała 1/4 podchorążych pragnęła rozwinąć swoją kierunkową sferę osobowości, a 1/6 wstępowała dla przyjemności. Wykres 23 obrazuje, na ile powyższe zamierzenia zostały osiągnięte. W 100% cel został zrealizowany przez tych podchorążych, którzy wstępowali do NKP aby rozwijać własną osobowość. Nie wszyscy osiągnęli cel dotyczący poszerzenia wiedzy, ale różnica ta jest nieznaczna (8,3%). Ciekawie przedstawia się osiągnięcie przez członków NKP uczucia przyjemności, bowiem jest ono wyższe o 6,7% od chęci jaką chcieli podchorążowie osiągnąć. Wzrost tego wskaźnika może oznaczać, że większa ilość podchorążych, oprócz osiągnięcia swojego celu, doznała uczucia przyjemności.

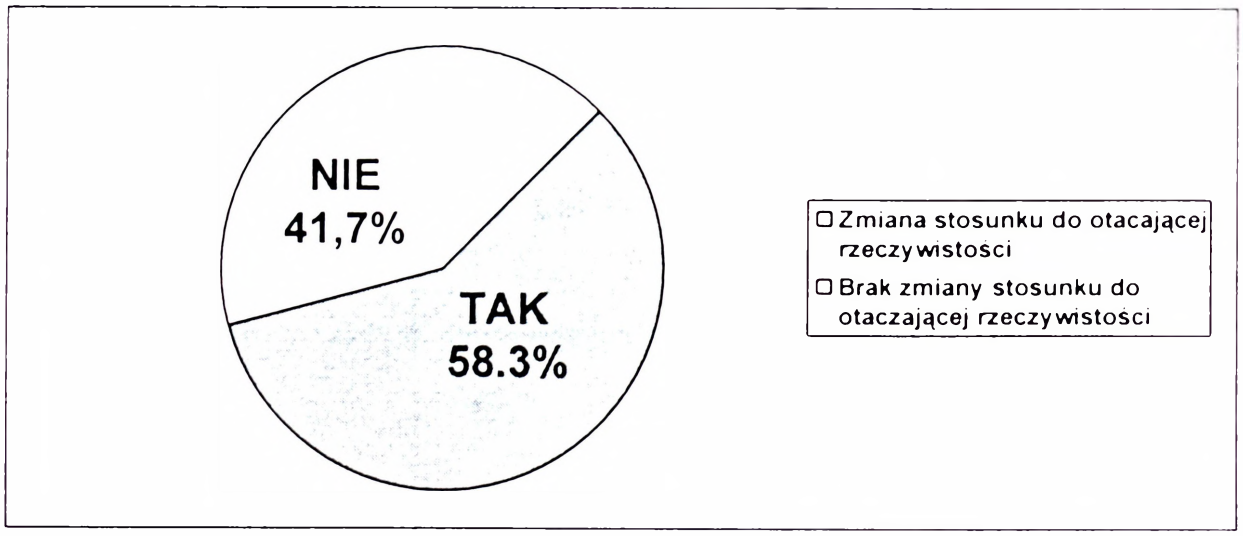
---

[6] Łączna suma wynosi ponad 100%, bowiem podchorążowie mogli wybierać więcej niż jedną możliwość.

Wykres 23. Celowość działalności w Naukowym Kole Podchorążych według jego członków

Uczestnicząc w działalności NKP 41,7% respondentów zmieniło swój stosunek do otaczającej rzeczywistości a 58,3% takiego stosunku nie zmieniło (wykres 24).

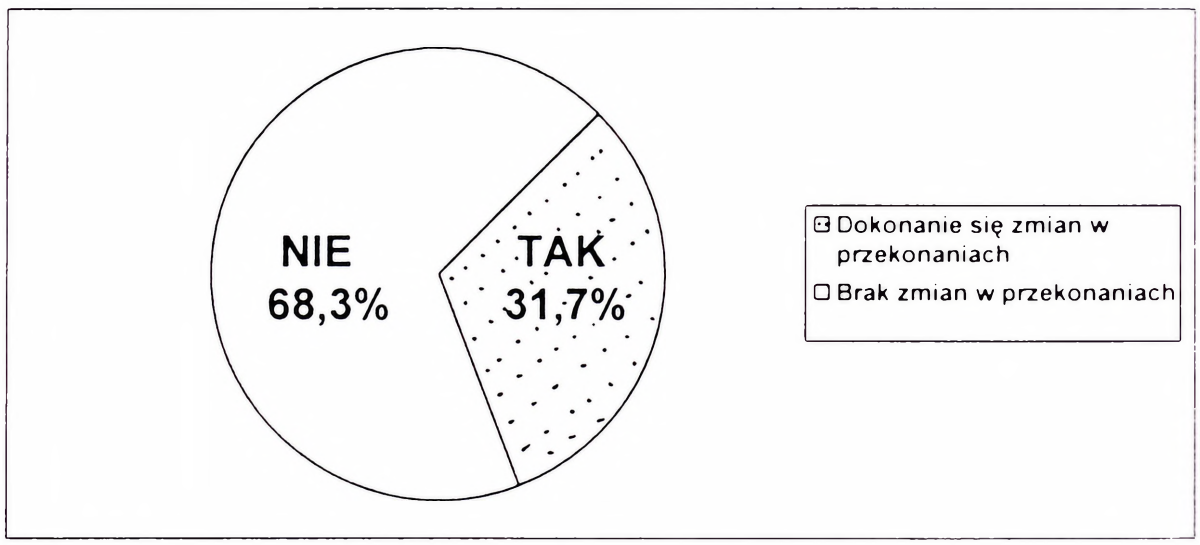

Wykres 24. Zmiany stosunku członków NKP do otaczającej rzeczywistości pod wpływem NKP

Wskaźnik ten oznacza, że działalność w NKP wpływa na postępowanie podchorążych, zmienia ich sposób patrzenia na rzeczywistość. Dowodem na to są także niektóre wypowiedzi respondentów przytoczone poniżej:

* „mając większą wiedzę, patrzę na rzeczywistość w inny sposób niż wcześniej";
* „stałem się bardziej tolerancyjny, opanowany";
* „zrozumiałem współistnienie wielu jednostek bez potrzeby tworzenia między nimi różnic";
* „poznałem realne poglądy, rzeczywistość prawdziwą";
* „na konstrukcje patrzę z innego punktu widzenia".

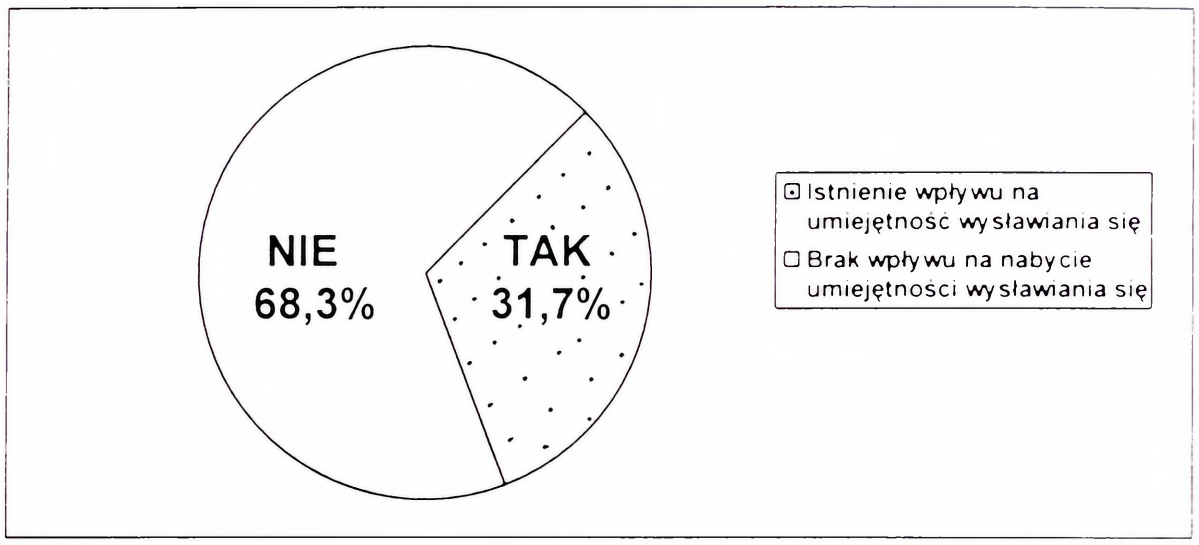
Nieco inaczej przedstawiają się zmiany jakie zachodzą w przekonaniach członków NKP. 31,7% stwierdziło, że przekonania ich uległy zmianom poprzez działalność w NKP (wykres 25).

Wykres 25. Zmiany przekonań podchorążych w wyniku działalności w NKP

Identyczne wielkości posiadają wskaźniki dotyczące wysławiania się. Za stwierdzeniem, że „poprzez działalność w NKP nie posiadają problemów z wysławianiem się" opowiedziało się 31,7% (wykres 26). Przeciwnych temu stwierdzeniu było 68,3% podchorążych. Jednakże przy tej zmiennej odpowiedź przecząca nie musi oznaczać, że podchorążowie posiadają problemy z wysławianiem się, bowiem mogli oni powyższej cechy nauczyć się nie koniecznie w NKP. Wskaźnik ten natomiast ukazuje ilu podchorążych w wyniku przynależności

do NKP wyzbyło się problemu z wysławianiem. Wobec powyższego wskaźnik 31,7% nie jest wcale taki niski.

Wykres 26. Wpływ NKP na umiejętność wysławiania się podchorążych

Poprzez uczestnictwo w NKP, podchorążowie nabyli przede wszystkim następujących wartości:

- aktywność,
- wnikliwość,
- skrupulatność,
- rzetelność,
- systematyczność,
- dociekliwość,
- odpowiedzialność,
- obowiązkowość,
- sumienność,
- umiejętność współżycia z innymi.

Trudno ustalić procentowy udział każdej wartości, bowiem podchorążowie wskazywali ich zbyt wiele i próba ujęcia statystycznego jest niemożliwa. Jedynie prym wiedzie aktywność, na którą wskazało ponad 50% respondentów.

Podchorążych działających w NKP cechuje postawa poznawcza, oparta na aktywności i wytrwałości. W wyniku analizy wypowiedzi członków NKP moż-

na z całą pewnością stwierdzić, że cechuje ich postawa intrapersonalna oraz posiadają oni wiele cech występujących w postawie obywatelskiej.

Podchorążowie twierdzą, że swoją osobowość poszerzyli o następujące cechy:

- odpowiedzialność,
- skrupulatność,
- sumienność,
- dociekliwość,
- pracowitość,
- umiejętność przewidywania,
- umiejętność zachowania się w każdej sytuacji,
- pewność siebie,
- cierpliwość.

Największy wpływ na kształtowanie się osobowości członkowie NKP przypisują wykładowcom, następnie kolegom. Na dalekim końcu jest kadra dowódcza oraz koledzy z NKP(tabela 30).

Grupa środowiskowa	**Ranga**	**Wskaźnik ilościowy w nadawaniu rangi pierwszej**
Wykładowcy	1	27
Koledzy	2	19
Kadra dowódcza	3	7
NKP	4	5

Tabela 30. Rola grup środowiskowych w oddziaływaniu na osobowość członków NKP

Powyższy rozkład wynika z tego, że wykładowcy są osobami prowadzącymi sekcje NKP, posiadają szeroki zakres wiedzy ogólnej i specjalistycznej. Cieszą się autorytetem u podchorążych. Nadanie czwartej rangi Naukowemu Kołu Podchorążych nie świadczy o zbyt małym jego wpływie na ich osobowość, bowiem podchorążowie podchodząc do spraw osobowości globalnie uważają,

że jeden przedmiot którym się oni zajmują nie może mieć zasadniczego wpływu na kształtowanie się takich czy innych cech osobowości.

Reasumując można stwierdzić, że poprzez działalność w Naukowym Kole Podchorążych, jego członkowie:

1. Przygotowują się do pełnienia roli dowódcy - specjalisty.
2. Osiągnęli zakładany cel, którym kierowali się wstępując do NKP.
3. W wyniku działalności w poszczególnych sekcjach podchorążowie poszerzyli swój zakres wiedzy z danej dziedziny.
4. Oprócz instrumentalnej sfery osobowości kształtowali także kierunkową sferę osobowości.
5. Zmianie uległ ich stosunek do otaczającej rzeczywistości a przekonania ich podlegały dalszemu kształtowaniu.
6. Nabyli oni także umiejętność właściwego wysławiania się.
7. Charakteryzują się postawą godną oficera, są aktywni a zarazem wysoce zdyscyplinowani i sumienni.
8. Najbardziej cenią sobie kadrę dydaktyczną oraz kolegów, uważając że te dwie grupy środowiskowe wywierają dość duży wpływ na ich osobowość.

Rozdział szósty.

6. Rola kadry dowódczej w procesie oddziaływania wychowawczego.

Kadra dowódcza WSO (dowódcy plutonu, kompanii, batalionu) prezentuje wysoki poziom dyscypliny, kultury i wykształcenia. Poziom wykształcenia został przedstawiony w rozdziale 2.3.3. O obrazie dowódcy, jego dyscyplinie i umiejętnościach świadczy opinia okresowa, której podlega cała kadra WSO raz w roku. W oparciu o opinię okresową poszczególnych dowódców, kadra dowódcza otrzymała średnią ocenę 4,10

Tabela 31 przedstawia oceny kadry poszczególnych pododdziałów.

Dział charakterystyki zawodowej	Stopień nasilenia cechy			
	Bardzo wysoki	Wysoki	Przeciętny	Poniżej przeciętnej
Wiedza i umiejętności		X		
Charakter		X		
Walory intelektualne		X		
Zachowanie	X			

Tabela 31. Charakterystyka zawodowa kadry dowódczej WSO.

Najwyżej kadra dowódcza oceniana jest w dziale „zachowanie". Zdecydowana większość kadry otrzymała ocenę bardzo wysoką. W pozostałych działach ocena ta kształtuje się na poziomie wysokim. Mankamentem kadry dowódczej jest brak posiadania przez nią dostatecznej umiejętności wyrażania myśli na piśmie oraz cechuje się ona słabymi umiejętnościami pedagogicznymi. Na uwagę zasługuje fakt, że żaden dowódca nie posiada cechy poniżej przeciętnej.

Podobnie przedstawiają się wyniki sprawdzianu kwalifikacyjnego ze sprawności fizycznej. Kadra dowódcza jest młoda, przeszło połowa należy do I

grupy wiekowej, dlatego nie może nikogo dziwić ocena w granicach bardzo dobry (tabela 32).

Pododdział	Ocena				
	Bardzo dobry	Dobry	Dostateczny	Niedostateczny	Nieklasyfikowany
Wydział Wojsk Zmechanizowanych	18	2	0	0	1
Wydział Inżynierii Wojskowej	8	3	0	0	0

Tabela 32. Wyniki kadry dowódczej otrzymane na sprawdzianie kwalifikacyjnym ze sprawności fizycznej[1].

Bardzo wysoki poziom kadra dowódcza prezentuje również ze szkolenia strzeleckiego. Strzelanie nr 1 z P-64 wszyscy dowódcy wykonali na ocenę 5,00. Ocena ogólna z przeglądu kadrowego dowódców pododdziałów szkolnych obrazuje wysoki poziom ich wiedzy i umiejętności dowódczych.

Czy jednak poziom wykształcenia kadry dowódczej rzutuje na stosunek dowódca - podchorąży? Zdaniem słuchaczy IV roku wpływ ten istnieje i jest zróżnicowany w zależności od problemu jaki porusza (tabela 33).

Obszar oddziaływania dowódcy	**Wskaźnik procentowy**
Sposób podejścia do podchorążych	70 %
Sposób oddziaływania wychowawczego na podchorążych	40 %
Kształtowanie kierunkowej sfery osobowości podchorążych	31 %
Układy interpersonalne	52 %

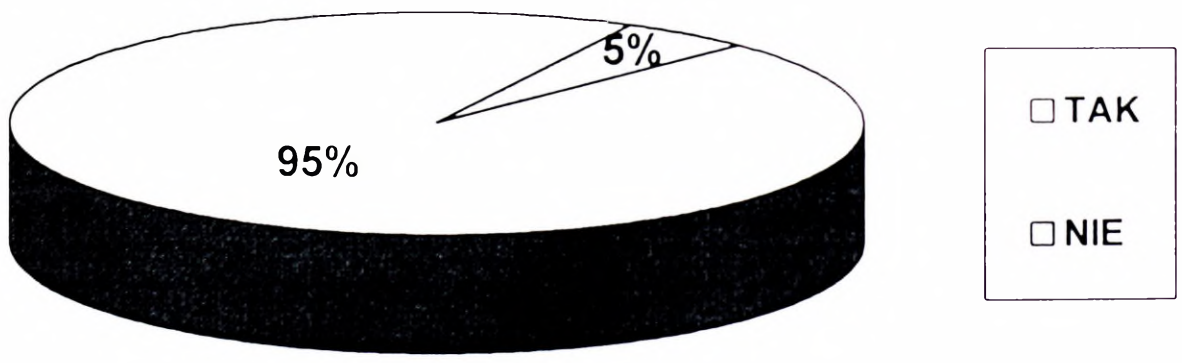
Tabela 33. Wpływ poziomu wykształcenia dowódców na poszczególne obszary oddziaływania według podchorążych IV rocznika.

[1] Wyniki za rok 1995.

Poziom wykształcenia dowódców ma największy wpływ na sposób ich podejścia do podchorążych. Tak twierdzi 70% respondentów IV roku. Zdaniem 52%, od tegoż poziomu zależne są układy interpersonalne. Stosunek dowódcy do podwładnych jest bardziej dojrzały, a jego postępowanie taktowne i kulturalniejsze. Traktuje on podwładnych jako partnerów. 31% respondentów twierdzi, że wykształcona kadra dowódcza wywiera większy wpływ na kształtowanie się u nich kierunkowej sfery osobowości. Oznacza to, że poziom wykształcenia kadry jest proporcjonalny do efektów wychowawczych, które zostają osiągnięte w dowodzonym pododdziale.

6.1. Przełożony jako przywódca.

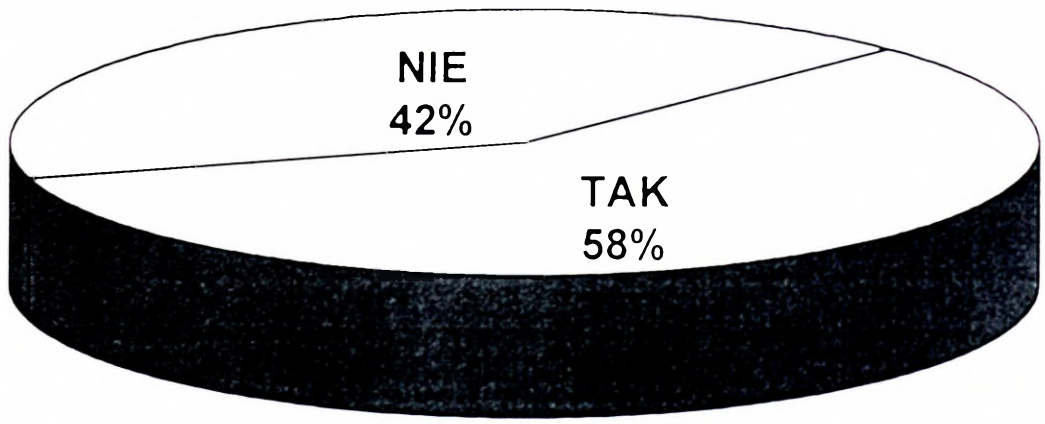
O tym, że przełożony, który oprócz bycia dowódcą jest także przywódcą, przez co osiąga lepsze efekty wychowawcze i szkoleniowe, nie potrzeba przekonywać. Ale czy podchorążowie w podobny sposób to postrzegają, czy nie gloryfikują władzy formalnej ponad wszelką inną? Odpowiedź na powyższe problemy uzyskaliśmy zadając podchorążym IV roku pytanie: „Czy Pana zdaniem, przełożony powinien być przywódcą dla żołnierzy ?" 95% respondentów odpowiedziało, że tak a 5% było temu przeciwnych (wykres 27).

Wykres 27. Przełożony jako przywódca dla żołnierzy w opinii podchorążych IV rocznika

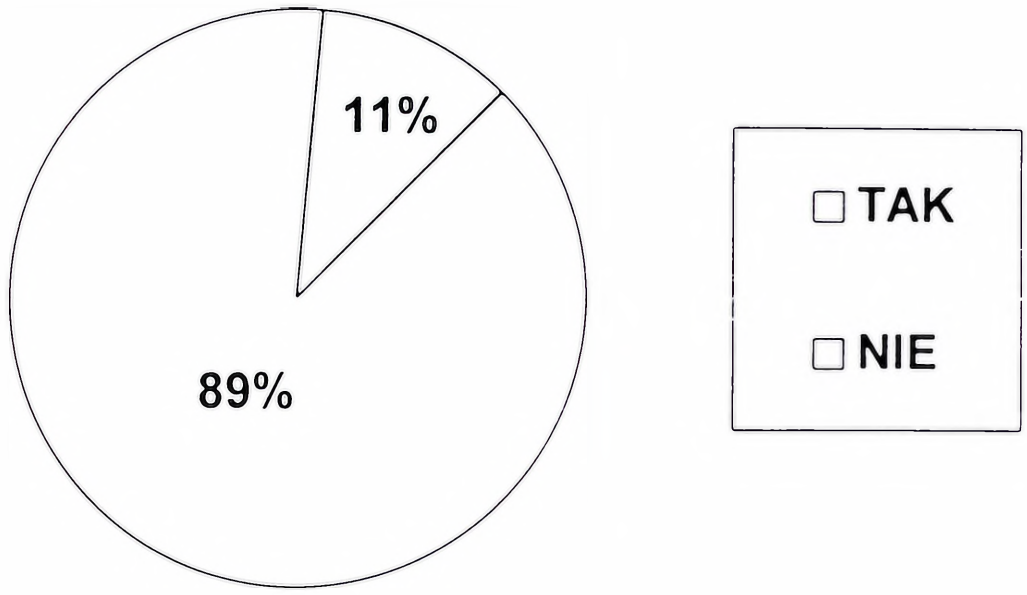
Z powyższego wynika, że prawie wszyscy podchorążowie zdają sobie sprawę, że chcąc być dobrym dowódcą należy być także przywódcą dla swoich podwładnych. Jedynie 5% uważa, że sama władza wynikająca ze struktury armii wystarcza aby dobrze dowodzić.

Zdaniem 58% respondentów, ich dowódca drużyny posiada cechy przywódcze, a zdaniem 42% takich cech nie posiada (wykres 28). Oznacza to, że przeszło połowa podchorążych, którzy podczas pobytu w WSO sprawowali funkcje dowódcy drużyny jest przygotowana do pełnienia roli nie tylko dowódcy, ale także i przywódcy. W ich osobowości ukształtowały się cechy przywódcze, które są niezbędnym determinantem postawy zawodowej.

Wykres 28. Posiadanie cech przywódczych przez dowódców drużyn w opinii ich podwładnych

Cechy przywódcze także nabyli sami podchorążowie. Aż 89% twierdzi, że podczas pobytu w WSO nabyli je (wykres 29). Natomiast 11% respondentów nie dostrzega wpływu WSO w kształtowaniu się u nich cech przywódczych. Albo cech tych nie nabyli w ogóle, albo inne środowiska wywarły większy wpływ na ich kształtowanie się.

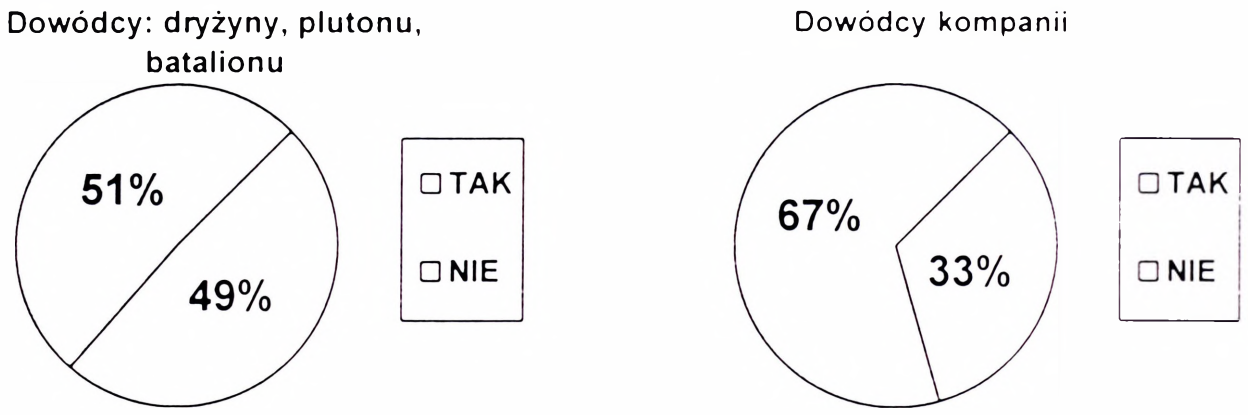
Wykres 29. Nabycie cech przywódczych przez podchorążych podczas ich czteroletniego pobytu w WSO.

Skoro WSO wywiera wpływ na powstawanie cech przywódczych u podchorążych, to nasuwa się pytanie: „Kto wywiera na to wpływ i w jakim stopniu ?" Zdaniem podchorążych, kadra dowódcza wywiera wpływ na nabywanie przez nich cech przywódczych (tabela 34). Najwięcej respondentów opowiedziało się za średnim wpływem swoich dowódców (50%). Bardzo duży wpływ wskazało zaledwie 7%, a bardzo mały 30%. Wpływu nie dostrzega w ogóle 13%. Skoro u 13% respondentów kadra nie spowodowała nabywania cech przywódczych, a u 11% respondentów kształtowanie tej cechy nie nastąpiło w WSO, oznacza to, że u 2% podchorążych wpływ na ich osobowość mieli nie dowódcy, ale inne grupy społeczne działające w środowisku wojskowym.

Siła wpływu kadry dowódczej	Wskaźnik procentowy
Bardzo duża	7 %
Średnia	50 %
Bardzo mała	30 %
Brak	13 %

Tabela 34. Wpływ kadry dowódczej na nabycie przez podchorążych cech przywódczych.

Wielkości przedstawione w tabeli 34 wyraźnie ukazują, że w przypadku 87% podchorążych IV roku istnieje wpływ kadry dowódczej na nabywanie przez nich cech przywódczych. Wskaźnik ten jest bardzo wysoki a zarazem obrazuje, iż praca dowódców nie idzie na marne, że kształtują oni u przyszłego oficera w predyspozycje dowódczo-przywódcze.

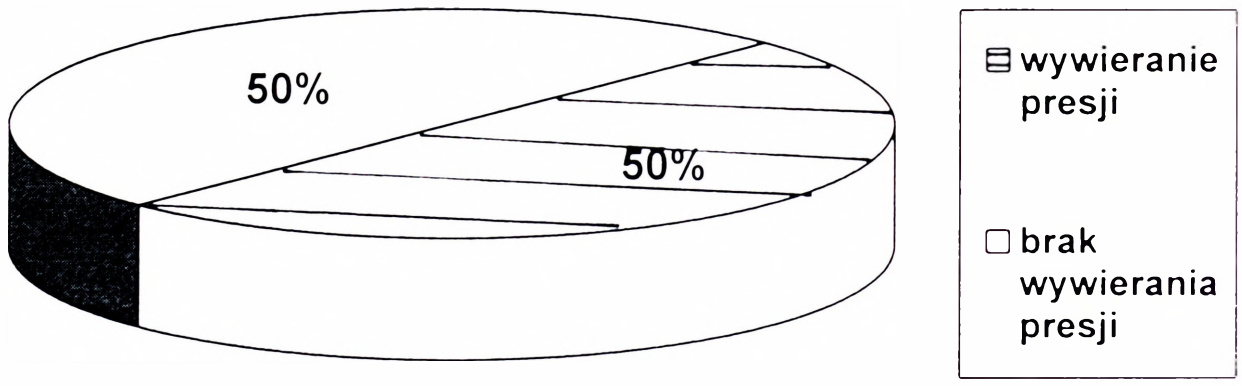
Wykres 30. Autorytet przełożonych według podchorążych IV rocznika

Każdy przywódca powinien cieszyć się autorytetem w swoim środowisku. Podobnie dowódca powinien posiadać autorytet u swoich podwładnych. Badania wykazały (wykres 30), że autorytet na poszczególnych szczeblach dowodzenia w WSO jest zbliżony, ale z jednym wyjątkiem. Wyjątek ten stanowią dowódcy kompanii, bowiem nie cieszą się oni zbytnim autorytetem. Aż 67 respondentów wskazało, że jego dowódca kompanii nie posiada autorytetu. Jednakowy autorytet natomiast posiadają dowódcy: drużyny, plutonu, batalionu. Jednak stopień ich uznania przez podchorążych jest poniżej połowy. Zdaniem swoich podwładnych, dowódcy posiadają autorytet u 49% podopiecznych, 51 respondentów twierdzi, że jego nie posiadają. W wypowiedziach podchorążych zaistniała zbieżność aż w trzech przypadkach. Czyżby dowódcy: drużyny, plutonu, batalionu byli postrzegani jednakowo ? Odpowiedź na powyższe pytanie znajduje się w następnym rozdziale.

6.2. Wpływ osobistego oddziaływania przełożonych na przekonania, postawy, wartości i role społeczne podchorążych.

W każdej zbiorowości istnieje wpływ jednej osoby na drugą, a postępowanie ludzi uzależnione jest od presji jaką wywiera środowisko na ich osobowość. Podobna sytuacja zachodzi w WSO, gdzie dowódca posiadając władzę formalną wywiera wpływ na zachowanie się podwładnych. Z punktu widzenia pedagogiki, najbardziej ceniony jest wpływ osobisty, bowiem to on najbardziej oddziaływuje na osobowość podwładnego.

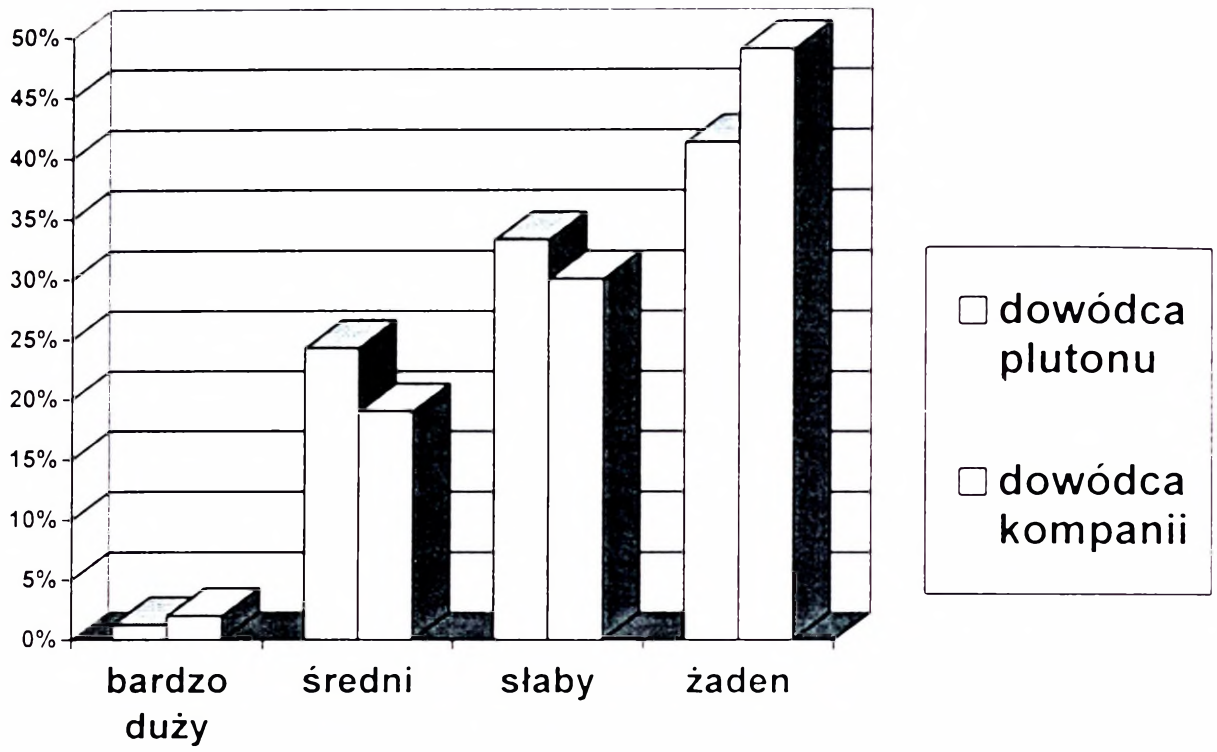
Podchorążowie IV roku wskazali, że w 50% wpływ osobistego oddziaływania dowódcy plutonu wywarł, bądź wywiera presję na jego osobowość. Drugie 50% miało zdanie przeciwne (wykres 31).

Wykres 31. Wpływ osobistego oddziaływania dowódcy plutonu na postępowanie podchorążych

Porównując łącznie wpływ osobistego oddziaływania i autorytet posiadany przez przełożonych, można stwierdzić, że o właściwym postępowaniu podchorążych decydują dowódcy posiadający autorytet oraz postępujący zgodnie z normami i zasadami obowiązującymi w wojsku.

Największy wpływ na osobowość podchorążych spośród kadry dowódczej wywarli dowódcy plutonów - prawie 59%, następnie dowódcy kompanii - 51%. Rozkład siły, z jaką dowódcy oddziaływali na swoich podwładnych przedstawia wykres 32.

Wykres 32. Wpływ przełożonych na osobowość podchorążych.

Zdaniem 33,25% podchorążych IV roku, dowódcy plutonów wywierają bardzo słaby wpływ na ich osobowość. Według jeszcze mniejszej grupy podchorążych (24,25%) wpływ ten jest średni, a tylko 1,25% wskazało, że dowódca plutonu wywiera bardzo duży wpływ. Analizując w podobny sposób wpływ dowódcy kompanii na osobowość podchorążych, zmiany te są niewielkie i najczęściej wpływ dowódcy tego szczebla jest nieco mniejszy. Powyższe dane ukazują , że kadra dowódcza oddziaływuje na osobowość podchorążych a siła oddziaływania jest średnia bądź niewielka.

Najmniej podatnym elementem osobowości na wpływ przełożonych są przekonania. 64% podchorążych uznało, że dowódca kompanii nie wpływa na ich przekonania, a w przypadku dowódcy plutonu - 59% . Wskaźniki te dowodzą po raz kolejny, że inna grupa środowiskowa kształtowała przekonania podchorążych[2]. Dowódcy plutonów kształtują przede wszystkim postawy, z czym zgadza się 75%, a ich wpływ mierzony jako średni wynosi aż 36%. Wartości i

[2] Zostało to już omówione w rozdz. 4.1. Grupą tą jest rodzina, a przede wszystkim rodzice.

role społeczne jakie pełnią podchorążowie, i do jakich są przygotowywani, są stosunkowo słabe i wynoszą w granicach 35%. Podobnie przedstawiają się wskaźniki przy oddziaływaniu dowódcy kompanii na osobowość podchorążych. Tabela 35 przedstawia wpływ dowódcy plutonu i dowódcy kompanii na poszczególne elementy osobowości podchorążych.

Element osobowości	Bardzo duży	Średni	Słaby	Żaden
Dowódca plutonu				
Przekonania	1	11	29	59
Postawy	4	36	35	25
Wartości	0	25	34	41
Role społeczne	0	25	35	40
Dowódca kompanii				
Przekonania	1	13	22	64
Postawy	6	25	28	41
Wartości	1	19	38	42
Role społeczne	0	19	32	49

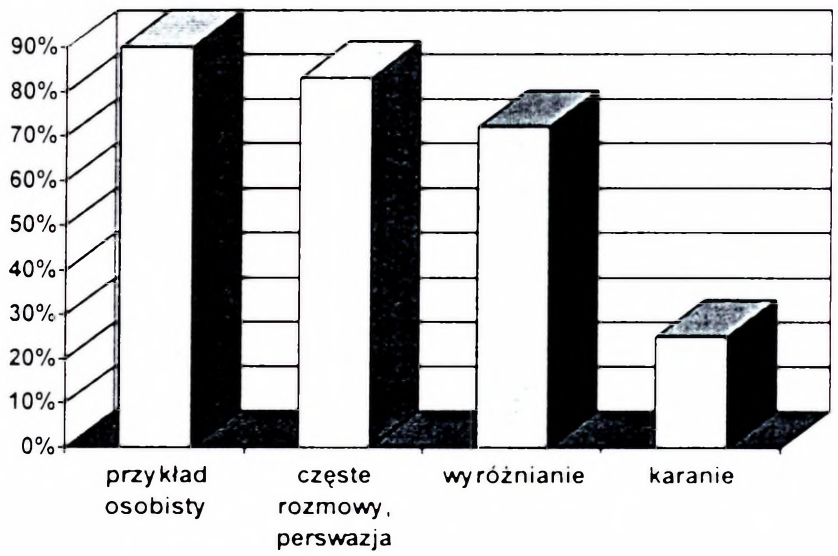
Tabela 35. Wpływ przełożonych na kierunkową sferę osobowości podchorążych WSO.

Największy wpływ dowódcy kompanii jest na postawy podchorążych, przy czym 6% uważa ten wpływ jako bardzo duży, 25% jako średni, a 28% jako słaby. Nieco mniejszy jest on na kształtowanie określonych wartości, czy przygotowanie się do pełnienia określonych ról społecznych.

Reasumując, można stwierdzić, że wpływ kadry dowódczej na kształtowanie się osobowości podchorążych jest zauważalny i odgrywa znaczącą rolę w „tworzeniu" sylwetki przyszłego oficera.

6.3. Sposoby oddziaływania wychowawczego stosowane przez dowódców.

Kadra dowódcza stwierdziła, że w swoim postępowaniu w stosunku do podchorążych, najczęściej stosuje przykład osobisty - 90%; częste rozmowy, perswazję - 83%; wyróżnianie - 72% oraz karanie - 25% (wykres 33).

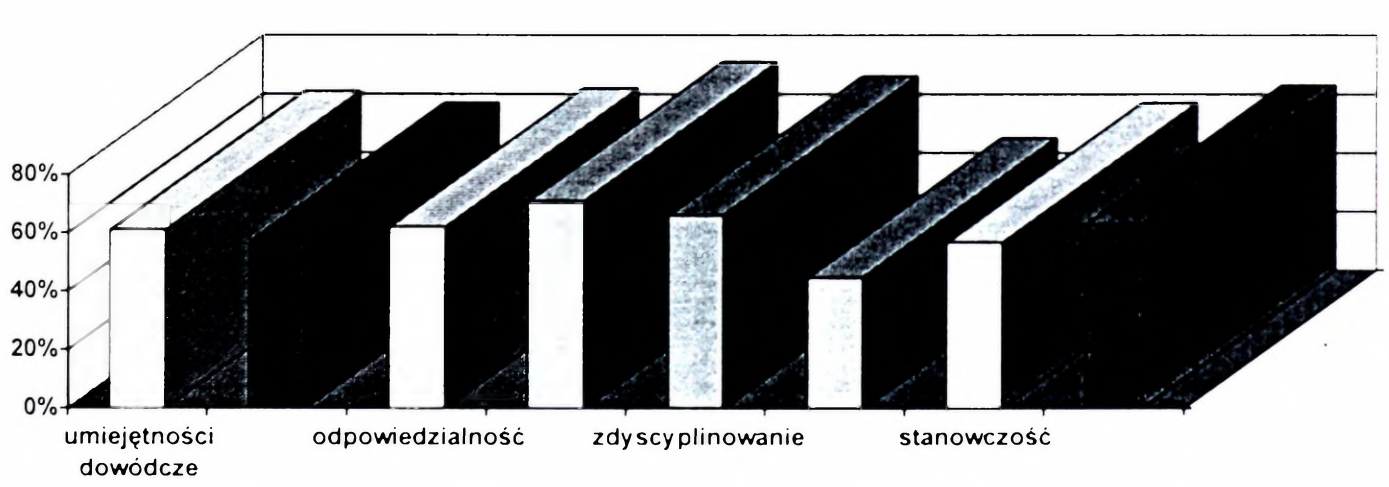
Wykres 33. Sposoby oddziaływania kadry dowódczej na podchorążych.

100% kadry stosuje zasadę „kija i marchewki". Z jednej strony dowódcy tłumaczą, wyjaśniają, apelują, obiecują, a nawet wyróżniają, czyli starają się „podbudować" podwładnego, z drugiej strony zastraszają go poprzez krzyk, stosowanie trybu rozkazującego w wydawaniu poleceń, a nawet sięgając do kar dyscyplinarnych. Wobec powyższego nie może dziwić czy być wielce zastanawiający rozkład niektórych oddziaływań . Podchorążowie, którzy zostali dowartościowani, wykazują pozytywny wpływ kadry dowódczej na ich osobowość. Natomiast ci, którzy tego nie „zasmakowali", wręcz przeciwnie, zajmują postawę odmienną. Także wpływ wykształcenia przełożonych w kompanii podchorążych wpływa na sposób ich oddziaływania. Im kadra jest bardziej wykształcona, tym sposób oddziaływania wychowawczego na podchorążych jest dojrzalszy - twierdzi tak 40% podchorążych.

W oczach podchorążych, kadra dowódcza oddziaływuje na ich postępowanie oraz kształtowanie się niektórych cech. W wyniku jej oddziaływania podchorążowie ukształtowali następujące cechy:

1) umiejętności dowódcze - 61%
2) wiedzę wojskową - 57%
3) odpowiedzialność - 62%
4) odporność na trudy służby wojskowej - 71%
5) zdyscyplinowanie - 66%
6) honor - 45%
7) stanowczość - 57%
8) wytrwałość - 63%

Powyższe wskaźniki procentowe przedstawia wykres 34.

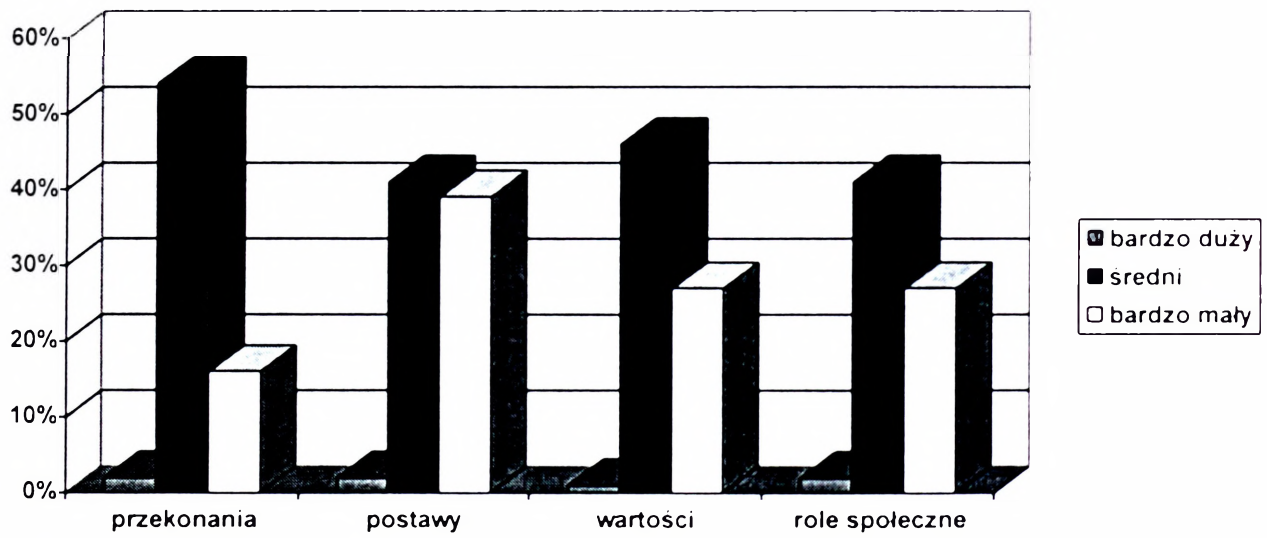
Wykres 34. Wpływ kadry dowódczej na kształtowanie się u podchorążych niektórych cech

Kadra dowódcza w dużym stopniu uodparnia podchorążych na trudy służby wojskowej, przyczynia się do wzrostu poziomu zdyscyplinowania oraz wytrwałości. Wpływa ona na kształtowanie się cech „wojskowych" związanych z elementami wychowawczymi, które decydują o umiejętnościach dowódczo-wychowawczych. Podchorążowie w wyniku oddziaływania kadry dowódczej stali się bardziej stanowczy oraz wzrósł u nich stopień odpowiedzialności. Wiedzę

wojskową ugruntowała przeszło połowa podchorążych. Najmniejszy wpływ kadry dowódczej był na ukształtowanie się u podchorążych honoru.

Reasumując, można stwierdzić, że istnieje wpływ dowódców na kształtowanie się przekonań, postaw i wartości oraz na przygotowanie się do pełnienia określonych ról społecznych przez podchorążych.

Wykres 35 przedstawia jak kształtuje się wpływ przełożonych na poszczególne elementy składowe kierunkowej sfery osobowości podchorążych. Wpływ ten, zdaniem około 50% respondentów jest średni, co oznacza, że on istnieje i oddziaływuje na co drugiego podchorążego. Około 20% respondentów nie utożsamia zmian, które zachodzą w ich osobowości z kadrą dowódczą i ich wpływem.

Wykres 35. Wpływ kadry dowódczej na elementy kierunkowej sfery osobowości podchorążych.

Na podstawie materiału zawartego w niniejszym rozdziale, można wygenerować następujące wnioski:

1. Kadrę dowódczą cechuje wysoka kultura osobista, poczucie dyscypliny oraz dbałość o wygląd zewnętrzny.
2. Wyszkolenie strzeleckie i sportowe dowódców jest wysokie.

3. Poziom wykształcenia kadry dowódczej w zasadniczym stopniu decyduje o sposobie podejścia do podchorążych oraz stosunkach przełożony-podwładny.
4. Pomimo wysokich walorów dowódczych oraz stosowanie w pracy wychowawczej przykładu osobistego, perswazji czy wyróżnień dowódcy drużyn, plutonów i batalionów postrzegani są jednakowo i nie cieszą się wysokim autorytetem.
5. Jeszcze niżej postrzegani są dowódcy kompanii, których wpływ na osobowość podchorążych jest najmniejszy.
6. Kadra dowódcza zbyt słabo oddziaływuje na osobowość podchorążych, bowiem jej wpływ na właściwe postępowanie podchorążych ma kadra ciesząca się autorytetem, a w WSO jest jej mniej niż 50%.
7. Wpływ na kształtowanie się kierunkowej sfery osobowości podchorążych istnieje i jest najsilniejszy na ich postawy.
8. Dowódcy pododdziałów przygotowują podchorążych do pełnienia służby wojskowej. Wpływają na kształtowanie się w ich osobowości takich cech, jak: odporność na trudy służby wojskowej, zdyscyplinowanie, wytrwałość, odpowiedzialność i umiejętności dowódcze.
9. Podchorążowie dostrzegają, że dobry przełożony jest także przywódcą dla żołnierzy.
10. Zdecydowana większość podchorążych podczas pobytu w WSO ukształtowało w swojej osobowości cechy przywódcze, a przeszło połowa z nich miało możliwość sprawdzenia swoich umiejętności przywódczych w praktyce.

7. Środowisko dydaktyczne.

Środowisko dydaktyczne, podobnie jak i inne rodzaje środowisk, wywiera wpływ na słuchaczy uczelni wyższej. W naszych badaniach skupiliśmy się aby określić, na które cechy kierunkowej sfery osobowości podchorążych ma wpływ postawa wykładowców. Największy wpływ kadry dydaktycznej występuje na postępowanie podchorążych zgodnie z normami obowiązującymi w wojsku (70%). Biorąc pod uwagę, że zdecydowana większość wykładowców to żołnierze zawodowi, dlatego nie może dziwić fakt działalności ukierunkowanej na właściwe postępowanie podchorążych w środowisku wojskowym. Na drugiej pozycji został umieszczony wpływ kadry dydaktycznej na wartości, z którymi utożsamiają się podchorążowie (44%). Duży wpływ następuje także na prezentowane przez podchorążych przekonania (39). Zdaniem niewielu (18%) z nich role społeczne ulegają zmianie. Powyższy wpływ przedstawia wykres 36.

Wykres 36. Wpływ wykładowców na kierunkową sferę osobowości podchorążych

Pod wpływem wykładowców, podchorążowie kształtują przede wszystkim postawę egzystencjalną oraz estetyczno-kulturową, utożsamiają się z wartościami, którymi powinien charakteryzować się oficer. Dla wielu podchorążych wykładowca nie tylko spełnia rolę osoby przekazującej określoną wiedzę, ale także jest on wzorem osobowym. Aż 59% podchorążych IV roku twierdzi, że

wielu wykładowców mogłoby posłużyć im za przykład. Wykładowcy ci reprezentują najczęściej: Katedrę Taktyki Ogólnej (ranga 1), Zakład Praktyki i Teorii Strzelań (ranga 2), Katedrę Nauk Humanistycznych (ranga 3), Katedrę Inżynierii Systemów (ranga 4).

7.1. Miejsce przedmiotów wiodących i ich wpływ na osobowość podchorążych.

W oparciu o hipotezę roboczą oraz założenia wstępne, wskazałem w rozdziale 2.3.2. na przedmioty i grupy wykładowców, które powinny wieść prym w kształtowaniu osobowości podchorążych. Do grupy przedmiotowej poruszającej te problemy zaliczyłem: Katedrę Nauk Humanistycznych (KNH), Katedrę Inżynierii Systemów (KIS), Katedrę Taktyki Ogólnej (KTO) oraz częściowo Zakład Wychowania Fizycznego (ZWF) i Zakład Spadochroniarstwa (ZS).

Największy wpływ na podchorążych wywierają wykładowcy Katedry Taktyki Ogólnej. 79% respondentów z IV roku twierdzi, że oddziaływanie tychże wykładowców wywarło wpływ na nabycie przez nich cech dowódczych, a 72% uważa, że przygotowani zostali przez nich do kierowania jednostkami ludzkimi. Wykładowcy KTO przede wszystkim przekazują wiedzę w sposób przystępny i rzeczowy, a ponadto są szczerzy i bezpośredni w stosunkach z podchorążymi. 19% respondentów na pierwszym miejscu ukazuje, iż są oni wzorem do naśladowania. Szczegółowy rozkład określający postawy wykładowców zawiera tabela 36[1].

Postawa wykładowców	Wskaźnik %
Szczerzy i bezpośredni w stosunkach z podchorążymi	21 %
Przekazują wiedzę w sposób przystępny i rzeczowy	43 %
Sprawiedliwi i konsekwentni w stosunku do podchorążych	10 %
Wzór do naśladowania	19 %

Tabela 36. Postawy wykładowców Katedry Taktyki Ogólnej według podchorążych IV rocznika.

[1] Podchorążowie mieli do wyboru tylko jedno określenie sposobu postępowania wykładowców. Suma przedstawionych odpowiedzi nie może przekraczać 100.

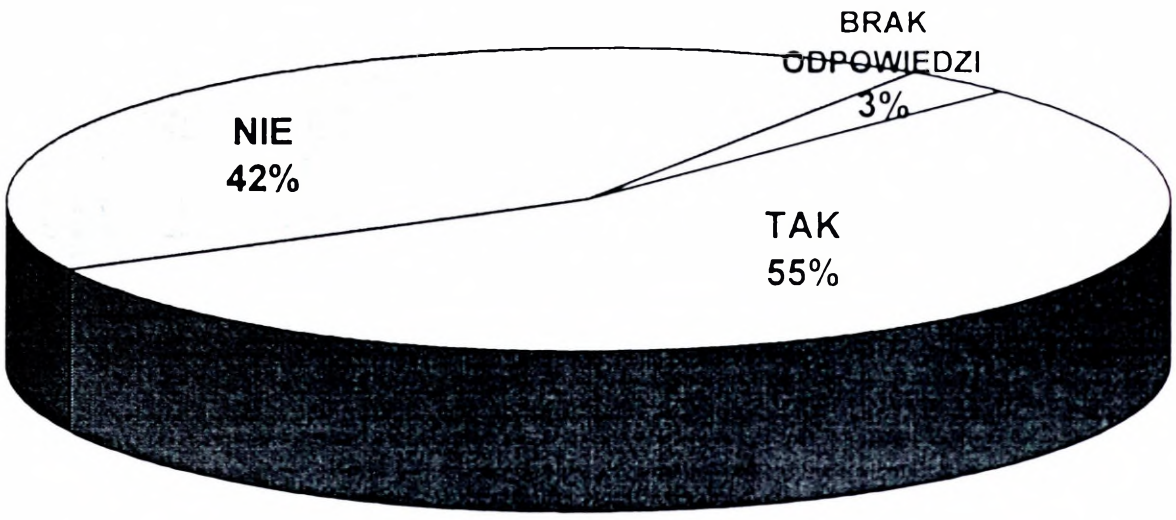
Z powyższych danych wynika, że wykładowcy KTO kształtują u podchorążych postawy niezbędne do pełnienia roli dowódcy i przywódcy oraz specjalisty w zakresie taktyki.

Rola wykładowców Katedry Nauk Humanistycznych jest także postrzegana przez podchorążych. Co drugi respondent uważa, że wykładowcy KNH to dobrzy dydaktycy, a co czwarty uważa, że wykładowcy są szczerzy i bezpośredni w stosunkach z podchorążymi (tabela 37). Zaznaczyć jednak należy, że wybór poszczególnych cech polegał na wskazaniu najważniejszej cechy dla respondenta. Dlatego wskaźnik 46% przy sposobie przekazywanej wiedzy oznacza, że prawie połowa podchorążych stawia go na pierwszym miejscu.

Postawa wykładowców	Wskaźnik %
Szczerzy i bezpośredni w stosunkach z podchorążymi	25 %
Przekazują wiedzę w sposób przystępny i rzeczowy	46 %
Sprawiedliwi i konsekwentni w stosunku do podchorążych	14 %
Wzór do naśladowania	5 %

Tabela 37. Postawy wykładowców Katedry Nauk Humanistycznych (według podchorążych IV rocznika).

Nie wszyscy podchorążowie wykorzystują wiedzę przekazywaną przez wykładowców KNH w praktyce zawodowej. Zaledwie 55% respondentów stwierdziło, że z wiedzy tej korzystają, natomiast aż 42% do niej w ogóle nie sięga. Skoro wykładowcy ci potrafią przekazać wiedzę z zakresu nauk humanistycznych (zdaniem podchorążych), oznacza to, że podchorążowie traktują te przedmioty jako teoretyczne, bez potrzeby wykorzystania ich w służbie wojskowej. Obrazowo problem ten przedstawia wykres 37.

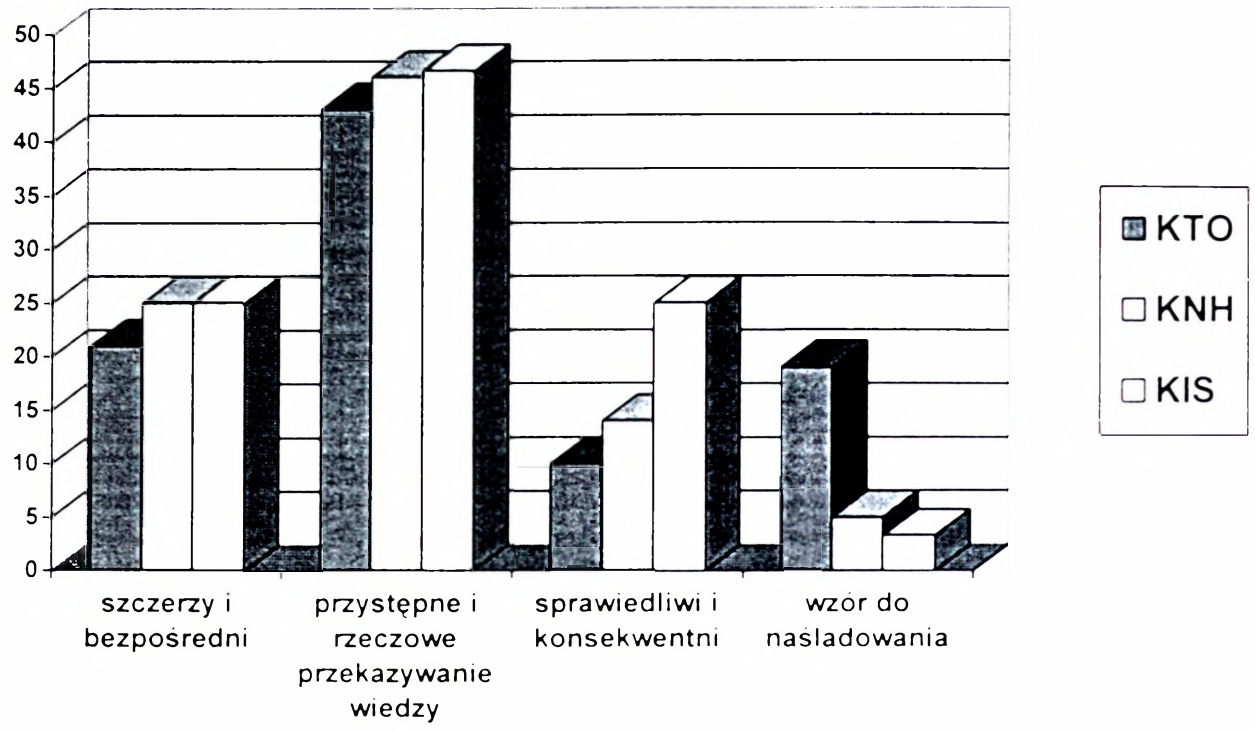
Wykres 37. Wykorzystywanie przez podchorążych wiedzy przekazywanej przez wykładowców Katedry Nauk Humanistycznych.

Wykładowcy Katedry Inżynierii Systemów nie tylko przygotowują do obsługi komputera, ale kształcą w zakresie komunikacji społecznej, prawa i administracji. Podchorążowie bardzo pozytywnie postrzegają wykładowców KIS[2], podobnie jak wykładowców KTO czy wykładowców KNH. Ich zdaniem sposób przekazywanej wiedzy przez nauczycieli akademickich jest przystępny i rzeczowy (46,6%) a wykładowcy są szczerzy, bezpośredni oraz sprawiedliwi i konsekwentni w stosunku do podchorążych (25%). Są także wzorem do naśladowania dla podchorążych (3,3%). Zdaniem 40% respondentów, wykładowcy KIS przygotowali ich do występowania w roli menażera a 38,3% przygotowanych zostało do kierowania zespołami ludzkimi. W wyniku tegoż oddziaływania zaszły zmiany w osobowości podchorążych, częściowo przygotowani zostali oni do pełnienia roli menażera, dowódcy oraz specjalisty wojskowego.

Różnice postaw prezentowanych przez wykładowców poszczególnych katedr przedstawia wykres 38.

---

[2] W wyniku restrukturyzacji szkolnictwa wojskowego oraz połączenia WSOWZ i WSOIW, podchorążowie IV roku Wydziału Inżynierii Wojskowej WSO im. T. Kościuszki nie mogli być słuchaczami KIS. Dlatego badaniami objęto populację 60 podchorążych Wydziału Wojsk Zmechanizowanych (WWZ).

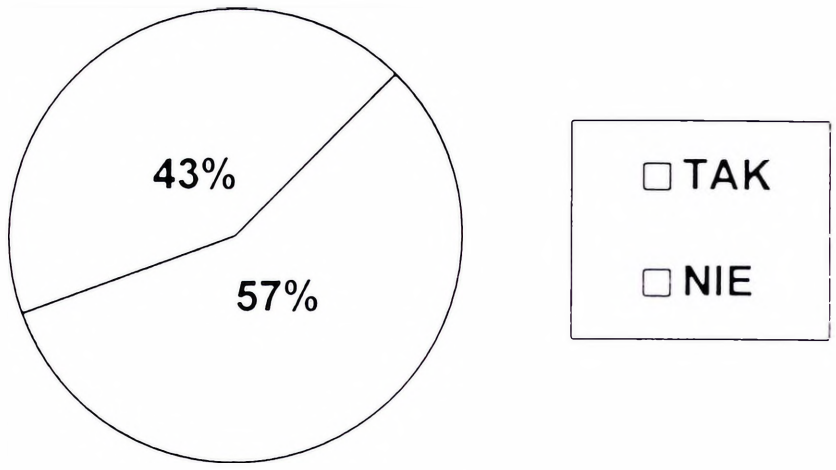

Wykres 38. Postawy wykładowców wobec podchorążych

Sposób przekazywanej wiedzy jest prawie jednakowy we wszystkich katedrach i zbliżony do 50%. Podobnie przedstawia się szczerość i bezpośredniość w relacji wykładowca - podchorąży, ale wskaźnik ten wynosi około 25%. Największa dysproporcja występuje w typowaniu wykładowców jako wzoru do naśladowania. Prym wiodą w tym względzie wykładowcy KTO.

Wpływ na osobowość podchorążych wywierają także wykładowcy i programy kształcenia przez nich realizowane w Zakładzie Spadochroniarstwa i Zakładzie Wychowania Fizycznego. Aż 95% respondentów IV roku WWZ twierdzi, że Zakład Spadochroniarstwa[3] przygotowuje do funkcjonowania w warunkach trudnych, stresowych. Wykres 39 przedstawia powyższy wpływ.

[3] Kształcenie w Zakładzie Spadochroniarstwa odbywają tylko podchorążowie WWZ, dlatego brana jest pod uwagę populacja 60 podchorążych WWZ.

Wykres 39. Wpływ Zakładu Spadochroniarstwa na przygotowanie się podchorążych do sytuacji stresowych.

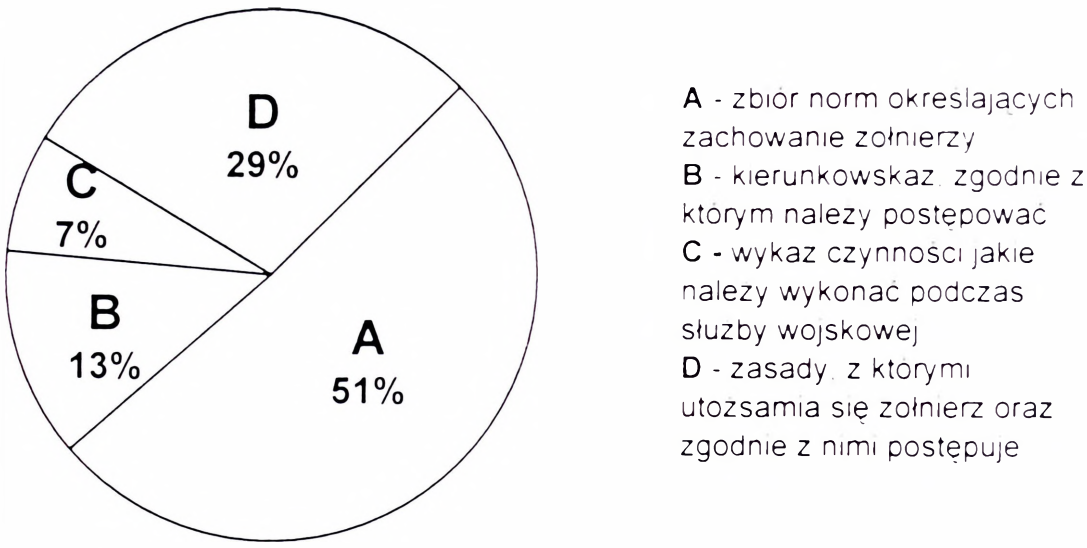
Tak wysoki wpływ na osobowość podchorążych wynika z dwóch przyczyn. Po pierwsze program spadochroniarstwa jest ciekawy i umożliwia przełamywanie bariery strachu, po drugie wykładowcy ZS są osobami o niecodziennej osobowości, u których trudno zauważyć na twarzy strach, i którzy są profesjonalistami w swoim fachu.

Znacznie słabiej wypadli wykładowcy z Zakładu Wychowania Fizycznego. 59% respondentów twierdzi, że poprzez wychowanie fizyczne kształtują silną wolę, a 55% uodparnia się psychicznie na stres. Chociaż nie jest to najwyższy wskaźnik procentowy, to obrazuje on jednak, że Zakład Wychowania Fizycznego wywiera zdecydowany wpływ na osobowość podchorążych i wyrabia cechy, które są niezbędne dla funkcjonowania dowódcy w sytuacjach trudnych, konfliktowych.

7.2. Znaczenie regulaminów wojskowych w procesie wychowania żołnierzy.

Pojęcie regulaminy wojskowe można interpretować na różne sposoby, bardziej bądź mniej zbliżone do definicji. Najpełniejszym byłoby określenie, że regulaminy wojskowe to „zasady, z którymi utożsamia się oraz zgodnie z nimi

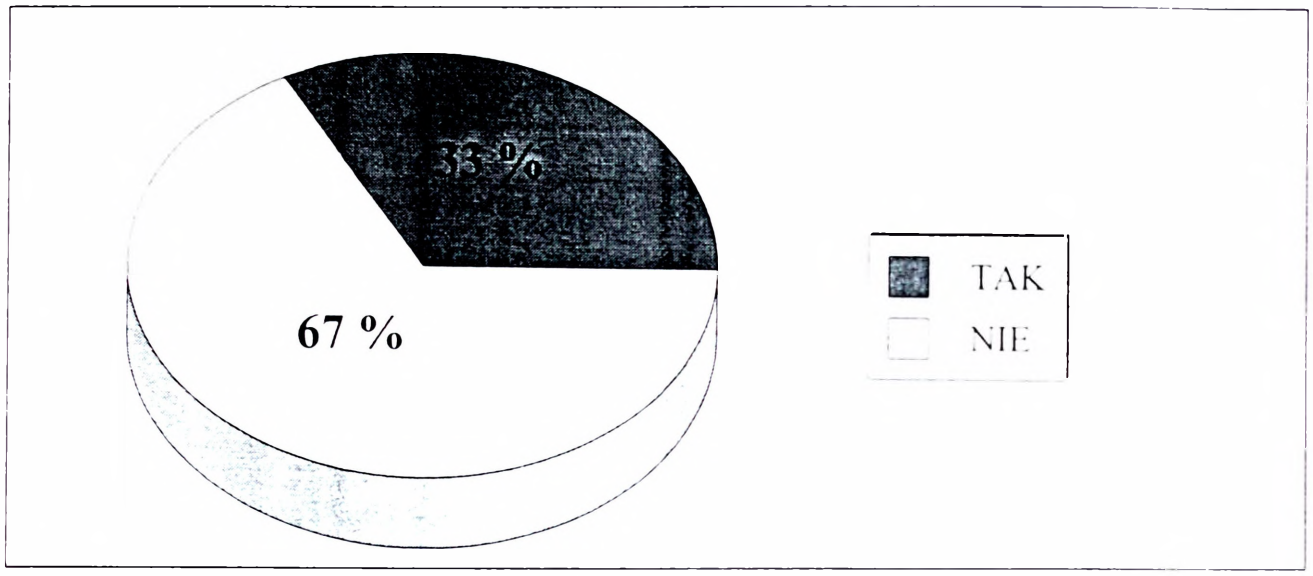
postępuje". Ten wariant odpowiedzi wybrało 29% respondentów z IV roku. Zbliżoną definicję, ale ujmującą regulaminy jako „zbiór norm określających zachowanie się żołnierzy wybrało 51%. Jako typowy wykaz czynności, które należy wykonywać określiło 7% (wykres 40).

Wykres 40. Definicje regulaminów wojskowych według podchorążych IV rocznika

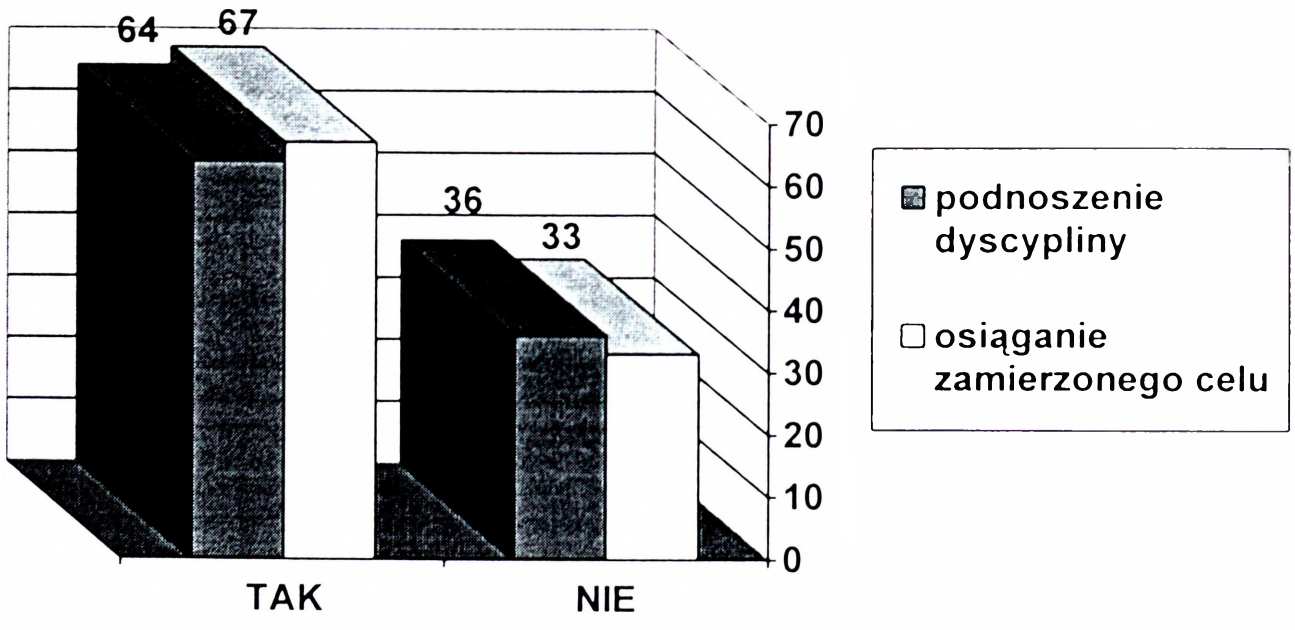
Powyższe dane wskazują, że podchorążowie dobrze interpretują pojęcie regulaminów, a co za tym idzie, łatwiej powinni rozumieć wpływ regulaminów na życie wojskowe. Oddziaływanie studiowania regulaminów wojskowych, tylko dla 50% respondentów wpłynęło na pełniejsze wyobrażenie o służbie wojskowej. Druga połowa podchorążych takich zmian nie doznała. Nie oznacza to, że nie dostrzegają oni wpływu regulaminów na tok służby wojskowej, bowiem posiadają oni już wyrobione zdanie na temat pobytu w WSO, stosują się na co dzień do przepisów regulaminów i dlatego nie znajdują w nich nic nowego, co mogłoby zmienić wyobrażenie o wojsku. Innymi słowy, ich przekonania o roli regulaminów wojskowych nie uległy zbytniej zmianie (dotyczy 50% populacji). O tym, że istnieje wpływ regulaminów na osobowość podchorążych świadczy zmiana postawy u 67% respondentów, którzy stosują się do wymogów regulaminów. 33% jednak uważa, że przestrzeganie regulaminów wojskowych nie wpłynęło na ich postawę. Wśród tej grupy znajdowali się także podchorążowie, których postawa była zgodna z wymogami regulaminów i dlatego nie zachodziła konieczność jej

zmiany. Wykres 41 przedstawia, jaki procent podchorążych IV roku kształtował swoją postawę w oparciu o regulaminy wojskowe.

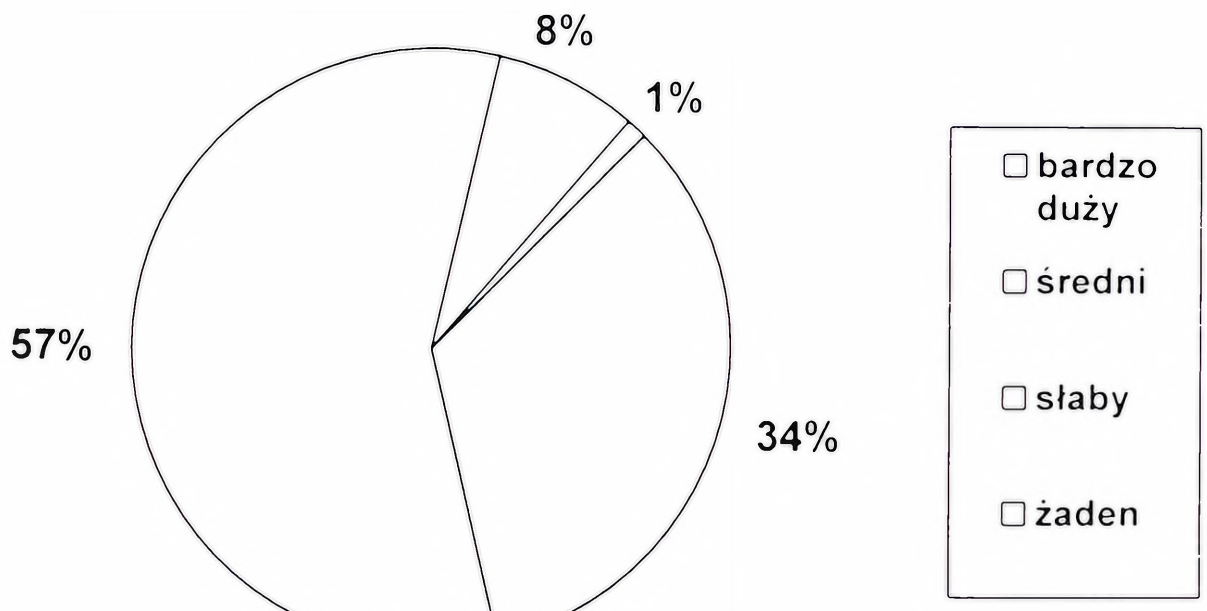
Wykres 41. Zmiany w postawie podchorążych w wyniku stosowania regulaminów

Znajomość i stosowanie się do regulaminów nie wpływa tylko na postawę podchorążych, ale także na ich dyscyplinę. 64% respondentów twierdzi, że poprzez znajomość regulaminów stali się bardziej zdyscyplinowani, ale 36% nie dostrzega takiego wpływu. Podobnie, bo 67% uważa, że wykorzystując regulaminy łatwiej można osiągnąć cel wychowawczy. Wykres 42 obrazuje, jak zbieżne są te wpływy na zachowanie się żołnierzy.

Wykres 42. Wpływ regulaminów wojskowych na postępowanie podchorążych

Podchorążowie są zgodni, że regulaminy wpływają na ich postępowanie oraz mogą być pomocne w kształtowaniu dyscypliny podwładnych, ułatwiać dowodzenie. Tylko 1% respondentów nie dostrzega roli regulaminów w procesie dowodzenia, pozostałych 99% jest jednomyślnych co do wpływu, różnią się natomiast siłą tego wpływu. Na wykresie 43 przedstawiono siłę oddziaływania regulaminów na proces dowodzenia.

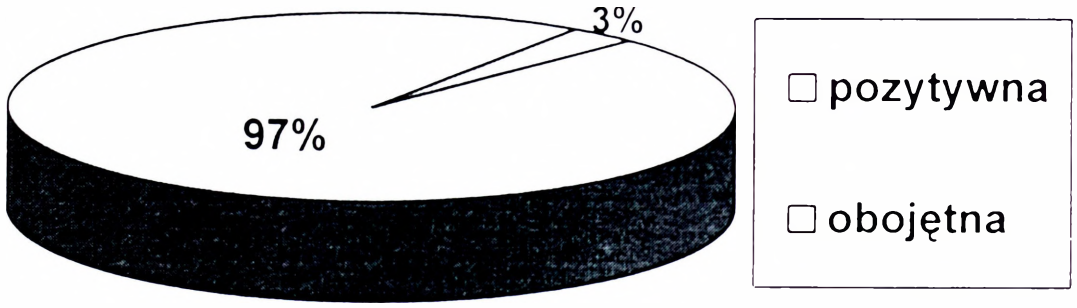

Wykres 43. Wpływ regulaminów na proces dowodzenia.

34% respondentów uważa, że oddziaływanie regulaminów jest bardzo silne. Ponad połowa twierdzi, że łatwiej dowodzić znając regulaminy. Oznacza to, że 91% podchorążych IV roku podkreśla znaczącą rolę regulaminów w procesie dowodzenia oraz kształtowania właściwych postaw żołnierskich.

7.3. Wpływ praktyki dowódczej na osobowość szkolonych i szkolących się.

Każda teoria, nawet najlepsza nie jest w stanie dać pełnego wizerunku przyszłej pracy. Prakseologicznym rozwiązaniem jest więc łączenie teorii z praktyką. Podczas praktyki, oprócz sprawdzenia swoich umiejętności teoretycznych, istnieje możliwość obserwacji otaczającej rzeczywistości i próba przystosowania się do nowego środowiska. Dla słuchaczy WSO praktyka dowódcza w jednostkach wojskowych jest możliwością spojrzenia na wojsko oczami dowódcy plutonu. Jest ona ostatnim, praktycznym etapem przed objęciem pierwszego stanowiska służbowego. Z powyższego problemu zdają sobie sprawę podchorążowie, bowiem 97% twierdzi, że praktyka dowódcza jest niezbędna do dobrego przygotowania się do pełnienia roli oficera (wykres 44).

Wykres 44 Rola praktyki dowódczej w przygotowaniu się podchorążych na pierwsze stanowisko służbowe.

Praktyka dowódcza zmienia także spojrzenie podchorążych na wojsko. W przypadku 84% podchorążych IV roku, przekonania ich co do wizerunku wojska uległy zmianie. Chociaż, co starałem się udowodnić wcześniej, przekonania są tym elementem osobowości, który jest już najbardziej ukształtowany, to jednak praktyka dowódcza wywiera na nie dość duży wpływ. Do charakterystycznych wypowiedzi uzasadniających wpływ praktyki dowódczej na dotychczasowe przekonania podchorążych zaliczyć należy:

* „zobaczyłem wszystkie strony życia żołnierzy zawodowych";

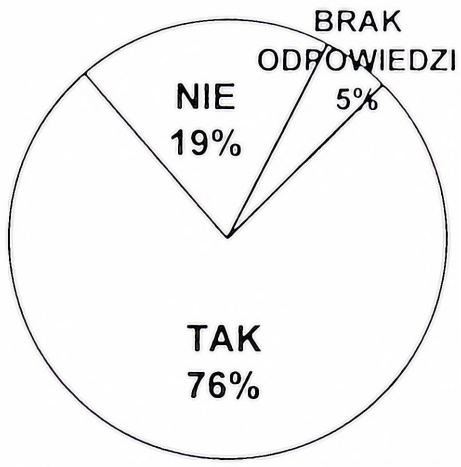
* „skończyło się teoretyzowanie a zaczęło dowodzenie";
* „w końcu zobaczyłem jak jest w jednostce wojskowej";
* „praktyka w jednostce wojskowej ukazała szarą rzeczywistość";
* „nie spodziewałem się takich braków w sprzęcie, uzbrojeniu i kadrze zawodowej".

Wypowiedzi te dowodzą, że teoria nie zawsze idzie w parze z praktyką, jednak podchorążowie to dostrzegają i potrafią przystosować się do zmieniających się warunków środowiskowych.

U 16% podchorążych, pod wpływem praktyki dowódczej nie dokonała się zmiana w spojrzeniu na wojsko. Wynikiem tego nie jest trafienie do „wymarzonych" jednostek wojskowych, lecz wcześniejsze ugruntowanie swoich przekonań co do praktyki dowódczej. Podchorążowie uzasadniając odpowiedź negatywną, między innymi używali następujących sformułowań:

* „po trzyletnim pobycie w WSO miałem wyobrażenie o wojsku i praktyka nie zmieniła go";
* „pobyt w szkole i informacje z zewnątrz dały mi względny obraz jednostki wojskowej";
* „wiedziałem to wcześniej";
* sprawdziły się moje wcześniejsze wyobrażenia".

Oprócz zmiany własnych przekonań, podchorążowie doskonalili także sposób oddziaływania na podwładnych. Według opinii 76% podchorążych, pod ich wpływem podwładni zmienili swoje postępowanie. Natomiast 19% stwierdziło, że nie byli w stanie zmienić postępowania swoich podwładnych. 5% nie wypowiedziała się na ten temat. Graficznie problem ten przedstawia wykres 45.

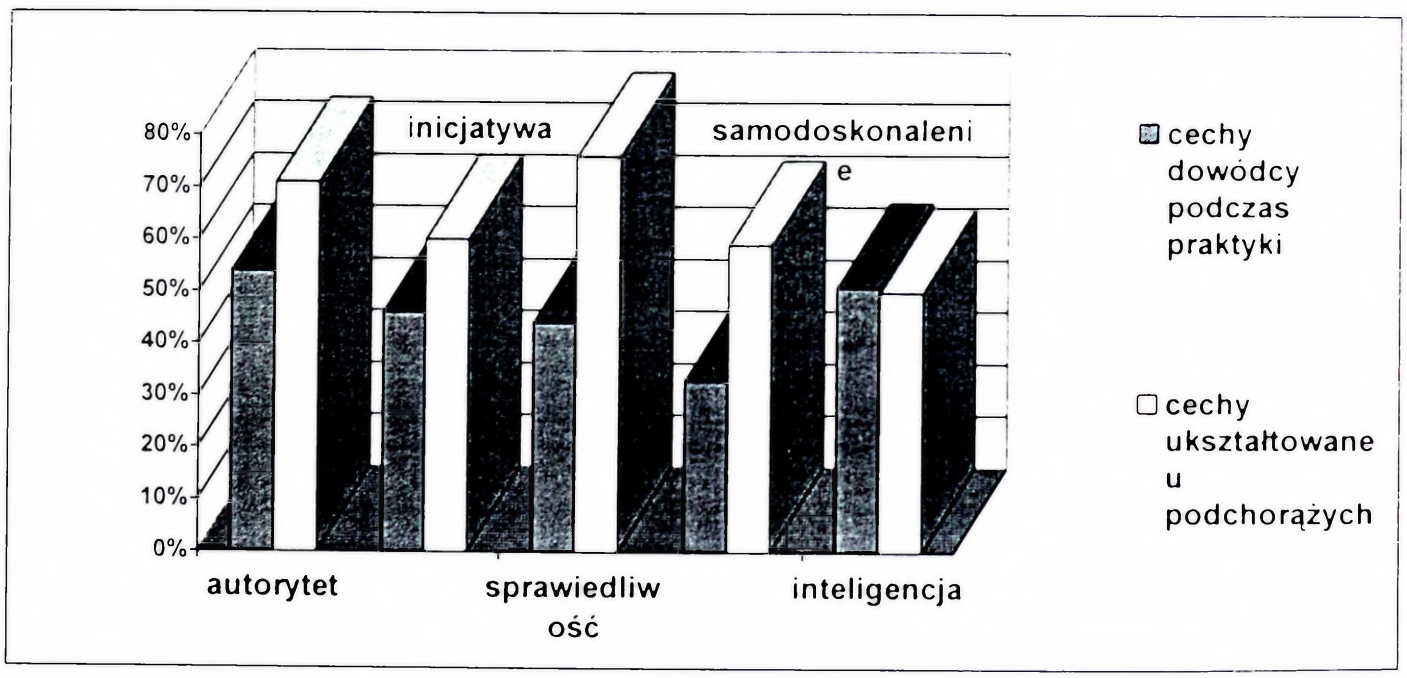

Wykres 45. Wpływ oddziaływania podchorążych podczas praktyki na postępowanie podwładnych.

Podczas praktyki, na podchorążych oddziaływali ich bezpośredni dowódcy. Co już wcześniej zostało wykazane, każdy podchorąży wywiera wpływ na swoich podwładnych, i między innymi od osobowości przełożonego zależy kształtowanie się osobowości podwładnego. Pod uwagę zostały wzięte następujące cechy:

1) autorytet,
2) inicjatywa,
3) sprawiedliwość,
4) samodoskonalenie,
5) inteligencja.

Wykres 46 prezentuje osobowość dowódców podchorążych podczas odbywania przez nich praktyki oraz w jakim stopniu podchorążowie ugruntowali u siebie te cechy.

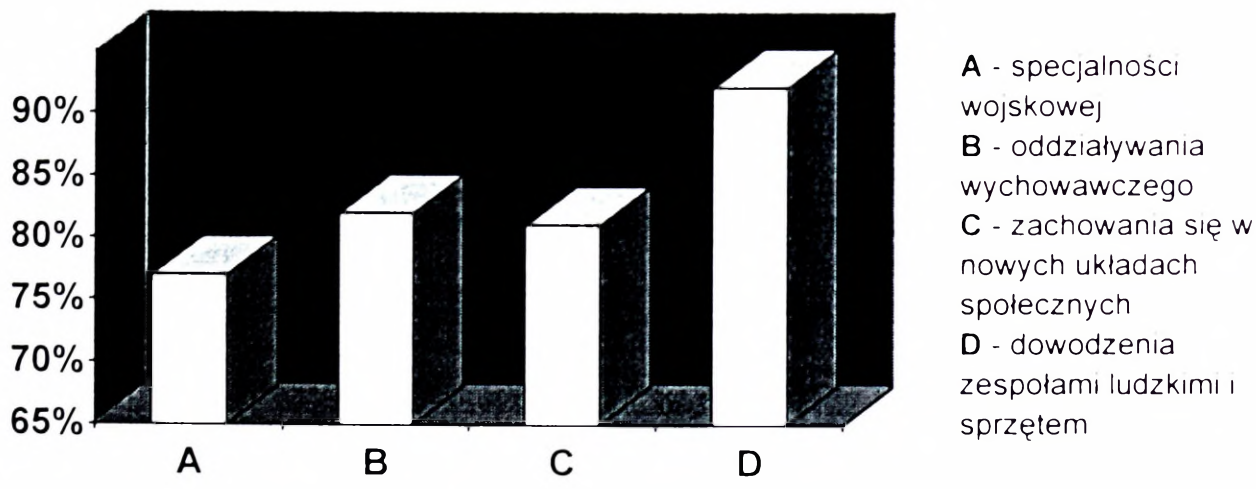

Wykres 46. Zależności między cechami ugruntowanymi przez podchorążych podczas praktyki dowódczej a cechami posiadanymi przez ich przełożonych.

Podchorążowie uważają, że posiadają podobny poziom inteligencji jak ich dowódcy w jednostce wojskowej, natomiast we wszystkich pozostałych cechach ich przewyższają. Zdaniem około 50% podchorążych, ich przełożeni cha-

rakteryzowali się wyżej wymienionymi cechami. Największe dysproporcje występują w ujęciu sprawiedliwości. Podchorążych cechuje przede wszystkim uczciwość i sprawiedliwość (76%), natomiast kadrę z jednostek wojskowych w znacznie mniejszym stopniu (44%). Byli oni zdania, iż wzrósł ich autorytet i był większy niż autorytet ich przełożonych. Także postępowanie ich cechowała inicjatywa (60%) oraz trend do samodoskonalenia (59%), gdzie zdaniem podchorążych tylko 33% dowódców przejawiało taką chęć.

Odbywając praktykę w jednostkach wojskowych podchorążowie rozszerzali swoją wiedzę. 92% podchorążych stwierdziło, że nabyło umiejętności dowodzenia zespołami ludzkimi i sprzętem. Nowe środowisko to nowe układy społeczne, w których podchorążowie musieli się umieć znaleźć. Zdaniem 81%, cel ten został osiągnięty. Pobyt w jednostce i bezpośredni kontakt z żołnierzami służby zasadniczej, to idealny czas na doskonalenie swojego oddziaływania wychowawczego na innych. Czasu tego nie zmarnowało 82% podchorążych. Mieli oni także okazję doskonalić wiedzę ze specjalności, w której są kształceni. Na rozszerzenie swojej wiedzy wskazało 77% podchorążych. Na wykresie 49 przedstawiono zakres rozszerzonej wiedzy podchorążych podczas pobytu na praktyce dowódczej w jednostkach wojskowych.

Wykres 47. Wpływ praktyki dowódczej na rozszerzenie wiedzy podchorążych z różnych zakresów.

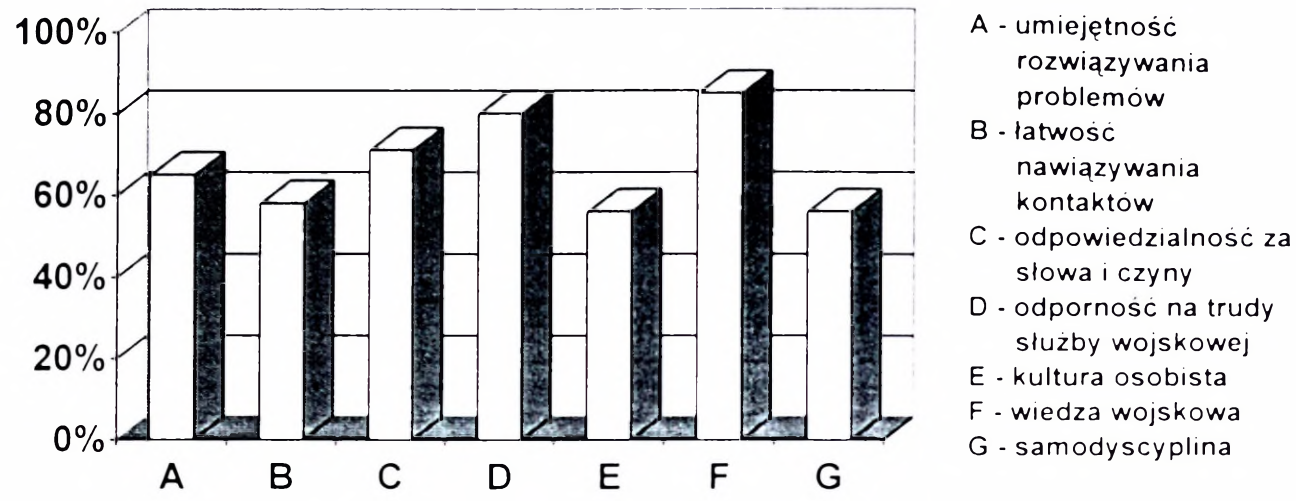
7.4. Oddziaływanie kadry dydaktycznej na osobowość podchorążych.

W poprzednich podrozdziałach przedstawiłem wpływ środowiska dydaktycznego na kształtowanie się kierunkowej sfery osobowości podchorążych oraz wpływ wykładowców na poszczególne elementy osobowości podchorążych. Obecnie analizowane będzie utrwalanie u podchorążych cech, w wyniku oddziaływania kadry dydaktycznej. Rozpatrywano następujące cechy:

1) umiejętność rozwiązywania trudnych problemów,
2) łatwość nawiązywania kontaktów,
3) odpowiedzialność za słowa i czyny,
4) odporność na trudy służby wojskowej,
5) kultura osobista,
6) wiedza wojskowa,
7) samodyscyplina.

Najwyższą rangę nadano wiedzy wojskowej. Oznacza to, że podchorążowie w pierwszej kolejności utożsamiają wykładowców z procesem nauczania a dopiero potem z treściami, postawami i wartościami, które oni przekazują. Podobnie jak kadra dowódcza, tak i kadra dydaktyczna stara się uodpornić podchorążych na trudy służby wojskowej (ranga druga). Innymi słowy, kreuje ona sylwetkę oficera przestrzegającego kodeksu honorowego[4]. Ostatnią, szóstą rangę zajmuje kultura osobista i samodyscyplina. Zaznaczyć jednak należy, że wskaźniki w obu przypadkach wynoszą powyżej 59%. Na wykresie 48 przedstawiono, w oparciu o wskaźnik procentowy, kształtowanie się określonych cech podchorążych w wyniku oddziaływania kadry dydaktycznej.

[4] Pomimo, że kodeks honorowy nie istnieje, to jednak funkcjonuje on wśród kadry oficerskiej jako „prawo nie pisane".

Wykres 48. Kształtowanie się określonych cech u podchorążych pod wpływem oddziaływania kadry dydaktycznej.

Znaczna większość podchorążych uważa, że kadra dydaktyczna oprócz przekazywania wiedzy, uodparnia na trudy służby wojskowej oraz wpływa na odpowiedzialność za słowa i czyny. 2/3 podchorążych nauczyło się umiejętnie rozwiązywać trudne problemy a ponad 1/2 łatwo nawiązuje kontakty, oraz dba o kulturę osobistą i jest zdyscyplinowana.

Z materiału badawczego, przedstawionego w tym rozdziale wynika, że kadra dydaktyczna kształtuje osobowość podchorążych zgodnie z charakterystyką osobowo-zawodową absolwenta WSO, a w szczególności:

1. Wpływa na przestrzeganie przez podchorążych norm obowiązujących w wojsku.
2. Kształtuje u podchorążych postawy egzystencjalną i estetyczno-kulturową oraz przekazuje wartości, z którymi powinien utożsamiać się przyszły oficer.
3. Uodporniła podchorążych na trudy służby wojskowej, wpłynęła na odpowiedzialność za słowa i czyny oraz nauczyła umiejętnego rozwiązywania problemów.
4. Wykładowcy Katedry Taktyki Ogólnej wyrabiają cechy dowódcze oraz przygotowują do kierowania jednostkami ludzkimi.
5. Również wykładowcy Katedry Inżynierii Systemów przygotowują do kierowania zespołami ludzkimi oraz występowania w roli menedżera.

6. W Zakładzie Spadochroniarstwa podchorążowie nabywają umiejętności radzenia sobie ze stresem oraz funkcjonowania w trudnych warunkach.
7. Zakładzie Wychowania Fizycznego także kształtowana jest wola oraz uodparnianie się na stres.
8. Najlepszym wzorem do naśladowania są wykładowcy Katedry Taktyki Ogólnej, którzy z grona dydaktycznego wywierają największy wpływ na osobowość podchorążych.

Kadra dydaktyczna potrafi w sposób przystępny i rzeczowy przekazać podchorążym wiedzę oraz sprawiedliwie i konsekwentnie ją egzekwować. Podchorążowie natomiast nie potrafią wykorzystać wiedzy, którą nabyli w Katedrze Nauk Humanistycznych. Lepiej wykorzystują regulaminy, poprzez studiowanie których zmianie uległa ich postawa, zachowanie oraz spojrzenie na proces dowodzenia i wychowania.

W wyniku praktyki dowódczej podchorążowie:

- zgadzają się z opinią, że bez praktyki dowódczej nie istnieje możliwość dobrego przygotowania się do pełnienia roli oficera,
- zmienili spojrzenie na rzeczywistość wojskową dokonując przewartościowań w przekonaniach,
- nabyli umiejętności dowodzenia zespołami ludzkimi i sprzętem,
- doskonalili sposoby oddziaływania wychowawczego na podwładnych,
- ugruntowali w swojej osobowości poczucie uczciwości i sprawiedliwości,
- poszerzyli swój zakres wiedzy specjalistycznej.

Powyższy wpływ na osobowość podchorążych wywierają wykładowcy, wykorzystując programy kształcenia oraz bazę dydaktyczną i poligonową.

7.5. Rola kapelana wojskowego w oddziaływaniu wychowawczym.

Wykazać wpływ osoby duchownej na czyjąś osobowość jest niezmiernie trudno, chociaż większość jest jednomyślna, że takowy wpływ istnieje. W WSO im.T.Kościuszki we Wrocławiu obecny kapelan wojskowy pełni swoją posługę od lipca 1995 roku. Oprócz rozmów i spotkań z podchorążymi, uczestniczył w zajęciach dobowych oraz poligonowych. Uczestnictwo w tych zajęciach odbie-

rane jest przez podchorążych bardzo pozytywnie. O ile pierwsze kontakty kapelana ze środowiskiem podchorążackim odbierane były przez to środowisko z dużym dystansem, o tyle obecnie nie ma już takich problemów. Kapelan traktowany jest jako jedna osoba z kadry, ale ciesząca się dużym autorytetem. Podchorążowie, którzy korzystali z posług kapłańskich twierdzą, że do kapelana mogą zwrócić się w każdej sprawie i na pewno mogą liczyć na jego pomoc. Jest on dla nich człowiekiem spokojnym, zrównoważonym i dla wielu z nich może służyć za wzór osobowy.

W listopadzie 1995 roku, dyplom ukończenia nauk przedmałżeńskich otrzymało 32 podchorążych. W marcu 1996 roku kolejnych 22 podchorążych ukończyło podobny kurs. Następnych 10 osób uczestniczyło w takich naukach poza kursem. Sakrament bierzmowania przyjęło 12 podchorążych. Powyższe dane oznaczają, że około 10% słuchaczy WSO dobrowolnie uczestniczyło w przedsięwzięciach realizowanych przez kapelana. Podchorążowie I roku uczestniczyli w zajęciach z etyki normatywnej. 90% z tych podchorążych stwierdziło, że zajęcia te są przydatne i pomagają szerzej spojrzeć na otaczającą rzeczywistość.

Wielu podchorążych IV roku dostrzega wpływ kapelana wojskowego na kształtowanie się poszczególnych cech swojej osobowości. Kapelan wojskowy najbardziej oddziaływuje na utożsamianie się podchorążych z określonymi wartościami ogólnoludzkimi 68%, w tym w 55% wpływ ten jest na poziomie średnim. Większy wpływ na kształtowanie się wartości wywierają: rodzina i wykładowcy. Także przekonania, które cechują podwładnych ukształtowali oni między innymi poprzez wpływ kapelana wojskowego. Przeszło połowa podchorążych uważa, że wpływ ten jest średni a 4%, że jest bardzo duży. Ponieważ ulegają zmianie przekonania i wartości, oznacza to, że postawy także podlegają tym samym zmianom. 54% podchorążych wskazuje na rolę kapelana w kształtowaniu swojej postawy. W sposób bardzo zbliżony do powyższego, przedstawia się przygotowanie podchorążych do pełnienia określonych ról społecznych, bowiem 64% podchorążych w procesie tym uwzględnia kapelana. Szczegółowy rozkład siły z jaką oddziaływuje kapelan na osobowość podchorążych przedstawia tabela 38.

Element osobowości	Siła oddziaływania		
	Bardzo duża	Średnia	Mała
Przekonania	4 %	51 %	9 %
Postawy	0 %	54 %	11 %
Wartości	2 %	53 %	13 %
Role społeczne	0 %	55 %	9 %

Tabela 38. Wpływ kapelana wojskowego na osobowosc podchorążych

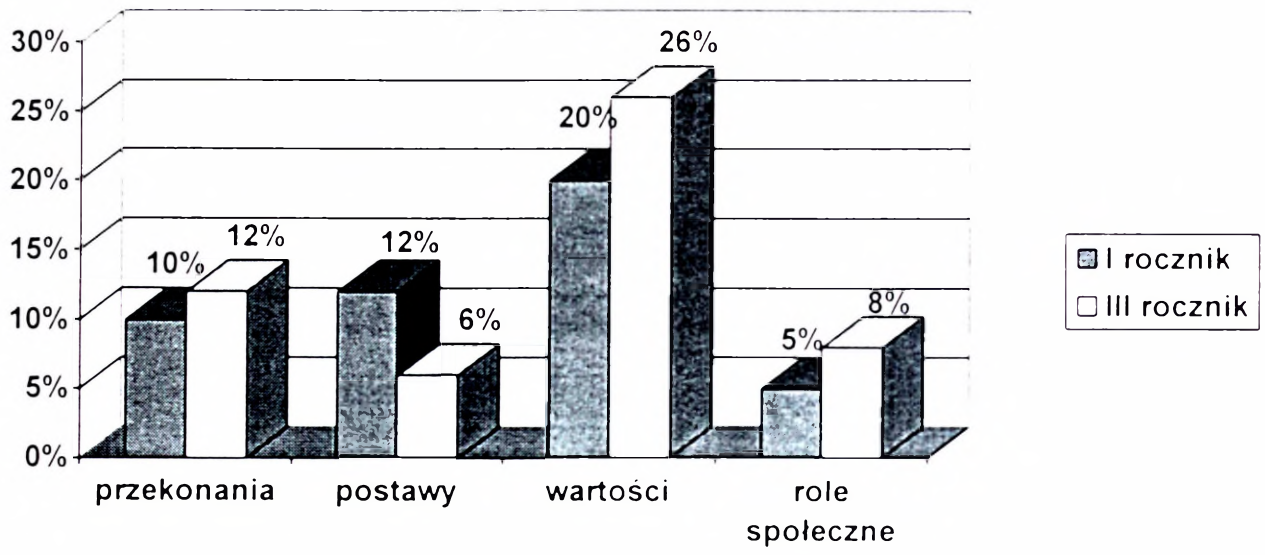
Nieco inaczej przedstawiają się powyższe wskaźniki przy rozpatrywaniu grupy środowiskowej, która wywarła największy wpływ na osobowość podchorążych. Badaniami objęto tych samych podchorążych na początku pierwszego roku i pod koniec trzeciego roku studiów. Skala rangowa wynosiła od 1 do 8. Tabela 39 zawiera szczegółowy rozkład rang.

Element osobowości	Ranga	
	I rocznik	III rocznik
Przekonania	4	5
Postawy	5	8
Wartości	2	3
Role społeczne	7	7

Tabela 39. Miejsce kapelana wojskowego w oddziaływaniu na osobowość podchorążych

Z danych przedstawionych w tabeli 39 wynika, że nastąpił niewielki spadek roli kapelana wojskowego w kształtowaniu osobowości podchorążych. Największy spadek wystąpił w oddziaływaniu na postawy, a bardzo niski utrzymał się przy kształtowaniu ról społecznych. Układ ten jednak ma swoją logikę. Kościół zawsze kładł szczególny nacisk na przestrzeganie określonych wartości, dlatego wskaźnik ten jest najwyższy. Natomiast na postawy i role społeczne

silniej oddziaływują inne grupy społeczne, których zadaniem jest wykształcenie dobrego obywatela, oficera, dowódcę, specjalistę wojskowego. Procentową zależność powyższych danych przedstawia wykres 49.

Wykres 49. Zmiany w oddziaływaniu kapelana wojskowego na poszczególne cechy osobowości podchorążych różnych roczników.

Wielkości na poszczególnych latach nauki są bardzo zbliżone i uwidaczniają niewielki wzrost procentowy oddziaływania kapelana na osobowość podchorążych.

Reasumując, można stwierdzić, że:

1. W WSO istnieje określona rola kapelana wojskowego.
2. Wywiera on wpływ na osobowość podchorążych, przede wszystkim na przekonania i wartości.
3. Wpływ ten dostrzegany jest przez podchorążych.
4. Kapelan wojskowy posiada autorytet wśród podchorążych, który wynika między innymi z jego oddziaływania wychowawczego na podchorążych.
5. Zajęcia prowadzone przez kapelana są pozytywnie odbierane przez słuchaczy I roku WSO.

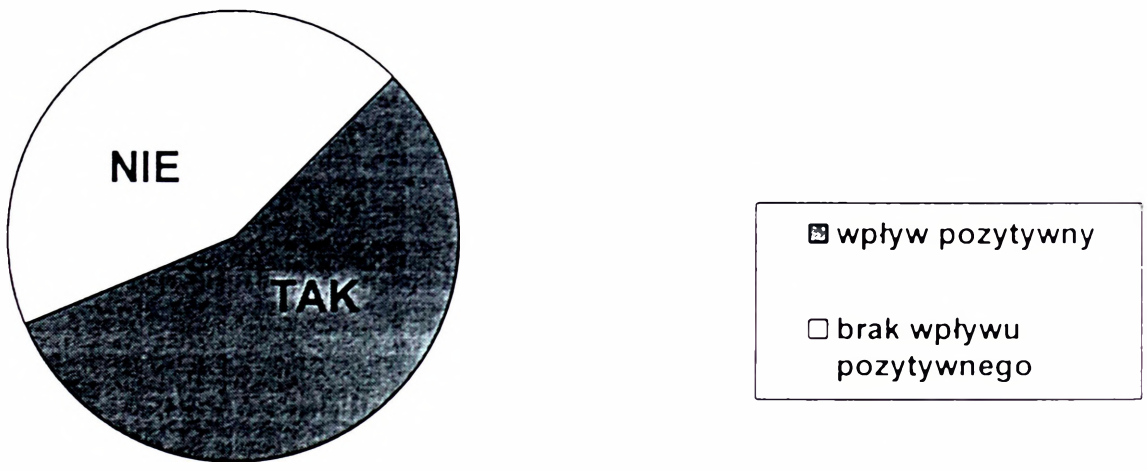
6. Z pracy duszpasterskiej kapelana wojskowego korzysta duża ilość podchorążych, a stosunki służbowe między kapelanem a podchorążymi są na zasadzie koleżeństwa.

Rozdział ósmy.

8. Oddziaływanie infrastruktury wojskowej na osobowość podchorążych.

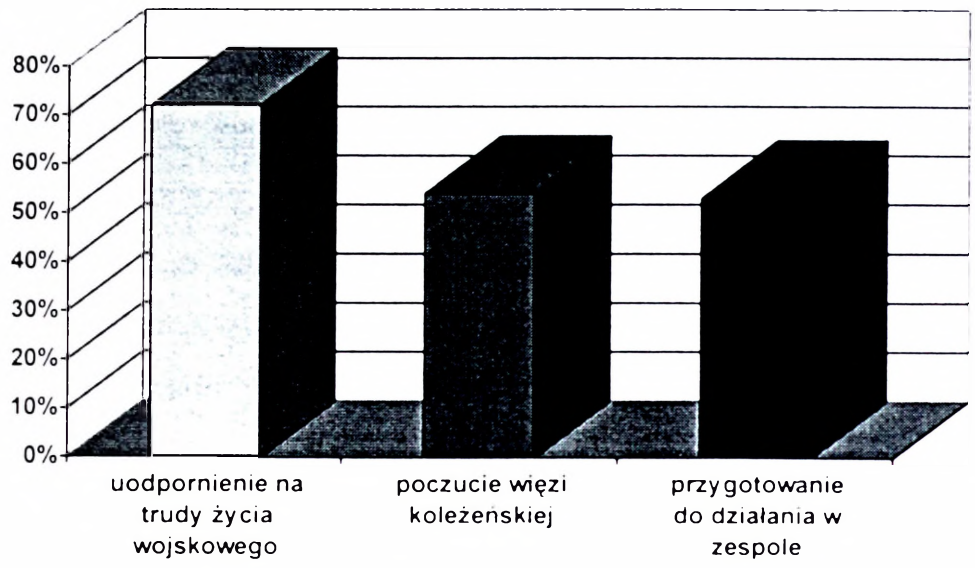
8.1. Warunki socjalne i ich wpływ na asymilację podchorążych ze środowiskiem wojskowym.

Warunki socjalne podchorążych są przeciętne, i dlatego połowa podchorążych określa je jako dobre a druga połowa twierdzi, że są one niewystarczające. Zdaniem 56% respondentów IV roku warunki mieszkaniowe umożliwiają relaks i regenerację sił, natomiast 44 jest zupełnie odmiennego zdania. Zależności te przedstawia wykres 50.

Wykres 50. Wpływ warunków mieszkaniowych na relaks i regenerację sił psychicznych i fizycznych podchorążych.

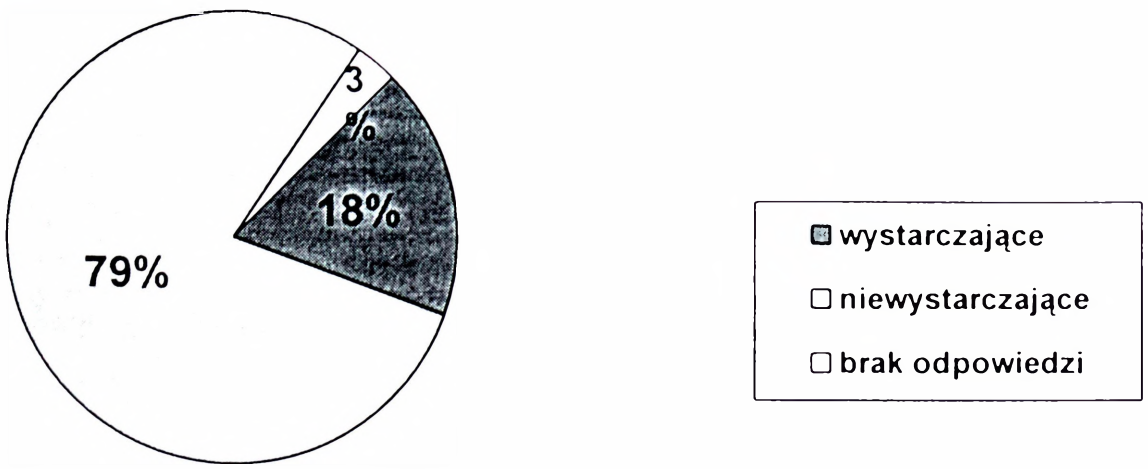
Warunki mieszkaniowe wywierają także wpływ na życie wojskowe, działanie w zespole czy kształtowanie się przyjaźni. Zdaniem 72% respondentów, wspólne zamieszkiwanie w pokoju przez kilku podchorążych uodporniło ich na trudy życia wojskowego. U 54% respondentów wytworzyło się poczucie więzi koleżeńskiej, a 53% stwierdziło, że przygotowani zostali do działania w zespole (wykres 51). Oznacza to, że warunki socjalne powodują asymilację słuchaczy WSO ze środowiskiem wojskowym oraz wpływają na ich postawy.

Wykres 51. Wpływ warunków mieszkaniowych na zachowanie się podchorążych.

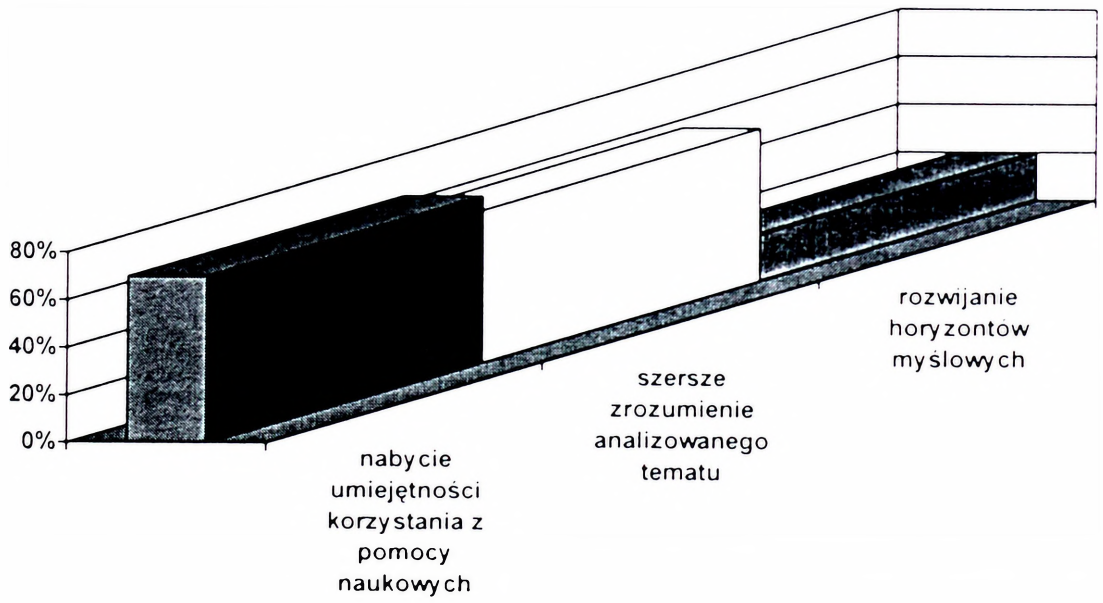
8.2. Miejsce sal wykładowych, placów ćwiczeń oraz sprzętu wojskowego w procesie kształcenia i wychowania.

Zdaniem zdecydowanej większości podchorążych IV roku (79%), wyposażenie sal wykładowych w środki techniczne jest niewystarczające. Tylko 18 respondentów twierdzi, że można się nimi zadowolić (wykres 52).

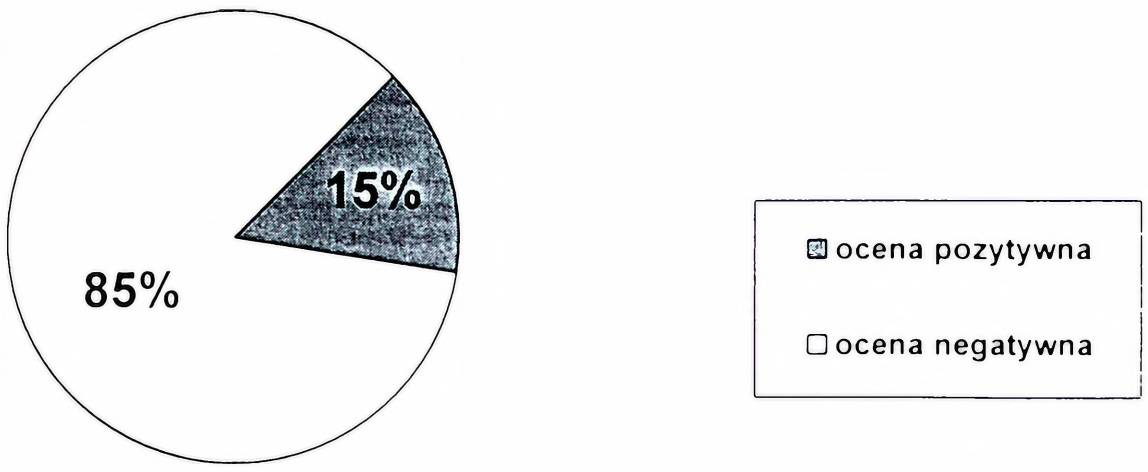
Wykres 52. Wyposażenie sal wykładowych w środki techniczne.

Mimo tych braków, wykładowcy podczas zajęć korzystają z posiadanych środków technicznych, chcąc w sposób bardziej obrazowy przekazać swoją wiedzę, rozwinąć wyobraźnię u podchorążych oraz nauczyć ich korzystania z tych środków. 70% respondentów uważa, że środki techniczne używane przez wykładowców podczas zajęć pozwoliły im nabyć umiejętność korzystania z pomocy naukowych w przyszłej pracy zawodowej. Wpływ tychże środków technicznych na lepsze rozumienie analizowanego tematu z danego przedmiotu jest podobny i wykazany przez 64% respondentów. Zaledwie 20% twierdzi, że środki techniczne rozwijają ich horyzonty myślowe. Zależności te przedstawia wykres 53.

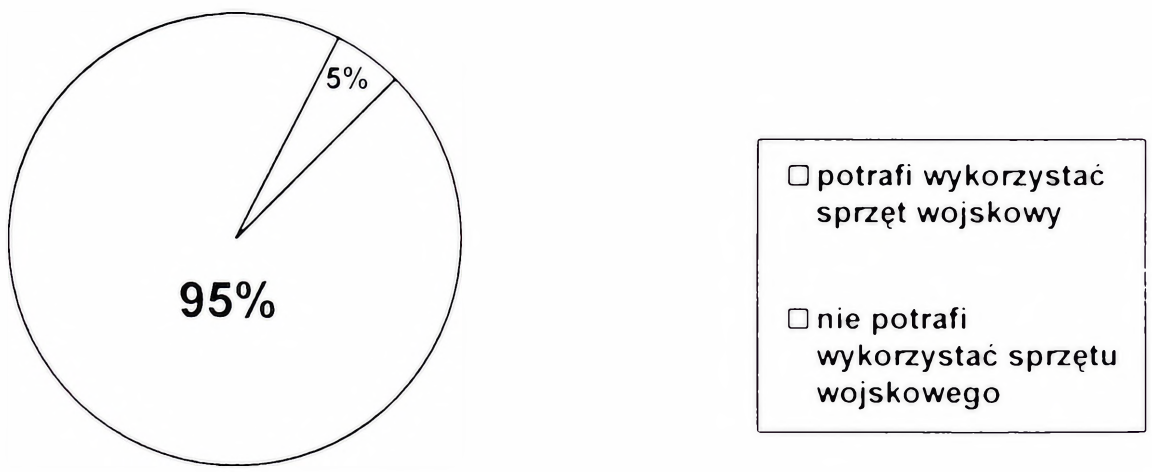
Wykres 53. Wpływ środków technicznych na nabycie niektórych cech przez podchorążych

Podobnie postrzegany jest problem nowoczesności i sprawności sprzętu wojskowego. W opinii 15% podchorążych IV roku, sprzęt ten można uważać za dobry, natomiast 85% jest odmiennego zdania (wykres 54).

.Wykres 54. Opinia podchorążych dotycząca sprzętu wojskowego wykorzystywanego do szkolenia.

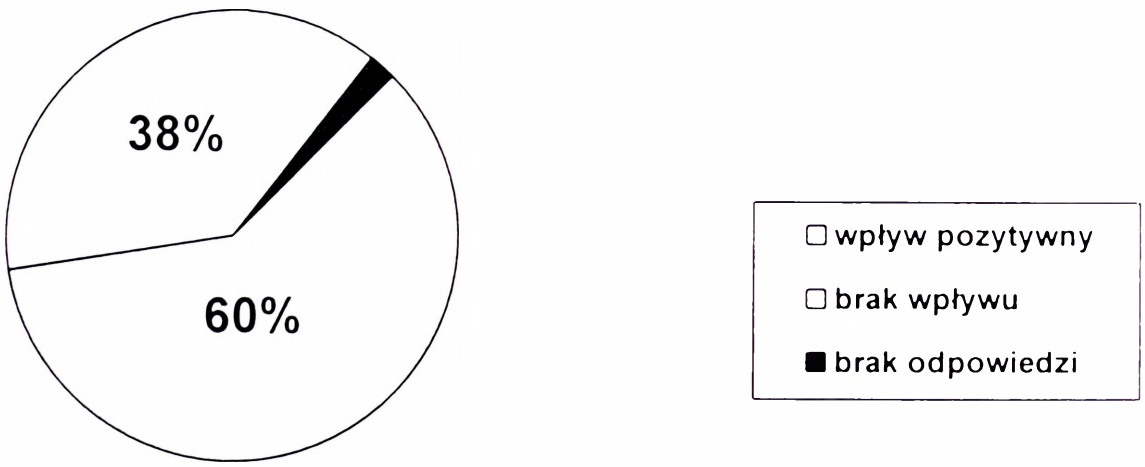
Pomimo trudności sprzętowych, 95% podchorążych twierdzi (wykres 55), że jako przyszli dowódcy są w stanie wykorzystać sprzęt, z którym się zetknęli w WSO. Oznacza to, że nabyli oni umiejętności posługiwania się sprzętem wojskowym nawet mimo jego wad i niedoskonałości oraz przygotowani zostali do występowania w roli oficera - specjalisty wojskowego.

.Wykres 55. Umiejętność wykorzystanie sprzętu wojskowego przez podchorążych.

Oprócz sal wykładowych i sprzętu, na osobowość podchorążych oddziaływuje także infrastruktura wojskowa, czyli place i obiekty przeznaczone do ćwi-

czeń specjalistycznych. Z pierwszym obiektem, z którym podchorążowie stykają się na początku pobytu w WSO jest ośrodek instruowania wart. W oparciu o niego nabywają oni określonych cech oraz doskonalą swoją wiedzę. Podchorążym IV roku zadano pytanie: „Czy ośrodek instruowania wart rozwinął w Panu umiejętność właściwego wykorzystania elementów infrastruktury do szkolenia żołnierzy ?" Każda odpowiedź pozytywna udowadnia, że infrastruktura oddziaływuje na osobowość podchorążych, tak w sferze kierunkowej, jak i instrumentalnej, bowiem nabycie umiejętności korzystania z ośrodka instruowania wart to nie tylko wyuczenie się czynności manualnych, ale przede wszystkim ukształtowanie szerokiego spojrzenia na możliwość wykorzystania infrastruktury. 60% podchorążych potwierdza rozwój powyższych umiejętności a 38% nie dostrzega żadnego wpływu ośrodka instruowania wart (wykres 56).

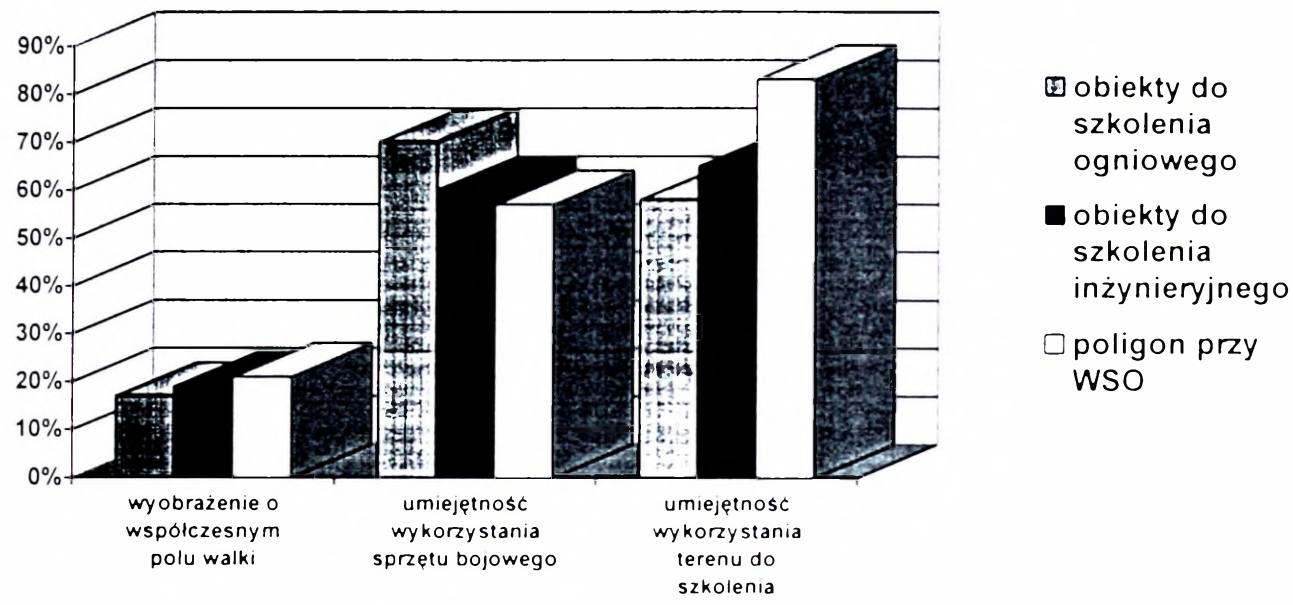

Wykres 56. Wpływ ośrodka instruowania wart na wykorzystywanie przez podchorążych infrastruktury wojskowej.

W badaniach brano także pod uwagę takie elementy infrastruktury, jak:

1) obiekty do szkolenia ogniowego,
2) obiekty do szkolenia inżynieryjnego,
3) teren poligonu przy WSO.

We wszystkich przypadkach wpływ ten istniał, jednak był zróżnicowany. Wykres 57 przedstawia wpływ elementów infrastruktury na określone cechy podchorążych.

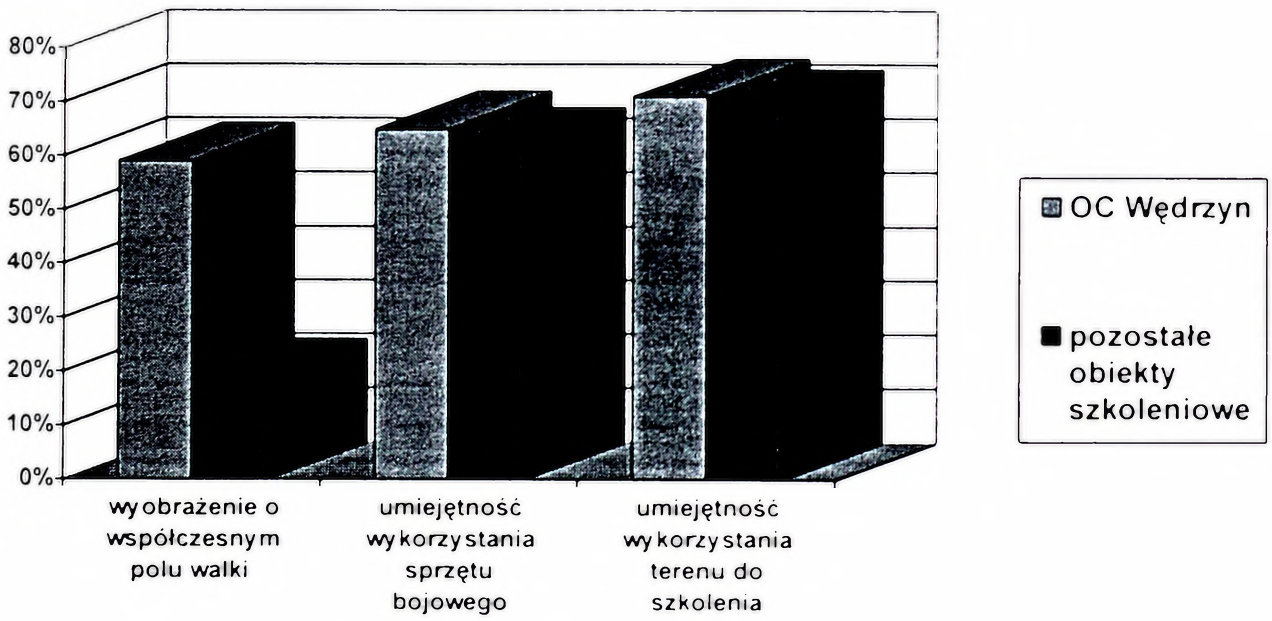
Wykres 57. Wpływ niektórych elementów infrastruktury wojskowej na określone cechy podchorążych.

Zdecydowany wpływ można zaobserwować w kategorii kształtowania cech: umiejętnego wykorzystania sprzętu bojowego oraz umiejętnego wykorzystania terenu do prowadzenia szkolenia żołnierzy bądź prowadzenia walki. W pierwszym przypadku największą rolę odgrywają obiekty szkolenia ogniowego (70%), następnie obiekty szkolenia inżynieryjnego (60%) oraz teren poligonu (57%). W odwrotnej kolejności przedstawia się to w drugim przypadku. To właśnie, zdaniem podchorążych, teren poligonu realnie wpływa na możliwość szkolenia żołnierzy bądź nabycia umiejętności prowadzenia walki. W najmniejszym stopniu infrastruktura wojskowa wpływa na wyobrażenie o współczesnym polu walki. Średnio 19% podchorążych dostrzega rolę tych obiektów w kształtowaniu wyobraźni.

Reasumując, można stwierdzić, że infrastruktura wojskowa rozwija w podchorążych umiejętność jej wykorzystania, wpływa na ich wiedzę oraz kształtuje (w niewielkim stopniu) wyobrażenie o współczesnym polu walki.

8.3. Poligon jako element łączący wychowanie i nauczanie.

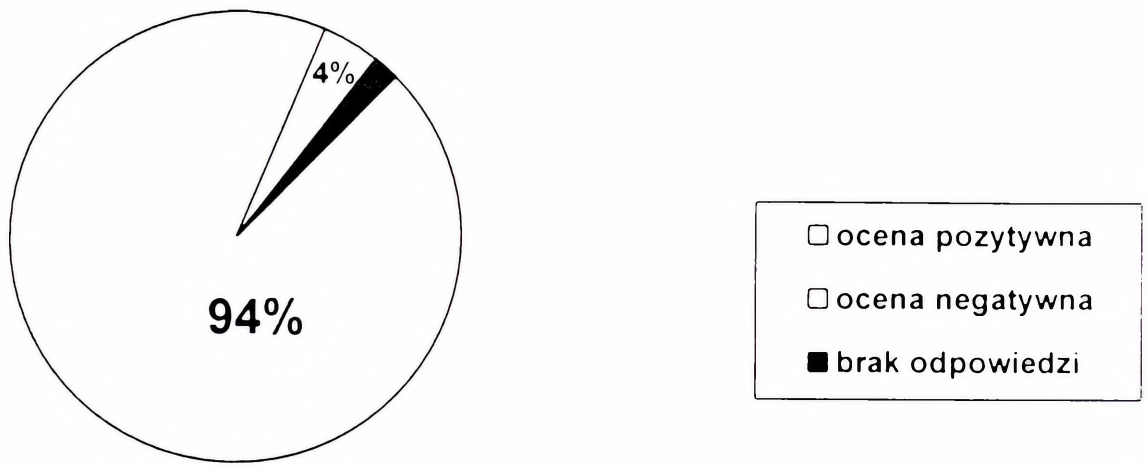
Obszarem, który może urealnić warunki przyszłego konfliktu zbrojnego jest poligon, czyli jeden z ośrodków szkolenia wojsk, np: OC Wędrzyn, OC Biedrusko, itd. O ile, zdaniem podchorążych IV roku , nabycie przez nich umiejętności wykorzystania sprzętu bojowego i umiejętności wykorzystania terenu do prowadzenia szkolenia żołnierzy bądź prowadzenia walki kształtuje się podobnie jak w przypadku obiektów i placów ćwiczeń przy WSO, o tyle w znacznym stopniu wzrasta wyobrażenie o współczesnym polu walki. Wzrost ten wynosi około 40%. Wykres 58 obrazuje wpływ OC Wędrzyn oraz innych obiektów szkoleniowych na niektóre cechy osobowości podchorążych.

Wykres 58. Wpływ OC Wędrzyn oraz innych obiektów szkoleniowych na niektóre cechy osobowości podchorążych.

Wpływ poligonów na kształtowanie przez podchorążych umiejętności wykorzystania sprzętu oraz terenu do prowadzenia szkolenia jest bardzo zbliżony z siłą oddziaływania pozostałych elementów infrastruktury wojskowej, i wynosi 65-70%. Przewyższa on wpływ pozostałych elementów infrastruktury w wytwarzaniu wyobraźni o współczesnym polu walki.

Wraz ze zmianą spojrzenia na znaczenie poligonu nie zawsze w osobowości podchorążych muszą zachodzić zmiany, poprzez które podchorąży będzie potrafił umiejętnie wykorzystać teren poligonu do szkolenia wojska. Zdaniem 94% podchorążych są oni w stanie podołać tym zadaniom, natomiast 4% podchorążych nie posiada takiej siły ani umiejętności, aby w znacznym stopniu wykorzystać teren poligonu. Zależności te przedstawia wykres 59.

Wykres 59. Opinia podchorążych dotycząca ich umiejętności wykorzystania terenu poligonu do szkolenia wojska.

W oparciu o powyższe wskaźniki można wnioskować, że podchorążowie w znacznym stopniu ukształtowali w sobie przekonanie o dużej roli infrastruktury WSO oraz poligonu dla działalności szkoleniowej, a także nabyli cechy niezbędne dla oficerów, dowódców i specjalistów wojskowych.

Reasumując, można stwierdzić, że:

1. Warunki socjalne podchorążych należą do przeciętnych a wyposażenie sal wykładowych jest niewystarczające.
2. Sprzęt wojskowy przeznaczony do szkolenia oceniany jest przez podchorążych negatywnie.
3. Obiekty do szkolenia specjalistycznego oraz poligony urealniają wyobraźnię o współczesnym polu walki.

4. Infrastruktura wojskowa wpłynęła na:

- uodpornienie się podchorążych na trudy życia wojskowego.
- kształtowanie się więzi koleżeńskiej w pododdziałach podchorążych,
- umiejętne wykorzystanie sprzętu wojskowego oraz obiektów szkoleniowych i placów ćwiczeń przez podchorążych.

Rozdział dziewiąty.

9. Zmiany w osobowości podchorążych podczas studiów w WSO.

W niniejszej pracy starałem się pokazać, w jakim stopniu osobowość podchorążych uległa zmianom podczas pobytu w uczelni wojskowej. Kandydaci na żołnierzy zawodowych posiadają w pewnym stopniu ukształtowaną osobowość. Środowisko cywilne z którego pochodzą wywarło bowiem wpływ na ich sposób bycia, prezentowania przez nich określonych poglądów oraz utożsamiania się z poszczególnymi wartościami. Z momentem przybycia do WSO, u tych młodych ludzi został rozpoczęty proces kształtowania takiej osobowości, która jest pożądana z wojskowego punktu widzenia. Nowe środowisko, w którym znalazł się adept sztuki wojennej, wywarło wpływ na instrumentalną i kierunkową sferę jego osobowości. W wyniku zamierzonego i niezamierzonego oddziaływania środowiska wojskowego w osobowości podchorążych zmianie podlegały przekonania, postawy, wartości i role społeczne.

9.1. Transformacja osobowości pod wpływem wojskowego środowiska wychowawczego.

Człowiek w wieku 20 lat powinien posiadać określony system dyspozycji, które wyznaczają w sposób stały jego zachowania. Dyspozycje te, tak instrumentalne, jak i kierunkowe zostały ukształtowane w wyniku oddziaływania środowiska, w którym ta osoba przebywała. Do podstawowych elementów środowiska, które stale oddziaływuje na swoich członków zaliczyć należy: rodzinę, grupę rówieśniczą, szkołę. Szczegółowo opisane to zostało w rozdziale 2.1.

W wyniku zmiany środowiska, która następuje między innymi poprzez wybranie dalszej edukacji w szkole oficerskiej, zmieniają się elementy składowe środowiska oraz siła z jaką oddziaływują one na osobowość. W przypadku WSO do elementów tych przede wszystkim zaliczyć należy: kadrę dowódczą, kadrę dydaktyczną, kolegów oraz otaczającą ich infrastrukturę uczelni. Środowisko wojskowe wywiera wpływ na wiele elementów osobowości podchorążych.

Do cech, którymi powinni charakteryzować się przyszli oficerowie zaliczyć należy: patriotyzm, poczucie odpowiedzialności, zdyscyplinowanie, logiczne myślenie, umiejętność kierowania zespołami ludzkimi oraz bycie specjalistą wojskowym. Pożądana osobowość kandydata na żołnierza zawodowego dokładnie została przedstawiona w rozdziale 1.6.

W dotychczasowych rozważaniach zajmowałem się kierunkową sferą osobowości podchorążych, bowiem jej zmiany uzależnione są od procesu dydaktyczno-wychowawczego, a przede wszystkim od wychowania. W dalszej analizie nadal będę brał pod uwagę kierunkową sferę osobowości.

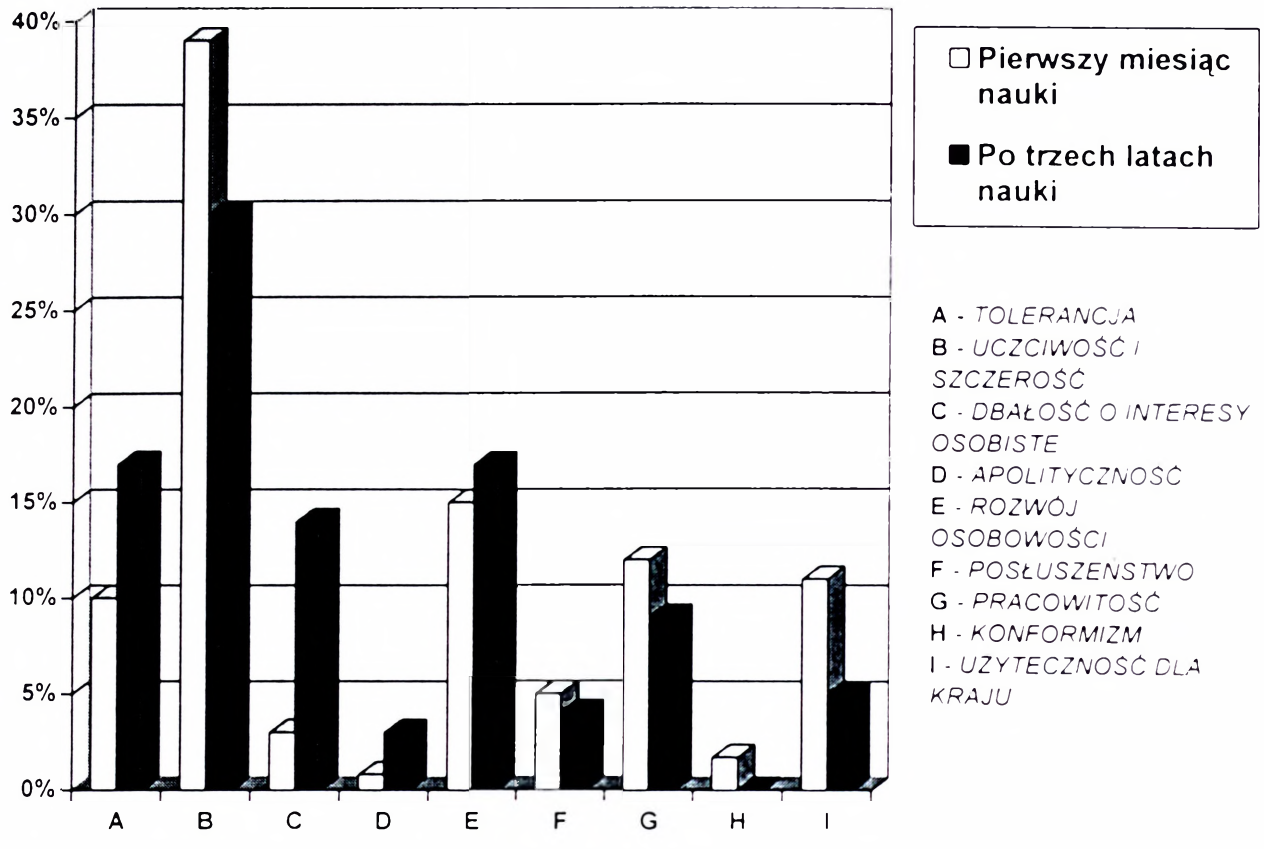
Osoby przybyłe do WSO charakteryzowały się szczerością i uczciwością w kontaktach z innymi ludźmi, ceniły przywiązanie do własnej rodziny, bezpieczeństwo narodowe, bezpieczeństwo rodziców oraz pokój na świecie. Ich stosunek do innych ludzi był życzliwy. Miłość Ojczyzny oraz sumienną służbę dla kraju stawiali na czołowej pozycji. Kierowali się poczuciem honoru. Cechowała ich inteligencja oraz zaradność życiowa. Byli ludźmi odpowiedzialnymi, uczciwymi i życzliwymi. Przejawiali postawę interpersonalną. Zostali przygotowani do pełnienia roli dobrego obywatela. W wyniku pobytu w WSO osobowość ich uległa transformacji, przewartościowaniom uległy ich poglądy na życie oraz spojrzenie na otaczające ich środowisko. Poszczególne elementy kierunkowej sfery osobowości podlegały mniejszym bądź większym zmianon.

Najbardziej stabilne powinny być przekonania podchorążych, co częściowo zostało ukazane w rozdziałach 1.5.4.1., 4.1., 6.2. Zmiany w przekonaniach podchorążych po trzech latach nauki przedstawia tabela 40 oraz wykres 60.

Przekonania	Rangowanie	
	W pierwszym miesiącu służby	Po trzech latach nauki
Tolerancja wobec innych poglądów	3	2
Uczciwość i szczerość	1	1
Dbałość o interesy osobiste i własnej rodziny	7	4
Konieczność bycia apolitycznym	9	7
Wzbogacanie własnej osobowości	2	3
Posłuszeństwo wobec przełożonych	6	8
Rola własnej pracy w kształtowaniu swojej drogi życiowej	4	5
Konformizm	8	9
Użyteczność dla kraju	5	6

Tabela 40. Zmiany w przekonaniach podchorążych pod wpływem WSO

Po raz kolejny pierwszą rangę podchorążowie nadają „uczciwości i szczerości w kontaktach z innymi ludźmi". Pomiędzy drugą i trzecią rangą nastąpiło znaczne zbliżenie oraz zamiana w taki sposób, że minimalnie lepiej ceniona jest tolerancja wobec innych poglądów niż wzbogacanie własnej osobowości. Zasadnicze zmiany nastąpiły w postrzeganiu interesów osobistych oraz własnej rodziny. Podchorążowie, już jako osoby dojrzałe (bowiem bez znaczącego wpływu rodziców), zdali sobie sprawę, że w gospodarce rynkowej każdy musi troszczyć się sam o swoją rodzinę i zdawać sobie sprawę z odpowiedzialności za własny los i godne życie.

Wykres 60. Wpływ WSO na przekonania podchorążych

O 9% nastąpił spadek w pierwszej kategorii, dotyczącej „uczciwości i szczerości w kontaktach z innymi ludźmi". Już tylko 30% respondentów powyższe przekonania uważa za najważniejsze. Nastąpił natomiast dość znaczny wzrost (o 7%) w wyrażaniu „tolerancji wobec innych poglądów". Elementy takie jak: „wzbogacanie własnej osobowości", „posłuszeństwo wobec przełożonych" oraz „rola własnej pracy w kształtowaniu swojej drogi życiowej" nie uległy zbytnim zmianom. Największa zmiana nastąpiła w kategorii „dbałości o interesy osobiste", gdzie nastąpił wzrost o 9%. Zasadniczo zmalała natomiast kategoria „użyteczność dla kraju", a nieco wzrosła „konieczność bycia apolitycznym". Wynika to z tego, że przekonania te są traktowane marginalnie w porównaniu do innych kategorii przekonań oraz, że w wojsku są one realizowane bez względu na pozytywne czy negatywne do nich nastawienia. Konformizm, w ujęciu cechy najważniejszej, po trzech latach nauki nie został postrzeżony przez żadnego respondenta. Ponieważ WSO kształtuje cechy przywódcze, dowódcze,menedżerskie, jest więc rzeczą naturalną, że nikt z podchorążych nie chce aby narzucano mu wzory i normy, wolą oni działać nieszablonowo.

Postawy można zaliczyć również do stabilnych elementów osobowości. Dlatego zmiany, które nastąpiły w osobowości podchorążych są niewielkie, jednak dostrzegalne. W tabeli 41 przedstawiono kształtowanie się postaw w pierwszym miesiącu służby oraz podczas trzeciego roku nauki.

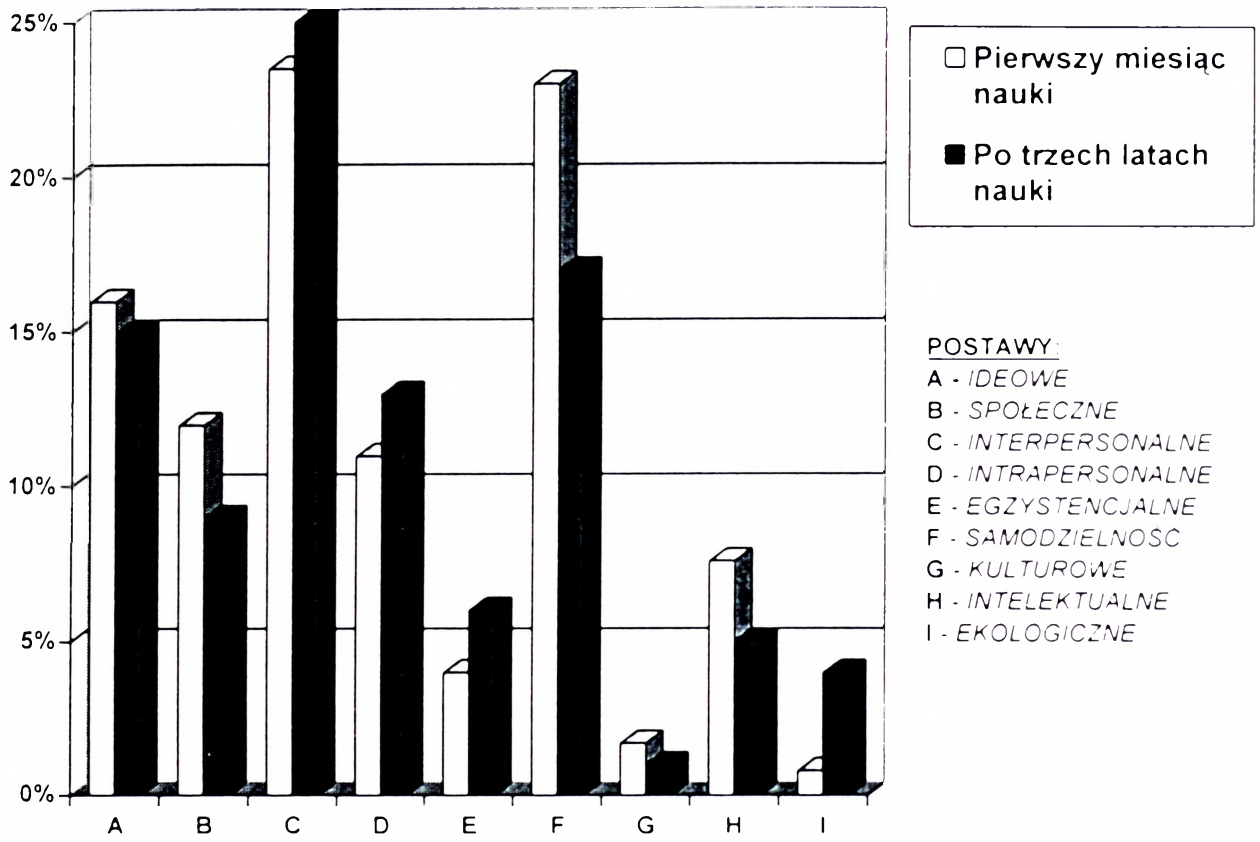
Postawy	Rangowanie	
	W pierwszym miesiącu służby	Po trzech latach nauki
Ideowe	3	4
Społeczne	4	5
Interpersonalne	1	1
Intrapersonalne	5	2
Egzystencjalne	7	6
Samodzielność	2	3
Kulturowe	8	9
Intelektualne	6	7
Ekologiczne	9	8

Tabela 41. Zmiany w postawach podchorążych pod wpływem WSO[1]

Postawa interpersonalna nadal traktowana jest jako postawa najważniejsza. Zasadnicza zmiana nastąpiła na pozycji drugiej rangi. Dotychczasową samodzielność zajęła postawa intrapersonalna. Biorąc pod uwagę przekonania, z którymi utożsamiają się podchorążowie oraz wyniki powyższych badań dotyczących postaw, można wnioskować, iż środowisko wojskowe wymusza zainteresowanie się własną osobą. Nacisk ten jest „zdrowy", bowiem nie wynika on z egoistycznego spojrzenia na siebie, lecz jest efektem analizy własnego stosunku do innych ludzi oraz stosunku do samego siebie. Wykres 61 powyższe

[1] O poszczególnej randze postawy świadczy nie tylko wskaźnik procentowy czynnika najważniejszego, ale wskaźniki procentowe przy kolejnych czynnikach

zmiany przedstawia w ujęciu procentowym, uwzględniając daną postawę jako czynnik najważniejszy.

Wykres 61. Wpływ WSO na postawy podchorążych.

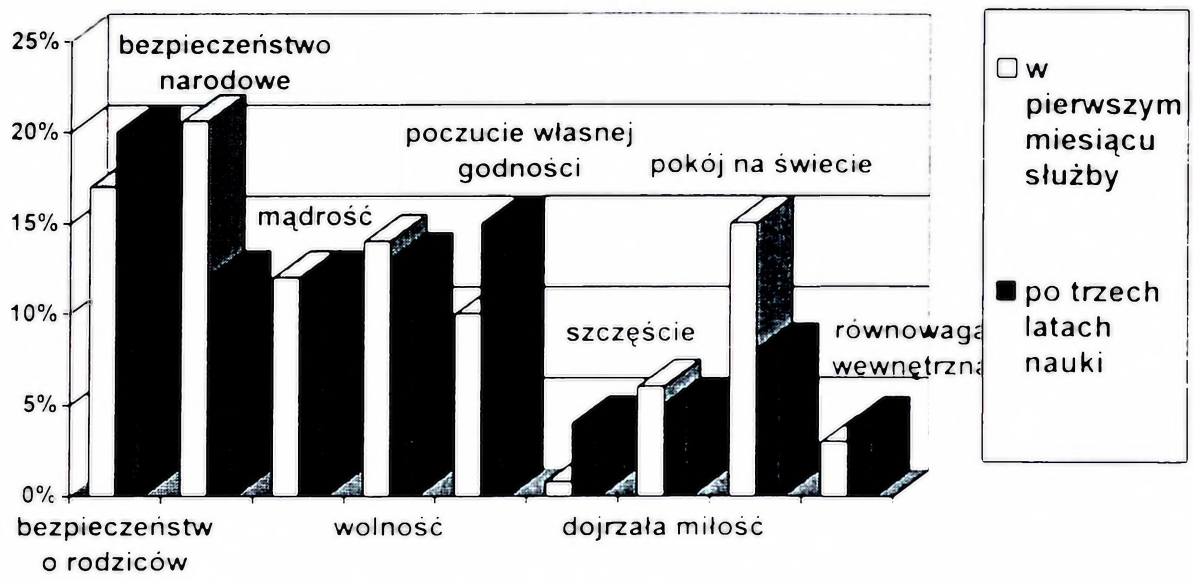
W większości przypadków zmiany te są nieznaczne. Na uwagę zasługuje spadek o 6% samodzielności. Pamiętać jednak należy, że cecha ta jest dość wysoko notowana, bowiem zajmuje trzecią rangę. Wzrost prawie o 4% nastąpił natomiast w postawie ekologicznej i nie jest ona już postrzegana marginalnie, chociaż znajduje się na dalekim końcu, przed postawą kulturową.

Skoro przekonania i postawy podchorążych ulegają pewnym zmianom, oznacza to, iż system wartości z którymi się oni utożsamiają także podlega przewartościowaniom. Porównując zmiany rangowe, jakie zaszły w spojrzeniu na wartości ostateczne, stwierdzić należy, że są one znaczne (tabela 42).

Wartość ostateczna	Rangowanie	
	W pierwszym miesiącu służby	Po trzech latach nauki
Bezpieczeństwo rodziców	2	1
Bezpieczeństwo narodowe	1	4
Mądrość	5	5
Wolność	4	3
Poczucie własnej godności	6	2
Szczęście	9	8
Dojrzała miłość	7	7
Pokój na świecie	3	6
Równowaga wewnętrzna	8	9

Tabela 42. Wpływ środowiska wojskowego na postrzeganie przez podchorążych wartości ostatecznych według rang.

O ile nadanie rangi pierwszej „bezpieczeństwu rodziców", które trzy lata wcześniej zajmowało rangę drugą nie oznacza zbyt dużej różnicy, o tyle nadanie rangi drugiej „poczuciu własnej godności" jest skokiem znaczącym. Także nieco wyższą rangę nadano wolności. Znaczący spadek nastąpił natomiast w kategorii „bezpieczeństwo narodowe". Tej wartości podchorążowie nadali dopiero rangę czwartą. Oznacza to, że podczas pobytu w WSO najcenniejszą wartością dla podchorążych jest zabezpieczenie interesów osobistych. Sprawy bezpieczeństwa narodowego odeszły na plan dalszy. Powyższe zmiany przedstawia wykres 62.

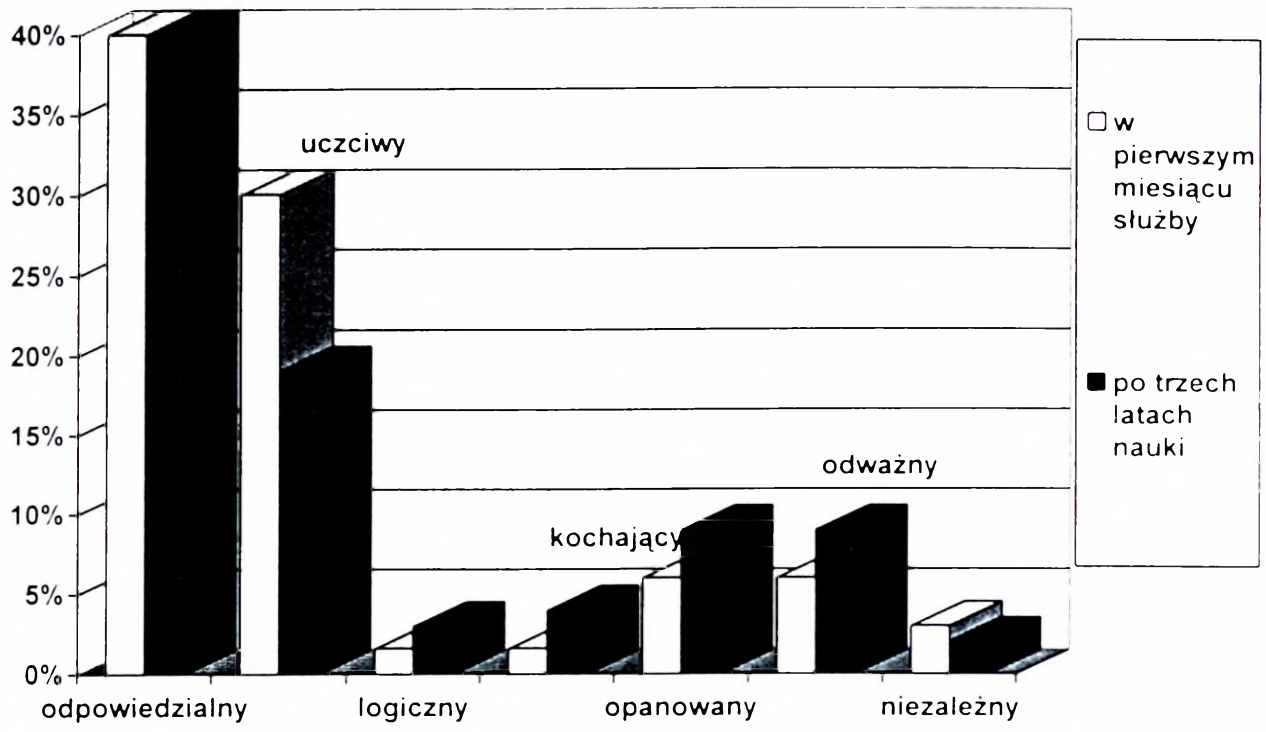

Wykres 62. Wpływ środowiska wojskowego na postrzeganie przez podchorążych wartosci ostatecznych [2].

W kategorii „bezpieczeństwo rodziców" nastąpił nieznaczny wzrost procentowy (o 3%), natomiast w kategorii „bezpieczeństwo narodowe" spadek wyniósł aż 8,6%. Także utrzymanie „pokoju na świecie" w ocenie podchorążych straciło na znaczeniu (z 15% na 8%), wzrosło natomiast poczucie własnej godności (o 5%).

W wyniku rangowania przez podchorążych pierwszego a później trzeciego rocznika wartości instrumentalnych nie nastąpiły żadne zmiany. Pomimo, że poszczególne wartości zajmują tę samą pozycję, to jednak ilość podchorążych utożsamiających się z nimi uległa zmianie. W większości przypadków zmiany te są minimalne, ale istnieją (wykres 63).

[2] Pod uwagę wzięto tylko pierwszych dziesięć cech, ponieważ przy pozostałych wskaźnik procentowy był bardzo niski i nie przekraczał 1%.

Wykres 63. Wpływ środowiska wojskowego na postrzeganie przez podchorążych wartości instrumentalnych.

Najwięcej na znaczeniu straciła uczciwość (-11%), a jej miejsce zajęło opanowanie (+3%) oraz intelektualizm (+3%). Chociaż uczciwość uległa znacznej degradacji, to przez wielu podchorążych nadal traktowana jest jako jedna z najważniejszych wartości, która cechują ich osobowość.

W hierarchii wartości intelektualnych nie nastąpiły znaczne zmiany w ich rangach. Inteligencja, zaradność życiowa, zaufanie do siebie, szerokie zainteresowania, racjonalność zachowały te same rangi (tabela 43).

Wartość intelektualne	Rangowanie	
	W pierwszym miesiącu służby	Po trzech latach nauki
Inteligencja	1	1
Twórczość	11	11
Zaradność życiowa	2	2
Odwaga	9	5

Energiczność	10	9
Racjonalność	7	7
Niezależność	5	8
Szerokie zainteresowania	4	4

Tabela 43. Wpływ środowiska wojskowego na postrzeganie przez podchorążych wartości intelektualnych według. rang.

Odwaga, której podchorążowie podczas pierwszego ich ankietowania w pierwszym miesiącu nauki nadali rangę 9, podczas ankietowania po trzech latach otrzymała rangę piątą. Wyżej została oceniona także energiczność. Niezależność i umiejętności kierowania straciły swoje znaczenie i nie są wartościami, które towarzyszą stale podchorążym. Czytelnie powyższe zmiany obrazuje tabela 44.

Wartość intelektualne	W pierwszym miesiącu służby	Po trzech latach nauki
Inteligencja	27,5 %	34 %
Twórczość	0,8 %	0 %
Zaradność życiowa	23,2 %	16 %
Odwaga	3 %	11 %
Energiczność	2,5 %	3 %
Racjonalność	6 %	5 %
Niezależność	7,5 %	3 %
Szerokie zainteresowania	7,5 %	11 %

Tabela 44. Wpływ środowiska wojskowego na postrzeganie przez podchorążych wartości intelektualnych według. wskaźnika procentowego.

Inteligencja, zajmująca niezmiennie pierwszą rangę jest wartością, którą preferuje o 6,5% więcej podchorążych po trzech latach pobytu w WSO. Odwaga jest postrzegana jeszcze wyraźniej, podobnie jak „szerokie zainteresowania". Zdewaluowała się zaradność życiowa (o 7%), niezależność (o 4,5%) oraz umiejętności kierowania (o 3,5%). Oznacza to, że WSO kształcąc słuchaczy kładzie nacisk na ich rozwój intelektualny. Także zbyt duży nacisk kadry dowódczej i dydaktycznej ograniczył do minimum niezależność oraz umiejętności kierownicze podchorążych.

Wraz z nowym kształtem przekonań, postaw i wartości, które cechują podchorążego, transformacji uległy także role społeczne w jakich występować będą podchorążowie po ukończeniu WSO. Uczelnia wojskowa, podobnie jak środowisko cywilne, na pierwszym miejscu stawia rolę „dobrego obywatela" (tabela 45.) Druga pozycja nadawana jest „obrońcy Ojczyzny", z tą jednak różnicą, że po trzech latach nauki o 3% więcej populacji uważa, że do pełnienia tej roli jest dobrze przygotowana. Znaczny wzrost, bo o 6,5% następuje także w przygotowaniu do pełnienia roli „męża i ojca". Również środowisko wojskowe wywiera większy wpływ na pełnienie przez podchorążych roli „człowieka-humanisty" (wzrost o 4,5%) oraz „nauczyciela i wychowawcy" (wzrost o 4%). W mniejszym stopniu podchorążowie postrzegają siebie jako dobrze przygotowanego do roli „dowódcy" (spadek o 3%), „dobrego specjalisty" (spadek o 4%) oraz „członka grupy koleżeńskiej" (spadek o 6,5%)

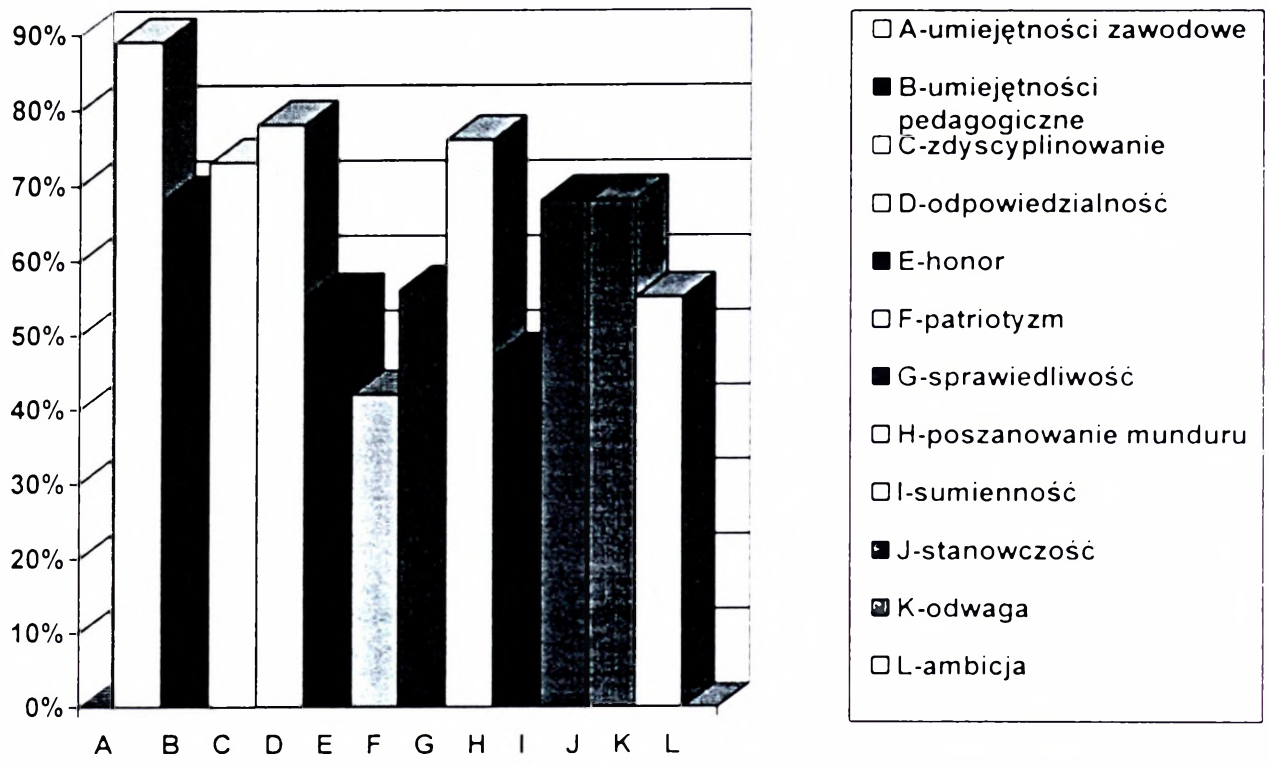
Role społeczne	W pierwszym miesiącu służby	Po trzech latach nauki
Dobry obywatel	31 %	30 %
Obrońca Ojczyzny	17 %	20 %
Człowiek humanista	2,5 %	7 %
Mąż i ojciec	7,5 %	14 %
Organizator procesu szkolenia i wychowania	1,6 %	0 %
Dowódca	13 %	10 %
Przełożony	1,6 %	1 %

Nauczyciel i wychowawca	0 %	4 %
Dobry specjalista	4 %	0 %
Żołnierz - podchorąży	5,5 %	4 %
Członek grupy koleżeńskiej	7,5 %	1 %
Lider grupy koleżeńskiej	0,8 %	2 %
Student	8 %	3 %

Tabela 45. Wpływ środowiska wojskowego kształtowanie poszczególnych ról społecznych

Następujące zmiany w tej sferze osobowości ukazują, że WSO wpływa na poziom intelektualny swoich słuchaczy, podobnie jak całe społeczeństwo przygotowuje ich do wypełniania swoich obowiązków jako obywatel i żołnierz, a także w większym stopniu niż inne środowiska kreuje „człowieka-humanistę" i „nauczyciela-wychowawcę". Pobyt w WSO uczy podchorążych logicznego myślenia oraz obiektywnego spojrzenia na swoje umiejętności. Kierując się krytycyzmem, podchorążowie trzeciego rocznika dostrzegają, iż nie są jeszcze dobrymi specjalistami wojskowymi oraz ich przygotowanie do pełnienia roli dowódcy jest niewystarczające. Usytuowanie ich jako członków grupy koleżeńskiej ulega przewartościowaniu w kierunku lidera grupy środowiskowej. Podchorążowie przez trzy lata pobytu w WSO stali się ludźmi dorosłymi i odpowiedzialnymi za siebie oraz rodzinę.

Zaznaczyć należy, że największy wpływ środowiska wojskowego na osobowość podchorążych następuje na IV roku, bowiem wówczas podchorążowie sprawdzają nabytą wiedzę teoretyczną i praktyczną w warunkach poligonowych. Konfrontują także dotychczasowe poglądy na służbę wojskową z realiami życia wojskowego podczas praktyk dowódczych w jednostkach wojskowych. Z badań, którymi zostali poddani podchorążowie czwartego rocznika po powrocie z praktyk dowódczych wynika, że zmiany te są dostrzegalne. Wykres 64 przedstawia kształtowanie się osobowości podchorążych podczas czteroletniego pobytu w WSO.

Wykres 64. Nabywanie cech osobowych w wyniku oddziaływania środowiska wychowawczego WSO.

89% podchorążych stwierdziło, że podczas pobytu w WSO nabyło umiejętności zawodowych, a 68% - umiejętności pedagogicznych. Oznacza to, iż podstawowe zadanie uczelni wojskowej, jakim jest wykształcenie oficera o predyspozycjach zawodowych jest realizowane z dobrym skutkiem. 78% podchorążych uważa, że stało się ludźmi odpowiedzialnymi a 73% że zdyscyplinowanymi . Przy czym takim cechom jak stanowczość i odwaga nadają oni tę samą wartość, podobnie jak sprawiedliwości, honorowi i ambicji. Mniej niż połowa podchorążych uważa, iż nauczyła się sumienności oraz ukształtowała w swojej osobowości poczucie patriotyzmu.

Generalizując, można stwierdzić, że pod wpływem wojskowego środowiska wychowawczego następuje transformacja osobowości podchorążych. Ważne jest jednak, które z elementów środowiska wywierają zasadniczy wpływ na powyższe zmiany.

Reasumując, można wyciągnąć następujące wnioski:

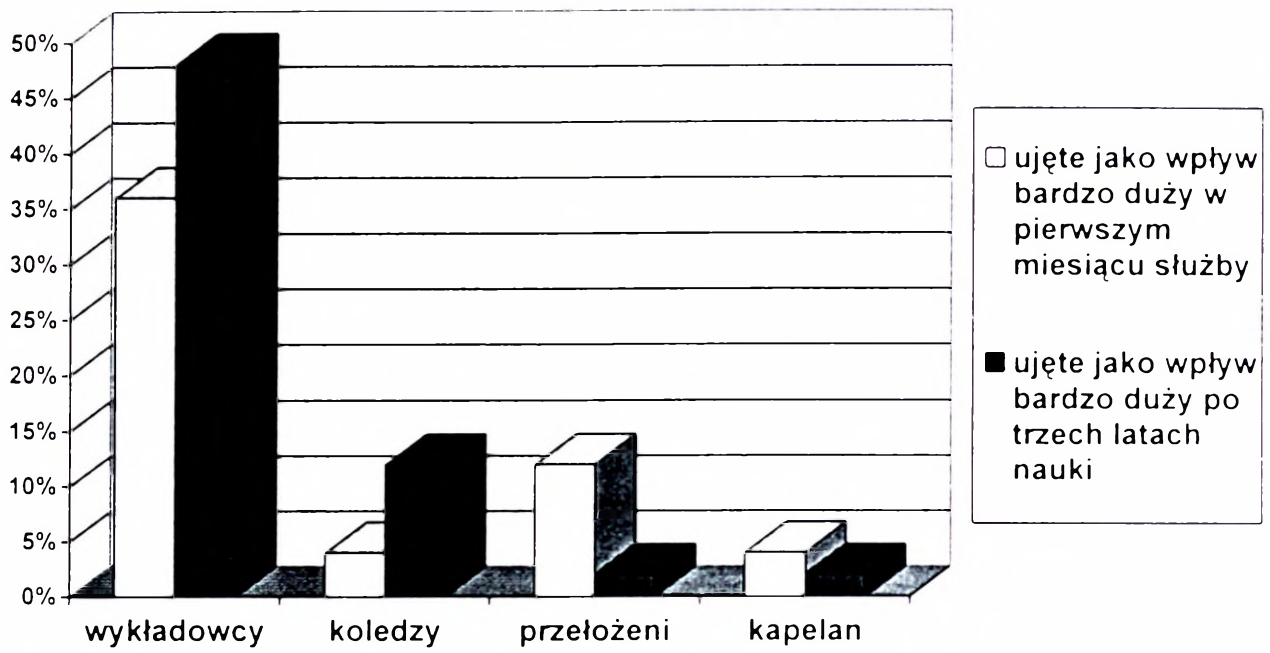
1. Uczciwość i szczerość należy traktować jako cechy, które stale towarzyszą podchorążym.
2. Przewartościowaniom uległo spojrzenie podchorążych na sprawy obronności państwa. Częściowo ich miejsce zajęła dbałość o interesy osobiste i własnej rodziny. Podchorążowie nie kierują się jednak egoizmem lecz obiektywnym spojrzeniem na sytuację społeczno-gospodarczą w kraju.
3. WSO umożliwia podchorążym rozwój intelektualny oraz przygotowuje ich do występowania w roli przywódcy - lidera grupy środowiskowej.
4. Największe zmiany w osobowości podchorążych zachodzą na IV roku, bowiem wówczas, w wyniku konfrontacji teorii z praktyką, ugruntowuje się ich spojrzenie na rzeczywistość wojskową.
5. Podchorążowie w wyniku oddziaływania wojskowego środowiska wychowawczego nabyli umiejętności zawodowych, stali się ludźmi odpowiedzialnymi i zdyscyplinowanymi, a osobowość ich uległa transformacji w kierunku pożądanym przez szkolnictwo wojskowe.

9.2. Wpływ poszczególnych grup środowiskowych na osobowość podchorążych.

W rozdziale IV zostało ukazane, że rodzice wywierają zasadniczy wpływ na osobowość kandydatów na żołnierzy zawodowych. Ponieważ wpływ ten jest silny i długotrwały, dlatego oddziaływanie tej grupy środowiskowej jest prawie niezmienne. Wartości, na które oddziaływuje wojskowe środowisko wychowawcze podzielono na:

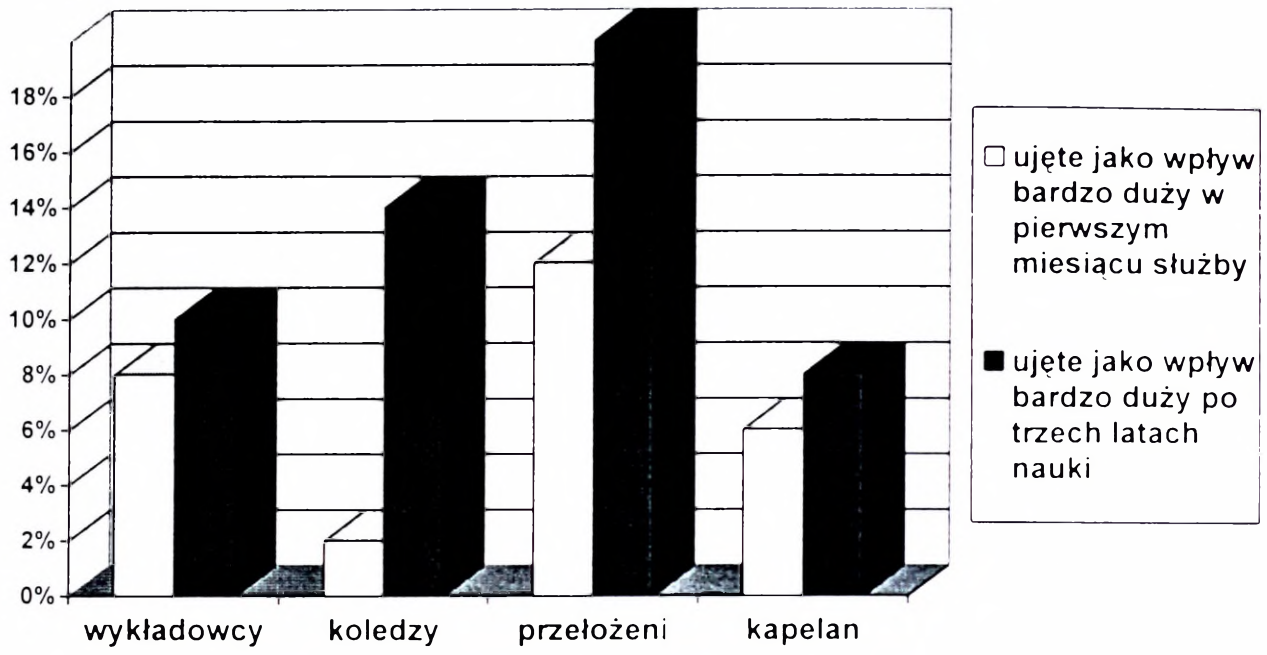
- wartości intelektualne,
- wykształcenie,
- autonomię,
- tolerancję,
- samorealizację,
- wartości prestiżowe na zajmowanym stanowisku,
- pobożność.

Największe zmiany nastąpiły w kształtowaniu wartości prestiżowych na zajmowanym stanowisku (wykres 66) oraz w stosunku do wartości intelektualnych (wykres 65)

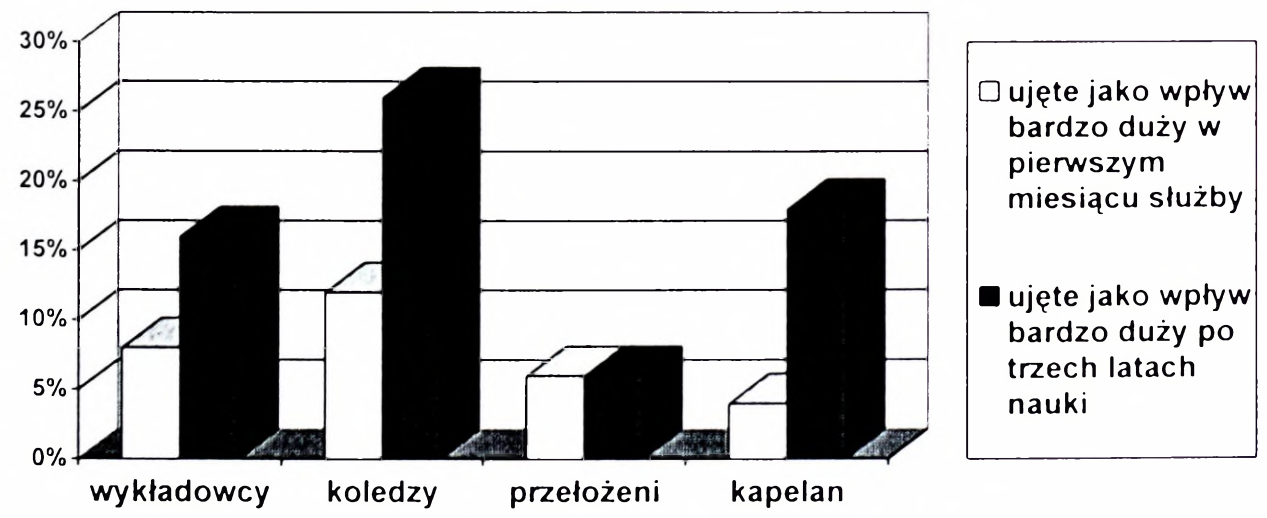
Wykres 65. Wpływ środowiska wychowawczego na kształtowanie się wartości intelektualnych

Znacznie (o 12%) wzrosła rola nauczycieli (wykładowców) w kształtowaniu wartości intelektualnych podchorążych trzeciego rocznika. Również koledzy poprzez trwające trzy lata oddziaływanie wewnątrzgrupowe mieli wpływ na kształtowanie się tych wartości. Rola dowódców natomiast uległa degradacji w dość znacznym stopniu (o 10%). Dowódcy pozytywnie wpłynęli tylko na kształtowanie się w osobowości podchorążych „wartości prestiżowych na zajmowanym stanowisku". W wyniku tego oddziaływania rola ich wzrosła o 8%. Aż o 12% wzrosła rola kolegów w tej kategorii wartości. Znaczenie wykładowców oraz kapelana wojskowego wzrosło o 2%. Oznacza to, że na kształtowanie się tych wartości zasadniczy wpływ wywiera wojskowe środowisko wychowawcze (wykres 66).

Wykres 66. Wpływ środowiska wychowawczego na kształtowanie się wartości prestizowych na zajmowanym stanowisku .

Podobnie wojskowe środowisko wychowawcze oddziaływuje na autonomię podchorążych. Przeszło dwukrotnie wzrosła rola kolegów oraz kapelana wojskowego (wzrost o 14%), dwukrotnie rola wykładowców (o 8%). W kształtowaniu autonomii u podchorążych jedynie przełożeni nie wywarli wpływu na tę cechę (wykres 67)

Wykres 67. Wpływ środowiska wychowawczego na autonomię podchorążych

Oddziaływanie wojskowego środowiska wychowawczego na pozostałe cechy, które decydują o osobowości podchorążych, a do których zaliczyć należy: wykształcenie, tolerancję, samorealizację jest minimalnie mniejsze niż oddziaływanie środowiska cywilnego na kandydatów na żołnierzy zawodowych przed ich wstąpieniem do WSO. Należy jednak zwrócić szczególną uwagę na tracenie przez przełożonych (dowódców) wpływu na osobowość swoich podwładnych.

W oddziaływaniu na wykształcenie podchorążych najwięcej stracili dowódcy (aż 10%). Pomimo, iż są oni odpowiedzialni za poziom wykształcenia podchorążych, to realizując wiele innych zadań (oprócz dydaktyczno-wychowawczych) nie stwarzają swoim podwładnym właściwych możliwości do nauki i wypoczynku. Dlatego tak małą rolę odgrywają w oddziaływaniu na kształcenie niektórych cech osobowości podchorążych. W kategorii „pobożność" wpływ kapelana wojskowego jest największy (po wpływie rodziny) i sięga prawie 30%. Oddziaływanie poszczególnych grup środowiskowych jest niewielkie i wynosi zaledwie kilka procent.

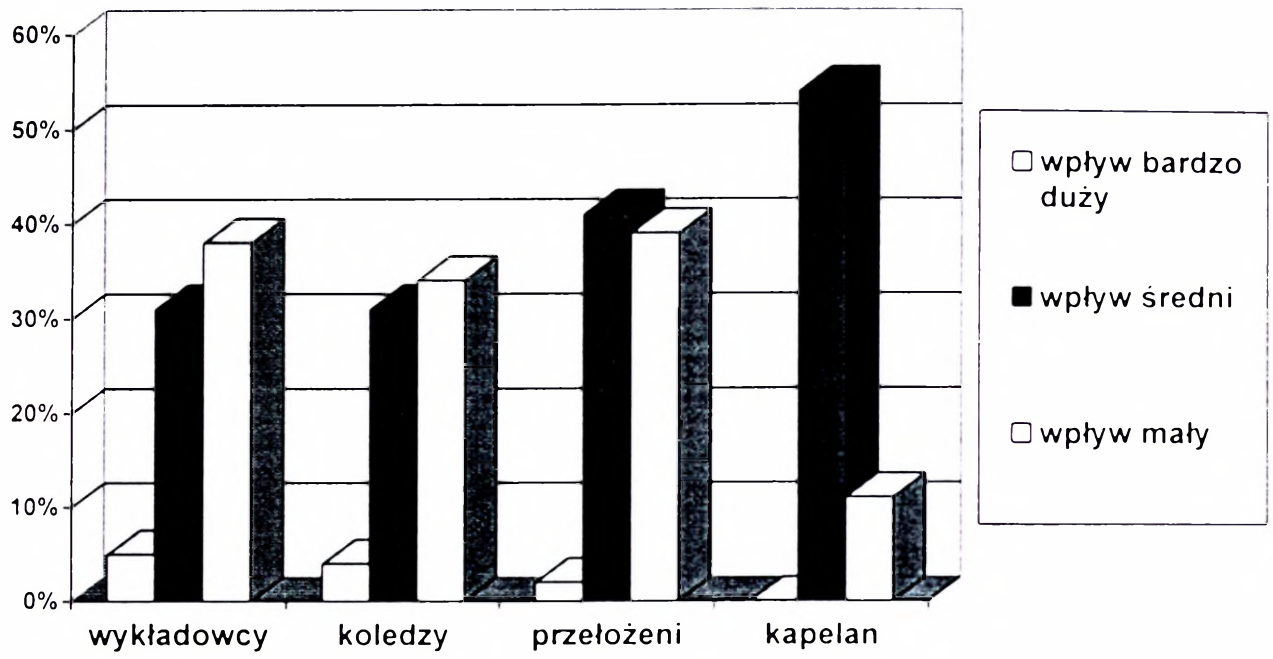
Przedstawione dane dotyczyły tylko niektórych elementów osobowości podchorążych i odnosiły się tylko do wartości maksymalnych, tzn. analizowany był tylko wpływ bardzo duży (całkowicie pominięto wpływ średni).

Badania, jakie przeprowadzono na czwartym roczniku obrazują całościowy wpływ środowiska wojskowego na kierunkową sferę osobowości podchorążych.

Na przekonania wpływ ten przedstawiał się następująco:

	bardzo duży	średni	słaby
- przełożeni	2 %	54 %	16 %
- wykładowcy	4 %	34 %	16 %
- koledzy	3 %	36 %	31 %
- kapelan	4 %	51 %	9 %

Wynika z tego, że najsilniej na przekonania podchorążych oddziaływali przełożeni i kapelan wojskowy. Słabiej oddziaływali koledzy oraz wykładowcy. Natomiast oddziaływanie wojskowego środowiska wychowawczego na postawy przedstawia wykres 68.

Wykres 68. Wpływ środowiska wychowawczego na postawy podchorążych

Wszystkie grupy z podobną siłą kształtowały postawy podchorążych. Jedynie działalność kapelana wojskowego nie cechowała siła bardzo duża lecz średnia, ale na szersze grono podchorążych.

W przygotowaniu się podchorążych do pełnienia określonych ról społecznych największy wpływ wywarli wykładowcy i przełożeni. Ponieważ podchorążowie przygotowują się do roli dowódcy, przywódcy i specjalisty wojskowego, dlatego uzasadnione jest oddziaływanie tych grup środowiskowych na te cechy osobowości. Pomimo negatywnego stosunku niektórych podchorążych (przede wszystkim trzeciego rocznika) do swoich przełożonych, to właśnie oni wywierali wpływ na ich osobowość. Największy wpływ na przekazanie podchorążym wartości pożądanych przez środowisko wojskowe mieli wykładowcy.

Reasumując, można stwierdzić, że na kierunkową sferę osobowości podchorążych wywiera wpływ całe wojskowe środowisko wychowawcze i ono przyczynia się do transformacji osobowości obywatela i kandydata na żołnierza zawodowego na osobowość oficera Wojska Polskiego, a ponadto:

1. Wszystkie elementy wojskowego środowiska wychowawczego oddziaływują na osobowość podchorążych, jednak ich siła jest zróżnicowana.
2. Podobny wpływ wywierany przez wszystkie grupy środowiskowe ukierunkowany jest tylko na postawy podchorążych.

3. Do występowania w roli dowódcy, przywódcy i specjalisty wojskowego najlepiej przygotowuje kadra dydaktyczna i dowódcza.
4. Przekonania podchorążych uległy zmianie pod wpływem przełożonych oraz kapelana wojskowego.
5. Rola wykładowców w kształtowaniu osobowości podchorążych jest bardzo duża, bowiem wpływają oni nie tylko na postawy podchorążych, ale również na wartości z którymi oni się utożsamiają.
6. Kadra dowódcza nie cieszy się zbyt dużym autorytetem u swoich podwładnych, jednak w znacznym stopniu wpływa na zachowanie się podchorążych.

ZAKOŃCZENIE

Niniejsza praca poświęcona jest wpływowi wojskowego środowiska wychowawczego na kierunkową sferę osobowości podchorążych. Przeprowadzona w pracy analiza oparta na materiale empirycznym, uzyskanym w trakcie prowadzonych badań wykazała, że wojskowe środowisko wychowawcze oddziaływuje na osobowość podchorążych. W przyjętej hipotezie roboczej założono, że podchorążowie przychodząc do WSO tylko częściowo posiadają ukształtowaną osobowość i w wyniku oddziaływania środowiska uczelni wojskowej, wzrasta w nich poczucie wartości ogólnoludzkich, patriotycznych i obywatelskich a postawy ich kształtują się w zależności od pełnionych ról społecznych podczas służby wojskowej.

W wyniku zastosowania różnych metod i technik badawczych, hipotezę zweryfikowano i wyciągnięto następujące wnioski:

1. Środowisko, z którego pochodzą kandydaci do WSO jest środowiskiem zdrowym moralnie, w którym uczciwość stawiana jest zawsze na pierwszym miejscu, i które kreuje postawy interpersonalne, przygotowuje swoich członków do pełnienia roli obywatela i patrioty oraz dobrego wykonawcy.
2. W WSO sprawnie funkcjonuje środowisko koleżeńskie, oprócz formalnych i nieformalnych grup rówieśniczych działających w drużynie, plutonie czy kompanii, istnieją także organizacje ogólnouczelniane, które pozwalają na realizację zainteresowań osobistych.
3. Wojskowy Krąg Instruktorski ZHP, Senat Korporacji Podchorążych, Naukowe Koło Podchorążych przygotowują do pełnienia roli dowódcy, przywódcy i specjalisty wojskowego, wyzwalają w podchorążych zachowania niezbędne w przyszłej pracy zawodowej. Dają one poczucie samodzielności i dojrzałości obywatelskiej.
4. Środowisko koleżeńskie WSO kształtuje u swoich członków poczucie więzi społecznej, która łączy ich w jeden zgrany i sprawny zespół. Wpływa ono w znacznym stopniu na kształtowanie się takich cech, jak: odwaga, poczucie odpowiedzialności, odporność, koleżeńskość.

5. Kadra dowódcza pomimo wysokiego poziomu intelektualnego, posiada duże braki z zakresu wiedzy pedagogicznej i psychologicznej, przez co swoim postępowaniem nie potrafi zdobyć autorytetu u podchorążych.
6. Dowódcy w wyniku oddziaływani wychowawczego, przede wszystkim wywierają wpływ na kształtowanie się u podchorążych cech przywódczych oraz wpływają na zdyscyplinowanie, wytrwałość i odpowiedzialność podchorążych, a także wykształcenie przez nich umiejętności dowódczych.
7. Kadra dowódcza, która w ujęciu podchorążych nie może służyć za wzór do naśladowania, wpływa na przygotowanie się podchorążych do pełnienia funkcji na pierwszych stanowiskach służbowych.
8. Największy wpływ na osobowość podchorążych podczas pobytu w WSO wywiera kadra dydaktyczna. Ich oddziaływanie ukształtowało takie postawy podchorążych, które są zbieżne z charakterystyką osobowo-zawodową absolwenta wyższej szkoły oficerskiej oraz wpłynęło na utożsamianie się podchorążych z wartościami preferowanymi przez środowisko wojskowe.
9. Poprzez umiejętne wykorzystanie programów kształcenia oraz walorów osobistych, kadra dydaktyczna skutecznie kształtuje osobowość podchorążych, a przede wszystkim przygotowuje ich do kierowania zespołami ludzkimi, występowania w roli menedżera oraz funkcjonowania w trudnych warunkach i radzenia sobie ze stresem.
10. Praktyka dowódcza poprzez ostrą konfrontację teorii z praktyką jest niezbędnym elementem w przygotowaniu podchorążych do pełnienia roli dowódcy.
11. Baza szkoleniowa WSO odgrywa rolę w kształtowaniu wyobraźni podchorążych, jednak jej wpływ na osobowość jest niewielki i trudny do udowodnienia. Nie najlepsze warunki socjalno-bytowe WSO uodparniają podchorążych na trudy życia wojskowego oraz kształtują więź koleżeńską. Oznacza to, że infrastruktura wojskowa tylko w sposób pośredni wpływa na osobowość podchorążych.
12. Kapelan wojskowy bardzo pozytywnie postrzegany jest przez podchorążych. Cieszy się on dużym autorytetem, przez co jego oddziaływanie na morale i dyscyplinę podchorążych jest bardzo skuteczne. Dlatego jego rola pomocnicza w stosunku do dowódców powinna być postrzegana wyraźniej.

13. W wyniku oddziaływania środowiska wojskowego podchorążowie preferują wartości ogólnoludzkie, nadal cechuje ich patriotyzm i postawa obywatelska pomimo wypierania tych cech przez „odpowiedzialność za rodzinę" oraz dbałość o własną osobę.
14. Stosunek do obronności państwa uległ znacznemu pogorszeniu, co w środowisku wojskowym wydawać może się niewłaściwe, bowiem środowisko WSO powinno kształtować cechy dbałości o państwo, propagować patriotyzm, uczciwość oraz przygotowywać do sprawowania funkcji kierowniczych.
15. Biorąc pod uwagę sytuację gospodarczą i społeczną w Polsce oraz stosunek polityków do armii, stwierdzić można, iż wartości jakie preferują podchorążowie, są mocno zakorzenione w realiach dnia codziennego i nabywane w wyniku oddziaływania kadry dowódczej i dydaktycznej w procesie dydaktyczno-wychowawczym.

Bibliografia

Baley S. Psychologia wychowawcza w zarysie. Warszawa 1967.

Bańka J. Ja teraz. Katowice 1983.

Bańka W, Boczar K, Karczewski E. Wybrane problemy pedagogiki. Warszawa 1992.

Bogusz J, Kosyrz Z. Współczesne tendencje w pedagogice ogólnej i wojskowej. Warszawa 1981.

Borkowski J. Poznawanie i stymulacja rozwoju osobowości żołnierzy. Warszawa 1994.

Brzeziński J. Elementy metodologii badań psychologicznych. Warszawa 1978.

Cendrowski J,Palewski Z, Swebocki S. Wykłady z psychologii wojskowej. Warszawa 1973.

Chlewiński Z. Postawy a cechy osobowości. Lublin 1987.

Dyrda M.J. Teoretyczne i metodyczne problemy działalności wychowawczej w warunkach bojowych. Warszawa 1992.

Etyka normatywna. Ordynariat Polowy Wojska Polskiego. Warszawa 1995.

Gerstmann S. Osobowość. Warszawa 1970.

Grzegorczyk A. Schematy i człowiek. Warszawa 1963.

Hall C.S., Lindzey G. Teorie osobowości. Warszawa 1990.

Hilgard E.R, Marquis D.G.. Procesy warunkowania i uczenia się. Warszawa 1968.

Jaroszewski. M.T. Traktat o naturze ludzkiej. Warszawa 1980.

Jaskot K. Wychowanie w szkole wyższej. Warszawa 1984.

Kalina W. Analiza osobowości. Warszawa 1977.

Kamiński A. Metoda, technika, procedura badawcza w pedagogice empirycznej. W: Studia Pedagogiczne. T. XIX. Metodologia środowiskowych badań pedagogicznych. Wrocław 1970.

Kanarski L., Markocki Z. Teoretyczne problemy skuteczności praktyki dyscyplinarnej w wojsku. Warszawa 1991.

Karczewski E. (red.). Wybrane problemy pedagogiki. Warszawa 1992.

Konarzewski K. Podstawy teorii oddziaływań wychowawczych. Warszawa 1982.

Kosyrz Z. Jedność procesów dydaktyczno-wychowawczych w wyższym szkolnictwie wojskowym. W: Współczesna Uczelnia Wojskowa. Warszawa 1973.

Kosyrz Z. O osobowości oficera-wychowawcy. Warszawa 1973.

Kosyrz Z. Osobowość wychowawcy. Warszawa 1992.

Kosyrz Z. Środowisko wojskowe i jego funkcje wychowawcze. Warszawa, 1972.

Kosyrz Z. Wychowanie interpersonalne. Warszawa 1993.

Kosyrz Z. Wychowanie patriotyczne młodzieży akademickiej. Warszawa 1985.

Kosyrz.Z. Wychowanie społeczne w wojsku. Warszawa 1988.

Kowalski S. Socjologia wychowania w zarysie. Warszawa 1986.

Kreutz M. Kształtowanie charakteru. Warszawa 1948.

Kunikowski J. Dowódcze i wychowawcze przygotowanie w systemie obronnym RP. Warszawa 1995.

Kunikowski J. Teoretyczne i metodologiczne podstawy wychowania wojskowego. Warszawa 1994.

Kupisiewicz Cz. Podstawy dydaktyki ogólnej. Warszawa 1980.

Laertios D. Żywoty i poglądy słynnych filozofów. Łódź 1988.

Laskowski O. Wychowanie wojskowe Jana Sobieskiego. Warszawa 1922.

Lewin A.. System wychowania a twórczość pedagogiczna. Warszawa 1983.

Łobocki M. Metody badań pedagogicznych. Warszawa 1984.

Magoń W. Metodyczne problemy wychowania wojskowego. Warszawa 1976.

Magoń W. Metodyka wychowania wojskowego. Warszawa 1979.

Markocki Z. Wychowanie obywatelskie żołnierzy w toku pracy. Warszawa 1992.

Maziarz Cz. Proces samokształcenia. Warszawa 1966.

Mądrzycki T. Psychologiczne mechanizmy kształtowania się postaw. Warszawa 1970.

Meier A. Socjologia wychowania. Warszawa 1982.

Mika S. Psychologia społeczna. Warszawa 1980.

Mika S. Wstęp do psychologii społecznej. Warszawa 1972.

Muszyński H. Wstęp do metodologii pedagogiki. Warszawa 1971.

Muszyński H. Wychowanie moralne w zespole. Warszawa 1964.

Muszyński H. Zarys teorii wychowania. Warszawa 1980.

Mysłakowski Z. Wychowanie w zmiennej społeczności. Warszawa 1964.

Nawroczyński B. Zasady nauczania. Wyd. 3. Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków 1961.

Nowacki T. Dydaktyka wojskowa. Warszawa 1966.

Nowak E. Rys dziejów duszpasterstwa wojskowego w Polsce 968-1831. Warszawa 1932.

Nowak S. (red.). Teorie postaw. Warszawa 1973.

Obuchowski K. Adaptacja twórcza. Warszawa 1985.

Obuchowski K. Psychologia dążeń ludzkich. Warszawa 1983.

Okoń W. Słownik pedagogiczny. Warszawa 1993.

Okoń W. System dydaktyczny. Warszawa 1971.

Okoń W. Zarys dydaktyki ogólnej. Warszawa 1968.

Osobowość nauczania. Rozprawy: Dawida W, Mysłakowskiego Z, Szumana S, Kreutza M, Baleja S. Warszawa 1959.

Pedagogika. Aut. M.Godlewski i in. Warszawa 1975.

Pieter J. Oceny i wartości. Katowice 1973.

Pieter J. Środowisko wychowawcze. Katowice 1972.

Pieter J. Z zagadnień pracy naukowej. Wrocław 1974.

Pilch T. Zasady badań pedagogicznych. Wrocław 1977.

Piluś H. Człowiek i osobowość w neotomiźmie polskim. Wrocław 1980.

Popielski K. (red.). Człowiek - pytanie otwarte. Lublin 1987.

Prężyna W. Funkcja postawy religijnej w osobowości człowieka. Lublin 1981.

Przetacznikowa M. Psychologia wychowawcza. T. 1 I 2. Warszawa 1986.

Psychologia i życie. Aut. Zimbardo P,Ruch T. i in. Warszawa 1994.

Ramowe założenia systemu dydaktyczno-wychowawczego wyższej szkoły wojskowej kształcącej kandydatów na oficerów służby stałej. Sztab Generalny WP. Warszawa 1996.

Ramowe założenia systemu dydaktyczno-wychowawczego wyższej szkoły wojskowej. Warszawa 1995.

Reykowski T. i inni. Teorie postaw. Warszawa 1973.

Rowid H. Podstawy i zasady wychowania. Warszawa 1975.

Siek S. Formowanie osobowości. Warszawa 1986.

Siek S. Struktura osobowości. Warszawa 1986.

Sośnicki K. Istota i cele wychowania. Warszawa 1964.

Stępień R. Z zagadnień dydaktyki i wychowania w wojsku. Warszawa 1993.

Strelan J, Jurkowski A, Pułkiewicz Z. Podstawy psychologii dla nauczycieli. Warszawa 1975.

Suchodolski B. Kim jest człowiek. Warszawa 1974.

Szaciło T. Przekonania. Warszawa 1968.

Szczepański J. Elementarne pojęcia socjologii. Warszawa 1970.

Szewczyk W. Rozumieć siebie i innych. Tarnów 1994.

Szweda E. Podstawy wychowania obywatelskiego w wojsku. Warszawa 1982.

Urbańczyk F. Praca samokształceniowa ucznia. Warszawa 1955.

Wojciechowski K. Samokształcenie w praktyce i teorii. Warszawa 1965.

Woroniecki J. Katolicka etyka wychowawcza. T. 1. Kraków 1948.

Wroczyński R. Pedagogika społeczna. Warszawa 1974.

Wroczyński R. Wprowadzenie do pedagogiki społecznej. Warszawa 1966.

Z dziejów wychowania wojskowego w Polsce, red. Karwin J, Pomianowski E, Rutkowski S. Warszawa 1965.

Zaborowski Z. Podstawy wychowania zespołowego. Warszawa 1974.

Zawadzki B. Wstęp do teorii osobowości. Warszawa 1970.

Ziółkowski J. Urbanizacja - miasto - osiedle. Studia socjologiczne. Warszawa 1965

Znaniecki F . Wstęp do socjologii. Warszawa 1988.

Znaniecki F. Socjologia wychowania, T. 1. Wychowujące społeczeństwo. Warszawa 1973.

Znaniecki F. Socjologia wychowania, T. 2. Warszawa 1928.

Załączniki

1. Kwestionariusz P-0 (badanie pilotażowe dla podchorążych).
2. Kwestionariusz P-1 (dla podchorążych).
3. Kwestionariusz P-2 (dla podchorążych III rocznika).
4. Kwestionariusz P-3 (dla podchorążych IV rocznika).
5. Kwestionariusz NKP-1 (dla członków Naukowego Koła Podchorążych).
6. Kwestionariusz WKI-1 (dla członków Wojskowego Kręgu Instruktorskiego ZHP).
7. Kwestionariusz KP-1 (dla członków Senatu Korporacji Podchorążych).

Załącznik nr 1

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

P-0 (badanie pilotażowe dla podchorążych)

KWESTIONARIUSZ

Prowadzone są badania na temat: „Wpływ wojskowego środowiska wychowawczego na kształtowanie się kierunkowej sfery osobowości podchorążych".

W związku z powyższym prosimy o udzielenie szczerych i przemyślanych odpowiedzi na postawione pytania. Uzyskane przy pomocy kwestionariusza dane zostaną wykorzystane wyłącznie do celów naukowych. Gwarantujemy pełną anonimowość udzielonych odpowiedzi.

WROCŁAW 1996

1. Które grupy przedmiotów są najważniejsze w kształtowaniu osobowości podchorążego:

a) przedmioty humanistyczne (Katedra Nauk Humanistycznych). **1.** [ ]
b) przedmioty ogólnowojskowe (regulaminy, spadochroniarstwo, kultura
c) fizyczna). **2.** [ ]
d) przedmioty ogólnozawodowe (Katedra Inżynierii Systemów). **3.** [ ]
e) przedmioty taktyczne (Katedra Taktyki Ogólnej). **4.** [ ]
f) przedmioty ogólnokształcące (matematyka, fizyka). **5.** [ ]
g) przedmioty techniczne. **6.** [ ]

Uzasadnij odpowiedź:.....
.....
.....

2. Jakimi cechami powinien kierować się wykładowca, aby wywierać największy wpływ na podchorążych?

Odp.....
.....
.....

3. Jakie cechy, niezbędne do pełnienia roli oficera, powinny zostać ukształtowane u podchorążych podczas pobytu w WSO?

Odp.....
.....
.....

4. Jakie cechy powinny zostać ukształtowane u podchorążych w wyniku oddziaływania kadry dydaktycznej?

Odp.....
.....
.....

5. Jakie cechy powinny zostać ukształtowane u podchorążych w wyniku oddziaływania kadry dydaktycznej?

Odp.....
.....
.....
.....

6. Jakimi cechami powinien kierować się dowódca i dlaczego?

Odp.....
.....
.....
.....

7. Z jakimi wartościami powinien utożsamiać się absolwent WSO?

Odp.....
.....
.....

8. Jakie ideały są preferowane w Pana środowisku koleżeńskim?
Odp:.....
.....
.....

9. Jakie role społeczne pełnił Pan podczas pobytu w WSO oraz jakie cechowała je postawa?
Odp. (rola) (cechy postawy)
Rola:..... cechy postawy:.....
Rola:..... cechy postawy:.....
Rola:..... cechy postawy:.....
Rola:..... cechy postawy:.....
Rola:..... cechy postawy:.....

10. Które z postaw można uważać za trwale nabyte przez Pana?
Odp:.....
.....

11. Jakie wartości stara się Pan przekazać kolegom?
Odp:.....
.....

Załącznik nr 2

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

P-1 (dla podchorążych)

KWESTIONARIUSZ

Prowadzone są badania na temat: „Wpływ wojskowego środowiska wychowawczego na kształtowanie się kierunkowej sfery osobowości podchorążych".

W związku z powyższym prosimy o udzielenie szczerych i przemyślanych odpowiedzi na postawione pytania. Uzyskane przy pomocy kwestionariusza dane zostaną wykorzystane wyłącznie do celów naukowych. Gwarantujemy pełną anonimowość udzielonych odpowiedzi.

WROCŁAW 1996

1. Typ ukończenia szkoły średniej? /literę jednej wybranej odpowiedzi wpisz w nawias/
a) Liceum Ogólnokształcące
b) Liceum Zawodowe
c) Liceum Wojskowe
d) Technikum

1) [ ]

2. Pochodzenie społeczne? /literę jednej wybranej odpowiedzi wpisz w nawias/
a) robotnicze
b) chłopskie
c) inteligenckie
d) inne (jakie?)...

2) [ ]

3. Miejscowość z której Pan pochodzi? /literę jednej wybranej odpowiedzi wpisz w nawias/
a) wieś
b) osiedle, miejscowość nie będąca miastem
c) miasto do 20 tys.
d) miasto od 21-100 tys.
e) miasto pow. 100 tys.

3) [ ]

4) Średnia ocena na świadectwie dojrzałości /literę jednej wybranej odpowiedzi wpisz w nawias/
a) od 3,00-3,50
b) od 3,51-4,00
c) od 4,01-4,50
d) ponad 4,51

4) [ ]

5) Jakie czynniki zdecydowały, że wybrał Pan WSOWZ? /wybierz trzy czynniki w/g zasady:
np. numer 5-czynnik najważniejszy
numer 6-czynnik mniej ważny
numer 7- czynnik jeszcze mniej ważny/
a) to, że nie dostałem się na uczelnię cywilną
b) kontynuacja tradycji rodzinnych
c) zamiłowanie do wykonywania zawodu oficera
d) Wrocław leży blisko mojej rodzinnej miejscowości
e) mam w tej szkole kolegów
f) odpowiadają mi warunki materialne i socjalne w czasie studiów oraz po ukończeniu ich
g) zdecydowałem się po uzyskaniu informacji na temat szkoły w publikacjach
h) atrakcyjny jest dla mnie program studiów w WSOWZ
i) inne (jakie?).....
.....

5) [ ]
6) [ ]
7) [ ]

6. Kto miał największy wpływ na decyzję Pana dotyczącą podjęcia studiów w WSO? /wybierz trzy czynniki ich litery wpisz w/g zasady:
np. numer 8-czynnik najważniejszy
numer 9-czynnik mniej ważny
numer 10-czynnik jeszcze mniej ważny/
a) rodzice
b) nauczyciel
c) członek rodziny będący żołnierzem zawodowym
d) kolega-podchorąży WSOWZ
e) podchorąży, który był na spotkaniu w mojej szkole
f) koledzy z miejscowości w której mieszkam
g) środki masowego przekazu
h) rozmowa w WKU
i) decyzję podjąłem sam
j) ksiądz (osoba duchowna)
k) inne osoby (jakie?).....
.....

8) [ ]
9) [ ]
10) [ ]

7. Czy jest Pan zadowolony z możliwości studiowania w WSOWZ?
/literę jednej wybranej odpowiedzi wpisz w nawias/
a) bardzo zadowolony
b) zadowolony 11) [ ]
c) niezadowolony
d) zdecydowanie niezadowolony
e) trudno powiedzieć

Przekonania -składnik świadomości człowieka oparty na przeświadczeniu, że pewien stan rzeczy jest taki a nie inny.

8). Czy Pana zdaniem środowisko wywiera wpływ na kształtowanie się osobowości? /literę jednej wybranej odpowiedzi wpisz w nawias/
a) tak
b) nie 12) [ ]
c) nie wiem

9) Jakie przekonania są istotne dla Pana osobowości? /uhierarchizuj odpowiedzi w/g ich ważności i wpisz w nawiasy w/g zasad:
np. numer 13-czynnik najważniejszy
numer 14-czynnik z drugą rangą
aż do wyczerpania listy,
a) tolerancja wobec innych poglądów 13) [ ]
b) uczciwość i szczerość w kontaktach z innymi ludźmi 14) [ ]
c) dbałość o interesy osobiste i własnej rodziny 15) [ ]
d) konieczność bycia apolitycznym 16) [ ]
e) wzbogacanie własnej osobowości 17) [ ]
f) posłuszeństwo wobec przełożonych 18) [ ]
g) rola własnej pracy w kształtowaniu swojej drogi życiowej 19) [ ]
h) konformizm /postępowanie w/g obowiązujących wzorów i norm/ 20) [ ]
i) użyteczność dla kraju 21) [ ]
j) inne (jakie?).....22). [ ]
.....

Postawa - dyspozycja przejawiająca się w zachowaniach, których cechą jest pozytywny lub negatywny stosunek emocjonalny do jakiegoś przedmiotu.

10. Jakie postawy ukształtowały się u Pana poprzez wpływ środowiska? /uhierarchizuj odpowiedzi w/g ich ważności a następnie wpisz w nawiasy w/g zasady:
np. numer 23-czynnik najważniejszy
numer 24-czynnik z drugą rangą
aż do wyczerpania listy/
a) ideowe /wartości demokratyczne/ 23) [ ]
b) społeczne /stosunek człowieka do społeczeństwa/ 24) [ ]
c) interpersonalne /stosunek człowieka do innych ludzi/ 25) [ ]
d) intrapersonalne /stosunek człowieka do samego siebie/ 26) [ ]
e) egzystencjalne /stosunek do osobistych wartości życiowych/ 27) [ ]
f) samodzielność, twórczy stosunek do obowiązków zawod. 28) [ ]
g) kulturowe /stosunek człowieka do kultury/ 29) [ ]
h) intelektualne /stosunek człowieka do ludzkiego rozumu/ 30) [ ]
i) ekologiczne /stosunek człowieka do środ. naturalnego/ 31) [ ]
j) inne (jakie?)..... 32) [ ]

11. Czy jest Pan aktywny intelektualnie? /literę jednej wybranej odpowiedzi wpisz w nawias/
a) tak
b) nie 33) [ ]
c) nie wiem

12) Jakie prezentuje Pan walory moralne /uhierarchizuj odpowiedzi w/g ich ważności a następnie wpisz w nawiasy w/g zasady/
np. numer 34-czynnik najważniejszy
numer 35-czynnik z drugią ranga
aż do wyczerpania listy

a) życzliwość w stosunku do innych ludzi 34) [ ]
b) --||-- do środowiska wojskowego /drużyny, plutonu, kompanii/ 35) [ ]
c) niesieniu pomocy w indywidualnych sprawach żołnierzy 36) [ ]
d) świadome i aktywne zaangażowanie społeczne 37) [ ]
e) umiłowanie Ojczyzny 38) [ ]
f) sumienna służba dla kraju 39) [ ]
g) szacunek do munduru 40) [ ]
h) działalność na rzecz samego siebie 41) [ ]
i) inne (jakie?)..... 42) [ ]

13. Na jakie elementy honoru kładzie Pan szczególny nacisk? /wybierz trzy czynnikii ich litery wpisz w nawiasy w/g zasady:
np. numer 43-czynnik najważniejszy
numer 44-czynnik mniej ważny
numer 45-czynnik jeszcze mniej ważny/

a) kultura osobista
b) szacunek dla munduru
c) koleżeństwo żołnierskie
d) słowo żołnierza 43) [ ]
e) skromność 44) [ ]
f) uczciwość 45) [ ]
g) lojalność
h) odwaga
i) inne (jakie?).....

14. Które elementy patriotyzmu eksponuje Pan najbardziej? /wybierz trzy czynniki ich litery wpisz w nawiasy w/g zasady:
np. numer 46-czynnik najważniejszy
numer 47-czynnik mniej ważny
numer 48-czynnik jeszcze mniej ważny/

a) przywiązanie do własnej Ojczyzny 46) [ ]
b) poczucie więzi społecznej 47) [ ]
c) poczucie wspólnoty kulturowej 48) [ ]
d) poświęcenie się dla narodu kosztem dążeń osobistych
e) szacunek dla innych narodów
f) poszanowanie suwerenności narodów
g) inne (jakie?).....

15. Jakie wartości ostatecznie są najbardziej istotne dla Pana? /uhierarchizuj odpowiedzi w/g ich ważności a następnie wpisz w nawiasy w/g zasady:
np. numer 49-czynnik najważniejszy
numer 50-czynnik z drugą rangą
aż do wyczerpania listy/

a) bezpieczeństwo rodziców 49) [ ]
b) --||-- narodowe 50) [ ]
c) mądrość 51) [ ]
d) wolność 52) [ ]
e) poczucie własnej godności 53) [ ]
f) szczęście 54) [ ]
g) dojrzała miłość 55) [ ]
h) pokój na świecie 56) [ ]
i) równowaga wewnętrzna 57) [ ]
j) dostatnie życie 58) [ ]
k) prawdziwa przyjaźń 59) [ ]
l) poczucie dokonania 60) [ ]
ł) przyjemność 61) [ ]

m) uznanie społeczne 62) [ ]
n) równość 63) [ ]
o) życie pełne wrażeń 64) [ ]
p) zbawienie 65) [ ]

16. Jakie wartości instrumentalne są najbardziej istotne dla Pana? /uhierarchizuj odpowiedzi w/g ich ważności a następnie wpisz w nawiasy w/g zasady:
np. numer 66-czynnik najważniejszy
numer 67-czynnik z drugą rangą
aż do wyczerpania listy/

a) odpowiedzialny 66) [ ]
b) uczciwy 67) [ ]
c) logiczny 68) [ ]
d) kochający 69) [ ]
e) opanowany 70) [ ]
f) odważny 71) [ ]
g) niezależny 72) [ ]
h) intelektualista 73) [ ]
i) ambitny 74) [ ]
j) obdarzony wyobraźnią 75) [ ]
k) o szerokich horyzontach 76) [ ]
l) pogodny 77) [ ]
ł) pomocny 78) [ ]
m) uprzejmy 79) [ ]
n) uzdolniony 80) [ ]
o) wybaczający 81) [ ]
p) posłuszny 82) [ ]

17. Jakie wartości intelektualne są charakterystyczne dla Pana osoby? /uhierarchizuj odpowiedzi w/g ich ważności a następnie wpisz w nawiasy w/g zasady:
np. numer 83-czynnik najważniejszy
numer 84-czynnik z drugą rangą
aż do wyczerpania listy/

a) inteligencja 83) [ ]
b) twórczość 84) [ ]
c) zaradność życiowa 85) [ ]
d) odwaga 86) [ ]
e) energiczność 87) [ ]
f) racjonalność 88) [ ]
g) niezależność 89) [ ]
h) szerokie zainteresowania 90) [ ]
i) wiedzieć czego się chce 91) [ ]
j) umiejętność kierowania 92) [ ]
k) zaufanie do siebie 93) [ ]

18. Jakie wartości moralno-społeczne utożsamia Pan z Sobą? /uhierarchizuj odpowiedzi w/g ich ważności a następnie wpisz w nawiasy w/g zasady:
np. numer 94-czynnik najważniejszy
numer 95-czynnik z drugą rangą
aż do wyczerpania listy/

a) życzliwość 94) [ ]
b) skromność 95) [ ]
c) odpowiedzialność 96) [ ]
d) tolerancja 97) [ ]
e) być lubianym 98) [ ]
f) uczciwość 99) [ ]
g) łagodność 100) [ ]
h) uczynność 101) [ ]
i) takt 102) [ ]
j) poczucie honoru 103) [ ]

społeczna - system stałych zachowań jednostki, zgodnych
waniami grupy społecznej do której należy.

pełnienia jakich ról społecznych jest Pan przygotowany?
chizuj odpowiedzi w/g ich ważności a następnie wpisz
w/g zasady:
- 104-czynnik najważniejszy
- 105-czynnik z drugą rangą
- wyczerpania listy/

go obywatela	104)	[ ]
by Ojczyzny	105)	[ ]
laka-humanisty	106)	[ ]
i ojca	107)	[ ]
izatora procesu szkolenia i wychowania	108)	[ ]
cy	109)	[ ]
żonego	110)	[ ]
yciela i wychowawcy	111)	[ ]
go specjalisty	112)	[ ]
erza-podchorążego	113)	[ ]
ka grupy koleżeńskiej	114)	[ ]
a grupy koleżeńskiej	115)	[ ]
onta	116)	[ ]
(jakie?).....	117)	[ ]

i w jakim stopniu wywarł wpływ na Pana w kształceniu
ólnych wartości? /we właściwych rubrykach wstaw X/

ty/ miska wawczego	Rodzice			Rodzeństwo			Nauczyciele			Koledzy			Przełożeni			Ksiądz (osoba duchowna)			Środki masowego przekazu			Inne		
ści czne	BD	S	Z	BD	S	Z	BD	S	Z	BD	S	Z	BD	S	Z	BD	S	Z	BD	S	Z	BD	S	Z
	--	-	-	--	-	-	--	-	-	--	-	-	--	-	-	--	-	-	--	-	-	--	-	-
aktualne																								
ałcanie																								
omia																								
ancja																								
alizacja izacja owań teresowań /																								
ści pres- ne na zaj- ym stano-																								
ność																								
(jakie?)																								

nienia:

BD - bardzo ogóry
S - średni
Z - żaden

21. Kto wywarł najwiekszy wpływ na Pańska osobowość? /we właściwych rubrykach wstaw znak X/.

Schemat osobowości --- elementy środowiska wychowawczego	Przekonania	Postawy	Wartości	Role społeczne
rodzice				
rodzeństwo				
nauczyciele				
koledzy				
przełożeni				
ksiądz /osoba duchowna/				
pracownicy cywilni wojska				
środki masowego przekazu				
inne				

Druk WSOWZ zam. 842/93

Załącznik nr 3

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

P-2 (dla podchorążych III rocznika)

KWESTIONARIUSZ

Prowadzone są badania na temat: „Wpływ wojskowego środowiska wychowawczego na kształtowanie się kierunkowej sfery osobowości podchorążych".

W związku z powyższym prosimy o udzielenie szczerych i przemyślanych odpowiedzi na postawione pytania. Uzyskane przy pomocy kwestionariusza dane zostaną wykorzystane wyłącznie do celów naukowych. Gwarantujemy pełną anonimowość udzielonych odpowiedzi.

WROCŁAW 1996

1. Typ ukończenia szkoły średniej? /litera jednej wybranej odpowiedzi wpisz w nawias/
a) Liceum Ogólnokształcące
b) Liceum Zawodowe 1) [ ]
c) Liceum Wojskowe
d) Technikum

2. Pochodzenie społeczne? /litera jednej wybranej odpowiedzi wpisz w nawias/
a) robotnicze
b) chłopskie 2) [ ]
c) inteligenckie
d) inne (jakie?)...

3. Miejscowość z której Pan pochodzi? /litera jednej wybranej odpowiedzi wpisz w nawias/
a) wieś
b) osiedle, miejscowość nie będąca miastem
c) miasto do 20 tys. 3) [ ]
d) miasto od 21-100 tys.
e) miasto pow. 100 tys.

4) Średnia ocena na świadectwie dojrzałości /litera jednej wybranej odpowiedzi wpisz w nawias/
a) od 3,00-3,50
b) od 3,51-4,00 4) [ ]
c) od 4,01-4,50
d) ponad 4,51

5) Jakie czynniki zdecydowały, że wybrał Pan WSOWZ? /wybierz trzy czynniki w/g zasady:
np. numer 5-czynnik najważniejszy
numer 6-czynnik mniej ważny
numer 7- czynnik jeszcze mniej ważny/
a) to, że nie dostałem się na uczelnię cywilną
b) kontynuacja tradycji rodzinnych 5) [ ]
c) zamiłowanie do wykonywania zawodu oficera 6) [ ]
d) Wrocław leży blisko mojej rodzinnej miejscowości 7) [ ]
e) mam w tej szkole kolegów
f) odpowiadają mi warunki materialne i socjalne w czasie studiów oraz po ukończeniu ich
g) zdecydowałem się po uzyskaniu informacji na temat szkoły w publikacjach
h) atrakcyjny jest dla mnie program studiów w WSOWZ
i) inne (jakie?).....
.....

6. Kto miał największy wpływ na decyzję Pana dotyczącą podjęcia studiów w WSO? /wybierz trzy czynniki ich litery wpisz w/g zasady:
np. numer 8-czynnik najważniejszy
numer 9-czynnik mniej ważny
numer 10-czynnik jeszcze mniej ważny/
a) rodzice
b) nauczyciel 8) [ ]
c) członek rodziny będący żołnierzem zawodowym 9) [ ]
d) kolega-podchorąży WSOWZ 10) [ ]
e) podchorąży, który był na spotkaniu w mojej szkole
f) koledzy z miejscowości w której mieszkam
g) środki masowego przekazu
h) rozmowa w WKU
i) decyzję podjąłem sam
j) ksiądz (osoba duchowna)
k) inne osoby (jakie?).....
.....

7. Czy jest Pan zadowolony z możliwości studiowania w WSOWZ?
/literę jednej wybranej odpowiedzi wpisz w nawias/
a) bardzo zadowolony
b) zadowolony 11) [ ]
c) niezadowolony
d) zdecydowanie niezadowolony
e) trudno powiedzieć

Przekonania -składnik świadomości człowieka oparty na przeświadczeniu, że pewien stan rzeczy jest taki a nie inny.

8). Czy Pana zdaniem środowisko wywiera wpływ na kształtowanie się osobowości? /literę jednej wybranej odpowiedzi wpisz w nawias/
a) tak
b) nie 12) [ ]
c) nie wiem

9) Jakie przekonania są istotne dla Pana osobowości? /uhierarchizuj odpowiedzi w/g ich ważności i wpisz w nawiasy w/g zasad:
np. numer 13-czynnik najważniejszy
numer 14-czynnik z drugą rangą
aż do wyczerpania listy.

a) tolerancja wobec innych poglądów 13) [ ]
b) uczciwość i szczerość w kontaktach z innymi ludźmi 14) [ ]
c) dbałość o interesy osobiste i własnej rodziny 15) [ ]
d) konieczność bycia apolitycznym 16) [ ]
e) wzbogacanie własnej osobowości 17) [ ]
f) posłuszeństwo wobec przełożonych 18) [ ]
g) rola własnej pracy w kształtowaniu swojej drogi życiowej 19) [ ]
h) konformizm /postępowanie w/g obowiązujących wzorów i norm/ 20) [ ]
i) użyteczność dla kraju 21) [ ]
j) inne (jakie?).....22). [ ]
.....

Postawa - dyspozycja przejawiająca się w zachowaniach, których cechą jest pozytywny lub negatywny stosunek emocjonalny do jakiegoś przedmiotu.

10. Jakie postawy ukształtowały się u Pana poprzez wpływ środowiska? /uhierarchizuj odpowiedzi w/g ich ważności a następnie wpisz w nawiasy w/g zasady:
np. numer 23-czynnik najważniejszy
numer 24-czynnik z drugą rangą
aż do wyczerpania listy/

a) ideowe /wartości demokratyczne/ 23) [ ]
b) społeczne /stosunek człowieka do społeczeństwa/ 24) [ ]
c) interpersonalne /stosunek człowieka do innych ludzi/ 25) [ ]
d) intrapersonalne /stosunek człowieka do samego siebie/ 26) [ ]
e) egzystencjalne /stosunek do osobistych wartości życiowych/ 27) [ ]
f) samodzielność, twórczy stosunek do obowiązków zawod. 28) [ ]
g) kulturowe /stosunek człowieka do kultury/ 29) [ ]
h) intelektualne /stosunek człowieka do ludzkiego rozumu/ 30) [ ]
i) ekologiczne /stosunek człowieka do środ. naturalnego/ 31) [ ]
j) inne (jakie?)..... 32) [ ]

11. Czy jest Pan aktywny intelektualnie? /literę jednej wybranej odpowiedzi wpisz w nawias/
a) tak
b) nie 33) [ ]
c) nie wiem

12) Jakie prezentuje Pan walory moralne /uhierarchizuj odpowiedzi w/g ich ważności a następnie wpisz w nawiasy w/g zasady/
np. numer 34-czynnik najważniejszy
numer 35-czynnik z drugią ranga
aż do wyczerpania listy

a) życzliwość w stosunku do innych ludzi 34) [ ]
b) --11-- do środowiska wojskowego /drużyny, plutonu, kompanii/ 35) [ ]
c) niesieniu pomocy w indywidualnych sprawach żołnierzy 36) [ ]
d) świadome i aktywne zaangażowanie społeczne 37) [ ]
e) umiłowanie Ojczyzny 38) [ ]
f) sumienna służba dla kraju 39) [ ]
g) szacunek do munduru 40) [ ]
h) działalność na rzecz samego siebie 41) [ ]
i) inne (jakie?)..... 42) [ ]

13. Na jakie elementy honoru kładzie Pan szczególny nacisk? /wybierz trzy czynnikii ich litery wpisz w nawiasy w/g zasady:
np. numer 43-czynnik najważniejszy
numer 44-czynnik mniej ważny
numer 45-czynnik jeszcze mniej ważny/

a) kultura osobista
b) szacunek dla munduru
c) koleżeństwo żołnierskie
d) słowo żołnierza 43) [ ]
e) skromność 44) [ ]
f) uczciwość 45) [ ]
g) lojalność
h) odwaga
i) inne (jakie?).....

14. Które elementy patriotyzmu eksponuje Pan najbardziej? /wybierz trzy czynniki ich litery wpisz w nawiasy w/g zasady:
np. numer 46-czynnik najważniejszy
numer 47-czynnik mniej ważny
numer 48-czynnik jeszcze mniej ważny/

a) przywiązanie do własnej Ojczyzny 46) [ ]
b) poczucie więzi społecznej 47) [ ]
c) poczucie wspólnoty kulturowej 48) [ ]
d) poświęcenie się dla narodu kosztem dążeń osobistych
e) szacunek dla innych narodów
f) poszanowanie suwerenności narodów
g) inne (jakie?).....

15. Jakie wartości ostatecznie są najbardziej istotne dla Pana? /uhierarchizuj odpowiedzi w/g ich ważności a następnie wpisz w nawiasy w/g zasady:
np. numer 49-czynnik najważniejszy
numer 50-czynnik z drugą rangą
aż do wyczerpania listy/

a) bezpieczeństwo rodziców 49) [ ]
b) --11-- narodowe 50) [ ]
c) mądrość 51) [ ]
d) wolność 52) [ ]
e) poczucie własnej godności 53) [ ]
f) szczęście 54) [ ]
g) dojrzała miłość 55) [ ]
h) pokój na świecie 56) [ ]
i) równowaga wewnętrzna 57) [ ]
j) dostatnie życie 58) [ ]
k) prawdziwa przyjaźń 59) [ ]
l) poczucie dokonania 60) [ ]
ł) przyjemność 61) [ ]

m) uznanie społeczne 62) [ ]
n) równość 63) [ ]
o) życie pełne wrażeń 64) [ ]
p) zbawienie 65) [ ]

16. Jakie wartości instrumentalne są najbardziej istotne dla Pana? /uhierarchizuj odpowiedzi w/g ich ważności a następnie wpisz w nawiasy w/g zasady:
np. numer 66-czynnik najważniejszy
numer 67-czynnik z drugą rangą
aż do wyczerpania listy/

a) odpowiedzialny 66) [ ]
b) uczciwy 67) [ ]
c) logiczny 68) [ ]
d) kochający 69) [ ]
e) opanowany 70) [ ]
f) odważny 71) [ ]
g) niezależny 72) [ ]
h) intelektualista 73) [ ]
i) ambitny 74) [ ]
j) obdarzony wyobraźnią 75) [ ]
k) o szerokich horyzontach 76) [ ]
l) pogodny 77) [ ]
ł) pomocny 78) [ ]
m) uprzejmy 79) [ ]
n) uzdolniony 80) [ ]
o) wybaczający 81) [ ]
p) posłuszny 82) [ ]

17. Jakie wartości intelektualne są charakterystyczne dla Pana osoby? /uhierarchizuj odpowiedzi w/g ich ważności a następnie wpisz w nawiasy w/g zasady:
np. numer 83-czynnik najważniejszy
numer 84-czynnik z drugą rangą
aż do wyczerpania listy/

a) inteligencja 83) [ ]
b) twórczość 84) [ ]
c) zaradność życiowa 85) [ ]
d) odwaga 86) [ ]
e) energiczność 87) [ ]
f) racjonalność 88) [ ]
g) niezależność 89) [ ]
h) szerokie zainteresowania 90) [ ]
i) wiedzieć czego się chce 91) [ ]
j) umiejętność kierowania 92) [ ]
k) zaufanie do siebie 93) [ ]

18. Jakie wartości moralno-społeczne utożsamia Pan z Sobą? /uhierarchizuj odpowiedzi w/g ich ważności a następnie wpisz w nawiasy w/g zasady:
np. numer 94-czynnik najważniejszy
numer 95-czynnik z drugą rangą
aż do wyczerpania listy/

a) życzliwość 94) [ ]
b) skromność 95) [ ]
c) odpowiedzialność 96) [ ]
d) tolerancja 97) [ ]
e) być lubianym 98) [ ]
f) uczciwość 99) [ ]
g) łagodność 100) [ ]
h) uczynność 101) [ ]
i) takt 102) [ ]
j) poczucie honoru 103) [ ]

Rola społeczna - system stałych zachowań jednostki, zgodnych z oczekiwaniami grupy społecznej do której należy.

19. Do pełnienia jakich ról społecznych jest Pan przygotowany? /uhierarchizuj odpowiedzi w/g ich ważności a następnie wpisz w nawiasy w/g zasady:
np.. numer 104-czynnik najważniejszy
numer 105-czynnik z drugą rangą
aż od wyczerpania listy/

a) dobrego obywatela 104) [ ]
b) obrońcy Ojczyzny 105) [ ]
c) człowieka-humanisty 106) [ ]
d) męża i ojca 107) [ ]
e) organizatora procesu szkolenia i wychowania 108) [ ]
f) dowódcy 109) [ ]
g) przełożonego 110) [ ]
h) nauczyciela i wychowawcy 111) [ ]
i) dobrego specjalisty 112) [ ]
j) żołnierza-podchorążego 113) [ ]
k) członka grupy koleżeńskiej 114) [ ]
l) lidera grupy koleżeńskiej 115) [ ]
ł) studenta 116) [ ]
m) inne (jakie?)..... 117) [ ]

20. Kto i w jakim stopniu wywarł wpływ na Pana w kształceniu poszczególnych wartości? /we właściwych rubrykach wstaw X/

Elementy środowiska wychowawczego	Rodzice			Rodzeństwo			Nauczyciele			Koledzy			Przełożeni			Ksiądz (osoba duchowna)			Środki masowego przekazu			Inne		
Wartości ostateczne	BD	Ś	Z	BD	Ś	Z	BD	Ś	Z	BD	Ś	Z	BD	Ś	Z	BD	Ś	Z	BD	Ś	Z	BD	Ś	Z
walory intelektualne																								
wykształcenie																								
autonomia																								
tolerancja																								
samorealizacja /realizacja zamiłowań zainteresowań itp./																								
wartości prestiżowe na zajmowanym stanowisku																								
pobożność																								
inne (jakie?)																								

Objaśnienia:
BD - bardzo dobry
Ś - średni
Z - żaden

21. Kto wywarł najwiekszy wpływ na Pańska osobowość? /we właściwych rubrykach wstaw znak X/

Schemat osobowości / elementy środowiska wychowawczego	Przekonania	Postawy	Wartości	Role społeczne
rodzice				
rodzeństwo				
nauczyciele				
koledzy				
przełożeni				
ksiądz /osoba duchowna/				
pracownicy cywilni wojska				
środki masowego przekazu				
inne				

Druk WSOWZ zam. 842/93

Załącznik nr 4

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

P-3 (dla podchorążych IV rocznika)

KWESTIONARIUSZ

Prowadzone są badania na temat: „Wpływ wojskowego środowiska wychowawczego na kształtowanie się kierunkowej sfery osobowości podchorążych".

W związku z powyższym prosimy o udzielenie szczerych i przemyślanych odpowiedzi na postawione pytania. Uzyskane przy pomocy kwestionariusza dane zostaną wykorzystane wyłącznie do celów naukowych. Gwarantujemy pełną anonimowość udzielonych odpowiedzi.

WROCŁAW 1996

1. Czy w wyniku oddziaływania środowiska koleżeńskiego, Pana przekonania uległy zmianie?(właściwą odpowiedź: 'A' lub 'B' proszę wpisać w nawias, położony z boku pytania)
a) TAK 1. [ ]
b) NIE
Uzasadnij odpowiedź:.....

2. Jakie ideały przekazywane są w Pana środowisku koleżeńskim oraz czy wywierają one wpływ na Pana osobowość?(w nawiasie proszę wpisać 'X' pod TAK lub NIE)

Odp: (ideał)	(wpływ: TAK	NIE)
a) koleżeństwo	2. [ ]	[ ]
b) przyjaźń	3. [ ]	[ ]
c) słowność	4. [ ]	[ ]
d) zdyscyplinowanie	5. [ ]	[ ]
e) odpowiedzialność	6. [ ]	[ ]
f) odporność psychiczna	7. [ ]	[ ]
g) odwaga	8. [ ]	[ ]
h) honor	9. [ ]	[ ]

3. Jakie role społeczne pełnił Pan podczas pobytu w WSO? (we właściwych nawiasach proszę postawić 'X')

Rola dowódcy. 10 [ ]
Rola przywódcy. 11 [ ]
Rola podwładnego. 12 [ ]
Rola specjalisty. 13 [ ]
Rola obywatela. 14 [ ]
Rola absolwenta WSO. 15 [ ]
Rola kolegi. 16 [ ]
Rola sportowca. 17 [ ]
Rola społecznika. 18. [ ]

4. Które z postaw można uważać za trwale nabyte przez Pana? (we właściwych nawiasach proszę postawić 'X')

a) postawa społeczna 19. [ ]
b) postawa zawodowa 20. [ ]
c) postawa intrapersonalna 21. [ ]
d) postawa intelektualna 22. [ ]
e) postawa egzystencjalna 23. [ ]
f) postawa estetyczno-kulturowa 24. [ ]
g) postawa interpersonalna 25. [ ]

5. Które z wartości stara się Pan przekazać kolegom? (we właściwych nawiasach proszę postawić 'X')

a) koleżeństwo 26. [ ]
b) przyjaźń 27. [ ]
c) słowność 28. [ ]
d) zdyscyplinowanie 29. [ ]
e) odpowiedzialność 30. [ ]
f) odporność psychiczna 31. [ ]
g) odwaga 32. [ ]
h) honor 33. [ ]

6. Które z niżej przedstawionych wartości preferuje Pana środowisko koleżeńskie? (we właściwych nawiasach proszę postawić 'X')

(wartość)	(preferuje środowisko koleżeńskie)	(utożsamiam się z nią)
a) honor	35. [ ]	53. [ ]
b) odwaga	36. [ ]	54. [ ]
c) uczciwość	37. [ ]	55. [ ]
d) sprawiedliwość	38. [ ]	56. [ ]
e) słowność	39. [ ]	57. [ ]
f) lojalność	40. [ ]	58. [ ]
g) tolerancja	41. [ ]	59. [ ]
h) umiejętność współży-	42. [ ]	60. [ ]
cia z innymi	43. [ ]	61. [ ]
i) aktywność	44. [ ]	62. [ ]
j) racjonalizm	45. [ ]	63. [ ]
k) zdyscyplinowanie	46. [ ]	64. [ ]
l) wytrwałość	47. [ ]	65. [ ]
m)samodzielność	48. [ ]	66. [ ]
n) wymagalność	49. [ ]	67. [ ]
o) opanowanie	50. [ ]	68. [ ]
p) inteligencja	51. [ ]	69. [ ]
q) twórczość	52. [ ]	70. [ ]

7. Czy, Pana zdaniem, przełożony powinien być przywódcą dla żołnierzy? (właściwą odpowiedź: 'A' lub 'B' proszę wpisać w nawias, położony z boku pytania)

a) TAK 71. [ ]
b) NIE

8. Czy Pana dowódca drużyny posiada cechy przywódcze? (właściwą odpowiedź: 'A' lub 'B' proszę wpisać w nawias, położony z boku pytania)

a) TAK 72. [ ]
b) NIE

9. Czy podczas pobytu w WSO nabył Pan cech przywódcy? (właściwą odpowiedź: 'A' lub 'B' proszę wpisać w nawias, położony z boku pytania)

a) TAK 73. [ ]
b) NIE

10. W jakim stopniu kadra dowódcza spowodowała, że nabył Pan cechy przywódcze? (właściwą odpowiedź: 'A','B','C' lub 'D' proszę wpisać w nawias, położony z boku pytania)

a) w bardzo dużym 74. [ ]
b) w średnim
c) w bardzo małym
d) wogóle

11. Czy Pana przełożeni posiadają autorytet? (właściwą odpowiedź: 'A' lub 'B' proszę wpisać w nawias, położony z boku pytania)

a) TAK

b) NIE

- dowódca drużyny 75. [ ]
- dowódca plutonu 76. [ ]
- dowódca kompanii 77. [ ]
- dowódca batalionu 78. [ ]

12. Czy wpływ osobistego oddziaływania dowódcy plutonu wywarł bądź wywiera presję na Pana postępowanie? (właściwą odpowiedź: 'A' lub 'B' proszę wpisać w nawias, położony z boku pytania)

a) TAK 79. [ ]
b) NIE

13. Wpływ przełożonych na poszczególne elementy Pana osobowości przedstawia się następująco: (we właściwych nawiasach proszę postawić 'X')

a) dowódca plutonu:

(element osobowości)	(wpływ b.duży)	(wpływ średni)	(wpływ słaby)	(żaden)
• przekonania	80. [ ]	85. [ ]	89. [ ]	93. [ ]
• postawy	81. [ ]	86. [ ]	90. [ ]	94. [ ]
• wartości	83. [ ]	87. [ ]	91. [ ]	94. [ ]
• role społeczne	84. [ ]	88. [ ]	92. [ ]	95. [ ]

b) dowódca kompanii:

(element osobowości)	(wpływ b.duży)	(wpływ średni)	(wpływ słaby)	(żaden)
• przekonania	96. [ ]	100. [ ]	104. [ ]	108. [ ]
• postawy	97. [ ]	101. [ ]	105. [ ]	109. [ ]
• wartości	98. [ ]	102. [ ]	106. [ ]	110. [ ]
• role społeczne	99. [ ]	103. [ ]	107. [ ]	111. [ ]

14. Czy poziom wykształcenia poszczególnych oficerów w Pana kompanii ma wpływ na: (we właściwych nawiasach proszę postawić 'X')

a) sposób podejścia do podchorążych, 112. [ ]
b) sposób oddziaływania wychowawczego na podchorążych, 113. [ ]
c) kształtowanie się kierunkowej sfery osobowości podchorążych, 114. [ ]
d) układy interpersonalne. 115. [ ]

15. Czy poprzez studiowanie regulaminów wojskowych Pana wyobrażenie o służbie wojskowej jest pełniejsze? (właściwą odpowiedź: 'A' lub 'B' proszę wpisać w nawias, położony z boku pytania)

a) TAK 116. [ ]
b) NIE

16. Czy stosowanie się do wymogów regulaminów wpłynęło na Pana postawę? (właściwą odpowiedź: 'A' lub 'B' proszę wpisać w nawias, położony z boku pytania)

a) TAK 117. [ ]
b) NIE

17. Czy poprzez znajomość regulaminów wojskowych jest Pan bardziej zdyscyplinowany?(właściwą odpowiedź: 'A' lub 'B' proszę wpisać w nawias, położony z boku pytania)
a) TAK 118. [ ]
b) NIE

18. Czy poprzez wykorzystanie regulaminów łatwiej można osiągnąć zamierzony cel wychowawczy? (właściwą odpowiedź: 'A' lub 'B' proszę wpisać w nawias, położony z boku pytania)
a) TAK 119. [ ]
b) NIE

19. Czy znajomość regulaminów ułatwia dowodzenie w stopniu: (właściwą odpowiedź: 'A','B','C' lub 'D' proszę wpisać w nawias, położony z boku pytania)
a) bardzo dużym 120. [ ]
b) średnim
c) bardzo małym
d) wogóle

20. Zdaniem Pana, regulaminy wojskowe to: (właściwą odpowiedź: 'A','B','C' lub 'D' proszę wpisać w nawias, położony z boku pytania)
a) zbiór norm określających zachowanie się żołnierzy, 121. [ ]
b) kierunkowskaz, zgodnie z którym należy postępować,
c) wykaz czynności jakie należy wykonywać podczas służby wojskowej,
d) zasady, z którymi utożsamia się żołnierz oraz zgodnie z nimi postępuje.

21. Czy praktyka dowódcza jest niezbędna do dobrego przygotowania się na pierwsze stanowisko służbowe? (właściwą odpowiedź: 'A' lub 'B' proszę wpisać w nawias, położony z boku pytania)
a) TAK 122. [ ]
b) NIE

22. Czy praktyka dowódcza zmieniła Pana wizerunek na wojsko? (właściwą odpowiedź: 'A' lub 'B' proszę wpisać w nawias, położony z boku pytania)
a) TAK 123. [ ]
b) NIE
Uzasadnij odpowiedź:.....
.....

23. Czy pod wpływem Pana oddziaływania, podwładni zmienili swoje postępowanie? (właściwą odpowiedź: 'A' lub 'B' proszę wpisać w nawias, położony z boku pytania)
a) TAK 124. [ ]
b) NIE

24. Odbywając praktykę dowódczą w JW rozszerzył Pan swoją wiedzę z zakresu:
(we właściwych nawiasach proszę postawić 'X')
a) danej specjalności wojskowej, 125. [ ]
b) oddziaływania wychowawczego, 126. [ ]
c) zachowania się w nowych układach społecznych, 127. [ ]
d) dowodzenia zespołami ludzkimi i sprzętem. 128. [ ]

25.Czy Pana przełożonego podczas praktyki w JW cechowały: (we właściwych nawiasach proszę postawić 'X')

a) autorytet 129. [ ]
b) inicjatywa 130. [ ]
c) sprawiedliwość 131. [ ]
d) samodoskonalenie 132. [ ]
e) inteligencja 133. [ ]

26. Czy podczas praktyki w JW ugruntował Pan u siebie następujące cechy: (we właściwych nawiasach proszę postawić 'X')

a) autorytet 134. [ ]
b) inicjatywa 135. [ ]
c) sprawiedliwość 136. [ ]
d) samodoskonalenie 137. [ ]
e) inteligencja 138. [ ]

27. Czy uczestniczenie w życiu grupy koleżeńskiej pomaga Panu w zaspokajaniu własnych potrzeb? (właściwą odpowiedź: 'A' lub 'B' proszę wpisać w nawias, położony z boku pytania)

a) TAK 139. [ ]
b) NIE

28. Czy inni podchorążowie z plutonu wywierali bądź wywierają duży wpływ na Pana osobowość? (właściwą odpowiedź: 'A' lub 'B' proszę wpisać w nawias, położony z boku pytania)

a) TAK 140. [ ]
b) NIE

29. Czy w okresie początkowego pobytu w WSO Pana grupę koleżeńską łączyła chęć „stania się żołnierzami? (właściwą odpowiedź: 'A' lub 'B' proszę wpisać w nawias, położony z boku pytania)

a) TAK 141. [ ]
b) NIE

30. Czy, Pana zdaniem, podchorążowie nie przywiązujący wagi do zdobywania szerokiej wiedzy z zakresu tematyki wojskowej oceniani są przez kolegów pozytywnie? (właściwą odpowiedź: 'A' lub 'B' proszę wpisać w nawias, położony z boku pytania)

a) TAK 142. [ ]
b) NIE

31. Czy postawa wykładowców wywiera wpływ na Pana w zakresie: (we właściwych nawiasach proszę postawić 'X')

a) prezentowanych przekonań, 143. [ ]
b) pełnienia ról społecznych, 144. [ ]
c) postępowania zgodnego z normami obowiązującymi w wojsku, 145. [ ]
d) wartości z którymi się utożsamiamy. 146. [ ]

Jeżeli tak, to których przedmiotów:.....
.....

32. Czy wykładowcy stanowią dla Pana wzór osobowy? (właściwą odpowiedź: 'A' lub 'B' proszę wpisać w nawias, położony z boku pytania)
a) TAK 147. [ ]
b) NIE
Jeżeli tak, to których przedmiotów:.....
.....

33. Czy wykładowcy Katedry Nauk Humanistycznych: (właściwą odpowiedź: 'A','B','C' lub 'D' proszę wpisać w nawias, położony z boku pytania)
a) są szczerzy i bezpośredni w stosunkach z podchorążymi. 148. [ ]
b) przekazują wiedzę w sposób przystępny i rzeczowy,
c) są sprawiedliwi i konsekwentni w stosunku do podchorążych
d) mogą być wzorem do naśladowania

34. Czy wykładowcy Katedry Taktyki Ogólnej: (właściwą odpowiedź: 'A','B','C' lub 'D' proszę wpisać w nawias, położony z boku pytania)
a) są szczerzy i bezpośredni w stosunkach z podchorążymi. 149. [ ]
b) przekazują wiedzę w sposób przystępny i rzeczowy,
c) są sprawiedliwi i konsekwentni w stosunku do podchorążych
d) mogą być wzorem do naśladowania

35. Czy wykładowcy Katedry Inżynierii Systemów: (właściwą odpowiedź: 'A','B','C' lub 'D' proszę wpisać w nawias, położony z boku pytania)
a) są szczerzy i bezpośredni w stosunkach z podchorążymi. 150. [ ]
b) przekazują wiedzę w sposób przystępny i rzeczowy,
c) są sprawiedliwi i konsekwentni w stosunku do podchorążych
d) mogą być wzorem do naśladowania

36. Czy wiedza przekazywana przez wykładowców Katedry Nauk Humanistycznych jest wykorzystywana przez Pana w praktyce wojskowej? (właściwą odpowiedź: 'A' lub 'B' proszę wpisać w nawias, położony z boku pytania)
a) TAK 151. [ ]
b) NIE

37. Czy oddziaływanie wykładowców Katedry Taktyki Ogólnej: (we właściwych nawiasach proszę postawić 'X')
a) wywarło wpływ na nabycie przez Pana cech dowódczych, 152. [ ]
b) przygotowało Pana do kierowania jednostkami ludzkimi. 153. [ ]

38. Czy oddziaływanie wykładowców Katedry Inżynierii Systemów: (we właściwych nawiasach proszę postawić 'X')
a) przygotowało Pana do kierowania jednostkami ludzkimi, 154. [ ]
b) przygotowało Pana do występowania w roli menażera. 155. [ ]

39. Czy Zakład Wychowania Fizycznego wpłynął na kształtowanie się u Pana takich cech, jak: (we właściwych nawiasach proszę postawić 'X')
a) silna wola, 156. [ ]
b) uodpornienie psychiczne na stres. 157. [ ]

40. Czy Zakład Spadochroniarstwa przygotowuje Pana do funkcjonowania w warunkach trudnych (stresowych)? (właściwą odpowiedź: `A` lub `B` proszę wpisać w nawias, położony z boku pytania)
a) TAK 158. [ ]
b) NIE

41. Czy warunki mieszkaniowe w pododdziale umożliwiają Panu relaks i regenerację sił psychicznych i fizycznych? (właściwą odpowiedź: `A` lub `B` proszę wpisać w nawias, położony z boku pytania)
a) TAK 159. [ ]
b) NIE

42. Czy warunki mieszkaniowe (wspólne zamieszkiwanie pokoju przez kilku podchorążych) wywarły wpływ: (we właściwych nawiasach proszę postawić `X`)
a) poczucie więzi koleżeńskiej, 160. [ ]
b) uodporniły Pana na trudy życia wojskowego, 161. [ ]
c) przygotowały Pana do działania w zespole. 162. [ ]

43. Czy wyposażenie sal wykładowych (np.sala łączności, sala dowodzenia) w środki techniczne są wystarczające? (właściwą odpowiedź: `A` lub `B` proszę wpisać w nawias, położony z boku pytania)
a) TAK 163. [ ]
b) NIE

44. Czy środki techniczne używane przez wykładowców podczas zajęć pozwoliły Panu: (we właściwych nawiasach proszę postawić `X`)
a) szerzej zrozumieć analizowany temat z danego przedmiotu, 164. [ ]
b) rozwinąć horyzonty myślowe, 165. [ ]
c) nabyć umiejętność korzystania z pomocy naukowych w przyszłej pracy zawodowej. 166. [ ]

45. Czy ośrodek instruowania wart rozwinął w Panu umiejętność właściwego wykorzystania elementów infrastruktury wojskowej do szkolenia żołnierzy? (właściwą odpowiedź: `A` lub `B` proszę wpisać w nawias, położony z boku pytania)
a) TAK 167. [ ]
b) NIE

46. Czy obiekty do szkolenia ogniowego rozwijają w Panu: (we właściwych nawiasach proszę postawić `X`)
a) wyobrażenie o współczesnym polu walki, 168. [ ]
b) umiejętność wykorzystania sprzętu bojowego, 169. [ ]
c) umiejętność wykorzystania terenu do prowadzenia szkolenia żołnierzy bądź prowadzenia walki. 170. [ ]

47. Czy poligon przy WSO rozwija w Panu: (we właściwych nawiasach proszę postawić `X`)
a) wyobrażenie o współczesnym polu walki, 171. [ ]
b) umiejętność wykorzystania sprzętu bojowego, 172. [ ]
c) umiejętność wykorzystania terenu do prowadzenia szkolenia żołnierzy bądź prowadzenia walki. 173. [ ]

48. Czy obiekty do szkolenia inżynieryjnego rozwijają w Panu: (we właściwych nawiasach proszę postawić 'X')

a) wyobrażenie o współczesnym polu walki. 174. [ ]
b) umiejętność wykorzystania sprzętu bojowego. 175. [ ]
c) umiejętność wykorzystania terenu do prowadzenia szkolenia żołnierzy bądź prowadzenia walki. 176. [ ]

49. Czy Ośrodek Ćwiczeń (np. Wędrzyn) wpłynął na Pana: (we właściwych nawiasach proszę postawić 'X')

a) wyobrażenie o współczesnym polu walki. 177. [ ]
b) umiejętność wykorzystania sprzętu bojowego. 178. [ ]
c) umiejętność wykorzystania terenu do prowadzenia szkolenia żołnierzy bądź prowadzenia walki. 179. [ ]

50. Czy potrafiłby Pan umiejętnie wykorzystać teren poligonu do szkolenia wojska? (właściwą odpowiedź: 'A' lub 'B' proszę wpisać w nawias, położony z boku pytania)

a) TAK 180. [ ]
b) NIE

51. Czy sprzęt wojskowy, na którym się Pan szkoli, uważać można za dobry? (właściwą odpowiedź: 'A' lub 'B' proszę wpisać w nawias, położony z boku pytania)

a) TAK 181. [ ]
b) NIE

52. Czy, jako przyszły dowódca, potrafiłby Pan wykorzystać sprzęt, z którym zetknął się w WSO? (właściwą odpowiedź: 'A' lub 'B' proszę wpisać w nawias, położony z boku pytania)

a) TAK 182. [ ]
b) NIE

53. Czy w wyniku oddziaływania kadry dydaktycznej zostały ukształtowane u Pana następujące cechy: (we właściwych nawiasach proszę postawić 'X')

a) umiejętność rozwiązywania trudnych problemów, 183. [ ]
b) łatwość nawiązywania kontaktów, 184. [ ]
c) odpowiedzialność za słowa i czyny, 185. [ ]
d) odporność na trudy służby wojskowej, 186. [ ]
e) kultura osobista, 187. [ ]
f) wiedza wojskowa, 188. [ ]
g) samodyscyplina. 189. [ ]

54. Czy w wyniku oddziaływania kadry dowódczej zostały ukształtowane u Pana następujące cechy: (we właściwych nawiasach proszę postawić 'X')

a) umiejętności dowódcze, 190. [ ]
b) wiedza wojskowa, 191. [ ]
c) odpowiedzialność, 192. [ ]
d) odporność na trudy służby wojskowej, 193. [ ]
e) zdyscyplinowanie, 194. [ ]
f) honor, 195. [ ]
g) stanowczość, 196. [ ]
h) wytrwałość. 197. [ ]

55. Jakie postawy, cechy osobowe nabył Pan podczas pobytu w WSO? (we właściwych nawiasach proszę postawić 'X')

a) umiejętności zawodowe. 198. [ ]
b) umiejętności pedagogiczne. 199. [ ]
c) zdyscyplinowanie. 200. [ ]
d) odpowiedzialność. 201. [ ]
e) honor. 202. [ ]
f) patriotyzm. 203. [ ]
g) sprawiedliwość. 204. [ ]
h) poszanowanie munduru. 205. [ ]
i) sumienność. 206. [ ]
j) stanowczość. 207. [ ]
k) odwaga. 208. [ ]
l) ambicja. 209. [ ]

Załącznik nr 5

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

NKP-1 (dla członków Naukowego Koła Podchorążych)

KWESTIONARIUSZ

Prowadzone są badania na temat: „Wpływ wojskowego środowiska wychowawczego na kształtowanie się kierunkowej sfery osobowości podchorążych".

W związku z powyższym prosimy o udzielenie szczerych i przemyślanych odpowiedzi na postawione pytania. Uzyskane przy pomocy kwestionariusza dane zostaną wykorzystane wyłącznie do celów naukowych. Gwarantujemy pełną anonimowość udzielonych odpowiedzi.

WROCŁAW 1996

1. Do jakiego NKP Pan należy?
Odp..... .

2. Jak długo należy Pan do NKP?
a) około roku 1. [ ]
b) około 2-ch lat
c) około 3-ch lat.

3. Czym kierował się Pan wstępując do NKP?
a) chęcią doznania uczucia przyjemności 2. [ ]
b) chęcią poszerzenia wiedzy z zakresu danej dziedziny 3. [ ]
c) chęcią rozwijania własnej osobowości 4. [ ]
d) inne (jakie?) ..... . 5. [ ]

4. Czy wstępując do NKP powyższy cel osiągnął Pan?
a) poz.3a. 6. [ ]
b) poz.3b. 7. [ ]
c) poz.3c. 8. [ ]
d) poz.3d. 9. [ ]

5. Czy poprzez działalność w NKP zmienił Pan stosunek do otaczającej rzeczywistości?
a) TAK 10. [ ]
b) NIE
Uzasadnij odpowiedź:
..... .
..... .

6. Czy poprzez działalność w NKP uległy zmianom Pańskie przekonania?
a) TAK 11 [ ]
b) NIE

7. Czy poprzez działalność w NKP nie posiada Pan problemów z wysławianiem się?
a) TAK 12 [ ]
b) NIE

8. Jakie wartości nabył Pan poprzez uczestnictwo w NKP?
Odp.....
..... .
9. Jaka postawa cechuje Pana w działalności w NKP?
Odp.....
..... .
10. O jakie cechy poszerzył Pan swoją osobowość?
Odp.....
..... .
11. W jakiej kolejności oddziaływują poszczególne grupy środowiskowe na Pańską osobowość?
a) NKP 13. [ ]
b) wykładowcy 14. [ ]
c) kadra dowódcza 15. [ ]
d) koledzy 16. [ ]

Załącznik nr 6

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WKI-1 (dla członków Wojskowego Kręgu Instruktorskiego ZHP)

KWESTIONARIUSZ

Prowadzone są badania na temat: „Wpływ wojskowego środowiska wychowawczego na kształtowanie się kierunkowej sfery osobowości podchorążych".

W związku z powyższym prosimy o udzielenie szczerych i przemyślanych odpowiedzi na postawione pytania. Uzyskane przy pomocy kwestionariusza dane zostaną wykorzystane wyłącznie do celów naukowych. Gwarantujemy pełną anonimowość udzielonych odpowiedzi.

WROCŁAW 1996

1. Pańskim zdaniem, patriotyzm polega na tym, że:
a) osoba mówi o tym, że kocha Polskę, **1.** [ ]
b) osoba działa w określonych warunkach społeczno-ekonomicznych bez względu na to, czy są one korzystne,
c) osoba deklaruje gotowość ponoszenia ofiar dla Ojczyzny,
d) osoba czuje się związana ze swoim krajem, jest gotowa oddać za Ojczyznę swoje życie.

2. Czy Pana zdaniem osoba, która prezentuje postawę obywatelską winna jest:
a) myśleć o tym, aby przez pracę podnosić rangę Ojczyzny, **2.** [ ]
b) mówić o swoim kraju w samych superlatywach,
c) w swoim działaniu mieć zawsze na uwadze dobro kraju,
d) troszczyć się o dobro narodowe i konstruktywnie je pomnażać.

3. Czy zdaniem Pana, humanista to taki człowiek, który:
a) przejawia empatię do innych ludzi, **3.** [ ]
b) traktuje ludzi w sposób indywidualny (podmiotowy),
c) interesuje się językami, historią,
d) wartości moralne wiąże z egzystencją ludzką.

4. Pańskim zdaniem, człowiek jest osobą tolerancyjną, gdy:
a) słucha argumentów innych osób i im przytakuje, jeśli nawet się z nimi nie zgadza,
b) przedstawia argumenty i pokazuje, że są właściwe,
c) próbuje po części zmienić czyjąś argumentację, **4.** [ ]
d) mając inne poglądy potrafi zaakceptować odmienną argumentację.

5. Czy uważa Pan, że aktywność zawodowa powinna objawiać się:
a) na uczestnictwie w spotkaniach towarzyskich środowiska zawodowego,
b) na wzbogacaniu wiedzy teoretycznej i umiejętności zawodowych, **5.** [ ]
c) na podnoszeniu swoich kwalifikacji zawodowych,
d) na umiejętności współżycia z ludźmi ze środowiska zawodowego oraz samorealizacji zawodowej.

6. Według Pana, oficer powinien odznaczać się:
a) predyspozycjami do kierowania i dowodzenia podwładnymi, **6.** [ ]
b) umiejętnością komunikowania się i otwartością na krytykę,
c) określonymi cechami osobowościowymi, np. koleżeństwem, zaufaniem, autorytetem,
d) predyspozycjami przywódczymi i szerokimi umiejętnościami zawodowymi.

7. Czy Pana zdaniem, postawa etyczna to:
a) posiadanie norm moralnych i społecznych funkcjonujących w danej kulturze,
b) posiadanie wiedzy na temat etyki zawodowej i funkcjonowania interpersonalnego,
c) zainteresowanie kulturą swojego kraju, **7.** [ ]
d) zachowywanie zasad funkcjonowania społecznego i interesowanie się wszelkimi wytworami kultury.

8. Na ile są Panu bliskie takie cechy, jak:

a) aktywność. 8. [ ]
b) optymizm. 9. [ ]
c) dzielność. 10. [ ]
d) samorealizacja. 11. [ ]

9. Czy uważa Pan, że w/w cechy mają wpływ na funkcjonowanie zawodowa?
Uzasadnij odpowiedź..... 12. [ ]
.....

10. W jakiej kolejności oddziaływują poszczególne grupy środowiskowe na Pańska osobowość?

a) WKI 13. [ ]
b) wykładowcy 14. [ ]
c) kadra dowódcza 15. [ ]
d) koledzy 16. [ ]

Załącznik nr 7

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

KP-1 (dla członków Korporacji Podchorążych)

KWESTIONARIUSZ

Prowadzone są badania na temat: „Wpływ wojskowego środowiska wychowawczego na kształtowanie się kierunkowej sfery osobowości podchorążych".

W związku z powyższym prosimy o udzielenie szczerych i przemyślanych odpowiedzi na postawione pytania. Uzyskane przy pomocy kwestionariusza dane zostaną wykorzystane wyłącznie do celów naukowych. Gwarantujemy pełną anonimowość udzielonych odpowiedzi.

WROCŁAW 1996

1. Co skłoniło Pana do wstąpienia do Korporacji Podchorążych?
Odp.....
.....

2. W jakich przedsięwzięciach Korporacji Podchorążych brał Pan udział i jaką pełnił (pełni) Pan funkcję?
Odp.....
.....

3. Czy udział w w/w czynnościach wyzwolił w Panu pewne zachowanie? Jeżeli tak to proszę określić jakie.
Odp.....
.....

3. Jakie cechy ukształtowały się w Pańskiej osobowości w wyniku działalności w Korporacji?
Odp.....
.....

4. Czy poprzez działalność w Korporacji samorealizuje się Pan?
a) TAK 1. [ ]
b) NIE
Uzasadnij
odpowiedź:.....
.....

5. Czy poprzez działalność w Korporacji uczy się Pan:
a) samorządności 2. [ ]
b) samodzielności 3. [ ]
Uzasadnij
odpowiedź:.....
.....

6. Czy uważa Pan, że cechy te zakorzeniły się na trwałe w osobowości? (T, N)
a) samorządności 4. [ ]
b) samodzielności 5. [ ]
Uzasadnij
odpowiedź:.....
.....

7. Czy działalność w Korporacji wyzwala w Panu aktywność?
a) TAK 6. [ ]
b) NIE
Uzasadnij
odpowiedź:.....
.....

8. Aktywność jest cechą, która charakteryzowała Pańską osobowość:
a) przed wstąpieniem do WSO 7. [ ]
b) podczas pobytu w WSO nabyłem ją 8. [ ]
c) podczas pobytu w WSO rozwijam ją 9. [ ]
d) uważam ją za cechę trwałą 10. [ ]

9. Czy działając w Korporacji kieruje się Pan:
a) koleżeństwem 11. [ ]
b) uczciwością 12. [ ]
c) słownością 13. [ ]
d) honorem 14. [ ]
e) praworządnością 15. [ ]
f) rzetelnością 16. [ ]
g) inicjatywą 17. [ ]
h) zaangażowaniem 18. [ ]
i) tolerancją 19. [ ]
W nawiasie wpisano literę oznaczającą nabycie danej cechy:
a) przed wstąpieniem do WSO
b) podczas pobytu w WSO nabyłem ją
c) podczas pobytu w WSO rozwijam ją
d) uważam ją za cechę trwałą.

10. W jakiej kolejności oddziaływują poszczególne grupy środowiskowe na Pańską osobowość?
a) Korporacja Podchorążych 20. [ ]
b) wykładowcy 21. [ ]
c) kadra dowódcza 22. [ ]
d) koledzy 23. [ ]

57178

14,85 zł